Prof. Dr. Ahmed Akgündüz

TABULAR YIKILIYOR
2

OSMANLI ARAŞTIRMALARI VAKFI
İSTANBUL-2007

OSMANLI ARAŞTIRMALARI VAKFI YAYINLARI NO: 14

OSMANLI ARAŞTIRMALARI VAKFI (OSAV)
Zeynepsultan Camii Sok. no: 29
Gülhane-İstanbul
Tel: 0212 – 513 40 33
Faks: 0212 – 511 34 78

ISBN 975 - 7268 - 16- X
TAKIM 975 - 7268 - 14 - 3

Montaj: Ömer TOK
Baskı ve Cilt: Enes matbaacılık LTD.

İSTANBUL–2007

BEŞİNCİ BASKIYI TAKDİM EDERKEN

Süleyman Hilmi Tunahan Efendi'nin hayatı ve şahsiyeti ile alakalı yüz sayfalık vesikalara dayalı bilgilerin bulunduğu **Tabular Yıkılıyor II** adlı kitabımızın beşinci baskısını bir ay içinde yapmanın mutluluğunu yaşıyor ve Rabbimize hamd ediyoruz. Belgeler konuştukça tabuların yıkıldığını görmek ve yaşadığı dönemde doğru tanınmayan bir maneviyât mürşidinin yeni nesiller tarafından tanınmaya başlanmasını seyretmek, bizim için ulaşabileceğimiz en büyük manevî hazz olsa gerektir.

Yaptığımız çalışma gösterdi ki, Süleyman Efendi Hazretleri'ni sevmeyenler kadar sevenler de, düşmanları kadar dostları veya dost olması gerekenler de o büyük zâtı tam olarak tanıyamamaktaydılar. Çok sevdiğim ve hürmet ettiğim **Ahmed Şahin Hocamın** dahi, Süleyman Efendi Hazretleri'ni bu yazı çıkıncaya kadar bir Kur'an Kursu hocası olmaktan öte tanımadığını itiraf etmesi; bizzat onun talebelerinden yüzlercesinin ise, tebrik telefon ve fakslarıyla bu belgelere dayalı yazıdan çok yeni şeyleri öğrendiklerini ifade eylemeleri bizi mevzu üzerinde daha da çalışmaya teşvik etti. **Şunu ifade edelim ki, bu araştırma devam edecektir. Süleyman Efendi Hazretleri'nin bütün yönleri ortaya çıkıncaya kadar biz de belgeleri konuşturmaya devam edeceğiz. Çok yeni bilgi ve belgeleri bulduğumuzu ve gelecek baskılarda bunları da zikr edeceğimizi müjdelemek isteriz.**

Bu ilaveli beşinci baskı daha önceki araştırmaya ilâveten bazı belgeler ve yeni bilgiler de girdi. Özellikle Süleyman Efendi Hazretleri'nin Dârül-Hilâfet'il-Aliyye'nin âli kısmının üçüncü sınıfından başlaması ile alakalı tesbitimiz, **Cerîde-i İlmiye'deki** doğru bilgilerle teyid edilmiş oldu. 23 Mayıs 1952 tarihli **Kudret Gazetesi**'nin Baş Makalesi olarak neşredilen **Prof. Dr. Hikmet Bayur**'a ait yazı, gerçekten bir dönemin çarpık zihniyetini ve Süleyman Efendi Hazretleri'nin çektiği sıkıntıları anlatmak açı-

sından önemli bir belgeydi. Daha önce bütün gayretlerimize rağmen bulamadığımız bu vesikanın bulunmasında bize yardımcı olan herkese teşekkür ediyoruz. Allah nasip ederse bundan sonra yapılacak baskılarda da elde edilen bilgiler girecek ve belgeler gerçekleri konuşmaya devam edecektir. Şunu da ifade edelim ki, Süleyman Efendi Hazretleri hakkında var olduğunu öğrendiğimiz, ama maalesef henüz ulaşamadığımız çok sayıda belgeler vardır. Şimdilik, "günü gelince onları da değerlendirmeyi Rabbim bize nasip eylesin" diye duâ etmekten başka çaremiz yoktur.

Bu araştırmamızı tamamlamak için bize her türlü desteği veren Diyânet İşleri Başkanlığının değerli yetkililerine; İstanbul Müftülüğü Şer'iye Sicilleri Arşivinin kıymetli görevlilerine; Beyazıt Kütüphânesi Müdürü **Şerâfeddin Kocaman** Bey'e; araştırmalarımızı okuyarak bize destek veren herkese teşekkür ettiğimiz gibi, özellikle Süleyman Efendi Hazretleri ile alakalı bu araştırmayı satır satır mütalaa ederek hem hayretlerini ve hem de takdirlerini ifade edip bizi teşvik eden **Muhterem Kemal Kacar Beyefendi'ye**; bu araştırmayı tamamlamam için her zaman beni teşvik eden Vakfımız Başkan Yardımcısı **İbrahim Aslan** Bey'e; kitabın dizgisinden baskısına kadar her şeyiyle ilgilenen Vakfımız Müdürü **Mehmed Emin Şahin** Bey'e ve emeği geçen her kese şükranlarımı arz ediyor; Yüce Rabbimin hayırlı hizmetlere bizleri muvaffak eylemesini niyâz ediyoruz.

20 Haziran 1997 **Prof. Dr. Ahmed AKGÜNDÜZ**

İKİNCİ CİLDİ TAKDİM EDERKEN

"Tabular Yıkılıyor" adlı serimizin **İkinci Cildini** araştırmacılara ve meraklı okuyucularımıza takdim etmeye muvaffak eden Allah'a hamd ederek söze başlamak istiyorum. Serinin 1. Cildi, özellikle tarihimizle alakalı çok önemli konularda, tarih ve dinimizi çarpıtmaya çalışan belli çevreleri susturduğu gibi, tarih âşıkı ve medeniyetimizin meraklısı okuyucu ve araştırmacıları da sevindirdiğini, gelen tebrik yazılarından anlıyoruz. Birinci Cild, ilim âşıklarının eline geçince, hemen ikinci cild sorulmaya başlandı.

Serinin ikinci cildi dikkat çeken mevzularla dolu ve en önemlisi de bu cildimize bir mürşid-i kâmili manen misâfir ediyoruz. Bu cildin ilk araştırması, **Silistre'li Süleyman Efendi Hazretleri**'nin belgeler ışığında hayatına, mesleğine, ilmî ve manevî şahsiyetine ayrılmıştır. Bu zamana kadar yazılan ve çizilenler, Osmanlı ve Cumhuriyet arşivlerindeki belgelerle teyid edildiği gibi, önemli bir kısım bilgiler de ilk defa belgeler ışığında ortaya çıkarılmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. Bütün bu yazılanlardan sonra anlaşılmıştır ki, Süleyman Efendi Hazretleri, câhil, millet ve vatan düşmanı birisi değil, Osmanlı Medreselerinin yetiştirdiği bir allâme, manevî sahada bir mürşid-i kâmil ve asrımızın da önemli manevî reislerinden büyük bir şahsiyettir.

İkinci cildin diğer önemli mevzuları arasında da çok ilgi çekici ve merak edilen konular bulunmaktadır: Risâle-i Nur hareketinin tarikat mı, cemiyet mi yoksa cemâa'at mi olduğu **Bediüzzaman Hazretleri**nin eserleri ve İslâmî kaynaklar taranarak araştırılmış ve **Acz-mendî tarikatı** ile alakası olmadığı ortaya konulmuştur. İnsan hakları ve hukuk devleti kelimelerini dillerine dolayarak Osmanlı Devletine ve İslâmiyete dil uzatan çevrelere, belgeler ışığında 1492'de Avrupalıların kovduğu Yahudilere nasıl kucak açtığımız izah olunmuş; yine vesikalara dayanılarak gerçek aleviliğin ne demek olduğu ve günümüzde

aleviliği İslâmdan ayrı bir din gibi göstermeye çalışanların tamamen dinsizliğe hizmet eden bir ekipten ibâret bulunduğu alevi dedelerinin ellerinde bulunan berâtlarla ortaya konmuş; asrımızın en büyük problemlerinden olan AIDS ve benzeri nesilleri yok eden belâlara karşı İslâmın aldığı tedbirler, neslin korunması başlığı altında incelenmiş; günümüzde bilen bilmeyen herkesin tartıştığı şerî'at, İslâmiyet, köktendincilik, demokrasi ve benzeri kavramlara açıklık getirilmiş; vakıf malların önemli bir kısmının tasfiye planlarına karşı, ilmin ve belgelerin ışığında özellikle araştırmacı, hukukçu ve İlahiyatçıların yararlanacağı bazı konular izah olunmuş ve nihâyet barış ve kardeşliğin önemli bir faktörü olan milliyetçilik anlayışı üzerinde Kur'an'ın âyetleri ışığında tatmin edici izahlar getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Prof. Dr. Abdülhaluk Çay'ın şahsımız ile alakalı bir tenkidine ve de güneydoğu problemi ile alakalı bir soruya verilen cevapları da bu cilde eklemiş bulunuyoruz.

Özellikle birinci araştırmayı inceleyenler görecektir ki, belgeler gerçekleri konuştukça tabular yıkılmakta ve tarihimizde ilklerde olarak gösterilen çok şeyler ve kimseler, son sıralara inerken; bir asra yakındır sonlarda gösterilmeye çalışılan şahsiyetler ve gerçekler, ilk sıralara yerleşmeye başlamaktadır.

Araştırmalarımızı okuyarak bize destek veren herkese teşekkür ettiğimiz gibi, özellikle Süleyman Efendi Hazretleri ile alakalı kısmı satır satır mütalaa ederek hem hayretlerini ve hem de takdirlerini ifade ederek bizi teşvik eden Muhterem **Kemal Kacar** Beyefendi'ye; bu kitabın yayınlanması için her türlü desteği esirgemeyen Vakfımızın Başkan Yardımcısı **İbrahim Aslan** Bey'e; kitabın dizgisinden baskısına kadar her şeyiyle ilgilenen Vakfımız Müdürü **Mehmed Emin Şahin** Bey'e ve emeği geçen her kese şükranlarımı arz ediyor; Yüce Rabbimin hayırlı hizmetlere bizleri muvaffak eylemesini niyâz ediyoruz.

1 Nisan 1997 **Prof. Dr. Ahmed AKGÜNDÜZ**

İÇİNDEKİLER

§. 1- ARŞİV BELGELERİ IŞIĞINDA BİR MÜRŞİD-İ KÂMİLİN HAYAT HİKÂYESİ: SİLİSTRE'Lİ SÜLEYMAN HİLMİ TUNAHAN EFENDİ HAZRETLERİ

I- BU SATIRLARI NEDEN KALEME ALDIM?

1993 yılının Eylül Ayı öncesinde bana TGRT'den bir teklif geldi. İz Bırakanlar isimli programda Süleyman Hilmi Tunahan Efendi Hazretleri anlatılacaktı ve ilk defa televizyon ekranlarında, hakkında bir asra yakındır dedikodular yapılan ve sanki devlet ve cumhuriyet düşmanı imiş gibi gösterilen bu büyük mürşidin hayat hikâyesinden bazı sahneler aktarılacak; sağlam kaynakların, bilim adamlarının ve talebelerinin diliyle onun hayat hikâyesinin bilinmeyen noktaları anlatılmağa çalışılacaktı. Çok kıymetli araştırmacı Vehbi Vakkasoğlu, yıllar önce Tercüman Gazetesinde aynı ad altında yine Bediüzzaman ve Süleyman Efendi gibi zatları tefrika halinde millete anlatmaya çalışmış ve o gün için her çevreden büyük bir takdir toplamıştı[1]. İşte TGRT de aynı ananeyi sürdürerek, bu sefer aynı konuları televizyon ekranlarına aktarmak istiyordu ve sıra Süleyman Hilmi Tunahan Efendi'ye gelmişti.

Program yapımcıları, Süleyman Efendi Hazretleri hakkında kaynaklardan ve talebelerinden bilgiler aldıklarını, bilim adamları arasında müracaat etmek istedikleri kimseler arasında benim de bulunduğumu söylediler. Böyle bir zat hakkında bir şeyler söylemek zordu: zira bir iki cümle ile böyle bir şahsiyeti anlatmak kolay değildi ve ayrıca bu konuda konuşma cüretini gösterecek malumatım da yoktu. Kısa bir araştırmadan sonra şu iki noktayı vurguladım:

---

[1] Konu ile ilgili tafsilatlı bilgi için bkz. Vakkasoğlu, Vehbi, Maneviyât Dünyasında İz Bırakanlar, İstanbul 1990, sh. 57-64.

Birincisi; "Kişi bilmediğinin düşmanıdır" kaidesince bu zamana kadar Süleyman Efendi ve talebeleri hakkında söylenen ve yazılanların çoğunun yalan yanlış şeyler olduğunu; Süleymancılık diye bir mezhep veya din olmadığını ve bu zatın Osmanlı Medreselerinde yetişmiş büyük bir âlim ve ulûm-ı bâtınada zirveye ulaşmış bir mürşid-i kâmil olduğunu ifade etmeye çalıştım.

İkincisi; 1950 öncesi Türkiye'de siyasî olduğu kadar fikrî manada da muhâlefeti kimsenin yapamadığını ve dolayısıyla bu dönemin Türkiye Cumhuriyeti açısından tam bir siyâsî, ilmî ve fikrî istibdad devri olduğunu ifade ettikten sonra şunu belirttim: Evet bütün bunlar doğrudur; ancak bunun bir istisnası vardır. Zira siyasi olmasa da dinî, fikrî ve ilmî sahada Bediüzzaman ve Süleyman Efendi Hazretlerinin tam bir muhâlefet yaptıklarını ve işte bugün onların o gün için muhâlefette bulunan fikirlerinin bugün ilmî ve fikrî alanlarda hâkim ve muktedir hale geldiğini ifade ettim.

İşte bu iki manayı ifade eden TGRT'deki program, büyük bir yankı uyandırmış ve gelen fazla talep üzerine program ikinci defa yayınlanmıştı. Ben de o sırada Bilecik İktisâdî ve İdârî Bilimler Fakültesi Dekanı idim. İşte bu ikinci yayının hemen ertesinde, özel kalemdeki arkadaşımız Ankara'dan makam ve rütbe sahibi birisinin benimle görüşmek istediğini söyleyerek telefonu bağladı. Telefondaki ses ile aramızda geçen bu konuşma, şu anda kaleme aldığım araştırmanın yazılış sebebini teşkil etti. Şöyle ki:

Telefondaki ses: Prof. Dr. Ahmed Akgündüz siz misiniz?

Akgündüz: Evet, buyurun.

Telefondaki ses: Yani Bilecik İktisat Fakültesinin Dekanı olan Ahmed Akgündüz..

Akgündüz: Evet, benim. Doğru söylüyorum.

Telefondaki ses: Akşamleyin bir televizyon kanalında o câhil (!) adam hakkında methiyeler düzen sen misin?

Akgündüz: Kimi kastediyorsunuz?

Telefondaki ses: Tabii ki, Süleyman Efendi diye övdüğün o câhil ve devlet düşmanı adamı.

Akgündüz: Efendim, yanlış bir şey mi söyledim? Neden böyle söylüyorsunuz? Ben arşiv vesikaları ve doğru kaynaklara dayanarak konuştum. Eğer elinizde onun câhil ve cumhuriyet düşmanı olduğunu isbat eden belge varsa, onları bize ulaştırır ve yetkinizi de kullanarak devletin televizyonlarında imkân temin ederseniz, onun câhil ve millet düşmanı olduğunu da anlatmaya hazırım.

Telefondaki ses: İlkokul mezunu olmayan ve kendini ayrı bir dinin Peygamberi gibi gören bir adam hakkında belgeye ne gerek var. Her halde üniversite mezunu ve ilim sahibidir demeyeceksiniz.

Akgündüz: Efendim, ben size aydın ve kültürlü adamın kim olduğunu sorabilir miyim?

Telefondaki ses: Üniversite mezunu, okumuş görmüş insan demek tabii ki...

Akgündüz: Pekii, eğer bir insan ilâhiyat fakültesini bitirse ve hatta o sahada doktora da yapsa ve mezun olsa, böyle bir insana din konusunda aydın ve kültürlü insan diyebilir miyiz?

Telefondaki ses: Elbette... Bunun böyle olduğunu mu söyleyeceksin Allah aşkına!

Akgündüz: Muhterem efendim. Siz Osmanlı Devletinin son zamanlarında bugünkü ilahiyat fakültesinin karşılığı olan Dâr'ül-Hilâfet'il-Aliyye Medresesinin bulunduğunu; câhil dediğiniz bu insanın adı geçen okulun Tefsir ve Hadis Bölümünden birincilikle mezun olduğunu ve hatta Medreset'ül-Mütehassısîn yani yüksek lisans ve doktora kısmını da başarıyla tamamlayarak öğretim üyeliği yapabilecek duruma geldiğini ve resmî makamlardan diploma aldığını biliyor musunuz?

Telefondaki ses: Hayır olamaz, nasıl olur?

Akgündüz: Ama elimdeki Osmanlı arşiv belgeleri böyle diyor. Ayrıca Hukuk Fakültesini bitiren bir insan sizin yanınızda câhil midir? Yoksa aydın ve kültürlü biri midir?

Telefondaki ses: Elbette ki aydın ve kültürlü bir insandır.

Akgündüz: Bu câhil dediğiniz insanın aynı zamanda İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden Medreset'ül-Kuzât adıyla faaliyet gösterirken yüksek derece ile mezun olmuş birisi olduğunu da biliyor musunuz?

Telefondaki ses: Hayır bilmiyorum.

Akgündüz: Arşiv belgeleri bunu da isbat ediyor. Biz hangisine inanacağız?

Bütün bunları dinleyen telefondaki yetkili ve etkili şahıs, son noktayı şöyle koyuyordu:

Ahmed Bey! Biz bunların hiçbirisini bilmiyor ve bu insanlara câhil diyoruz. Halbuki bizler zır câhilmişiz, fakat farkında değiliz. Ne olur, bu bilgileri sağlam kaynaklara inerek ortaya koyun ve bizi doğru bilgilendirin.

İşte bu uzun araştırma, bu sebeple yapıldı ve yazılması için gerekli kaynaklara ulaşmak üzere 4-5 sene beklenildi. Hamd olsun, bahsedilen insan da bu büyük zata düşman değil dost oldu ve dinini doğru olarak bilme fırsatını yakaladı. Zira onun hakkında yazılan ve çizilen ve hatta söylenenlerin belgelere dayanılarak izahı gerekiyordu. Daha önce bu konuda çalışma yapanların eserleri ve özellikle de Genç Akademi Dergisinin ilgili sayısı bizim için temel kaynak oldu. Ancak 50'ye yakın orijinal belgeyi ilmî bir şekilde tahlil ederek böyle bir çalışma yapmak ise bize nasip oldu.

Bu zamana kadar yazılanlar elbette ki bizim de temel kaynağımız; ancak bizim yaptığımız söylenenleri belgelerle ortaya koymaya çalışmaktır.

II- DOĞUMU, AİLESİ VE İSTANBUL'A GELİNCEYE KADARKİ TAHSİL HAYATI

Süleyman Efendi Hazretleri'nin nesebi hakkında en güvenilir vesika, elbette ki kendisinin doldurduğu ve Bâb-ı Fetvâ denilen Şeyhülislâmlık makamında bulunan Sicil Özetidir. 4137 nolu Sicil'de Süleyman Efendi Hazretleri'nin kimliği kısaca şöyle anlatılmaktadır:

"**İsim Ve Mahlas Ve Şöhreti:** Hoca-zâde Süleyman Hilmi Efendi.

Pederinin İsim Ve Mesleği: Hoca-zâde Müteveffâ Osman Efendi.

Mahall-i Tevellüd (Doğum Yeri): Silistre.

Tarih-i Tevellüdü (Doğum Tarihi): Rumî 1304 (Milâdî 1888).

Mezhebi (Yani Dini) : İslâm.

Tâbi'iyyeti: Devlet-i Aliyye-i Osmaniye.

Vesikanın Cinsi ve Tarihi: Tezkire-i Osmaniye Sûret-i Musaddakası (Tasdikli Osmanlı Nüfus Cüzdan Sûreti) 13 Teşrîn-i Sânî 1336.

Sicil Numarası: 4137." [1].

Yukarıdaki resmî sicil özetinden de anlaşılacağı üzere, 1304 Rumî ve 1888 Milâdî yılında Osman Efendi'nin bir evlâdı dünyaya gelir. Doğum yerinin Silistre'nin Hezargrad Kasabasının Ferhatlar köyü olduğu, değişik kaynaklarda ifade olunmaktadır. Silistre, Tuna Nehri'nin güney kıyısında yer almaktadır ve önceleri Rumeli Eyâleti'nin önemli sancakları arasında yer almaktayken, Kanunî devrinin sonlarından itibaren Özi Eyâletinin Paşa Sancağı haline getirilmiştir. Hezargrad ise, önceleri

---

1 Konu ile ilgili tafsilatlı bilgi için bkz. Diyânet İşleri Başkanlığı, Sicil No: 23-0383 Süleyman Hilmi Tunahan Dosyası.

Silistre Sancağının Kazâ merkezidir ve sonradan ise, özellikle Tanzimat'tan sonra sancak merkezi bir kasabadır. Asıl adı Bulgarca'da virane demek olan Razgrad'dır. Kuzeydoğusunda Silistre yer almaktadır. Şu anda Bulgaristan sınırları içerisindedir[1]. Annesinin adının da Hatice Hanım olduğu ifade edilmektedir. Ancak sicilinde, doğum yeri olarak doğrudan Silistre adı verilmiştir. Adını Süleyman koyarlar.

Süleyman Efendi'nin nesebinin Fâtih zamanında yaşayan İdris Bey'e kadar dayandığı ifade edilmektedir. İdris Bey'in, Fatih Sultan Mehmed'in Tuna Hanı tayin ettiği ve kendisine kız kardeşini verdiği değerli bir şahsiyet olduğu da verilen bilgiler arasında yer almaktadır. Sicil bilgilerinden anladığımız bir husus da bu ailenin **Hoca-zâdeler** diye biliniyor olmasıdır.

Dedeleri ise, **Kaymak Hâfız** adıyla tanınan bir zâttır. Babaları Hoca zâde Osman Efendi, tahsilini İstanbul'da tamamlamış olup, Silistre'nin Satırlı Medresesi'nde yıllarca müderrislik etmiş meşhur bir âlimdir. Anlatıldığına göre âlim ve ârif bir zât olan Osman Efendi, henüz İstanbul'da tahsilde iken bir rüya görür. Rüyada, vücudundan kopan bir parça gökyüzüne çıkar ve etrafa ışıklar saçar. Osman Efendi bu rüyayı sulbünden gelecek bir evlâdının dünyayı ma'nen aydınlatacağı şeklinde yorumlar. Memleketi olan Silistre'ye dönünce de evlenir ve rüyasının tecellisini beklemeye başlar. Gerçekten Allah kendisine dört erkek evlat vermiştir: **Fehim, Süleyman Hilmi, İbrahim ve Halil**. Süleyman Efendi Hazretlerinin İstanbul'a gelmeden evvelki tahsil hayatı, sicil özetinde **"Kasaba-i mezkûre Mekteb-i Rüşdiyesinden neş'et ettikden ve Satırlı Medresesinde bir mikdâr ulûm-ı Arabiyye tederrüs eyledikden sonra..."** şeklinde ifade edilmektedir. Demek ki Süleyman Efendi Hazretleri, kendi memleketi olan Silistre'de tahsilinin iki merhalesini tamamlamıştır:

Bunlardan **birincisi**, Silistre Rüşdiye Mektebi'nden mezun

---

1 Şemseddin Sami, Kâmûs'ül-A'lâm, VI, sh. 4738-4739

olmasıdır. Bu dönemde tahsil dereceleri ibtidâî, rüşdî, idâdî ve âlî olmak üzere dörde ayrılıyordu. Rüşdiye Mektebleri de ortaokul derecesinde idi. İlk Rüşdiye Mektebi 1254/1838 yılında İstanbul'da açılmıştı[1].

İkincisi ise, Rüşdiye Mektebinden mezun olduktan sonra eski usul İslâmî İlimleri okutan kıymetli hocaların bulunduğu ve babasının da müderris olarak vazife yaptığı Silistre'deki Satırlı Medresesinde -sicil özetinin ifadesiyle- bazı Arabî ilimleri de ders almasıdır. Rüşdiye Mektebinden aldığı şahâdetnâmenin İstanbul'da meydana gelen büyük yangında kaybolduğu kendisi tarafından siciline işlenmek üzere beyân olunmuştur[2].

Süleyman Efendi Hazretlerinin İstanbul öncesindeki hayatında, babası Osman Efendi, yukarıda özetlediğimiz rüyadan dolayı, bütün ümidini bağladığı küçük Süleyman'ın yetişmesi için, hiçbir fedakârlıktan kaçınmaz ve ona olağanüstü bir ilgi gösterir. Bu çok yakın ilginin ilk tezâhürü, onu, hocalık ettiği Satırlı Medresesi'ne almasıdır. Böylece oğlunun ilk hocası olur. Ne var ki, aralarında bir hocalık-talebelik yahut baba-oğul resmiyeti yerine, Osman Efendi'nin şahsen oluşturduğu farklı bir manevi hürmet havası doğar. Öyle ki, Osman Efendi, oğlunun yanına her gelişinde onu ayakta karşılamaya hep dikkat etmiş ve daima :

- *Buyurunuz, Süleyman Efendi* oğlum, demiştir... Ancak, babanın bu olgunluğuna karşı, Süleyman Efendi de küçük yaşına rağmen, büyük bir incelik ve anlayışla mukabele etmiştir. Meselâ babasını ziyaret edeceği zamanlarda, onun ayağa kalkmasına fırsat vermeyecek anları kollamış, böylece babasının saygısından duyduğu mahcubiyeti azaltmaya çalışmıştır.

---

1 Pakalın, Mehmed Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü, III, sh. 65 vd.; Diyânet İşleri Başkanlığı, Sicil No: 23-0383 Süleyman Hilmi Tunahan Dosyası.

2 Diyânet İşleri Başkanlığı Sicil Arşivi, Sicil No: 23-0383 Süleyman Hilmi Tunahan Dosyası.

Şu Anda Bulgaristan Sınırları İçinde Bulunan Hezargrad Kasabasına Bağlı Ferhatlar Köyünde Bulunan Doğduğu Ev

Sicil Özetinden İstanbul'dan Önceki Bilgileri Özetleyen Kısmın Fotokopisi, Diyanet İşleri Başkanlığı, Sicil No: 23-0383

III- İSTANBUL'A GELİŞİ VE TAHSİL HAYATINI DEVAM ETTİRMESİ

Süleyman Efendi, kendi memleketinde Rüşdiye Mektebinden mezun olduktan ve babasının müderrislik yaptığı Satırlı Medresesinde de bazı Arabî ilimleri tamamladıktan sonra, sıra İstanbul'daki yüksek islâmî ilimler okutan medreselere gelmişti. Ancak hangi tarihde İstanbul'a geldiği konusunda elimizde ciddi bir belge bulunmamaktadır. Babası Osman Efendi, onu bu ilim merkezine yollarken şu tavsiyede bulunur;

- Oğlum! Usul-ü Fıkıh (İslâm nazarî hukuku) ilmine iyi çalışırsan, dininde kuvvetli olursun. Mantık ilmine iyi çalışırsan, ilminde kuvvetli olursun.

Sicil özetindeki bilgilere göre bundan sonraki tahsil hayatı şöyledir: **"Dersa'âdet'e gelerek Fâtih Câmi'-i Şerifi Dersiâmlarından Bafralı Ahmed Hamdi Efendi'nin halka-i tedrîsinde ulûm-ı âliye ve 'âliye-i Arabiyye tahsilini bil-itmâm ahz-i icâzete muvaffak olmuş ve dâhil olduğu Medrese-i Süleymâniye'den icâzetnâme alarak neş'et etmiştir. Rüşdî şahâdetnâmesiyle Ahmed Hamdi Efendi'den aldığı icâzetnâmenin Fâtih Harîk-i Kebîrinde muhterık olduğu, Türkçe ve Arapça tekellüm ve kitâbet eylediği tercüme-i hal varakasında mündericdir."** [1]

Babasından yukarıdaki tavsiyeleri alıp İstanbul'a gelen Süleyman Hilmi Efendi'nin İstanbul'daki tahsil hayatının dört safhası mevcuttur:

---

1 Diyânet İşleri Başkanlığı Sicil Arşivi, Sicil No: 23-0383 Süleyman Hilmi Tunahan Dosyası.

1- Dersiâm Bafralı Ahmed Hamdi Efendi'den Ders Ve İcâzet Alması

İstanbul, fethedildiği günden beri ilim ve ulemâ merkezidir. İstanbul âlimleri resmî ve gayr-ı resmî mahfillerde derslerini okutur ve verdikleri icâzetnâmeler, nereden alınmış olursa olsun, devlet indinde geçerli ve muteber kabul edilirdi. İstanbul âlimleri deyince akla dersiâm tabir edilen hocalar gelmektedir. Dersiâmlar, medreselerde talebelere ders veren müderrislere yani bugünün tabiri ile öğretim üyelerine denmektedir. Dersiam olmak için medrese ıstılâhına göre **mücâz** olmak yani yetkili bir hocadan icâzet denilen belgeyi almak ve bundan sonra da yapılan resmî imtihanlarda ehliyetini isbat etmek gerekiyordu. Dersiâm olduktan sonra isteyen istediği yerde talebelerine ders verebilmekteydi. Eğer Fâtih Medreselerinde ders veriyorsa, buna Fâtih Dersiâmı denilirdi[1]. İşte Fâtih Dersiâmlarından biri de Bafralı Ahmed Hamdi Efendi'dir. Bafralı Ahmed Efendi, daha sonra açılacak olan Dâr'ül-Hilâfet'il-Aliyye'nin Kısm'ül-Mütehassısîn Bölümünde Hilâfiyyât yani Mezhepler Arası Mukayeseli İslâm Hukuku dersi verecek kadar fıkıhda zirvede olan büyük bir âlimdir[2].

Süleyman Efendi Hazretleri, muhtemelen İstanbul'a geldiği günden 1913 yılına kadar bu büyük zatın yanında, sicildeki ifadeyle "Dersa'âdet'e gelerek Fâtih Câmi'-i Şerifi Dersiâmlarından Bafralı Ahmed Hamdi Efendi'nin halka-i tedrîsinde ulûm-ı âliye ve 'âliye-i Arabiyye tahsilini bil-itmâm ahz-i icâzete muvaffak olmuş" yani Fâtih Camii dersiâmlarından Bafralı Ahmed Hamdi Efendi'nin yanında âlet ilimleri **(ulûm-ı aliye)** tabir edilen, nahiv, sarf, belâğat, mantık, vaz', cedel ve münâza-

---

1 Pakalın, Mehmed Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü, I, sh. 426-427.

2 Cerîde-i İlmiyye, Nüsha-i Fevkalâde; Atay, Hüseyin, Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi, İstanbul 1983, sh. 175

ra gibi ilimleri ve yüksek ilimler **(ulûm-ı 'âliye)** denilen usûl-ı fıkıh, usûl-ı hadis, usûl-i tefsir, tefsir, hadis ve fıkıh ve benzeri ilimleri tamamlamıştır. Tamamladıktan sonra Bafralı Ahmed Hamdi Efendi'den icâzetnâme almış ve ancak bu icâzetnâmesi meşhur Büyük Fâtih Yangınında Rüşdiye Mektebi diploması ile birlikte kaybolmuştur. Bu yangın 10 Haziran 1918 tarihinde meydana gelen ve 7500 binanın kül olmasına yol açan bir felakettir[1].

Süleyman Efendi Hazretlerinin bu zattan icâzet alması, en az 1918 yılından öncesine rastlamaktadır. Yani Süleyman Efendi Hazretleri, daha Dâr'ül-Hilâfet'il-Aliyye Medresesine intisâp etmeden evvel dersiâm olacak kadar ilmi elde etmiş ve mücâz olmuştur. Sicil özetinde de belirtildiği gibi, icâzet aldıktan sonra Arapça lisanını hem yazar ve hem de konuşur hale gelmiştir. Artık yüksek tahsil mezunu bir ilim adamı durumundadır. Bunu biraz sonra daha yakından öğreneceğiz.

Süleyman Efendi Hazretleri'nin Dâr'ül-Hilâfet'il-Aliyye'ye girmeden evvel, zikrettiğimiz bu klasik medrese tahsilini, Fâtih'de bulunan Hâfız Paşa Medresesinde[2] ve bunun da Bahr-ı Sefîd Çifte Baş Kurşunlu Dershânesinde[3] devâm ettirdiği, Dâr'ül-Hilâfet'il-Aliyye'nin Kısm-ı Âlî Üçüncü sınıfına kaydını gösteren belgelerden anlaşılmaktadır. Yani bu Medresede yaptığı klasik medrese tahsili, Kısm-ı Âli'nin birinci ve ikinci sınıfı

---

1 Sertoğlu, Mithat, İstanbul, İA, 5/II, sh. 1214/42.

2 **Hâfız Paşa Medresesi**: Bu medresenin, Hafız Ahmed Paşa tarafından Fâtih Küçük Karaman Câmi'i yakınlarında 1004 hicrî tarihinde inşâ ettirdiği Medrese olması kuvvetle muhtemeldir. Hâfız Ahmed Paşa, Kıbrıs Beğlerbeğilği, Mısır Eyâleti Vâliliği, Dördüncü Vezirlik ve Kaimmakam-ı Sadr-ı Âli görevlerinde bulunmuş kıymetli bir devlet adamıdır. Sesi çok güzel ve kuvvetli hâfız olan bir devlet adamıdır (Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, İstanbul 1308, c. II, sh. 97-98.

3 Bahr-i Sefîd: Akdeniz demektir ve bu ifadeden Süleyman Efendi Hazretleri'nin Akdeniz tarafında yer alan bir Dershânede Bafralı Ahmed Efendi'den ders aldığı tahmin olunmaktadır.

yerine ikame olunmuştur[1].

Bu bilgilerin bir çoğu, İstanbul Müftülüğü Şer'iye Sicilleri Arşivindeki Ulemâ Sicil Dosyaları arasında yer alan Süleyman Hilmi Efendi'ye ait dosyada bulunmaktaydı. Ancak bu dosya daha sonra dağıldı. Önemli bir kısmı Diyânet İşleri Başkanlığı Sicil Arşivine gitti. Bir kısım belgeler ise, Sâdık Albayrak tarafından neşredilmesine rağmen, ne Şer'iye Sicilleri Arşivinde ve ne de Diyânetteki dosyada bütün aramalarımıza rağmen bulunamadı. Fakat Allah'ın bir lütfu olarak daha evvel fotokopileri neşredilmişti. Bunların kayıtlarının tamamı ise, hem Meşîhat Arşivinde ve hem de Osmanlı Arşivinde bulunmaktadır.

Bu baskının yapıldığı günlerde, İstanbul Müftülüğündeki, Süleyman Efendi Hazretleri'ne ait olan sicil dosyası da bulunmuştur. Ancak bu dosyada sadece Cumhuriyet dönemine ait kayıtlar ve vesikalar bulunmaktadır. Osmanlı Dönemine ait olanları, yine kısmen kayıp durumdadır. Allah ömür verirse, bunların da asıllarını bulmaya ve özellikle de Medreset'ül-Kuzât Defterlerini tesbit etmeye gayret göstereceğiz.

---

1 Cerîde-i İlmiyye, 20 Zilka'de 1332/27 Eylül 1330, Islâh-ı Medâris'e Dâir Nüsha-i Fevkalade, sh. 359. Böylece, Sâdık Albayrak tarafından verilen bilgilerin bir kısmına belgeler ve sağlam kaynaklar eliyle ulaşmış bulunuyoruz.

Tahsil Hayatına Dair Bilgileri Özetleyen Kısmın Fotokopisi, Diyanet İşleri Başkanlığı, Sicil No: 23-0383

2- Dâr'ül-Hilâfet'il-Aliyye Medresesi Âli (Sahn) Kısmındaki Tahsil Hayatı

Süleyman Efendi Hazretleri, Bafralı Ahmed Hamdi Efendi'den ders alırken Osmanlı Medreseleri ciddi bir ıslâhatla karşı karşıya kalmışlardır. Şeyhülislâm Mustafa Hayri Efendi, şeyhülislâmlığı döneminde İstanbul merkezinde bulunan medreseleri ıslâh etmek üzere, 20 Zilkade 1332/27 Eylül 1330/1913 tarihli Islâh-ı Medâris Nizâmnâmesini yürürlüğe sokmayı başarmıştır. Bu Nizâmnâmeye göre, İstanbul'da Dâr'ül-Hilâfet'il-Aliyye Medresesi adıyla yeni bir Medrese kurulmuş ve eskiler bu nizâma tabi tutulmuştur. Medresenin dört bölümü olacaktır:

Birinci kısım, ortaöğretimi karşılamak üzere kurulan **Tâlî Kısm-ı Evvel'dir**. Öğretim süresi dört senedir.

İkinci Kısım, lise tahsilini karşılamak üzere kurulan **Tâli Kısm-ı Sânî'dir**. Öğretim süresi dört senedir.

Üçüncü Kısım ise, özellikle İslâmî ilimlerde mütehassıs yetiştirmek üzere ilâhiyat fakülteleri derecesinde kurulan **Kısm-ı Âli'dir**. Öğretim süresi yine dört yıldır.

Dördüncü Kısım ise, Dâr'ül-Hilâfet'il-Aliyye Medresesinin ilim ve fenlerde uzman yetiştirmek ve öğrenim yılı iki seneden ibaret olmak üzere medresenin Kısm-ı Âlisinin üstünde Medreset'ül-Mütehassısîn adıyla özel bir kısım yani bugünkü anlamıyla lisansüstü bölümü açılmıştır. Buradan mezun olanlar doktora yapmış gibi olacaklardır[1].

İlk üç kısımdan mezun olanlara **şahâdetnâme** ve son kısımdan mezun olanlara ise **icâzetnâme** verilmektedir.

Süleyman Efendi Hazretleri, evvela Dâr'ül-Hilâfet'il-Aliyye Medresesi'nin Kısm-ı Âli yani yüksek kısmına kayd olmuştur.

---

1 İlmiye Sâlnâmesi, sh. 657-660; Atay, 260-263.

Ancak diğer talebeler gibi birinci sınıfdan değil de, doğrudan üçüncü sınıfdan başladığı ve buna da vesile Bafralı Ahmed Hamdi Efendi'den aldığı icâzet olduğu kanaatindeyiz. Bu kanaatimizi daha sonra tesbit ettiğimiz şu bilgiler teyit etmiştir: Süleyman Efendi Hazretleri'nin Dâr'ül-Hilâfet'il-Aliyye'ye girmeden evvel, zikrettiğimiz bu klasik medrese tahsilini, Fâtih'de bulunan Hâfız Paşa Medresesinde[1] ve bunun da Bahr-ı Sefîd Çifte Baş Kurşunlu Dershânesinde[2] devâm ettirdiği, Dâr'ül-Hilâfet'il-Aliyye'nin Kısm-ı Âlî Üçüncü sınıfına kaydını gösteren belgelerden anlaşılmaktadır. Yani bu Medresede yaptığı klasik medrese tahsili, Kısm-ı Âli'nin birinci ve ikinci sınıfı yerine ikame olunmuştur[3]. Gerçekten bu kaynaktan öğrendiğimize göre,

Kayıt tarihi, 20 Zilka'de 1332/27 Eylül 1330/1914'te başlayan ilk ders yılıdır. Nitekim 1331/1915'de üçüncü sınıfı 90 üzerinden 88 puanla ve 1332/1916 yılında da dördüncü sınıfı 80 üzerinden 76 puanla tamamlamış ve Kısm-ı Âli'den beşinci olarak mezun olmuştur[4]. Artık Süleyman Efendi Hazretleri, 1332/1916 yılında o günün İlâhiyat Fakültesi mezunu bir din

---

1 **Hâfız Paşa Medresesi**: Bu medresenin, Hafız Ahmed Paşa tarafından Fâtih Küçük Karaman Câmi'i yakınlarında 1004 hicrî tarihinde inşâ ettirdiği Medrese olması kuvvetle muhtemeldir (Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, İstanbul 1308, c. II, sh. 97-98. Fâtih Medreselerine ait bir medresedir.

2 **Bahr-i Sefîd**: Akdeniz demektir ve bu ifadeden Süleyman Efendi Hazretleri'nin Akdeniz tarafında yer alan bir Dershânede Bafralı Ahmed Efendi'den ders aldığı tahmin olunmaktadır.

3 Cerîde-i İlmiyye, 20 Zilka'de 1332/27 Eylül 1330, Islâh-ı Medâris'e Dâir Nüsha-i Fevkalade, sh. 359. Böylece, Sâdık Albayrak tarafından verilen bilgilerin bir kısmına belgeler ve sağlam kaynaklar eliyle ulaşmış bulunuyoruz.

4 Bu tesbitler, değerli araştırmacı Sâdık Albayrak'ın tesbitlerine göredir. Bkz. Albayrak, Sâdık, Osmanlı Ulemâsı, İstanbul 1981, sh. 447. Sonradan elde ettiğimiz kaynaklar da, bu bilgilerin bir kısmını tamamen doğrulamaktadır.

âlimidir ve aynı zamanda özel bir hocadan da icâzetlidir.

Önemle ifade edelim ki, bazı kaynaklarda **Sahn Medresesi** mezunu denilmesi de doğrudur. Zira biraz sonra göreceğimiz gibi, Şeyhülislâm Musa Efendi zamanında yapılan bir ıslâhâtla Dâr'ül-Hilâfet'il-Aliyye Medresesi'nin bölümlerinin üçüncüsü olan Kısm-ı Âli Sahn Medresesi adıyla değiştirilmiştir. Bunu önemle kaydetmek gerekir.

3- Medreset'ül-Mütehassısîn (Süleymaniye Medresesi)'ndeki Tahsil Hayatı

Biraz önce belirttiğimiz gibi, Süleyman Efendi Hazretleri, 1332/1916 yılında Dâr'ül-Hilâfet'il-Aliyye Medresesi Kısm-ı Âli'yi bitirdiği sırada, Şeyhülislamlık Makamı Mûsâ Kâzım Efendi'ye intikal etmiştir. Mûsâ Kâzım Efendi'nin Medreselerle alakalı küçük de olsa yaptığı ıslâhâtı özetlemeden, Süleyman Efendi Hazretleri'nin İstanbul'daki üçüncü tahsil devresini anlamak zor olacaktır. 10 Cemâzelâhire 1335/2 Nisan 1333/1917 tarihli Kanun ile yapılan ıslâhâta göre, Dâr'ül-Hilâfet'il-Aliyye Medresesi'nin bundan böyle birinci kısmına İbtidâ-i Hâric (Orta Öğretim); ikinci kısmına İbtidâ-i Dâhil (Lise), yüksek kısma Sahn ve nihâyet Medreset'ül-Mütehassısîn kısmına da Süleymaniye Medresesi adı verilmiştir. Ayrıca, lise ve yüksek kısımları üçer seneye indirilirken Medresetül-Mütehassısîn kısmı ise üç seneye çıkarılmıştır[1].

İşte Süleyman Efendi, 1332 yılının Eylül ayında yani 30 Eylül 1916 tarihinde eski adı Medreset'ül-Mütehassısîn olan Süleymaniye Medresesine girmiş ve iki sene değil, yeni adıyla ve üç sene bu doktora dersleri veren okulda okumuştur. Bu okul Süleyman Efendi Hazretleri zamanında Hâfız Ahmed Paşa Medresesinde eğitime devam ediyordu ve kendisi de buradan

---

1 Takvîm-i Vakâyi', No: 2861, 22 Nisan 1333; Atay, 285 vd.

mezun olmuştur. Bu okulun da dört bölümü vardır:

1) Tefsir Ve Hadis Şubesi
2) Fıkıh Şubesi
3) Kelam Ve Hikmet Şubesi
4) Edebiyât Şubesi

Süleyman Efendi Hazretleri'nin kayd olduğu bölüm Tefsir ve Hadis şubesidir ki, ana dersleri kısaca şöyledir: Tefsir-i Şerif, Hadis-i Şerif, Usûl-i Hadis ve Nakd-i Ricâl, Tabakât-ı Kurrâ ve Müfessirîn ve Risâle yani mezuniyet tezi veya daha doğru bir tabirle doktora tezi[1].

Bütün bu anlattıklarımız belgelere dayalı olan şeylerdir. Nitekim Dâr'ül-Hilâfet'il-Aliyye Medresesi'nin Süleymaniye Medresesi kısmında Süleyman Efendi Hazretleri'nin tahsilini ve oradan başarıyla mezun olduğunu belgeleyen iki önemli vesika elimizde bulunmaktadır:

Birincisi: Süleyman Efendi Hazretleri, Süleymaniye Medresesinin ilk iki yılını başarıyla tamamlayınca, 14 Safer 1337/19 Teşrîn-i sânî 1334/Eylül 1918 tarihinde yirmi kişiyle birlikte kendilerine **İstanbul Müderrisliği Ruusu** verilmiştir. Bu ne demektir?

Ruûs, baş anlamına gelen re's kelimesinin çoğuludur. Terim olarak, medrese tahsilini bitirenlerden ruûs imtihanı denilen sınavı başarıyla kazananlara verilen berâtın adıdır. Eskiden beri imtihanı kazananlar, ruûsla beraber ibtidây-ı hâric medreselerinde müderris oldukları için buna **ibtidây-ı hâric ruûsu** da denirdi. Daha sonra sıraları geldikçe diğer medreselerin müderrisliklerine yükselirlerdi.

İstanbul'daki müderrisler çok önemli olduklarından bunlar da kendi aralarında **İstanbul müderrisleri** ve Bursa-Edirne müderrisleri adıyla iki ayrı gruba ayrılmışlardı. **Müderris** ise,

---

1 Ceride-i İlmiye, 3. Sene, Sy. 33, sh. 959-967.

öğretim üyesi ve ders veren hoca manasınaydı. Zaten daha sonraları da Dar'ül-Fünûn yani üniversite hocalarına da müderris denmeye başlandı[1].

Müderrislere dersiâm da denilirdi. Dersiâm olmak için şart koşulan ilimleri okumak, bu konuda icâzetli yani eski tabirle mücâz olmak ve de açılan imtihanı kazanmak şartları vardı. Şunu da ifade edelim ki, imtihan heyeti, Ders Vekilinin başkanlığında tanınmış âlimlerden teşekkül ederdi. Senede en fazla on, on beş kişi bu unvanı alırdı. II. Abdülhamid'den sonra dersiâmlığa senede on beş kişilik kadro ayrıldı. Bunlara ruûsla beraber maaş da tahsis edilirdi. Okuttuğu talebeye icâzet verme yetkisine sahip dersiâmlara mücîz dersiâmlar denirdi[2].

İşte Süleyman Efendi Hazretleri de, bu imtihana girmiş ve kendisine **İstanbul Müderrisliği Ruusu** verilmiştir. Bununla ilgili elimizde üç belge vardır:

Birinci Belge Gurubu: Şeyhülislâm İbrahim El-Hayderî Efendi tarafından İstanbul Müderrisliği Ruusu verilmek üzere Bâb-ı Fetvâdan Sadârete yazı yazılmıştır. Yazılan yazıda şu hususlar dile getirilmiştir: "Dâr'ül-Hilâfet'il-Aliyye Medresesi'ne girmek için daha önce yapılan imtihanda ehliyet gösterip iki sene tahsilini tamamladıktan sonra bu sefer açılan imtihanlarda başarılı olarak üçüncü sınıfa terfi eden yirmi efendinin İstanbul ruûsuyla taltif edilmeleri hususu Ders Vekâleti tarafından tezkire ile ifade olunmuş ve bu konuda hazırlanan İrâde-i Seniyye Lâyihası takdim edilmiştir. Emir ve ferman nasıl sâdır olursa ona göre hareket edileceği arz kılınır efendim. 13 Safer 1337/18 Teşrîn-i Sânî 1334/Eylül 1918. Şeyhülislâm İbrahim El-Hayderî."[3].

---

1 Pakalın, II, 598, III, 71-72.

2 Pakalın, I, 427-428.

3 BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), İrâde-Meşihat. Bu belge, aslında İstanbul Müftülüğü Şer'iye Sicilleri Arşivinde bulunması gerekirken, ne Ankara'daki gizli dosyada ve ne Ulemâ Sicillerinde yer almamaktadır. Ancak

Ayrıca buna ilâveten de bir İrâde Lâyihası takdim edildiği yazıdan anlaşılmaktadır. İrâde-i Seniyye biraz sonra neşredileceğinden burada tekrar etmiyoruz.

Bu şekildeki irâde-i seniyyelerin sadece senede bir iki defa ve ancak 15-20 kişi için sadır olduğunu burada tekrar hatırlatmak gerekmektedir. Zira İstanbul Ruusu o günlerin Osmanlı Devletinde çok önemli bir akademik kariyer manasına gelmektedir

---

Sâdık Albayrak tarafından neşredilmiştir ve bir sûreti o zaman Meşîhat'ın resmî dergisi olan Cerîde-i İlmiye'de yayınlanmıştır. Zaten belgenin aslının fotokopisi de bizim için yeterli bir belgedir. Cerîde-i İlmiyye'deki İrâde-i Seniyye'yi burada neşrederek kitabın uzamasını istemiyoruz

Süleyman Efendi'nin De Dâhil Olduğu Yirmi Kişiye Rüus Verilmesiyle Alakalı Şeyhülislamlık Yazısı

"Bâb-ı Fetva

Dâire-i Meşîhat

Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Dâru'l-Hilâfeti'-Aliyye Süleymâniye Medresesine duhûl içün evvelce icrâ edilen imtihanda, isbât-ı ehliyet ve mezkûr medresede iki sene tahsîl ve tekemmül edüp, bu kerre bil-imtihan üçüncü sınıfa terfî' olunan yirmi efendinin İstanbul rü'ûs-i hümâyûniyle taltifleri ders vekâletinden bâ tezkire ifâde olunmuş ve ol bâbda tanzîm edilen irâde-i seniyye lâyıhası leffen arz ve takdîm kılınmış ise de, emir ve fermân âtıfet-nişan-ı Hazret-i Tâcdâr-ı Â'zamî ne vech ile şeref-efzâ-yı sünûh ve sudûr buyurulur ise, hükm-i münîfinin infâzına müsâra'at olunacağı derkâr bulunduğu beyâniyle terkîm-i tezkire-i senâverîye ibtidâr kılındı efendim

12 Saferu'l-hayr 1337/18 Teşrîn-i sânî 1338/Eylül 1918

Şeyhu-l İslâm İbrahim El-Hayderî"

İkinci ve Üçüncü Belge: Sadrazamlık Şeyhülislâmdan gelen bu yazıyı Padişah'a takdim edince, o zaman Padişah olan Mehmed Vahidüddin hemen tasdik ederek 14 Safer 1337/19 Teşrîn-i Sânî 1334/Eylül 1918 tarihinde, kendi adına cevabı Ser-kâtib-i Hazret-i Şehriyârî göndermiş ve ekine de hem Şeyhülislâm İbrahim El-Hayderî'nin ve hem de Padişahın imzası bulunan İrâdeyi birleştirmişlerdir. Padişahın Başkâtibi imzası ile gelen yazıda, Şeyhülislâmlığın tezkiresi ve Lâyihanın Padişah tarafından incelendiği ve tasdik olunarak iâde olunduğu ifade olunmaktadır.

İrâde-i Seniyyede ise, Adapazar'lı Muhammed Nûreddîn, İşkodra'lı Hâfız Yûsuf, **Silistreli SÜLEYMAN HİLMİ,** Gelibolulu Mahmud Râif, Silistre'li Ahmed, Kalkandelen'li İbrahim, Malkara'lı Halil, Batum'lu Hâfız Hamdi, Bosna'lı İbrahim, Şumnu'lu Nûri, Siroz'lu Ahmed, Akseki'li Hasan, Akseki'li Ahmed, Kafkasya'lı Abdullah Muhyiddîn, Nevrokop'lu Yûsuf, Göynük'lü Hâfız Muhammed Hilmî, Kuruçay'lı Mustafa, Rize'li Kâsım, Ahıska'lı Selîm Sâbit, Kırkkilise'li Mustafa Necâti efendilere İstanbul müderrisliği ruûsu tevcîh olunduğu ifade edilmektedir[1].

İlişikte Medreset'ül-Mütehassısîn'de okutulan derslerin dökümünü ve ders programını da vermek istiyoruz.

---

[1] Cerîde-i İlmiye, Rebiülevvel 1337, sh. 1197; BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), İrâde-Meşîhat. Bir önceki belge için söylenenler, maalesef bu belge için de geçerlidir. Nereye gittiği belli değildir.

Dârül-Hilâfet'il-Aliyye Mütehassısîn Kısmı Ders Programı

قسم متخصصين

هفته‌لق ساعات: ایکنجی صنف	هفته‌لق ساعات: برنجی صنف	دروس
		تفسير وحديث شعبه‌سی :
١	١	علم ناسخ ومنسوخ
٠	١	« اسباب تنزيل
١	١	اصول تفسير
٦	٦	تفسير [عمومی]
٣	٢	طبقات قراء ومفسرين
٢	٢	نقد رجال
٦	٦	حديث
٢	٢	موضوعات
		فقه شعبه‌سی :
٦	٦	اصول فقه
٤	٤	فقه حنفی
٢	٢	فقه مالكی
٢	٢	فقه شافعی
٢	٢	فقه حنبلی
٤	٤	خلاف وجدل
٢	٢	تاريخ فقه
٢	٢	مقايسهٔ احكام
		كلام وتصوف وفلسفه شعبه‌سی :
٥	٥	علم كلام
٢	٢	« تصوف
٠	٤	« نفس
٤	٠	فلسفهٔ اولی
٢	٢	منطق
٣	٣	فلسفهٔ اسلاميه تاريخی
٣	٣	« عموميه «
٣	٣	تاريخ اديان ومذاهب [مقايسه‌لی]
٢	٢	علم اجتماع

Süleyman Efendi Hazretleri ve Yirmi Arkadaşına Ruus Verilmesiyle Alakalı İrâde-i Seniyye

"Bâb-ı Fetva **Muhammed Vahîdüddin**

Dâire-i Meşîhat

Adapazar'lı Muhammed Nûreddîn, İşkodra'lı Hâfız Yûsuf, **Silistreli SÜLEYMAN HİLMİ,** Geliboluiu Mahmud Râif, Silistre'li Ahmed, Kalkandelen'li İbrahim, Malkara'lı Halil, Batum'lu Hâfız Hamdi, Bosna'lı İbrahim, Şumnu'lu Nûri, Siroz'lu Ahmed, Akseki'li Hasan, Akseki'li Ahmed, Kafkasya'lı Abdullah Muhyiddîn, Nevrokop'lu Yûsuf, Göynük'lü Hâfız Muhammed Hilmî, Kuruçay'lı Mustafa, Rize'li Kâsım, Ahıska'lı Selîm Sâbit, Kırkkilise'li Mustafa Necâti efendilere İstanbul müderrisliği rüûsu tevcîh olunmuştur. Bu irâdey-i seniyyenin icrâsına Meşîhat me'murdur. 14 Safer 1337 /19 Teşrî-i sânî 1334/Eylül 1918

Şeyhu-l İslâm İbrahim El-Hayderî"

İrâde-i Seniyyenin Tasdikini Bildiren Padişahın Serkâtibinin Yazısı

"Mâruz-ı bende-ı dîrîneleridir.

İşbu tezkire-i aliyye-i meşîhatpenâhileriyle beraber, manzûr-ı âlî buyurulan melfûf irâde-i seniyye lâyihası imzâ-yı hümâyun-i mülûkâne ile tevşîh buyrularak leffen iâde kılınmış. Ol bâbta emir ve fermân Hazret-i men lehü'l-emr'indir

14 Safer 1337 / 14 Teşrîn-i sânî 1334/Eylül 1918.

Serkâtib-i Hazret-i Şehriyârî "

Süleyman Efendi Hazretleri, ruûs imtihanında başarılı olmakla artık dersiâm sıfatını kazanmıştır. Buna rağmen Dâr'ül-Hilâfet'il-Aliyye Medresesi'nin Süleymaniye Medresesi Tefsir ve Hadis Şubesindeki tahsiline devam etmiştir. Son seneyi de tamamladıktan sonra eski adıyla Medreset'ül-Mütehassısîn ve yeni adıyla Süleymaniye Medresesini, 14 Mayıs 1335/27 Mayıs 1919 tarihinde tamamlamıştır. Son sınıfta okuduğu dersler ve aldığı puanlar şöyledir:

Tefsir-i şerif	10 (On)
Usûl-i Hadis ve Nakd-i Ricâl	10 (On)
Hadis-i Şerif	10 (On)
Tabakât-ı Kurrâ ve Müfessirîn	10 (On)
Risâle (Doktora Tezi)	9+ 2/7
Aded-i Vasat (Ortalama)	**9 + 9/14**

Bu başarısı üzerine Meclis-i Müderrisîn Reisi başkanlığında toplanan hey'et-i tedrîsiye, Süleyman Efendiye **birinci derece** ile **Süleymaniye Medresesi-Hadis Ve Tefsir Şubesi İcâzetnâmesi** vermiştir. İcâzetnâmede Süleyman Efendi Hazretleri **müstecîz** diye zikr edilmekte ve icâzetnâme o zamanın Şeyhülislâmı Es-Seyyid Abdullah Efendi tarafından tasdik edilmiş bulunmaktadır. Şu anda bu icâzetnâmenin orijinali vârislerinin elinde bulunmaktadır ve aşağıda gösterilmiştir.

İlgili kanundan öğrendiğimize göre, icâzetnâme alınması, talebenin son sınıf imtihanını vermekle beraber, mensup olduğu şubenin müderrisleri tarafından yazılı ve sözlü imtihanları yapıldıktan sonra belirlenecek belli bir mevzuda Risale tabir edilen doktora tezi mahiyetinde bir eser hazırlaması şartlarına bağlıdır. Bütün bu şartlar tamamen bulunduktan sonra icâzetnâme tanzim olunur.

Medrese-i Süleymaniye mezunları, ihtisas derecelerine göre, Dâr'ül-Hilâfet'il-Aliyye Medresesi müderrisliği, müdürlük, müftülük, sahn teşkilâtı hocalıkları, umumi mekteplerde dinî

ilimler ve Arapça muallimlikleri, kürsü şeyhlikleri ve alay imamlıkları gibi görevlere gelebilirler[1]. Zaten Süleyman Efendi Hazretleri de daha sonra bu maddelerde sayılan vazifelere getirilmiştir. Bunu daha sonra incelemeye devam edeceğiz.

Şimdi üç önemli belgeyi sizlere takdim edelim: Bunlardan **birincisi**, Süleyman Efendi Hazretleri'ne verilen İcâzetnâmenin kapak resmidir. Görüleceği gibi birinci dereceden icâzetnâme olduğu ve şeyhülislamın ifadesiyle "**tarafımızdan tasdik edildi**" şeklinde bir beyânın yer aldığı görülmektedir.

İkinci belgede, uzun olan icâzetnâmenin Arapça kısmından **el-müstecîz Süleyman Hilmi Efendi bin Osman Es-Silistrî** ifadesinin yer aldığı bölüm görülmektedir.

Üçüncü belgede ise, Süleymaniye Medresesinin son sınıfında okuduğu dersler ve derslerin imtihanından aldığı notlar ile hocalarının ve Meclis-i Müderrisîn Reisinin imzaları bulunmaktadır.

---

[1] Dâr'ül-Hilâfet'il-Aliyye Medresesiyle Taşra Medârisi Hakkında Nizâmnâme, 16 Zilhicce 1335/4 Teşrîn-i evvel 1333/17 Ekim 1917, md. 29-36, Düstur, II. Tertip, c. IX, sh. 745-752.

Süleyman Efendi Hazretleri'ne Verilen İcâzetnâmenin Kapak Resmi

الدرجة الاولى

طرفمزدن تصديق اولندى

شيخ الاسلام

İcâzetnâmenin Arapça Kısmından El-Müstecîz Süleyman Hilmi Efendi Bin Osman Es-Silistrî İfadesinin Yer Aldığı Bölüm

---

العثمانية بجاه طه خير البرايا فممن قرأ في

تلك المدرسة في شعبة التفسير والحديث على

الوجه المشروط المرضي واستحق بان يكون

مأذوناً بعد الامتحان الشفاهي والتحريري

ومجازاً بنشر العلوم التي تتصل اسانيدها لنا

الطالب المجد العزيز والزكي الناجح

المستجيز سليمان حلمي افندي ابن عثمان السلستري

وفقه لما يحبه ويرضاه المولى العلي ثم

لما اختص الله هذه الامة المحمدية ببقاء

اتصال الاخذ والاسناد حفظاً للشريعة

المطهرة الباقية الى يوم التناد قال

عبد الله بن المبارك الاسناد من الدين ولولاه

لقال من شاء ما شاء وقال سفيان الثوري

Süleymaniye Medresesinin Son Sınıfında Okuduğu Desler Ve Derslerin İmtihanından Aldığı Notlar İle Hocalarının Ve Meclis-i Müderrisîn Reisinin İmzaları

تفسير شريف ١٠ اوندر | اصول حديث ونقد رجال ١٠ اوندر | حديث شريف ١٠ اوندر

طبقات قراء ومفسرين ١٠ اوندر | رساله ٩ | علم وسط ٩

مدرس التفسير | مدرس اصول الحديث ونقد الرجال

مدرس الحديث | مدرس طبقات القراء والمفسرين

لدى التدقيق قيوده موافقتي تبين ايتمشدر

٢٤ ربيع الآخر ١٣٢٨ و ١٥ نيسان ١٣٢٦

مجلس مدرسين رئيسي

4- Medreset'ül-Kuzât (Hukuk Fakültesi) Tahsili

Süleyman Efendi Hazretleri, hem hâtıralarını nakleden talebelerinden ve hem de sicil dosyasındaki bir belgeden anlaşılacağı üzere, aynı zamanda Tanzimat'tan sonra açılan ilk hukuk fakültesi olan Medreset'ül-Kuzât'tan da mezundur. Medreset'ül-Kuzât'ın aslı, Sultân Abdülmecid zamanında şeyhülislâm olan Meşreb-zâde Hafîdi Mehmed Ârif Efendi'nin teşebbüsüyle 1270/1854 tarihinde kadı yani hâkim yetiştirmek üzere açılan Muallimhâne-i Nüvvâb'dır. 1302/1884 yılında adı Mekteb-i Nüvvâb; 1326/1908 yılında Mekteb-i Kuzât ve nihayet 1327/1909 yılında Medreset'ül-Kuzât adlarını almıştır[1]. Süleyman Efendi Hazretleri'nin devam ettiği dönemde, 5 Safer 1332/21 Kânunuevvel 1329/3 Ocak 1914 tarihli Medreset'ül-Kuzât Nizâmnâmesi yürürlüktedir[2].

Süleyman Efendi'nin Medreset'ül-Kuzât me'zunu olduğunu gösteren en büyük delil, kendisinin 14.4.1948 yılında Diyânet İşleri Başkanlığına hitâben yazdığı ve halen Diyânet İşleri Başkanlığında muhâfaza edilen sicilinde mahfûz dilekçesidir. Şöyle ki:

"**Diyanet İşleri Reisliği,** **İstanbul 14.4.948**

Mütehassısîn medresesinden mezun dersiâmım. Ayrıca **Medresetül-Kuzat**'tan da mezun bulunmaktayım. Kanunen kayd-ı hayat şartiyle aldığım dersiâm maaşı benim tabi'î vâiz olduğumun en kat'î delilidir. Dersiâmlar memleketin tabiî vâizleri olup hiçbir kayd ve şarta tâbi olmaksızın ve vesikaya lüzum olmadan camilerde vaaz edebilecekleri muhakkaktır.

Bir müddetten beri bu tabiî vazifemi yapamıyordum. Bugün yapmak istiyorum. İstanbul camilerinden hangisinde ve hangi saatte ifay-ı vazife edebileceğimin tayini için İstanbul müftülü-

---

1 Uzunçarşılı, İlmiye Teşkilâtı, sh. 268-270; Atay, sh. 302-307.

2 Düstur, II. Tertip, VI, sh. 146-150; İlmiye Sâlnâmesi, sh. 647-678.

ğüne emir verilmesini diler saygılarımı sunarım.

İstanbul Şehzade başı Karakol Arkası **Süleyman Hilmi**

Selim Paşa Yokuşu **Tunahan"**[1].

Görüldüğü üzere, bu mektupta Süleyman Efendi Hazretleri, tahsil hayatını da bütün yönleriyle bir iki cümlede özetlemektedir. Gerçekten Süleyman Efendi, devrin hâkimleri olan kadıları yetiştiren Medresetü'l-Kuzat'ın giriş imtihanını da en yüksek dereceyle kazanmış ve bunu babasına büyük bir sevinçle bildirmiştir. Ne var ki, babası, onun bu sevincine katılmayacak, hattâ bunu şöyle bir telgrafla da bildirecektir :

- *Süleyman,* ben seni *Cehennem'e göndermek* için İstanbul'a yollamadım.

Osman Efendi, bu telgrafıyla oğluna İslâm dininin, "hüküm verme durumundaki insanların büyük mes'ûliyetini ve adâleti gerçekleştiremeyenlerin cehennemlik olduklarını" haber veren hadislerini hatırlatıyordu. Süleyman Efendi, babasına yazdığı cevapta, onun endişelerine katıldığını, ancak maksadının hâkimlik mesleğine geçmek olmayıp, devrin bütün din ilimleri sahasında kemâle ermek olduğunu bildirdi. Gerçekten de, iyi derece ile aldığı diploması, ona kadılık rütbesini kazandırdığı halde, o, bu mesleğe hayatı boyunca talip olmadı[2].

Onun Medreset'ül-Kuzât'tan aldığı diplomayı gören talebeleri diplomada mezun olduğu derslerin şöyle bir dökümünü vermektedirler: Roma Hukuku, Sakk-ı Şer'î, Ticâret-i Berriyye Hukuku (Kara Ticaret Hukuku), Ticâret-i Bahriye Hukuku(Deniz Ticaret Hukuku), Hukuk-ı Düvel (Devletler Hukuku) ve diğer dersler. Zaten Medreset'ül-Kuzât'da tedrîs olunacak ders listesi

---

1 Diyânet İşleri Başkanlığı, Sicil No: 23-0383 Süleyman Hilmi Tunahan Dosyası.

2 Yılmaz, Hızır, Süleymancılık Hakkında Bir İnceleme, Köln 1977, sh. 9-11; Vakkasoğlu, İz Bırakanlar, sh. 59.

de Ta'limâtnâme'de şöyle tesbit olunmuştur:

Dürer (Molla Hüsrev'in eseridir ve her yıl dörtte biri olmak üzere dört yılda tamamlanması şartı vardır); Mecelle (Aynı şekilde tamamlanma şartı vardır); Ferâiz (İslâm Miras Hukuku); Tatbikât-ı Şer'iyye; Sakk-ı Şer'î; Defter-i Kassâm; Ahkâm ve Nizâmât-ı Evkaf; Arazi Kanunu; Ticâret-i Berriyye Hukuku (Kara Ticaret Hukuku); Ticâret-i Bahriye Hukuku(Deniz Ticaret Hukuku); Hukuk-ı Düvel (Devletler Hukuku); İcrâ Kanunu; Usûl-i Muhâkeme-i Hukukıye; Usûl-i Muhâkemât-ı Cezâiyye ve Sulh; Tanzîm-i İ'lâmât-ı Hukukıye; Tatbikat-ı Hukukıye ve Cezaiye ve Ticâriye; Tanzîm-i İ'lâmât-ı Cezâiye; Medhal-i İlm-i Hukuk; Hukuk-ı İdare; İktisad; Kitâbet-i Resmiye ve Hüsn-i Hat Ta'lik[1].

Bütün bunlardan sonra kimse, Süleyman Efendi Hazretleri'nin zâhirî ilimlerde büyük bir allâme olduğundan aslâ şüphelenemez. Zira, Süleymaniye Medresesinde doktora yaparak şer'î ilimlerde ve Medreset'ül-Kuzât'tan mezun olarak da hukuk alanında zamanının en yüksek ihtisasını elde etmiş olduğu belgelerle ortaya konulmuş bulunmaktadır.

Şunu da ifade edelim ki, Süleyman Efendi Hazretleri'nin Medreset'ül-Kuzât'ta okuduğu derslerin dökümü ve başarı durumu, bu medresenin talebeleri ve benzeri ayrıntılı bilgiler, İstanbul Müftülüğü Meşîhat Arşivinde bulunmaktadır. Bu defterler, tam olarak tasnif edilemediğinden, bu bilgileri, daha sonraki dönemlerde araştırmamıza ilave edeceğimizi, şimdiden okuyuculara ve araştırmacılara duyurmak istiyoruz. Gayretlerimiz devam etmektedir. Ancak Allah'dan niyâzımız, bu evrakların yanan meşihat arşivi evrakları arasında bulunmamasıdır. Eğer yandıysa, ancak matbu ve mevcut kaynaklarla idare etme mecburiyetinde kalacağız.

---

1 İlmiye Sâlnâmesi, sh. 687

Süleyman Efendi Hazretleri'nin Medreset'ül-Kuzât (Hukuk Fakültesi) Mezunu Olduğunu İfade Eden Dilekçesi

İstanbul 14/4/948

Diyanet işleri Reisliğine

Mütehassısîn medreseesesinden mezun dersiamım. Ayrıca Medresetülkuzattan da mezun bulunmaktayım. Kanunen kaydıhayat şartile aldığım dersiam maaşı benim tabbî vâiz olduğumun en kat'î delilidir. Dersiamlar memleketin tabiî vâizleri olup hiçbir kayd ve şarta tâbi olmaksızın ve vesikaya lüzum olmadan camilerde vaız edebilecekleri muhakkaktır.

Bir müddettenberi bu tabiî vazifemi yapamıyordum. Bugün yapmak istiyorum. İstanbul camilerinden hankisinde ve hanki saatte ifayı vazife edebilceceğimin tayini için İstanbul müftülüğüne emir verilmesini diler saygılarımı sunarım.

İstanbul Şehzadebaşı Karakol arkası
Selim paşa yokuşu Süleyman Hilmi
Tunahan

9.4.8

Zat İşleri eud.
31-5-948

Muamelata
1-6-948

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
No. 3509 | Tarihi 31/5/948

Medreset'ül-Kuzât Ders Programı

مدرسة القضاته تدريس اولنه جق درس جدوليدر

بر هفته ساعات تدريس

اسامی دروس	برنجی صنف	ایکنجی صنف	اوچنجی صنف	دردنجی صنف	ملاحظات
	ساعت	ساعت	ساعت	ساعت	
درر	٥	٥	٥	٥	
مجله	٣	٣	٣	٣	
فرائض	٢	١	٠	٠	
تعلیقات شرعیه	٠	٠	٠	١	
صك شرعی	١	١	١	٢	
دفتر قسام	٠	٠	١	٠	
احکام ونظامات اوقاف	٠	٠	٠	٢	
اراضی قانونی	٠	١	١	٠	
تجارت بریه قانونی	٠	٠	٢	٠	
تجارت بحریه »	٠	٠	٠	١	
اجرا »	٠	٠	٠	١	
جزا »	٢	٠	٠	٠	
اصول محاکمهٔ حقوقیه	٠	٢	١	٠	
تطبیقات حقوقیه وجزائیه وتجاریه	٠	٠	٠	١	
تنظیم اعلامات حقوقیه	٠	٠	١	٠	
اصول محاکمات جزائیه و صلح	٠	١	١	٠	
تنظیم اعلامات جزائیه	٠	٠	١	٠	
مدخل علم حقوق	١	٠	٠	٠	
حقوق دول	١	١	١	٠	
حقوق اداره	٠	٠	٠	٢	
اقتصاد	١	١	٠	٠	
کتابت رسمیه	١	١	٠	٠	
حسن خط تعلیق	١	١	٠	٠	
	١٨	١٨	١٨	١٨	

Evkaf Nezâreti Tarafından 1331/1913 Senesinde İnşâ Edilen Medreset'ül-Kuzât Binâsı

مدرسة القضاة

(اوقاف نظارتجه ١٣٣١ سنهٔ هجريه سنده انشا اولنمشدر)

IV- OSMANLI DEVLETİ VE CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA ALDIĞI VAZİFELER İLE BU DÖNEM İÇİNDE MEYDANA GELEN DİĞER OLAYLAR

Süleyman Efendi Hazretleri, Süleymaniye Medresesinden icâzet aldıktan sonra, daha evvel de ruûs imtihanını kazandığından ve dersiâm ünvanını aldığından dolayı, artık kanunun kendisine tanıdığı hakları kullanmaya başlamıştır. Şimdi sırasıyla onun Osmanlı Devleti zamanında ve Cumhuriyet kurulduktan sonra aldığı resmî görevlerini özetleyelim:

1) İlk vazifesi dersiâmlıktır. Gerçekten 14 Haziran 1336/1920 tarihli ve 969 sayılı Ders Vekâleti Müzekkiresi ile, Süleymaniye Medresesinden icâzet aldığından dolayı kanun hükümleri gereği, 1 Haziran 1336/1920 tarihinden itibaren dersiâm olarak vazifeye başlaması, Padişah İrâdesi ile kararlaştırılmıştır ve aylığı 400 kuruştur. Bu görevi 27 Nisan 1337/1921 yılına kadar devam etmiştir.

2) 29 Kânun-ı Sânî 1338/1922 tarih ve 1787 sayılı Ders Vekâleti Müzekkiresi ile, zikredilen tarihden itibaren Dâr'ül-Hilâfet'il-Aliyye Medresesi'nin Birinci Kısmında yani İbtidâ-i Hâric Medresesinin Birinci Sınıfında Türkçe Müderrisliği görevine başlamış; işbu müderrisliğe -dersiâmlık maaşı dâhil hesâb edilerek- 800 kuruş verilmek üzere 400 kuruş maaşla bu göreve tayin edilmesi Padişah tarafından uygun görülmüştür.

3) 30 Eylül 1338/1922 tarih ve 2673/913 sayılı Ders Vekâleti Müzekkiresi ile, 1 Teşrîn-i Evvel 1338 tarihinden itibaren dersiâmlık maaşı 700 kuruşa yükseltildiğinden müderrislik maaşı 300 kuruşa indirilmiştir.

4) 12 Mart 1339/1923 tarihli Kadro Tahsis yazısı ile, 15 Şubat 1339/1923 tarihinden itibaren müderrislik maaşı dersiamlık maaşı ile tevhid edilmiş; 600 kuruş maaş ve-

rilmek üzere Umûr-ı Şer'iye ve Evkaf Vekâleti Tedrîsât Umum Müdürlüğünden gelen mezkûr kadroda bırakılması uygun görülmüştür; ancak sonradan bu maaş 100 kuruşa indirilmiştir.

5) Dâr'ül-Hilâfet'il-Aliyye Medresesi Müfettişliği'nin 18 Nisan 1339/1923 tarih ve 222 sayılı Müzekkiresi ile dersiâmlık maaşı yeniden 600 kuruşa yükseltilmiş ve bu sefer müderrislik maaşı 200 kuruşa indirilmiştir.

6) 29 Mart 1339/1923 tarihinden itibaren dersiâmlık maaşı müderrislik maaşı ile birleştirilmiş ve her ikisi için 800 kuruş takdir olunarak kendisi Dâr'ül-Hilâfet'il-Aliyye Medresesi İbtidâ-i Hâric Kısmı Sarf-ı Arabî Müderrisliğine tayin olunmuştur.

7) 25 Eylül 1339 tarihinde yine Türkçe Müderrisliğine 800 kuruş maaşla tayin olunmuştur.

8) 2 Teşrîn-i Sânî 1339/1923 tarihinden itibaren 1000 kuruş maaşla, Mülgâ Medâris Tedrîsât Müdîriyyet-i Umûmiyyesinin 10 Teşrîn-i Sânî 1339/1923 tarih ve 348/58 sayılı yazılarıyla aynı görevde devamına karar verilmiştir.

9) 3 Mart 1340/3 Mart 1924 tarihli Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu gereğince, medreseler önce Maarife bağlanmış ve sonradan ise, tamamen ilga olunmuştur. Ancak Süleyman Efendi Hazretleri'nin görev yaptığı İbtidâ-i Hâric Medreseleri İmam-Hatib Mektebine tahvîl edilmiştir. Zaten Medresenin imtihanları da Nisan 1340/1924 sonuna kadar devam ettiğinden, Süleyman Efendi Hazretleri bu okulun eğitim kadrosuna alınmış ise de, 19 Temmuz 1340/1924 tarih ve 1917/791 sayılı Diyânet İşleri Riyâseti'nin yazısından anlaşıldığına göre, Süleyman Efendi Hazretleri dersiâmlık uhdesinde kalmak şartıyla müderrislikten kendi isteğiyle ayrılmıştır.

10) 20 Şubat 1935 tarihi ile 27 Mayıs 1945 tarihleri arasın-

da dersiâmlık maaşı olarak 1000 kuruş aldığı, 398 nolu Sicil dosyasında kayıtlıdır.

11) 28 Mayıs 1945 tarihi ile 27 Şubat 1950 tarihleri arasında ise, dersiâmlık maaşı olarak 1500 kuruş aldığı, yine 398 nolu Sicil dosyasında kayıtlıdır.

12) 28 Şubat 1951 tarihi ile 16 Eylül 1959 tarihleri arasında ise, dersiâmlık maaşı olarak tam 2000 kuruş aldığı ilgili evraklarda yazılı bulunmaktadır[1].

Bütün bu vazifelerle alakalı bilgiler, İstanbul Müftülüğü meşîhat Arşivinde bulunan Dersiam Defterlerinden yer almaktadır.

Ne garip tecellîdir ki, Süleyman Efendi'nin icâzetnâmesini almasından itibaren 5 sene zarfında saltanat kaldırılır, Devlet-i Âliye tarihe gömülür, son Osmanlı Sultanı Mehmed Vahidüddin, dedelerinin vatan eylemek uğruna 600 yıldan beri kanları pahasına mücadele ettikleri topraklardan sürülür ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu yürürlüğe girer...

Saruhan Mebusu Vâsıf Bey ve arkadaşlarının TBMM'ne sundukları "**Tevhid-i Tedrisat Kanunu**" Meclis'te kabul edilir, buna dayalı olarak da, medreseler ve diğer dini eğitim müesseselerinin evvelâ Maarife devredilmesine ve kısa bir zaman sonra da kapatılmasına karar verilir. Artık din eğitimi de, eğer gerekirse, mektepler tarafından verilecektir...

Bu haber, birçok insanı hiç ilgilendirmedi bile. Fakat İstanbul'daki medreselerin müderrislerinin cemiyetinde (**Cemiyet-i Müderrisîn**) hararetli tartışmalara sebep oldu. Süleyman Efendi Hazretleri de bu cemiyete üyeydi. O vakit, İstanbul Müderrislerinin sayıları 500-520 civarındaydı. Bu kanunla, hepsinin asıl vazifesi olan "müderrislik" lerine son verilecek, kendileri de, Hükümet'in uygun göreceği yeni vazifelere (imamlık, vaizlik,

---

[1] 398 Numaralı Süleyman Hilmi Tunahan'a Ait Sicil Ve Hizmet Belgesi; Diyânet İşleri Başkanlığı, Sicil No: 23-0383 Süleyman Hilmi Tunahan Dosyası.

emeklilik gibi) tayin edilecekler veyahut da şimdilik kendilerine tanınan dersiâmlık ünvanı ve cüz'î bir maaşla yetinecekler idi. Hemen hepsi, fi'ilî durumu kabullenmiş gibi görünüyorlardı. Yalnız, dersiâmlardan Süleyman Hilmi Efendi, bu hadisenin, din ilimlerinin ve Kur'an ilimlerinin kaybolmasına sebep olacağını düşünüyor ve diğer arkadaşlarını ikaz etmeye çalışıyordu:

"Ey dersiâmlar! Sizler bu memlekette, bugün için dinin teminatlarısınız. İkişer, üçer kişi okutup, onlara dini öğretirseniz, asgarî 50 sene, bir iki nesil boyu, İslâm'ın ömrünü uzatmış olacaksınız. Bunu yapmazsanız, huzur-u ilâhîde mesuliyetten yakanızı kurtaramazsınız."

Fakat zamanın idaresinin dine bakış açısını bilen müderrisler, hiç de bu çağrıya istekli görünmüyorlardı. Süleyman Efendi, sonunda, arkadaşlarının bazılarını, "Biz, aşağıda isim ve imzaları bulunan dersiâmlar, Hükümetimizin Harb-i Umumî gibi büyük bir felaketten çıkması dolayısıyla, mâlî muzâyaka içinde bulunduğunu dikkate alarak, dînî ve İslâmî ilimleri fahriyyen okutmaya hazır olduğumuzu bildirir..." şeklinde devam eden bir telgraf çekmeye ikna edebildi. Fakat, cevaben gelen telgraf gayet açıktı: "Memlekette, Tevhid-i Tedrisat Kanunu yürürlüktedir; hilâfına hareket, şiddetle cezayı müstelzimdir." Önemle ifade edelim ki, dersiâmlık maaşları da bir ara 100 kuruşa kadar indirilmiş ve ancak daha sonra hemen düzeltilme yoluna gidilmiştir.

Bunun üzerine Süleyman Efendi Hazretleri, kendisine verilen ve sadece bir aldatmacadan ibaret olduğunu bildiği İmam-Hatip Mektebi Müderrisliğini kabul etmedi ve sadece dersiâm ünvanıyla onun cüz'î maaşını kabullenmek zorunda kaldı. Burada şunu da ifade edelim ki, bazı araştırmacılar, 1924 yılında dersiâmlık ünvanını bıraktığını ifade etmişlerse de, bu doğru değildir. Bıraktığı görev, İmam-Hatip Mektebi müderrisliğidir. 1928 yılında dahi 800 kuruş maaşla dersiâmlığa devam ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca vâizliğe de tayin edilme diye bir durum yoktur; ancak her dersiâm zaten vâizlik yapabildiğinden, vâizli-

ğe dersiâm sıfatıyla devam etmiştir. Ancak daha sonra da göreceğimiz gibi, dersiâm sıfatıyla vâizlik yapmasına da her zaman müsaade edilmemiş ve hatta bir süre vâizlik yetkisi elinden alınmaya çalışılmıştır[1].

Zaten 398 nolu Hizmet cetvelinden anlaşıldığından dolayı, Süleyman Efendi Hazretleri, vefât ettiği güne kadar dersiâm olarak Devletten maaş almıştır. Ancak elinde dersiâmlık belgesi bulunmasına ve bu ünvan da kendisine va'z verme yetkisi vermesine rağmen, beş altı yıl kadar bu yetkisi elinden alınmıştır. Bütün bunları, 465 nolu Dosyasındaki evraklardan çıkarmak mümkündür[2].

Korkunun dağları beklediği bu vasatta, diğer dersiâmların bir çoğu teslim bayrağını çekerken, Süleyman Efendi'ye öğütte bulunmayı da ihmal etmediler: "Artık hocalıkta bize ekmek kalmadı. Bize tevdî edilecek yeni mesleklere gidelim."

O ise bütün azim ve kararlılığıyla: "**Efendiler, hocalık bir meslek, bir ekmek teknesi değildir. Hocalık, Allah'ın, Resulullah'ın, Kitabullah'ın ve din-i mübin-i İslâm'ın tebliğ memurluğudur**" diye cevap verdi.

Süleyman Hilmi Efendi Hazretleri, dersiâm vasfıyla baş başa kalmıştı. Artık onun da önünde iki yol vardı: Ya o da diğer bir çok arkadaşları gibi, 800 kuruş civarındaki vaizlik maaşını alıp, köşesine çekilecek, hiçbir şeye karışmayacaktı. Ya da, dedelerinin, uğrunda oluk oluk kan döktüğü Kur'an'ı ve ondan neş'et eden ilimleri, o şehitlerin torunlarına da öğretme dâvâsını omuzlamak suretiyle ruhundan ve özünden koparılmaya çalışılan yeni müslüman Türk milletinin evlatlarına, feyz-i ilâhi'yi, nur-u ilâhi'yi aşılama dâvâsını üstlenecekti. Birinci yol, ne kadar rahat

---

1 Manav, Osman Bülent/Kurt, Seyfettin/Özerdem, İsmail, Süleyman Hilmi Silistrevî, Genç Akademi, Sy. 27, Kasım-Aralık 1995, sh. 16-18

2 465 nolu Sicil Dosyası. Bu numara o zamanki sicil dosyasının numarasıdır; sonradan değişmiştir. Bkz. Diyânet İşleri Başkanlığı, Sicil No: 23-0383 Süleyman Hilmi Tunahan Dosyası.

ve kolaysa, ikincisi de o kadar meşakkatli ve zordu. Ancak Süleyman Efendi, hiç düşünmeden ikincisini tercih etti. O günden sonra, talebe okutmayı hayatının davası olarak gördü. Bu bilgilerin dışında verilen bilgiler, eksik veya yanlıştır. Sicil özetinin bize gösterdiği de budur.

29 Temmuz 1928 tarih ve 1435/2065 sayılı Diyânet İşleri Riyâsetinin yazısından anlaşıldığına göre, bu tarihe kadar Süleyman Efendi Hazretleri'nin Dersiâmlık ünvanı devam etmiş ve bu tarihde maaşlara 200 kuruş zam yapılmakla aldığı maaş 800 kuruşa yükseltilmiştir[1].

Elimizdeki belgelerden ve sicil özetinden anlaşıldığına göre, Süleyman Efendi Hazretleri 29 Temmuz 1928 tarihinde Dersiâmdır ve devletten 800 kuruş maaş almaktadır. Elinde dersiâm ünvanı bulundukça, istediği yerde dinî vaaz ve sohbetler yapabilecektir. Bu sebeple bazı araştırmalarda vâiz olarak kaldığı ifade edilmektedir. Bu yorum doğrudur; ancak bilgi olarak yanlıştır. Ayrıca görevine 1924 tarihli Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu ile son verildiği şeklindeki bilgi de yanlıştır. Zira bu tarihte son verilmemiş ve belki görevini müderris olarak Maarife bağlanan İmam-Hatip Mektebinde devam ettirmiştir. Ayrıca 1924'de İmam-Hatip Mekteplerinde hizmet edemeyeceğini ve belki menfi şeylere âlet olabileceğini düşünerek müderrislikten ayrılmıştır. Bütün bunları sicil özetindeki bilgilerle teyit etmek mümkündür.

25/2/1935 tarihli ve 465 nolu Sicil dosyasında Süleyman Efendi Hazretleri ile alakalı son ve en doğru bilgiler şöyledir:

"**Sicil No:** 465

İsmi: Süleyman Hilmi Silistreli

Dersiâm, İstanbul Kadrosunda.

Hakkında müttehaz mukarrerât pusulası

---

1 Diyânet İşleri Başkanlığı Sicil Arşivi, Sicil No: 23-0383 Süleyman Hilmi Tunahan Dosyası.

Maaşı 10 liraya iblağ olunmuştur.

Kararnâme Hulasası: Kadîm te'âmül vechile 2171 sayılı Kanuna göre yapılan teselsülde mûmâileyh Süleyman Hilmi'nin sekiz liradan ibaret olan maaşı iki lira zamla (10) on liraya iblâğ olunmuştur.

İşbu zamma ait müzekkere Dersiâm Kazanlı Hasan'ın 619 nolu dosyasındadır.

25.2.1935"[1].

Önemle işaret edelim ki, 1935 yılında Süleyman Efendi Hazretleri'nin ilmî yeterliliği resmî makamlarca da tasdik edilmesine rağmen, onun 1936 yılında irşâd vazifesini alması ve dolayısıyla Kur'an'ı okutma gayretlerine hız vermesi, 1939 yılında tevkif edilmesine ve nihâyet 1943 yılında da elinden vâizlik vesikasının yani yetkisinin alınması sebep olmuştur. Daha sonra ayrıntılarıyla üzerinde duracağımız önemli bir konudur.

---

1 402 sayılı ve 20.2.1935 tarihli Müzekkere; Diyânet İşleri Başkanlığı, Sicil No: 23-0383 Süleyman Hilmi Tunahan Dosyası.

Süleyman Efendi Hazretleri'nin Bulunduğu Memuriyetleri Gösteren Sicil Özeti

Sicil No. 465 Dersiam. İstanbul Kadrosunda

İsmi Süleyman Hilmi

Silistireli **Hakkında müttehaz mukarrerat puslası**

Maaşı IO liraya iblâğ olunmuşdur.

Kararname hulâsası	Vesikasının		
	Cinsi	No.	Tarihi
Kadim teamül veçhile 2I7I sayılı kanuna göre yapılan teselsülde Mumaileyh Süleyman Hilminin Sekiz liradan ibaret olan maaşına[illegible]) iki lira zamla (IO) On liraya iblâğ olunmuşdur.	Mucibli Müzekkere	402	20/2/935
	İşbu zamma aid müzekkere Dersiam Kazanlı Hasanın 6I9 No.lu ~~de~~ dosyasındadır.		

Mumaileyhin 465 *No. dosyasına tezyili icap eder.* 25 / 2 / 1935

Tezyil edilmiştir

Kâtip — Mümeyyiz — Müdür — Sicil kâtibi

1935 Tarihinde Maaş Durumunu Gösteren Belge

Süleyman Efendi Hazretleri'nin müderrislik vazifesinden istifa edip sadece dersiâm ünvanıyla dini öğretmeye devam ettiği 1924 ila 1928 yılları arasında iki önemli olayı görüyoruz:

1926 YILINDA KÖYÜ FERHATLAR'A SON ZİYÂRETİ

Birincisi; Süleyman Efendi'nin doğduğu köy olan Ferhatlar'a son ziyâretidir. Süleyman Efendi Hazretleri, 1926 senesinde, doğduğu yer olan 200 hânelik Ferhatlar Köyü'ne bir ziyaret yapmıştır. 40 gün civarında kaldığı bu son ziyareti esnasında, kim bilir neler düşündü, neler konuştu? Silistre'den tahsil için ayrılışından bu yana geçen zaman içinde neler olmamıştı ki? O İstanbul'a gittiği vakit, Silistre bir Osmanlı şehriydi. Oysa şimdi bir Bulgar şehri olmuştu. Hoş, Osmanlı Devleti'nin de yerinde yeller esiyordu...

Büyük ümitlerle ve azimle İstanbul'a yani Dersaadet'e gitmiş, kanmayan bir iştiha ve dinmeyen bir aşkla ilim tahsil etmiş, öğrenmiş, öğrenmiş, öğrenmişti... Dersiâm olmuş ve sıra tam öğretmeye gelmişti ki, Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıktı, medreseler kapatıldı.

Süleyman Efendi'nin Ferhatlar'da kaldığı o kırk günde neler yaşanmış, neler konuşulmuştu?

Osman Efendi, talebeyken gördüğü rüyayı, eksilmeyen heyecanı ve sönmeyen ümidiyle bir daha anlatmış ve Süleyman Efendi, edepten pembeleşen yanaklarla bir kere daha babasının rüyasını dinlemiştir.

Geçmişin en tatlı günleri, en tatlı hadiseleri yâd edilirken, yüzlerde oluşan ince tebessümü, koyu bir hüzün örtmüştür mutlaka... Ümmet-i Muhammed'in selâmeti için dua edilmiş, gözyaşı dökülmüştür... Süleyman Efendi köyden, köydekiler İstanbul'dan sual etmişlerdir. En çok da İstanbul konuşulmuştur. Süleyman Efendi, İstanbul'dan, o müstesna ve mübarek belde-

den bahsetmiştir[1].

BÜTÜN ENGELLERE VE ZORLUKLARA RAĞMEN HAYATINI KUR'AN VE ONUN İLİMLERİNİ OKUTMAYA VAKFETMİŞTİ

İkincisi; 1928 yılında Babası Hoca-zâde Osman Efendi'nin ölüm haberini alması ve ilmiyede başına gelenlerden sonra bir acıya daha boğulmasıdır. Bütün bu zorluklara ve baskılara rağmen hayatını Kur'an ve onun ilimlerini öğretmeye vakfetmişti.

Süleyman Efendi Hazretleri, dinî ilimlerdeki bu fevkalade vukufu ve Süleymaniye Medresesinden mezun olduktan sonra İstanbul Müderrisleri arasında yer alarak önemli medreselerde, Arapça, Türkçe ve İslâmî ilimleri okutmuş olması hasebiyle bundan sonraki tercihini de yapmıştı: Talebe okutmayı seçmişti, fakat talebe bulunmuyordu. O günkü idarenin din üzerine uyguladığı baskıdan korkan ve dolayısıyla sinen insanlar; bırakın okuyup yazmayı, "Allah" demekten bile korkuyorlardı. İslâm'ın 5 temel şartının bile yerine getirilemediği, hatta bir hatim, bir yağmur duası merâsiminin bile tertiplenemediği, kişinin kendi evlâtlarını bile okutamadığı bir hürriyetsizlik ortamıydı. Çoğu Hocalar hocalıklarını, bir çok müslüman İslâmî hayatını gizlemek zorundaydı.

Süleyman Hilmi Efendi (k.s.), o zor günleri şöyle anlatıyor:

"Okutma imkânı yoktu, fakat okuyan dahi bulamadım. Bir zaman geldi, mebus maaşı kadar para verip talebe okutmak istedim, bulamadım. Parayı alıp kaçıyorlardı, çünkü korkuyorlardı. O zaman, ümidim kırıldı. Bu ilimler yeryüzünden kaybolacak diye korkuyordum. Bunun üzerine kızlarımı okutmaya başladım. İleride torunlarım olursa onlara öğretirler ve böylece bu

---

1 Manav/Kurt/Özerdem, Süleyman Hilmi Silistrevî, Genç Akademi, Sy. 27, Kasım-Aralık 1995, sh. 16 vd.

ilimler yeryüzünden kaybolmaz, dedim. Fakat sonradan Cenab-ı Hakk sebepler halketti ve okutma imkânı buldum. Yaşlılardan başladık, gençler daha sonra geldi. Ve şimdi yürüyor... Bütün bunlar, Cenab-ı Hakk'ın bize lütfudur."

Evet, önce yaşlılar gelmişti. Süleyman Efendi, bir yandan İstanbul'un değişik camilerinde vaaz ediyor, bir yandan da camilerin müezzinliklerinde, apartman bodrumlarında, bulabildiği her yerde talebe okutmaya çalışıyordu. İlmiye sınıfının ilk tohumları şekillenirken, aynı zamanda vaazlarıyla ve hususî sohbetleriyle, ilmiye sınıfını maddeten ve mânen destekleyecek gönüllüler halkasını teşkil etmeye çalışıyordu. Önce yaşlılar gelmişti. Gedikpaşa'daki Azakzâde apartmanının bodrumunda, Avukat Osman Bey, Hacı Refik ve Mehmet Efendi'yle oluşan halkaya, sonra Biletçi Mehmed Bey, Tüccar Çırpanlı Mustafa Efendi, Beypazarlı Terzi Ali Bey, Kalaycı Hocalar dahil oluyor, samimiyetle ve ihlasla söylenen "Allah" lafzının etrafındaki çember gittikçe büyüyordu... Yeni tutuşan kandillerin etrafında, yeni halkalar oluşuyordu. Topçular'da, Kısıklı'da, Şehzadebaşı'nda. Bu arada gizli polis teşkilatının amansız takipleri sürüyordu. Tutuklamalar, nezaretler, sorgular, işkenceler, zulümler, onun azimli ve şerefli direnişi karşısında eriyip gidiyordu. İstanbul'da bunalttılar, Çatalca'ya bağlı Kabakça Köyüne, oradan Kuşkaya mağarasına...

Yine yakaladılar, Toroslar'a gitti. Yıldıramadılar, durduramadılar. "**Bizim hiç duracak zamanımız yok. Ümmet-i Muhammedin evlatları Cehenneme bir sel gibi akıp giderken, biz onlara seyirci kalamayız. Bu selden ne kütük kurtarırsak kârdır**" diyordu.

V- 1950 DEMOKRAT PARTİ İKTİDARINA KADAR YAPILAN BASKILAR VE TAKİPLER

"Biz, değil yorgunluk, rahatsızlık, mezara gidiyor dahî ol-

sak, okumak, okutmak ve hizmet denince, koşarız" buyuran Süleyman Efendi Hazretleri, müderrislik vazifesi elinden alınmasına rağmen hizmetini devam ettiriyordu. Ancak maddi tazyikler ve tecridlerle bu büyük dava adamını yıldıramayanlar, bu sefer takip ve tevkiflerle ona baskı yapmaya başladılar.

Nihâyet, 1939 yılında bir gün evinden alınarak İstanbul Emniyeti Birinci Şube'nin meşhur tabutluklarına tıkılır. Oradaki üç günlük çilesine dostları ve yakınları da ortak edilir. Fakat mahkemeye çıkarıldığında, bütün tertipler boşa çıkar. Birinci Ağır Ceza Mahkemesi tarafından salıverilir. Tutuksuz olarak aylarca devam eden mahkeme sonunda da beraat eder. Ancak o bulabildiği bir kaç talebeye, başta çocukları olmak üzere ders vermeye devam etmektedir.

1936 yılı yaz mevsiminde kendisiyle tanıştığını ifade eden talebesi ve damadı Kemal Kacar Efendi'nin anlattıklarına göre, bu dönem Süleyman Efendi Hazretleri için bir çile dönemidir. Evine sayısız denecek kadar polisler gelmiş, kendisi Emniyet Müdürlüğüne getirilip tazyik edilmiş ve özel eşyaları bile didik didik edilmiştir. Kur'an okutmanın yasak ve hatta suç olduğunu ise, o günlerde kaleme alınan Diyânet İşleri Başkanlığına ait şu belgeden öğreniyoruz:

"T.C.DİYÂNET İŞLERİ REİSLİĞİ

Zat İşleri Müdürlüğü

Sayı: 3254

İstanbul Müftülüğüne

Bazı Kur'an öğreticilerinin ilk tahsil çağındaki çocukları kursa devam ettirdikleri istihbâr olunmuştur. Bu gibi usulsüz hareketlere meydan verdirilmemesi lüzumu ehemmiyetle beyân olunur. 19/8/942

Diyanet İşleri Reisi"[1].

---

1 Ceylan, Hasan Hüseyin, Cumhuriyet Dönemi Din-Devlet İlişkileri, Ankara 1992, c. III, sh. 196.

Ülke çapındaki gözaltı bir türlü sona ermez. 1939 yılında beraatle sonuçlanan tevkifden dört yıl sonra yani 1943 senesinde başka bir engel daha çıkarırlar. Tevkifden de bir şey çıkaramayanlar, 1943 yılında Diyânet İşlerindeki bazı insanları da kullanarak vâizlik yetkisini elinden alırlar ve camilerde va'z etmekten alı koyarlar. Kısacası va'z etmesine yasak getirirler[1].

Bu durumu biraz sonra aslını vereceğimiz Abdurrahman Şeref Güzelyazıcı'nın 1952 yılında hakkında tuttuğu tahkikat raporu da doğrulamakta ve va'z yasağının İçişleri Bakanlığı tarafından konulduğunu teyit etmektedir.

Bu zamana kadar Süleyman Efendi Hazretleri ile alakalı yapılan yayınlarda, va'z yasağının 1946 yılında başladığı belirtilmekte ise de, arşiv vesikaları bunu teyit etmemekte ve üç yıl önce yani 1943 yılında başladığını göstermektedir. Ayrıca dersiâm sıfatıyla va'z verme vesikasının da 1938 tarihinde kendisine verildiğini ilgili belgeden anlıyoruz.

1946 yılında ise, va'z yasağının kaldırılma talebi, Diyânet İşleri Başkanlığının 465/4264 sayılı ve 2.9.1946 tarihli yazısı ile reddedilmiştir. Şöyle ki:

"T.C.DİYÂNET İŞLERİ REİSLİĞİ

Zat İşleri Müdürlüğü

Sayı: 465/4264

İstanbul Müftülüğüne,

938 yılında Müftülüğünüzce verilen va'z etme vesikası, 943 senesinde geri alınan Silistreli Süleyman Hilmi Tunahan adındaki zata hiç bir sûretle tekrar va'z vesikası verilmemesi ehem-

---

1 Manav/Kurt/Özerdem, Süleyman Hilmi Silistrevî, Genç Akademi, Sy. 27, Kasım-Aralık 1995, sh. 16 vd.; Vakkasoğlu, İz Bırakanlar, sh. 60.

miyetle beyân olunur.

2/9/946

Diyanet İşleri Başkanı"[1].

Böyle bir âlime va'z vesikası vermemekle, İslâmiyetin engelleneceğini umanların umutları bugün için boşa çıkmıştır ve İslâmiyet güneş gibi olduğundan üflemekle sönmemiş ve sadece gözünü yumanlar onun nurundan mahrum kalmışlardır. O günün şartlarını düşünüp bugünkü halimize çok şükr etmemiz gerektiğini de burada hatırlatmak istiyorum.

Bu dönemlerde de İstanbul Müftülüğü Meşîhat Arşivindeki Dersiâm Defterlerinde Süleyman Efendi Hazretleri, Dersiâmlar arasında sayılmaktadır.

---

[1] Diyânet İşleri Başkanlığının 465/4264 sayılı ve 2.9.1946 tarihli yazısı; Diyânet İşleri Başkanlığı, Sicil No: 23-0383 Süleyman Hilmi Tunahan Dosyası.

1946 Tarihli Va'z Yasağının Sürmesi İle Alakalı Resmî Yazı

T.C.
DİYANET İŞLERİ REİSLİĞİ

V.
465

Varide
5829

U: Zat İşleri
[illegible]-465
4264

Eki

İstanbul Müftülüğüne

938 yılında Müftülüğünüzce verilen va'z etme vesikası 943 senesinde geri alınan Silistireli Hilmi Tunahan adındaki zata hiç bir suretle tekrar va'z vesikası verilmemesi ehemmiyetle beyan olunur.

2/9/946 Diyanet İşleri Başkanı

Bu belgeden anlıyoruz ki, 1924-1938 tarihleri arasında İmam-Hatip Mektebi Müderrisliğinden ayrıldıktan sonra, dersiâmlık ünvanını muhafaza etmesine rağmen, Süleyman Efendi Hazretleri'ne dinî bir hizmet yaptırılmamış ve ilk va'z verme vesikası 1938 yılında yeniden verilmiştir. Bu da bizim için önemlidir.

Bir yıl sonra, yani 1944 yılında ikinci bir takip ve arkasından da tevkife uğrar. Sulh Ceza Mahkemesi tutuklanmasına karar verir. Bu defa tabutluklardaki işkence 8 gün sürer. Burada binlerce mumluk ampuller altında uykusuz günler geçirir. Arkasından Asliye Ceza Mahkemesi tarafından yine kefaletle tahliye ve sonuçta da yine suçsuz görülerek beraat eder.

Ancak Süleyman Efendi Hazretleri, bundan da bıkmaz ve gizlice talebelerine Kur'an ilimlerini öğretmeye devam eder ve resmî mürâcaatlerde bulunmayı da ihmal etmez. İstanbul'da iken 14.4.1948 tarihinde Diyânet İşleri Başkanlığına, 31.5.1948 tarih ve 3409 sayılı Diyânet İşleri Başkanlığı yazısıyla resmîleşen şu dilekçesini verir ve mücadeleden bıkmaz (Tekrar gibi görülse de dilekçeyi yeniden alıyoruz):

"Diyanet İşleri Reisliğine,

Mütehassısîn medresesinden mezun dersiâmım. Ayrıca Medreset'ül-Kuzat'tan da mezun bulunmaktayım. Kanunen kayd-ı hayat şartiyle aldığım dersiâm maaşı benim tabi'î vâiz olduğumun en kat'î delilidir.

Dersiâmlar memleketin tabiî vâizleri olup hiçbir kayd ve şarta tâbi olmaksızın ve vesikaya lüzum olmadan camilerde va'z edebilecekleri muhakkaktır.

Bir müddetten beri bu tabiî vazifemi yapamıyordum. Bugün yapmak istiyorum. İstanbul camilerinden hangisinde ve hangi saatte ifay-ı vazife edebileceğimin tayini için İstanbul müftülüğüne emir verilmesini diler saygılarımı sunarım.

14. 4.1948.

İstanbul Şehzade başı Karakol Arkası **Süleyman Hilmi**

Selim Paşa Yokuşu **Tunahan"[1]**

Bu dilekçeden Süleyman Efendi Hazretleri'nin o tarihde İstanbul Şehzâde-başında ikamet ettiği anlaşılmaktadır. Süleyman Efendi Hazretleri'nin bu dilekçesine o gün için verilen cevap hemen menfî olmuştur ve Diyânet İşleri Başkanlığının 123/2784 sayılı ve 11.6.1948 tarihli cevabî yazısı şöyledir:

"T.C. Diyânet İşleri Başkanlığı 11.6.1948

Zat İşleri Müdürlüğü

Sayı: 123/2784

Süleyman Hilmi Tunahan,

İstanbul Şehzade başı Karakol Arkası Selim Paşa Yokuşu,

14.4.1948 günlü dilekçenize cevaptır:

Vâizlik hakkındaki dileğinizin yerine getirilemeyeceği beyân olunur.

Diyanet İşleri Başkanı"[2].

1949 yılında sınırlı da olsa, Kur'an Kurslarına müsaade edilince, Süleyman Efendi Hazretleri Kur'an okutma gayretlerine daha da hız verir. Bu arada Demokrat Parti kurulmuş ve başına da İslâm'a yakınlığı ile bilinen Adnan Menderes getirilmişti. Hileli bir seçimle 1946 seçimlerini kazanmış gibi görünen İsmet Paşa ve partisi, 1950 seçimlerini kaybedeceğini bildiği için ve

---

[1] Diyânet İşleri Başkanlığı, Sicil No: 23-0383 Süleyman Hilmi Tunahan Dosyası.

[2] Diyânet İşleri Başkanlığının 123/2784 sayılı ve 11.6.1948 tarihli cevabî yazısı; Diyânet İşleri Başkanlığı, Sicil No: 23-0383 Süleyman Hilmi Tunahan Dosyası.

zaten 1946 seçimlerini de aslında kaybettiği için, dindar insanlara bazı tavizler vermek istiyordu. İşte bu tavizlerden biri de, 1946 yılında dersiâm olmasına rağmen va'z etmekten yasaklanan Süleyman Efendi Hazretleri'nin 1948'de yaptığı itiraz müracaatını 24 Mart 1950'de müsbet bir şekilde cevaplamak oldu. Bu cevaplamanın hikâyesi de uzun ve enteresandır. Olayı belgeleriyle sunmak, Süleyman Efendi Hazretleri'nin şahsiyetini de ortaya koyması ve İslâm düşmanlarının ondan ne kadar korktuklarını belgelemesi açısından çok yararlı olacaktır. Şöyle ki:

Diyânet İşleri Başkanlığının 24 Mart 1950 tarih ve A 123/02413 sayılı yazılarıyla, 1943 yılından beri va'z vermekten engellenen Süleyman Efendi Hazretleri'ne, va'z verebilme müsaadesi verilmek istenmekteydi. Belgeyi aktarmadan şunu ifade edelim ki, bu iznin tarihine bakarsanız, 14 Mayıs 1950 seçimlerinden sadece 1.5 ay öncesine rastladığını görürsünüz. Yine de güzel olan bu resmî yazı şöyleydi:

"T.C. DİYÂNET İŞLERİ BAŞKANLIĞI 24.3.1950

Zat İşleri Müdürlüğü

A 123/02413

İçişleri Bakanlığı Yüksek Katına,

İstanbul Fâtih Selim Paşa Yokuşu 2 no'da oturan Silistreli Dersiâm Süleyman Hilmi Tunahan'ın Diyânet İşleri Başkanlığının Teşkilât ve Vazifeleri Hakkındaki Nizamnâme hükümleri dairesinde va'z etmesi gerekmekte ve yapılan incelemelere ve edindiğimiz kanaate göre kendisinin hali hazır durumu itibariyle va'z etmesinde başkanlığımızca bir mahzur görülmemekte ve Sayın Başbakan'a gelen bir mektupta da bu cihet teyid edilmektedir.

İşin İstanbul Valiliğine bu sûretle tebliğine müsaadelerinizi saygı ile rica ederim.

Diyânet İşleri Başkanı"[1].

O halde 24 Mart 1950 tarihi va'z yetkisinin tekrar verilmesinde Diyânet İşleri Başkanlığınca herhangi bir mahzûr görülmediği tarihdir. Ancak mesele bununla bitmemiştir. Zira İstanbul Vilâyeti hakkında müsbet düşünmemektedir. Bunun üzerine dine ve din adamlarına hücumdan dolayı milletin gözünde itibar kaybına uğrayan CHP'liler telaşa düşmüşlerdir. İşte bu devrede araya bazı siyasilerin de girdiğini müşâhede ediyoruz.

Mart 1950'de kendisini Fâtih Kızılaycılarından biri olarak tanıtan Süleyman Nami Çaldan, zamanın CHP'li Başbakanına şöyle bir dilekçe yazmıştır:

"Muhterem Efendim,

Parti davalarını kazanmanın umûmî efkârı kazanmakla mümkün olabileceğini eski ve özlü bir partici olmam hasebiyle ve tecrübelerime istinâden söylüyorum. Zâtıâlinizden de bu tezimi kabul buyuracağınızı kuvvetle tahmin ediyorum.

Sayın Büyüğüm, Halk üzerinde oldukça tesirleri görülen İstanbul vâizlerinin bu işte bizlere faydalı olacakları kanaatı ile ve muhitin eskisi olmam, yaşımın da ilerlemiş bulunması bu vâizlerle dostluk derecemi daha esaslı bir duruma sokmuştur. Her fırsatta kendilerine yaptığım ikazlar, partimiz lehinde iyi neticeler vermektedir. Yalnız Fâtih Mıntıkasının halk tarafından çok sevilen Dersiâmlarından Süleyman Efendi'nin üç sene evvel İstanbul Polis Müdürü bulunan Zeki ile aralarının açık olması yüzünden elinden vâizlik vesikası alınmış olduğundan o zamandan beri vaaz vermemektedir. Bugün kendisine verilecek izin ile tekrar vâizliğe başlamasının partimiz için esaslı propagandaya vesile olacağı ve vereceği vaazlarda her zaman partimizi destekleyeceği düşüncesiyle siz gibi görüşü kuvvetli bir partici arkadaşdan muvâfık görüldüğü takdirde izin verilmesi

---

[1] Diyânet İşleri Başkanlığı, Sicil No: 23-0383 Süleyman Hilmi Tunahan Dosyası

hususunu ricâ edeceğim.

Senelerden beri emek verdiğim partim için sizi rahatsız ettiğimden ötürü özür diler ve bil-vesile hürmetlerimin kabülünü saygılarımla rica ederim.

Vâiz Süleyman Efendi'nin Adresi:
Fâtih Polis Karakolu Arkasında
Fabrikatör Halil Bey Konağında.

Fâtih Kızılaycılarından
Süleyman Nami Çaldan

Bu mektup üzerine CHP ve tabii ki, Başbakanlık harekete geçmiş ve hem Diyânet İşleri Başkanlığı nezdinde ve hem de Fâtih Kızılaycısı nezdinde bazı müsbet tavırlara girişmiştir. Nitekim Süleyman Nami Çaldan'a, Diyânet İşleri Başkanı tarafından yazılan şu mektup da bunu isbat etmektedir:

"T.C. DİYÂNET İŞLERİ BAŞKANLIĞI 1.4.1950
Özel

Sayın Süleyman Nami Çaldan,

Sayın Başbakanımıza yazdığınız mektup üzerine Süleyman Hilmi Tunahan'ın va'z etmesinde Başkanlığımızca bir engel görülme-diğinden bahisle işin ilgililere tebliği hakkında İçişleri Bakanlığına bir yazı yazılmıştı. Bu kerre aldığımız karşılıkta adı geçenin son durumunun İstanbul Vâliliğinden sorulduğu ve gelecek cevaba göre işlem yapılacağı bildirilmektedir. Vâlilikle hemen temas edilerek müsait bir cevap yazdıracak olursanız va'za çıkması sağlanacaktır.

---

1 CHP'li ve Fâtih Kızılaycılarından Süleyman Nami Çaldan'ın Mart 1950 tarihli Mektubu; Diyânet İşleri Başkanlığı, Sicil No: 23-0383 Süleyman Hilmi Tuna-han Dosyası.

Selam ve Hürmetler.

Diyânet İşleri Başkanı"[1].

Görülüyor ki, CHP, iktidardan uzaklaşmamak için bütün yolları denemiştir. Ve yine anlaşılıyor ki, CHP döneminde, devletin makamları ve hatta vâlilikler, CHP'li parti mensuplarının fiilen memuru gibi çalışmaktadır. Bu durumun resmi bir yazıda dahi ifade edilmesi ve partili vatandaşın vâliliğe müsbet cevap yazması için Diyânet İşleri Başkanının tavassutta bulunmasını fiilen ve resmen istemesi gerçekten çok düşündürücüdür. 1950 öncesi din ve devlet münâsebetleri açısından da ibret-âmiz bir belgedir.

Bu mektup üzerine, Diyânet İşleri Başkanlığı, yukarıda aktardığımız müsbet görüşünü, İç İşleri Bakanlığına bildirmesine ve bu arada Demokrat Parti iktidara gelmesine rağmen, Süleyman Efendi Hazretleri'nin manevî şahsiyetinden çekinen ve İslâmiyetten korkan insanlar ve özellikle de İstanbul Valiliği menfî tavrını sürdürmüştür. Şöyle ki:

"T.C. DİYÂNET İŞLERİ BAŞKANLIĞI 24.5.1950

Zat İşleri Müdürlüğü

A 123/04785

İstanbul Müftülüğüne,

Dersiâm Süleyman Hilmi Tunahan'ın vâizlik yapmasının mahzurlu olduğu, İstanbul Vâliliği ifâdesine atfen İç İşleri Bakanlığından bildirilmiştir.

Keyfiyetin adı geçene tebliği beyân olunur.

Diyânet İşleri Başkanı"[1].

---

1. Diyânet İşleri Başkanlığının 1/4/1950 tarihli Süleyman Nami Çaldan'a Yazısı; Diyânet İşleri Başkanlığı, Sicil No: 23-0383 Süleyman Hilmi Tunahan Dosyası.

Gerçekten Süleyman Efendi Hazretleri'ne vaizlik yetkisinin verilmesi hâdisesi, yine de CHP'li idareye nasip olmamıştır. Vâlilik menfi tavrını sürdürünce, iktidara gelen Demokrat Parti'nin devlet adamları, Diyânet İşleri Başkanlığının 24/5/1950 gün ve 4785 sayılı yazısıyla Süleyman Efendi Hazretleri'ne yeniden va'z etme izni vermiştir. Bu izni ve daha sonraki olayları özetleyen Diyânet İşleri Başkanlığı'nın 11233 sayılı ve 9/9/1950 tarihli nihâî yazısı aynen şöyledir:

"T.C. DİYÂNET İŞLERİ BAŞKANLIĞI 9 Eylül 1950

Zat İşleri Sicil Ve Levâzım Müdürlüğü

A 123/11233

İstanbul Müftülüğüne,

Başkanlığın 24/5/1950 gün ve 4785 sayılı yazımıza ektir:

Dersiâm Süleyman Hilmi Tunahan'ın vâki müracaatı üzerine durumun incelenerek va'z vesikasının verilmesinde sakınca görülmediği İçişleri Bakanlığının 1/9/950 gün ve Emniyet Genel Müdürlüğü Ş.14580 sayılı yazılarıyla bildirilmiştir.

Keyfiyetin adı geçene tebliğiyle va'z vesikasının verilmesi beyân olunur.

Diyânet İşleri Başkanı V.

Muâvin"[2].

---

1 Diyânet İşleri Başkanlığının 24/5/1950 tarih ve 123/4785 sayılı yazıları; Diyânet İşleri Başkanlığı, Sicil No: 23-0383 Süleyman Hilmi Tunahan Dosyası.

2 Diyânet İşleri Başkanlığı'nın 11233 sayılı ve 9/9/1950 tarihli nihâî yazısı; Diyânet İşleri Başkanlığı, Sicil No: 23-0383 Süleyman Hilmi Tunahan Dosyası.

Va'z Müsaadesi İle Alakalı Diyânet'in Görüşünü Yansıtan 24 Mart 1950 Tarihli Vesika

T.C.
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Zat İşleri Müdürlüğü

A 123
U

02413

24 Mart 1950

Varide

İçişleri Bakanlığı Yüksek Katına,

Ek: İstanbul Fatih Selimpaşa sokağı 2 No. da oturan Silistireli dersiam Süleyman Hilmi Tunahan'ın Diyanet İşleri Başkanlığının teşkilât ve vazifeleri hakkındaki nizamname hükümleri dairesinde va'z etmesi gerekmekte ve yapılan incelemelere ve aldığımız kanaata göre kendisinin hali hazır durumu itibariyle va'z etmesinde başkanlığımızca bir mahzur görülmemekte ve sayın Başbakan'a gelen bir mektupta da bu cihet teyid edilmektedir.

İşin İstanbul valiliğine bu suretle tebliğine müsaadelerini saygı ile rica ederim.

Diyanet İşleri Başkanı

Fâtih Kızılaycılarından Süleyman Nami Çaldan'ın Başbakan'a Yazdığı Mart 1950 Tarihli Mektubu

Muhterem Başbakanım

Parti davalarını kazanmanın umumî efkârı kazanmakla mümkün olabileceğini eski ve özlü bir partici olmam hasebile ve tecrübelerime istinaden söylüyorum . Zatıalinizin de bu tezimi kabul buyuracağınızı kuvvetle tahmin ediyorum

Sayın büyüğüm . Halk üzerinde oldukca tesirleri görülen İstanbul vaizlerinin bu işte bizlere faydalı olacakları kanaatile ve muhitin eskisi olmam yaşımın da ilerlemiş bulunması bu vaizlerle dostluk derecemi daha esaslı bir duruma sokmuştur . Her fırsatta kendilerine yaptığım ikazlar partimiz lehinde iyi neticeler vermektedir . Yalnız Fatih mıntakasının halk tarafından cok sevilen dersiamlarından Süleyman efendinin üc sene evvel İstanbul polis müdürü bulunan Zeki ile aralarının acık olması yüzünden elinden vaizlik vesikası alınmış olduğundan o zamandanberi vaaz vermemektedir . Bu gün kendisine verilecek izin ile tekrar vaizliğe başlamasının partimiz için esaslı propogandaya vesile olacağı ve vereceği vaazlarda her zaman partimizi destekliyeceği düşüncesile siz gibi gür... vetli bir partici arkadaşdan muvafık görüldüğü takdirde izin verilmesi hususunu rica edeceğim .

Senelerden beri emek verdiğim partim için sizi rahatsız ettiğimden ötürü özür diler ve bilvesile hürmetlerimin kabulünü saygılarımla rica ederim .

Fatih Kızılaycılarından
Süleyman Nami Çaldan
S. Çaldan

Vaiz Süleyman efendinin adresi:
Fatih polis karakolu arkasında
Fabrikatör Halil bey konağında

Süleyman Nami Çaldan'a Verilan 1/4/1950 Tarihli Cevap

T. C.
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
ÖZEL

1 / 4 / 1950

Sayın

Süleyman Nami Çaldan

Sayın Başbakanımıza yazdığınız mektup üzerine Dersiam Süleyman Hilmi Tunahan'ın va'z etmesinde Başkanlığımızca bir engel görülmediğinden bahs ile işin ilgililere tebliği hakkında İçişleri Bakanlığına bir yazı yazılmıştı. Bu kerre aldığımız karşılıkta adıgeçenin son durumunun İstanbul Valiliğinden sorulduğu ve gelecek cevaba göre işlem yapılacağı bildirilmektedir. Valilikle hemen temas edilerek müsait bir cevap yazdıracak olursanız mumaileyhin va'za çıkması sağlanacaktır.

Selam ve hörmetler.

Diyanet İşleri Başkanı

9 Eylül 1950 Tarihli Kesin Va'z Vesikasına Müsaade Yazısı

9. Eylül 950

Diyanet İşleri Başkanlığı
... ve Levazım
A: 465
S: 14233

İstanbul Müftülüğüne

10-465
Varide
14825

24/8/950 gün ve 4785 sayılı yazınıza

Dersiam Süleyman Hilmi Tunahan'ın vaki müracaatı üzerine durumunun incelenerek va'z vesikasının verilmesinde sakınca görülmediği İçişleri Bakanlığının 1/9/950 gün ve Emniyet Genel Müdürlüğü Ş. 1 4860 sayılı yazılariyle bildirilmiştir.

Keyfiyetin adıgeçene tebliğiyle va'z vesikasının verilmesi beyan olunur.

Diyanet İşleri Başkanı V.
Muavin

VI- 1950'DEN SONRAKİ DÖNEM VE YİNE TAKİPLER

1- Takiplere Rağmen Hizmete Devamı Ve Kursların Açılması

Bütün eksikliklerine rağmen; 1950'de Demokrat Partinin iktidara gelişi, müslümanlar ve İslâmı öğretmeye çalışanlara kısmî bir ferahlık getirmişti.

1951'de Konya Lezzet Lokantası sahibi Mustafa Bey'in Çamlıca'daki evinin birinci katında ilk Kur'an Kursu açıldı. İlk "resmî" Kur'an Kursu ise, 1952'de Aziz Mahmut Hüdâî Hazretlerinin çile-hanesinin yanında bulunan bir binada, Üsküdar Müftülüğüne bağlı olarak faaliyete geçti.

Bir yandan yeni başlayanlara "iptidaî" dersler okutulurken bir yandan da "tekâmül" seviyesinde dersler veriliyordu. Süleyman Efendi Hazretleri'nin iki aylık hızlı kurslara tâbî tuttuğu talebeler, müftülük imtihanına girip muvaffak oluyorlardı. Süleyman Efendi, talebenin her türlü derdiyle bizzat meşgul oluyordu.

Bir gün talebe başkanını çağırmış, yemeklerinin durumunu sormuşlardı. Talebe başkanı,

- İyi efendim, aramızda biraz para da topladık. Onunla sirke aldım, yemeklerin yanında domates salatası yapıp yiyoruz" deyince, Süleyman Efendi, iç cebinden çıkardığı dörde katlanmış bir 50 lirayı başkana uzatarak:

- Bir daha aranızda para toplamayın, ihtiyacınız olunca bana haber verin" buyurmuştu.

O, "talebeden para alınmaz, talebeye para verilir" düsturunun ve böyle bir merhametin sahibiydi. Talebenin ihtiyacını bizzat kendisi temin ederdi. Dersiâmlık maaşı dahil, devletten

aldığı ücrete hiç dokunmayıp, talebelerine sarf etmişti. Anadolu'da ve İstanbul'da yetişen talebeleri vatanın çeşitli yerlerine hizmete, talebe okutma ve halkı irşâd etmeye gönderirdi. Onlardan aldığı hizmet haberleri; en sevdiği şeylerdendi. Hepsini tek tek dinler, onları teşvik ederdi.

Bir gün Prof. Dr. Asaf Ataseven, Süleyman Efendi'yi (k.s.) ziyarete gittiğinde, Efendi Hazretlerinin arkasında bazı yerleri işaretlenmiş bir harita görerek mahiyetini sormuş, o da, bunların, açılan Kur'an Kursları'nın yerleri olduğunu ifade etmişti.

Her Kur'an Kursu açılış haberi gelince, ziyadesiyle memnun olur, ders veya sohbet esnasında bile olsa, ara verip hemen şükür namazı kılardı. Talebelerinin hizmete şevkle gitmesi onu sevince gark ederdi.

Yine 1951 yılında Süleyman Efendi Hazretleri, Şehzâde-Başı'ndan Kısıklı'ya taşındı ve Avrupa yakasındaki talebelerin tedrîsini damadı Kemal Kacar'a bıraktı.

1952 yılında resmî Kur'an Kursu açılmasına ve Demokrat Partinin getirdiği serbest havadan istifade edilmesine rağmen, yine Kur'an'a düşman olanlar, Süleyman Efendi Hazretleri gibi Kur'an'a hizmet ve talebe yetiştiren insanları rahatsız etmeye devam ediyorlardı. Bunlardan bir örneği buraya almak istiyoruz:

29/5/1952 tarihinde Süleyman Efendi Hazretleri, Üsküdar Nasuhi Tekkesi Câmii, Yeni Câmi' ve Bâyezid Câmiinde va'z etmektedir. Ancak Kur'an'a düşman olanlar onu takip etmiş ve İstanbul Müftülüğüne şikâyet etmişlerdir.

O günün basını da günümüzdeki basın gibi dinden ve imandan uzak ve bu konularda câhil durumdadırlar. Din namına müsbet bir gelişme gördüklerinde, hemen devletin yetkili makamlarına ihbar etmeyi kendilerinin aslî vazifesi kabul etmektedirler. İşte bunlardan birisi de, o zamanların dinden uzak ama tarihe dost gibi görünen, maalesef Millet Partisinin yarı resmî gazetesi gibi yayınlarına devam ve İstanbul'da **Günlük Siyâsî Demokrat Gazete Kudret** adıyla yayınlanan bir gazetedir. Bu

gazetede tahmin edilemiyen bazı isimler, CHP ile birlikte, merhûm Adnan Menderes'in aleyhinde veryansın etmektedirler ve en büyük gerekçeleri de irticâ ve Atatürkçülüğün elden gidişidir.

İşte 23 Mayıs 1952 günlü Kudret Gazetesinde bir zamanların müsbet insanı diye bilinen Hikmet Bayur tarafından bir baş makale yayınlanır. Makale'nin adı **"Demokrat Parti ve İrticâ"**dır. İrticâ adı altında iki büyük vâize hücum edilmektedir. Bunlardan birisi, aynı zamanda Demokrat Parti Milletvekili olan **Ömer Bilen** Hoca'dır. Makalenin ilk yarısı ve hatta daha fazlası bu zata ayrılmıştır. İkincisi ise, diğeri de ondan daha zararlı olarak tavsif edilmeye çalışılan ve o zamanlar Yeni Cami, Bâyezid Câmii ve Üsküdar Nasuhi Tekke Camiinde vaazlar veren **Süleyman Efendi Hazretleri**'dir. Makalenin ikinci kısmı ise bu zatın bir vaazına ve Süleyman Efendi Hazretleri'ne vaaz vesikası verilmesine ayrılmıştır ve bu durumu yazar içine sindirememektedir.

Bu baş makaleyi okuyanlar göreceklerdir ki, bundan tam 45-50 yıl önce de basının çoğu, din ile alakalı meseleleri bilmemekte ve bugün ihrama girmeyi laiklik karşıtı şov diye ve hacda telbiye ve tekbir getirmeyi toplu ve yasak zikir diye nitelendirdikleri gibi, o gün daha da kötüsünü yapmakta ve camide vaaz veren Hocaefendilerin vaazda okudukları Kur'an âyetlerini kendi kafalarına göre yorumlamaktadırlar. Bu makalede de Hoca Efendilere yapılan isnâdların hiçbirinin doğru olmadığını bilerek okunmasını istirham ediyoruz. Zira bunları okuyanlar, gerçekten bu Hoca efendiler böyle mi söylemişler? Diye kendi kendilerine söylenebilirler. Söz konusu baş makaleyi, hem o günleri anlatması, hem de bugünlere ölçü olması ve bu vatanın hakiki sahibi olan müslümanların nereden nereye geldiklerinin iyi bilinmesi açısından olduğu gibi nakletmek istiyoruz:

"Demokrat Parti Ve İrticâ

Hikmet Bayur

Geçen gün Hacı Bayram Câmiinde Mahmut Şevket

Esendal ile Muzaffer Tuğsavul'un cenazeleri kaldırılırken DP milletvekillerinden vâiz Bay Ömer Bilen vaaz etmekte ve şöyle bağırmakta idi:

"Cenazeye çelenk göndermek küfürdür, haramdır. Ölülere büyük mezar açmak küfürdür, haramdır; bunlar Firavunlara mahsustur.".

Bu ses, yüzyıllar boyunca her yenilik için "bid'attır, haramdır, küfürdür" diye bağırmış olan seslerin, "gavur icadlarını almak , onların ilim adı verdikleri şeyleri öğrenmek haramdır, küfürdür" iddiaları ile cami minberlerini, fetvâhânelerini istila etmiş olan anlayışın yeniden canlanmasından başka bir şey değildir.

Bu gibi sesler ve anlayışlar, Patrona Halil'leri, Kabakçı Mustafa'ları, Kör Alileri, Hamdi Çavuşları yaratmış; yüz binlerce müslümanın ölümüne sebep olmakla kalmamış; İslâm âlemini ilerleme yolundan alıkoymuş; onu Hristiyan dünyasından geri bırakmış ve Hristiyanların İslâm ülkelerini feth edip boyunduruk altına almalarını sağlamıştır.

Bugün aynı ses yine cami minberlerinden haykırıyor ve hoparlör sayesinde eskisine nisbeten daha çok uzaklardan duyuluyor. Cumhurbaşkanı da bunları dinliyor.

Câhil vâiz büyük mezarların Firavunlara mahsûs olduğunu haykırırken İstanbul'da, Semerkand'da, Buhara'da, Delhi'de, Agra'da, her biri İslâm Dinini kendisinin adlarını bile duymamış olduğu ülkelere kadar yaymış olan Türk fâtihlerinin büyük, bazan muazzam türbelerinin bulunduğunu hiç duymadı mı? Bunlar birer Firavun mu idiler? İslâmın son bağımsız kısmını ve fethi hakkında ünlü bir hadis bulunan İstanbul'u kurtaran ve yeniden feth eden, gerçekleştirdiği inkılaplarla Türk ve İslâm dünyasına kurtuluş ve yükseliş yolunu tekrar açan Atatürk Firavun mudur?

DP büyüklerinin iktidar hırsı, onu daha sağlam sûrette elde tutarız ümidi ile en geri ve korkunç kuvvetleri yeniden milletin

içine salmaları, bizleri düşünülmesi bile tüyleri ürperten âkıbetlere doğru sürükleyebilir. Başbakan Yardımcısı son günlerde 31 Marttan bahs etmişti. Bu gibi fâciaları doğurmak için yukarıda andığımız ve az aşağıda anacağımız biçimde vaazlar birebirdir.

Gitgide şu inana varıyoruz. Son yüzyıllarda hatta belki İstanbul'un fethinden beri Batı Türklerinin mukadderâtını idare etmiş olanlar arasında tek saf müslüman Atatürk imiş. O, politikayı kesin olarak camiden dışarıya atmıştır. Camide gerçek temiz müslümanların tam bir saffet ve huzur içinde ve siyasal kışkırtıcılar tarafından rahatsız edilmeden Tanrı'ya ibadet etmelerini mümkün kılmıştır. Camilerin ancak politika ihtirâslarından masun kalmaları sayesinde sağlanabilecek olan bu manevi temizlik, Atatürk'ten sonra yalnız sekiz yıl kadar sürebilmiştir.

1946 seçimleri sırasında politika yeniden camilere sokulmuş, minberlere çıkarılmıştır. Vâizler mesela Nisâ Sûresinin "Allah'a, Peygambere ve emir sahibine itâat edin" anlamında olan 57. Âyetini muhâliflere uymayıp hükümete uymak gerektiği yolunda[1], keza A'râf Sûresinin "Yeryüzünde fesâdda bulunmayın" anlamında olan 56. Âyetini yine aynı amaçla tefsir edip durmuşlardı.

Esasen bu âyetleri her müstebid müslüman hükümdârı, hatta her sömürgeci Hristiyan Devleti, İslâm sömürgelerinde kendi emrinde olan ve kendisinden para alan vâizlere bu biçimlerde tefsir ettire gelmişler ve hâlâ da ettire gelmektedirler.

Atatürk'ün kapamış olduğu dini siyasaya karıştırmak ve siyasal bir âlet gibi kullanmak kapısı, Halk Partisince seçimlerde oy avcılığı yapmak düşüncesi ile yeniden açıldıktan sonra, Demokrat Parti iktidarı bu işe daha çok tehlikeli bir biçim vermiştir.

Bay Ömer Bilen'in son vaazı, bunun en hafif örnekle-

---

[1] Bu propagandaları, senelerce din aleyhinde politikalara imza atan CHP'nin 1946 seçimleri öncesi yaptığını zaten biliyoruz. Buna rağmen, Süleyman Efendi Hazretleri'ne vaaz vesikasını iade etmek CHP hükümetine nasip olmamıştır. Bu da dikkat çekici bir husustur.

ınden biridir. Daha zararlı bir örneği aşağıda anacağız.

İçişleri Bakanlığından İstanbul Valisine gönderilen bir emirle, dolayısıyla yolsuz bir biçimde kışkırtıcılığı ile ünlü olup vâizlik vesikası çoktandır elinden alınmış olan bir Hoca[1], Yeni Cami ve Üsküdar'da Nasuhi Tekkesi vâizliğine getirilmiştir.

Yeni Cami'de binlerce dinleyicinin önünde yaptığı vaazda, bu Hoca, Enbiyâ Sûresinin Peygamber İbrahim'e ait olan 51-70. Âyetleri üzerinde durarak, onun nasıl putları kırdığını, bunun üzerine ateşe atıldığını, fakat ateşin onu yakmadığını coşturucu bir dil ile anlattıktan sonra, "nerede zamanımızın İbrahimleri" diye haykırır. Çok geçmeden Ticânîler ve bazı meczuplar, Atatürk heykellerini kırmaya koyulurlar[2].

Menderes hükümeti, bu Hoca'ya yeniden vaaz etmek yetkisini verirken, onun Halk Partisine karşı düşmanlığından faydalanmak istemişti[3]. Ancak Hoca hükümetin kendisinden beklediği hizmeti görmekle birlikte, kendi câhilâne taassubunu da tatmin etmiştir.

Bugün DP iktidarı ve yarın onun yerine geçecek olan herhangi bir iktidar, dini siyasaya âlet ederek hem onun kutsallığını bozmaktan, hem de devletin başına yeni belalar açmaktan sa-

---

1 Bu Hoca'dan kasıt Süleyman Efendi Hazretleri'dir ve yazıdan kasıt da daha önce zikrettiğimiz vaaz müsaadesini onaylayan 1950 yılının Eylül ayında gönderilen yazıdır. Bunlar, daha evvel zikredildiğinden ayrıntıya dönmüyoruz. Ancak Süleyman Efendi Hazretleri'nin Kur'an ve İslâmî ilimler okutmasının ve öğretmesinin neden kışkırtıcılık olduğunu merak ediyoruz.

2 Kur'an'daki Enbiyâ Sûresinin anlattığı Hz. İbrahim hâdisesi ile Atatürk heykellerinin kırılması arasında ne münâsebet olabilir? Böyle anlaşılacak diye, Kur'an'ın belli ayet ve sureleri anlatılmayacak mıdır? Böyle anlaşıldığını yazar dışında kim söylemektedir?

3 Halbuki daha önce de belgeleriyle açıkladığımız gibi, tam tersine. Süleyman Efendi Hazretleri'ne vaaz vesikasının iade edilmesini isteyen CHP'li bir Kızılaycı idi. Yazar, herşeyi birbirine karıştırmaktadır

kınmalıdır. Diyânet İşleri Başkanlığı ile gerçekten dindar hocaların da dini şu veya bu parti leh ve aleyhinde kullanmayı bırakıp onu sırf ruh ve vicdanları yükseltme işine hasretmeleri, dinin selâmeti ve milletimizdeki dinî duyguların sağlam kalması bakımından zaruridir.

Hikmet Bayur"[1].

---

1 Kudret Gazetesi, 23 Mayıs 1952 tarihli Nüshası, sh. 1, 4

RET

DEMOKRAT GAZETE — 15 Kuruş

Milllet Partisi üçüncü büyük kongresine iştirâk eden delegeler den bir grup Millet Partisi liler İgelenleri ile bir arada

Konyada

Menderes t

edemediğini

İktidarı tenk

susturularak

İşin vahamet kespc bir hitabede bul

Konya, 22 (Kudret) — D. P. il kongresinde bulunmak üzere buraya gelen Menderesi karşılamak üzere dün okullar tatil edilerek karşılamada bulunulmuş, Ordu müfettişliği hizmet kanununun 56 ve 156 ncı maddelerine muhalif olarak ihtiram kıtası çıkarmış ve tamim'e daire âmirlerini vazifelerinden ayırarak karşılamaya çağırmış, hükümet konağı dahi bayraklarla tezyin ettirilmiş, Menderesin bu yıl buğdayın kilosunu 30 kuruşa çıkaracağı yolundaki beyanatı çiftçileri memnun, işçileri ağlatarak piyasayı alt üst etmiştir. Bugün bir hercümerç içinde devam eden kongrelerinde bir delege Demokrat Partinin di... ...hiçbir ...

Kendisi... de nin... ...herhal... ...yapma...

«Böy... ...ınlarda ...yapmak... ...liğim n...

Hikmet Bayur'un Baş Makalesinden Süleyman Efendi Hazretleri İle Alakalı Kısmı

[illegible] leri istila etmiş olan anlayışın yeniden canlanmasından başka bir şey değildir.

Bu gibi sesler ve anlayışlar Patrona Halilleri, Kabakcı Mustafaları, Kör Alileri, Hamdi Çavuşları yaratmış, yüzbinlerce Müslümanın ölümüne sebep olmakla kalmamış, İslâm âlemini ilerleme yolundan alıkoymuş, onu Hıristiyan dünyasından geri bırakmış ve Hıristiyanların İslâm ülkelerini feth edip boyunduruk altına almalarını sağlamıştır.

Bugün aynı ses yine cami minberlerinden haykırıyor ve hoparlör sayesinde eskisine nisbeten daha çok uzaklardan duyuluyor. Cumhurbaşkanı da bunları dinliyor.

Cahil vaiz büyük mezarların Firavunlara mahsus olduğunu haykırırken İstanbul'da, Semerkant'ta, Buhara'da, Delhi'de Agra'da, her biri İslâm dinini kendisinin adlarını bile duymamış olduğu ülkelere kadar yaymış olan Türk fatihlerinin büyük, bazan muazzam türbelerinin bulunduğunu hiç duymadı mı? Bunlar birer Firavun mu idiler? İslamın son bağımsız kısmını ve feti hakkında ünlü bir Hâdis bulunan İstanbulu kurtaran ve yeniden feth eden, gerçekleştirdiği inkılâplarla Türk ve İslâm dünyasına kurtuluş ve yükseliş yolunu tekrar açan Atatürk Firavun mudur?

D. P. büyüklerinin iktidar hırsı, onu daha sağlam surette elde tutarız ümidi ile en geri ve korkunç kuvvetleri yeniden milletin içine salmaları, bizleri düşünülmesi bile tüyleri ürperten akibetlere doğru sürükleyebilir. Başbakan yardımcısı son [illegible] sun kalmaları sayesinde sağlanabilecek olan bu manevi temizlik Atatürkten sonra yalnız sekiz yıl kadar sürebilmiştir.

1946 seçimleri sırasında politika yeniden camilere sokulmuş, minberlere çıkarılmıştır. Vaizler meselâ Nisa Sûresinin «Allaha, Peygambere ve emir sahibine itaat edin» anlamında olan 57 inci âyetini muhaliflere uymayıp hükûmete uymak gerektiği yolunda, keza AAraf Sûresinin «Yer yüzünde fesatta bulunmayın» anlamında olan 56 ncı ayetini yine aynı amaçla tefsir edip durmuşlardı.

Esasen bu ayetleri her müstebit müslüman hükümdarı, hattâ her sömürgeci Hıristiyan devleti İslâm sömürgelerinde kendi emrinde olan ve kendisinden para alan vaizlere bu biçimlerde tefsir ettiregelmişler ve hâlâ da ettiregelmektedir.

Atatürk'ün kapamış olduğu dini siyasaya karıştırmak ve siyasal bir âlet gibi kullanmak kapısı Halk Partisince seçimlerde oy avcılığı yapmak düşüncesi ile yeniden açıldıktan sonra Demokrat Parti iktidarı bu işe daha çok tehlikeli bir biçim vermiştir.

Bay Ömer Bilenin son vaazı bunun en hafif örneklerinden biridir. Daha zararlı bir örneği aşağıda anacağız.

İçişleri Bakanlığından İstanbul valisine gönderilen bir emirle, dolayısile yolsuz bir biçimde kışkırtıcılığı ile ünlü olup vaizlik vesikası çoktandır elinden alınmış olan bir hoca Yeni Cami ve Üsküdarda Nasuhitekkesi vaizliğine getirilir.

Yeni Camide binlerce dinleyicinin önünde yaptığı vaazda bu hoca Enbiya Sûresinin Peygamber İbrahime ait olan 51 inciden 72 inciye kadar giden ayetleri üzerinde durarak, onun nasıl putları kırdığını, bunun üzerine ateşe atıldığını, fakat ateşin onu yakmadığını coşturucu bir dil ile anlattıktan sonra «nerede zamanımızın İbrahimleri?» diye haykırır.

Çok geçmeden Ticaniler ve bazı meczuplar Atatürk heykellerini kırmaya koyulurlar.

Menderes Hükümeti bu hocaya yeniden vaaz etmek yetkisini verirken onun Halk Partisine karşı düşmanlığından faydalanmak istemişti, ancak hoca hükûmetin kendisinden beklediği hizmeti görmekle birlikte kendi cahilâne taassubunu da tatmin etmiştir.

Bu gün D. P. iktidarı ve yarın onun yerine geçecek olan herhangi bir iktidar dini siyasaya âlet ederek hem onun kutsallığını bozmaktan, hem de devletin başına yeni belâlar açmaktan sakınmalıdır.

Diyanet işler başkanlığı ile gerçekten dindar hocaların da dini şu veya bu parti leh ve aleyhinde kullanmayı bırakıp onu sırf ruh ve vicdanları yükseltme işine hasretmeleri dinin selâmeti ve milletimizdeki dinî duyguların sağlam kalması bakımından zaruridir.

Hikmet BAYUR

Orta şark Politikası

(Baştarafı Sa. 3. de)

Magrep'teki bedeviye ve Iran dağ eteğindeki koyun sürüsüne hür, demokrat milletlerin, refahları ve hürriyetleriyle alâkadar olduklarını ve bu alâkalarının nefretle karşılanan

Bu makale, bir ibret vesikası olarak tekrar tekrar okunmalıdır. Ancak şu da unutulmamalıdır ki, Din'in siyasete ve özellikle de bir partinin lehine veya aleyhine kullanılmasını elbette ki, kimse istemez. Ama yazarın iddia ettiği gibi, İbrahim Peygamber'in hâdisesini Kur'an'dan anlatmayı, Atatürk heykellerini kırın dedi diye yorumlarsanız; Kur'an öğretmeyi siyâsî propaganda kabul ederseniz ve de dini sadece ruh ve vicdanlara gömerseniz, o zaman bu sözlerinizin iyi niyetle söylenmediğini herkes anlayacaktır.

İşte bu itham üzerine, İstanbul Müftülüğü durumu değerlendirerek, meseleyi tahkik etmek üzere o zaman İstanbul Vâiz ve Hademe-i Hayrât Murâkıbı olan merhûm **Abdurrahman Şeref Güzelyazıcı**'yı Süleyman Efendi Hazretleri'ni takip etmek ve murakabe etmekle görevlendirir. Abdurrahman Şeref Güzelyazıcı'nın kayda giren raporu ise, hakperestçedir ve ilminin tezâhürü durumundadır. Bunu bir tarihî belge olması hasebiyle aynen alıyoruz:

"T.C. İstanbul Müftülüğü

Vâiz ve Hademe-i Hayrât Mürâkıblığı

Sayı: 1207/06 2/6/952

İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ YÜKSEK MAKAMINA,

Diyânet İşleri Başkanlığı yüksek makamının 14827 sayılı yazılarında bahis mevzuu olan vâiz hakkında gerekli tahkikat yapılmış ve kendisi ile temas edilmiştir.

Vâizin adı Süleyman Tunahan'dır. Dersiâmlardandır. 29/5/1952 günü Bâyezid Câmi'-i Şerifinde ikindiyi müteâkip yaptığı va'zını sonuna kadar dinledim. Siyâsî bir ifade bulunmadığını gördüm. Ders sonunda, Kudret Gazetesindeki hadise üzerinde kendisi ile görüştüm. Yazıyı gördüğünü, hâdisenin eski olduğunu, vesikası alınmadan evveline ait bulunduğunu, şimdi

öyle şeylerin bahis mevzuu olamayacağını söylemiştir.

Vaktiyle İç İşleri Bakanlığı tarafından va'zdan men' edilmesi ve vesikasının alınması cihetiyle uzun zaman va'z etmemiştir. Sonra bizzat İç İşleri Bakanlığına müracaat ederek va'zdan memnû'iyyeti hakkında kanunî bir mahzur kalmadığını bildirmesi üzerine vesikası kendisine iade olunmuş ve va'za başlamıştır. Hâlen vâizlerimizdendir. Keyfiyet saygı ile arz olunur.

Murâkıb Abdurrahman Şeref Güzelyazıcı"[1].

Bütün bu zorlu yıllar boyunca, Hanımı Hafize Sultân, Süleyman Efendi Hazretleri'ne destek oluyor, sıkıntıları, zorlukları paylaşıyordu. Sıkıntıların çok olduğu senelerin birinde Valide Sultan, "**60 talebenin bir arada, huzur içinde, sıkıntısız olarak ders okuduğunu görürsem 60 kurban keseceğim**" diye nezretmişti.

1955'lerde, sadece bir kursta 160 talebe bir arada huzur içinde ders okuyordu. Valide Sultan da her hafta bir kurban kestirip talebeye ikram ettirmek suretiyle nezrini yerine getiriyordu.

---

1 2.6.952 tarihli Murâkıb Raporu; Diyânet İşleri Başkanlığı, Sicil No: 23-0383 Süleyman Hilmi Tunahan Dosyası.

Abdurrahman Şeref Güzelyazıcı'nın 1952 Tarihli Murakabe ve Tahkik Raporu

T.C. I207

İstanbul Müftülüğü
Vaiz ve Hademei hayrat
Mürakipliği
sayı: /06

2/6/952

İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ YÜKSEK MAKAMINA

Diyanet İşleri başkanlığı yüksek makamının (I4827)sayılı yazılarında bahis mevzuu olan vaiz hakkında gerekli tahkikat yapılmış ve kendisi ile temas edilmiştir.

Vaizin adı:(Süleyman Tunahan) dır.Dersiamlardandır.29/5/952 günü Beyazıt camii şerifinde ikindiyi müteakip yaptığı vazını sonuna kadar dinledim. Siyası bir ifadede bulunmadığını gördüm.Ders sonunda :Kudret gazetesindeki hadise üzerinde kendisile görüştüm.Yazıyı gördüğünü ,hadisenin eski olduğunu vesikası alınmadan evveline ait bulunduğunu,şimdi öyle şeylerin bahis mevzuu olamayıcağını söylemiştir.

Vaktile İç İşleri bakanlığı tarafından va'zdan men edilmesi ve vesikasının alınması cihetile uzun zaman va'az etmemeiştir.Sonra bizzat İç işleri bakanlığına müracaat ederek va'adan memnuniyeti hakkında kanuni bir mahsur kalmadığını bildirmesini üzerine vesikası kendisine iade olunmuş ve va'za başlamış. Halen vaizlerimizdendir.Keyfiyet saygı ile arz olunur.

Ek: 2

Mürakip
A.Şeref Güzelyazıcı

İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ
Ta. 2-6-952
Sayı 1278

2- 1956 Yılında Cezâyirli Müslümanların Yanında Yer Alışı Ve Yapılan Takibatın Belgesi

Cezayirli müslümanların Fransız sömürgesine karşı verdikleri mücadelede, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin akıl almaz tavrı ve Fransa'yı desteklemesi, Millî Mücadele yıllarında hanımlarının ziynetlerine varıncaya kadar müslüman Türk ordusuna yardım için gönderen Cezayir müslümanlarını derinden sarsmış ve üzmüştü. Bu durum karşısında Süleyman Efendi Hazretleri sessiz kalmamış ve vaazlarında defalarca bu durumu dile getirmişti. "En azından dua ederek Cezayirli müslüman kardeşlerimize yardımcı olalım" diyerek cemaatı dúa etmeye teşvik etmiş ve mesele hakkındaki net tavrını ortaya koymuştu. Tabii ki, bu sözleri "resmi görüş"ün gözünden kaçmamış ve defalarca sorguya çekilmiş, nezarethanelerde tutulmuştur. Devrin dış politikası için bir utanç belgesi olarak, 1956 Nisan'ının 19 unda karakolda alınan ifadelerini takdim etmek istiyoruz:

"Üsküdar, Çamlıca, Kısıklı, Avcı Kâzım Sokağı, 17 numarada mukim Osman oğlu 1304 yılında Silistre'de Hatice'den doğma, evli, iki çocuklu, Medresetü'l-Kuzât ve Süleymaniye Medresesi mezunu, mahkûmiyet ve sâbıkası olmadığını söyleyen Süleyman Hilmi Tunahan'ın alınan ifadesinde sorulan suallere karşı:

"Diyanet İşleri Reisliği'nin müsaadeli vaiziyim. Vazifem emsali misillü müftülükçe tayin edilir. Ve va'z mevzularımız da umumiyetle Diyanet İşleri Riyaseti'nce tefrik olunur. Ramazan münasebeti ile va'z edebilmem için bana ayrılan camiler arasında Sultanahmed ve Beyazıt camileri de vardır. 18.4.1956 Çarşamba günü öğleden sonra Sultanahmed Camii'nde **"ve't-tîni"** sûresini mevzuu yaparak derse başladım. Ve bu sûrenin ahkâmını izah ettim. Sözlerim arasında Cezayir savaşlarına da temâs eylediğim doğrudur. Bu konuda Cezayirli din kardeşlerimizin Anadolu Harbi'nde ve bizim müşkil anlarımızda nakden

bize yardımda bulunduklarını, şimdi ise dualarımızla bizim de onlara yardım borcumuzu ödememiz lazım geldiğini söyledim. Ve fakat onların yani Cezayirlilerin İstiklâl Harbi sırasında bize yaptıkları nakdî yardımın Hazine'ye intikal edip etmediği hususunda bir şey söylemedim.

Sözlerim arasında ellerimi açıp "Allah bu din kardeşlerimize zulüm yapan Fransızları inşaallah kahreder" diyerek Cenab-ı Haktan niyazda bulundum. Gazetelerimizin Cezayirlilere tarafımızdan yardım yapılması veya yapılmaması konusunda neşriyat yapmadıklarına temas etmedim. Ve hulasa olarak gazete ve gazeteciler hakkında hiçbir şey söylemedim.

Bu gün 19.4.1956 günü yine öğleden sonra **"ve 'l-asr"** sûresini mevzu ittihaz ederek Beyazıt Camii'nde nasihatte bulundum. Kelâmullah olduğu için hakiki manası ancak Cenab-ı Hakk tarafından bilinen ve fakat ilim yolu ile kısa da olsa bize öğretilen mana ve medlûlüne göre bu sûrenin hükümleri iman, amel-i salih, hakkı ve sabrı tavsiye eder. Ben de bu esaslar üzerine izahat verdim ve yine sözlerim arasında imanca müşterekiz, mü'minlerin birbirine duası lâzımdır, bu sebeple Cezâyir'deki müslüman kardeşlerimiz için dua edelim dedikten sonra din ve dünya işlerine temas ettiğim zaman, dünya dine tâbidir; dinsiz dünya olamayacağı gibi dünyasız da din olmaz, binaenaleyh bu iki cihet böylece anlaşıldıktan sonra asıl olan ilim ve kudret Allah'ındır. Bizdeki ilim ve kudretler, Allah'ın ilim ve kudretine tâbîdir. Bu itibarla tâbî olan bir ilim asl olana nazaran geridir dedim. Cezayir işine temas ettiğimi yukarıda söylemiştim.

Bu mevzudan bahsederken Mehmed Cezayirli isminde bir arkadaşımı da andım. Bu zât benim Süleymaniye Medresesinde tahsil arkadaşım idi. Bir zamanlar Cezayir'de müftülük yapmıştır. Takrîben on seneden beri kendisi ile muhabere etmiyorum ve hayat memâtından da mâlûmatım yoktur. Millî Mücadele sıralarında Cezayir'den memleketimize para getiren hey'et arasında bu şahıs da vardı.

Bugünkü va'zımda "inşaallah Kitabımızı tanıyan bir devlet

çıkar da -ki çıkacaktır- bizleri kurtarır" meâlinde bir konuşma yapmadım. Yalnız "biz dinimizin ahkâmını tesbit eden mukaddes kitabımızdan faydalanan bazı devletlerin ilerlediklerini ve bizim de kitabımıza ve dinimize sarılarak bu milletleri geçmek için gayret sarf etmemiz lâzım geldiğini ve hulâsa olarak dinimizin ve kitabımızın mâni-i terakkî olmadığını izâha çalıştım" dedi.

Ve başka bir diyeceği olmadığını söyledi, ifadesini okudu, doğruluğunu beyan ettikten sonra altı birlikte imza edildi. **19.4.1956**

C Grubu Amir	C Grubu	İfadesi Alınan Vaiz
Baş Komiser	Polis Memuru Mus-	Süleyman Hilmi
Müjgan Giray	tafa Ertem,	Tunahan

O günün Türkiye'sinin halinin, bugünün Türkiye'sinin halinden daha kötü olduğu anlaşılıyor. Ancak bugün İsrail'in yanında yer alan ve müslüman ülkeleri övenleri suçlu sayanların da, CHP zihniyeti adlı çarpık görüşün kalıntıları ve fosilleri olduğu anlaşılıyor. Türkiye bu çarpık zihniyetli adamlardan bir gün mutlaka kurtulacak ve bütün gündemini ilim, ma'rifet ve teknolojiye mutlaka ayıracağı günleri olacaktır.

1956 Yılında Cezâyir Meselesi Sebebiyle Alınan İfâdesi

Üsküdar Çamlıca Kısıklı Avcı Kasım sokağı 17 numarada mukim Osman oğlu 1304 yılında Silistre,de Hatice,den doğma, evli, iki çocuklu, Medresetülkuzat ve Süleymaniye medresesi mezunu, mahkumiyet ve sabıkası olmadığını söyleyen Süleyman Hilmi Tunahan,ın alınan ifadesinde sorulan suallere karşı –

Diyanet işleri reisliğinin müseddeli vaiziyim. vazifem emsali misullü müftülükce tayin edilir. ve Vaiz mevzularımızda umumiyetle Diyanet işleri riyasetince tefrik olunur. Mevsimen münasebetile vaiz edebilmem için bana ayrılan camiler arasında Sultanahmet ve Beyazıt camileride vardır. 18/4/1956 Çarşamba günü öğleden sonra Sultanahmet camiinde Vettini suresini mevzu yaparak derse başladım. ve bu surenin ahkâmını izah ettim. sözlerim arasında Cezair savaşlarına,da temas eylediğim doğrudur. Bu konuda Cezairli din kardeşlerimizin Anadolu harbinde ve bizim müşkil anlarımızda nakden bizlere yardımda bulunduklarını, şimdi ise dualarımızla bizimde onlara yardım borcumuzu ödememiz lazım geldiğini söyledim. ve bunların yani Cezairlilerin İstiklal harbi sırasında bize yaptıkları nakdi yardımın hazineye intikal edip etmediği hususunda bir şey söylemedim. sözlerim arasında ellerimi açıp Allah bu din kardeşlerimize zulüm yapan Fransızları inşallah kahretsin diyerek cenabıhakdan niyazda bulundum. Gazetelerimizin Cezairlilere tarafımızdan yardım yapılması veya yapılmaması konusunda neşriyat yapmadıklarına temas etmedim. ve bilhassa olarak gazete ve gazeteciler hakkında hiç bir şey söylemedim. Bu gün 19/4/956 günü yine öğleden sonra Velasrı suresini mevzu ittaz ederek Beyazıt camiinde mesabitte bulundum. Kelamullah olduğu için hakiki manası ancak cenabıhak tarafından bilinen ve fakat ilim yolile kısmen olsa bize öğretilen mana ve medlulüne göre bu surenin hükümleri iman, ameli salih, hakkı ve sabrı tavsiye eder. bende bu esaslar üzerinde izahat verdim ve yine sözlerim arasında imanca müşterekiz, müslimlerin birbirlerine duası lazımdır, bu sebeble Cezairdeki müslüman kardeşlerimiz için dua edelim ve dedikden sonra Din ve dünya işlerine temas ettiğim zaman, dünya dine tabidir, dinsiz dünya olamıyacağı gibi dünyasızda din olmaz, binaenaleyh bu iki cihet böylece anlaşıldıkdan sonra asl olan İlim ve kudret Allahındır. Bizdeki İlim ve kudretler Allahın İlim ve kudretine tabidir. Bu itibarla tabi olan bir İlim asl olana nazaran geridir dedim. Cezair işine temas ettiğimi yukarıda söylemiştim. bu mevzu bahsederken Mehmet Cezairli isminde bir arkadaşımızdan andım bu zat benim Süleymaniye medresesinde tahsil arkadaşım idi, bir zamanlar Cezair,de müftülük yapmıştır. takriben on senedenberi kendisile muhabere etmiyorum ve hayat mematındanda malumatım yoktur. Milli mücadele sıralarında Cezair,den memleketimize para getiren heyet arasında bu şahısda vardı, Bu günki Vaizde inşallah kitabımıza tanıyan bir Devlet çıkarda ki çıkacaktır, bizleri kurtaracak. mealinde bir konuşma yapmadım yalnız biz dinimizin ahkâmını tesbit eden mukaddes kitabımızdan faydalanan bazı Devletlerin ilerlediklerini ve bizimde kitabımıza ve dinimize sarılarak bu milletleri geçmek için gayret sarfetmemiz lazım geldiğini ve bilhassa olarak dinimizin ve kitabımızın mani terakki olmadığını izaha çalıştım. dedi. ve başka bir diyeceği olmadığını söyledi ifadesini okudu doğruluğunu beyan ettikden sonra altı birlikte imza edildi. 19/4/1956

C. Gurubu Amiri
Başkomiser
Rüştan Güray

C. Gurubu Polis. M.
Mustafa Erzem

İfadesi alınan Vaiz
Süleyman Hilmi Tunahan

3- Kütahya Hapishânesi ve Dâr-ı Bekâya İrtihâli

Süleyman Efendi Hazretleri'nin üçüncü tevkifi, 1957 senesine rastlar. Olayda bu sefer siyasi kombinezonların etkisi vardır. Çünkü o yıl yapılacak olan seçimlerde, Süleyman Efendi Hazretleri'nin Cumhuriyetçi Millet Partisi'ni destekleyeceği konuşulur. İçişleri Bakanı Namık Gedik, bu söylentiler yoğunlaştığı bir sırada, komik ve cahilce bir gösteriyi bahane ederek Süleyman Efendi'yi tevkif ettirir. Aslında bu olayın faili, Tavşanlılı Akif isimli bir şahıstır. Bu adama bağlı bazı kimselerin mehdilik iddiasıyla Bursa Ulucamii'nde yaptıkları bir gösterinin takibatı, Tavşanlı'dan Kütahya'ya bulaştırılır. Dolayısiyle de oralarda siyasî faaliyette bulunan, Süleyman Efendi Hazretleri'nin damadı Kemal Kacar vesile edilerek, Süleyman Efendi Hazretleri ve faaliyetleri suçlanır. İşte belgesi:

"T.C.

İstanbul 4. Asliye Ceza Mahkemesi

Büyük Postahane

957/58

Dini siyâsete âlet olarak propaganda yapmaktan maznûn Osman oğlu Hatice'den doğma, Silistre'de 304'de doğma, Çamlıca nüfusuna kayıtlı, dersiâmlık yapar Üsküdar Kısıklı Avcı Kâzım s. No: 17'de sâkin Sultanahmed Câmiinde vazife görür Süleyman Hilmi Tunahan'ın memuriyetinin ve maaşının ne olduğunun ve bareme tâbi bulunup bulunmadığının ve T. C. Kanunu bakımından memur sayılıp sayılamayacağının mahkememize 23/5/957 saat 11:30'dan evvel bildirilmesi rica olunur.

23/3/957."[1]

İstanbul 4. Asliye Ceza Mahkemesinin bu itham edici talep

---

1 Ceylan, Hasan Hüseyin, Din-Devlet İlişkileri, III, sh. 196.

yazısına, İstanbul Müftüsü Ömer Nasuhi Bilmen, tam ilmine yakışır bir şekilde cevap vermiştir. Verdiği cevap, Süleyman Efendi Hazretleri'nin ilmiyedeki yerini ve daha sonra Cumhuriyet döneminde gelinen noktayı da çok güzel özetlemektedir. Bu sebeple İstanbul Müftülüğünün 4/4/1957 tarih ve 411 Sayılı Yazısını buraya almak istiyoruz:

"T.C. DİYÂNET İŞLERİ REİSLİĞİ

İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ **4/4/1957**

Sayı: 411

Öz: Süleyman Hilmi Tunahan'ın Durumu Hakkında.

Diyânet İşleri Yüksek Reisliğine,

Müftülüğümüz maaş defteri 149. Sırada kayıtlı olup 20/175 lira dersiâm maaşı almakta bulunan Süleyman Hilmi Tunahan hakkında İstanbul 4. Asliye Ceza Mahkemesinden alınan 23/3/1957 gün ve 957/58 sayılı müzekkereden tasdikli bir örneği ilişik olarak sunulmuştur:

1) Halen hükmü mer'î olan 11/11/937 gün ve 7647 sayılı Diyânet İşleri Reisliği Teşkilâtının Vazifelerini Gösterir Nizâmnâme'nin 11.ci Maddesinde dersiâmlar muhitlerindeki camilerde 10. Madde hükmüne göre vaaz etmekle vazifeli ve bu vazifelerinin 8/C maddesi gereğince murâkabesini âmir bulunmaktadır.
2) Diğer tarafdan dersiâmlar 957 Bütçe Kanununun D Cetveline göre barem dışı memurlardan bulunmaktadır. 4598 sayılı Kanuna göre çocuk zammı ve doğum ikramiyesi almadıkları gibi, vefâtlarında ailelerine ölüm tazminâtı verilmemekte, münhal vukuunda yerlerine dersiâm tayin edilmeyip kadroları mevkuf tutularak teselsül suretiyle yapılan nakil sonunda münhal kalan en son kadroya vâiz tayin edilmektedir.

3) 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanununun 3. Ve 5. Maddelerine tevfikan tanzim edilen tezkiye âmirliği yönetmeliğinin İller Teşkilâtına ait B fıkrasının 2. Maddesinde "Dersiâmlar Hâriç" diye tezkiye edilecekler gösterilmiştir.

Bu değişik hükümler muvâcehesinde dersiâmların bareme tâbi memur ve Türk ceza Kanununa göre memur sayılıp sayılmayacağının tayin ve tasdikiyle mahkemeye cevap verilmek üzere 25/5/1957 tarihinden evvel emr ü iş'ârına müsaade buyurulmasını saygı ile arz ederim.

Zat İşleri Müdürlüğü — **İstanbul Müftüsü**

6.4.1957 — **Ömer Nasuhi Bilmen."**[1]

Bütün bu gelişmelere rağmen, mezkûr suçlamanın ilk merhalesi, Süleyman Efendi'ye bağlı Altıntaş Müftüsü Demirci Mustafa Efendi'nin tutuklanması ve polis karakolunda sabahlara kadar dövülmesidir. Bu işkencenin sebebi ise, Müftü'nün Süleyman Efendi Hazretleri aleyhinde ifade vermemesidir. Nihayet, karşılaştığı baskıya dayanamayan Müftü, istenen ifadeye benzer şeyler söylemek zorunda kalır. Hemen arkasından da Süleyman Efendi'nin evi aranır ve Emniyet Müdürlüğü'ne getirilir. Oradan da polis nezaretinde Kütahya'ya sevk edilir.

Süleyman Efendi'nin Kütahya Emniyet Müdürlüğündeki bol küfürlü ve işkenceli dramı, bayılmasıyla da sona ermez. Çünkü ayıltılıp tekrar aynı hareket ve hakaretler tekrarlanır. Nihayet, hakkındaki gıyabî tevkif kararı vicahîye çevrilerek hapishaneye konulur. Yakınlarıyla ayrı ayrı konulduğu ve sonra elleri kelepçeli olarak getirildiği Ağır Ceza Mahkemesi'ndeki ilk celsede kefaletle tahliye edilirler.

Birkaç ay sonra da beraat ederler.

---

1 İstanbul Müftülüğünün 4/4/1957 tarih ve 411 Sayılı Yazısı; Diyânet İşleri Başkanlığı, Sicil No: 23-0383 Süleyman Hilmi Tunahan Dosyası.

İstanbul Müftüsü Ömer Nasuhi Bilmen'in Süleyman Efendi Hazretleri Hakkında 1957 Tarihli Yazısı

4/4/957

T.C.
DİYANET İŞLERİ REİSLİĞİ
İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ
SAYI 411

Öz: Süleyman Hilmi Tunahan'ın durumu hakkında.

Diyanet işleri yüksek reisliğine

Ankara.

Müftülüğümüz maaş defteri I49.sırada kayıtlı olup 20/175.lira dersiam maaşı almakta bulunan Süleyman Hilmi Tunahan hakkında Istanbul dördüncü asliye ceza mahkemesinden alınan 23/3/957.gün ve 957/58.sayılı müzekkereden tasdikli bir örneği ilişik olarak sunulmuştur.

1)halen hükmü meri olan II/II/337.gün ve 7647.sayılı (diyanet işleri reisliği teşkilatının vazifelerini gösterir nizamnamenin)11.ci maddesinde dersiamlar muhitlerindeki camilerde 10.madde hükmüne göre vaaz etmekle vaz feli ve bu vazifelerinin 8/C.maddesi gereğince müracaat başını amir bulunmaktadır.

2)diger taraftan dersiamlar 957.bütçe kanununun D.cetveline göre barem dışı memurlardan bulunmaktadır. 4598.sayılı kanuna göre çocuk zammı ve doğum ikramiyesi almadıkları gibi vefatlarında ailelerine ölüm tazminatı verilmemekte,münhal vukuunda yerlerine dersiam tayin edilmeyip kadroları mevkuf tutularak teselsül suretiyle yapılan nakil sonunda münhal kalan en son kadroya vaiz tayin edilmektedir.

3-5434.sayılı T.C.Emekli sandığı kanununun 3.ve 5.maddelerine tevfikan tanzim edilen tezkiye amirliği yönetmeliginin iller teşkilatına ait B.fıkrasının 2.maddesinde(Dersiamlar harıç)diye tezkiye edilecekler gösterilmiştir.

Bu degişik hükümler muvacehesinde dersiamların bareme tabi memur ve Türk ceza kanununa göre memur sayılıp sayılmıyacağının tayin ve takdiriyle mahkemeye cevap verilmek üzere 25/3/957.tarihinden evvel emrü işarına müsaade buyrulmasını saygı ile arz ederim.

Istanbul Müftüsü
Ömer nasuhi Bilmen
Ö. N. Bil

Zat İşlerine Md
6.4.1957

9317 . 6 Nis

Süleyman Efendi Hazretleri'nin bütün bu çileler içinde tek ve en mühim faaliyeti, Kur'ân Kursları olmuştur. Bu faaliyetlerinin, sadece Müslüman çocuklarının dinlerini ve Kur'ân'larını öğretme hedefine yönelmiş olduğunu, devletin kanunlarına ve idaresine karşı bir maksadın bulunmadığını defalarca ifade etmişlerdir. Nitekim, dinî irşad hizmetinin başladığı 1936 yılından vefatına kadar, yapılan birçok arama, tahkikat ve mahkeme neticesinde kanunsuz bir işine rastlanmamış, daima beraat etmiştir. Buna mukabil talebeleri ve bağlıları tarafından yurt sathında açılan binlerce Kur'ân Kursu, devletin boş bıraktığı bu hizmeti omuzlayıp önemli neticeler almışlardır.

Şeker hastalığına rağmen hizmetten ve talebelerinden bir an ayrılmadı. Ömrünün hitamına kadar, her gün ve dört vasıtayla Çamlıca'dan Topçular'a tekâmül talebelerini okutmaya gitti. Topçular Kur'an Kursu'nu son teşriflerinde, Kur'an-ı Kerim hatmi yaptırdıktan sonra evlatlarına tavsiyelerde bulunmuş, vefatını işaretle;

-Bir daha görüşmemiz mümkün değildir. Görüşmemiz inşaallah rûz-i cezâda olur, yevm-i mahşerde olur" buyurmuştu. Çıkarken tekrar, topluluğa dönüp, "Evlatlarımı bir kere daha görmüş olayım" diyerek, onlara baktı ve oradan ayrıldı. Bu hadiseden kısa bir müddet sonra da ebedî âleme irtihal buyurmuşlardır...

Süleyman Efendi Hazretleri yüksek dereceli şekerden vefat ettiği zaman 71 yaşındaydı ve tarihler 1959 yılının 16 Eylülü'nü gösteriyordu. Hastalığı ağırlaşınca, hükümetin müsaadesiyle Fatih Camii Haziresi'ne gömülmesi kararlaştırılmıştı. Ancak, Demokrat Parti içindeki dine karşı cephenin engellemesiyle bu karar gerçekleştirilemedi. Bizzat Dahiliye Bakanı Namık Gedik'in emriyle, Karaca Ahmed mezarlığında açtırılan mezara gömülmesi için yakınları zorlandı. Altunizâde'den büyük bir cemaatle yola çıkan cenaze, yolu kesilerek Karaca Ahmed'e

döndürüldü ve polisçe hazırlanan mezara defnedildi[1]. Namık Gedik'in talimatıyla o gün yapılan hakaretleri burada nakletmeye bile edebimiz müsaade etmemektedir. Merak edenleri ilgili kaynaklara havale etmekle yetiniyoruz[2].

Cenaze merasimine katılmak üzere mahşeri bir kalabalık Kısıklı'da toplandı: Bir kısmı da Fatih Camii'nde toplandılar. Tabut, Üsküdar'a götürülecek, oradan karşıya geçirilip dersiâmlara mahsus Fatih Mezarlığı'na defn olunacaktı. Fatih Sultan Mehmed Han'ın yaptırdığı Fatih Camii'nin avlusuna defni için Bakanlar Kurulu izni de alınmıştı.

Fakat cenaze alayı, son anda, İçişleri Bakanı Namık Gedik'in emriyle polisler tarafından durduruldu. Polisler, cenazenin "Karacaahmet Mezarlığı'na açtırdıkları yere gömülmesi" için zorladılar. Cenaze sahipleri, feraset ve dirayetle, hadise çıkarmadan (istemeyerek de olsa) rıza gösterdiler ve Süleyman Efendi (k.s.) Hazretleri'nin mübarek naaşları Karacaahmet Kabristanı'na gömüldü.

Fatih'te bekleyen kalabalık da bu hadiseyi duyar duymaz karşı tarafa geçmek için akın etti, ancak birçoğu defin merasimine yetişememişti... Bir vesile ile kendisi şöyle buyurmuştu: "Bizim dünya hayatımızdan korktukları gibi, vefatımızdan da korkacaklar..."

Bugün Karacaahmet'teki "Kabr-i Şerifi" her gün binlerce talebesi tarafından ziyaret edilip Fatiha okunurken; cenazelerini engelleyen Namık Gedik'in cesedi bilinmeyen bir çukura atılmıştır...

Enteresan bir tevâfuktur ki, aynı bakan aynı muâmelenin bir benzerini de Bediüzzaman Hazretlerine de yapmış ve ondan

---

1 Vakkasoğlu, sh. 60-62.

2 Kısakürek, Necip Fâzıl, Din Mazlumları, İstanbul 1978, sh. 274-284; Ceylan, III, sh. 193-195.

da benzeri bedduayı almıştır[1].

16 Eylül 1959 tarihi, Süleyman Efendi Hazretleri'nin dar-ı bekaya irtihâl ettiği gündür. Hanımı Hafîze Hanım'ın maaş tahsisi ile alakalı yapılan nüfus hüviyet tahkikinden öğrendiğimiz bilgilere göre Süleyman Efendi Hazretleri'nin İstanbul, Fâtih, Koğacıdede Mahallesi, Kalaycı Sok. Hane: 5, Cilt: 13, Sahife: 73'de bulunan aile şeceresi şöylece özetlenebilir:

Adı-Soyadı	Babası	Anası	Doğumu	Vukûât
Süleyman Hilmi Tunahan	Ölü Osman	Olü Hatice	Silistre 1304	Ölüm 16/9/959
Karısı Hafîze Tunahan	Ölü Sâlih Hulûsî	Ümmügül	Zirâatli Cedit 5/5/1321	Sağ ve Dul
Kızı Hatice Bedîa	Süleyman Hilmi	Hafîze	İstanbul 1339	5/1/1944 tarihinde Kemal Kacar ile evlenerek Eskişehir Dede Mah. H. 49, C. I, sa. 25'e gitmiştir
Kızı Feriha Ferhan	Süleyman Hilmi	Hafîze	İstanbul 1931	18/9/952 tarihinde Seyit Hüseyin Kâmil ile evlenerek Üsküdar Kısıklı Mahalle ve cd. H. 48, c: I, sa: 18'e gitmiştir

1 Manav/Kurt/Özerdem, sh. 21-23.

11.10.959 tarihinde Kısıklı Muhtarı İrfan Günesin'in Süleyman Efendi Hazretleri hakkında verdiği kimlik bilgisi ise şöyledir:

Fâtih Dersiâmlarından Süleyman Hilmi Tunahan, Silistre 1304-17.9.1959; İki kızı vardır; erkek evlâdı yoktur; Kızları hâlen evli olup maaşa müstahak yoktur; zevceleri Hafîze Tunahan halen dul olup başka yerden maaş ve tahsîsâtı yoktur. Vâlide ve ceddeleri yoktur. Mahall-i ikametleri, Kısıklı Avcı Kâzım Sok. No: 17'dir[1].

İşte devletin resmî makamlarının tesbit ettiği kadarıyla ve kesin belgelerle ortaya çıkmıştır ki, Süleyman Efendi Hazretleri'nin vefâtından sonra, geride miras olarak bıraktığı dünyalığı yoktur, köşkleri yoktur ve yüklü bir serveti yoktur. Ancak manevî miras olarak bıraktığı binlerce talebesi ve yüzlerce Kur'an müessesesi vardır. Hz. Peygamber, **"Biz peygamberler, mal ve mülk değil, ancak ve ancak ilim miras bırakırız"** buyurmuş ve **"Âlimler, peygamberlerin mirasçılarıdır"** ifadesiyle anlatılan şerefe Süleyman Efendi Hazretleri nâil olmuştur. Geride köşk ve saraylar bırakanlar unutulmuş ve ancak ilim bırakanlar ise hâlâ milletin kalbinde yaşamaktadır.

---

1 Diyânet İşleri Başkanlığı, Sicil No: 23-0383 Süleyman Hilmi Tunahan Dosyası.

Süleyman Efendi'nin Aile Nüfus Kayıtları

İSTANBUL VİLÂYETİ
FATİH KAZASI
NÜFUS MEMURLUĞU
SAYI

Hane	cilt	sahife
5	I3	73

İstanbul, Fatih, Koğacıdede mahallesi, Kalaycı sokak.

Adı ve soyadı	babası	anası	doğumu	Vukuat....
Süleyman Hilmi Tunahan	ölü Osman	ölü Hatice	Siirtte I304	(ölü: I6/9/959)
karısı Hafize Tunahan	ölü Salih Hulusi	Ümmügül	ziraatlı evlilik 5/5/I32I	(sağ ve dul)
kızı Hatice Bedia	Süleyman Hilmi	Hafize	İst. I339	(5/I/I944 tarihinde Kemal kaça ile evlenerek: Eskişehir Dede mahallesi- H: 49 c: 5 sa: 25 gitmiştir)
kızı Feriha Ferhan	Süleyman Hilmi	Hafize	I93I İst.	(I8/9/952 tarihinde Seyit Hüseyin kâmil ile evlenerek Üsküdar kısıklı mahalle ve cad. H: 48 c: I sa: I8 gitmiştir.)

Dört künye kayde uygundur. I4/I0/I959

Fatih nüfus memuru

Süleyman Efendi İle Alakalı Muhtar'dan Alınan İlmuhaber

Maaş tahsisine ait tahkiki hüviyet İlmühaberidir

Amber A. 28 129

	SUAL	CEVAP
	Müteveffanın isim, şöhret, memuriyeti, tarihi vefatı ve doğum tarihi.	Fatih dersiamlarından Süleyman Hilmi Tunahan Silistre 1304 17.9.95[illegible]
	Öz erkek ve kız kaç yetim ve yetimesi vardır, isimleri nedir?	İki kızı vardır: Bedia, Fe[illegible]
	Erkek olanlar malî sene hesabiyle hangi senenin hangi ayının hangi gününde doğmuştur?	Yoktur.
Mahdumları	Mektebe devam ediyorlarsa hangi mektebe devam etmektedir. Âli mektebe hangi tarihte kaydolunmuştur ve hangi sınıftadır, diğer cihetten muhassas maaşları var ise nereden muhassas, kaç kuruştur ve hangi tarihte tahsis edilmiştir?	
Kızları	Kız olanlar pederlerinin hini vefatında evli midir? Sonradan akti icra edilmiş ise tarihi nedir, zevçleri vefat etmiş ise isim ve memuriyetleri nedir? Zevcinden ve diğer cihetten maaşları var ise kaç kuruştur? Hangi tarihte tahsis edilmiştir, resmen ve muvazzafan memuriyette müstahdem midir?	Halen evli olup maaşa müstehak yoktur
Zevceleri	Zevçleri kaç neferdir, isimleri nedir? Zevcinin vefatına kadar nikâhlısı mıdır? Nikâhları hangi tarihte icra edilmiştir? Zevçlerinin vefatından şimdiye kadar diğeriyle akitleri icra edilmiş midir? Edilmiş ise hangi tarihte icra edilmiştir. Diğer cihetten muhassas maaşları var mıdır? Nereden muhassasdır? Kaç kuruştur? Hangi tarihte tahsis edilmiştir? Resmen ve muvazzafan bir memuriyeti var mıdır? Pederleri kimdir? Berhayat mıdır? Ölmüş ise ve devlet memuru ise kimlere maaş tahsis edilmiştir? Edilmiş ise maaş cüzdanındaki liva numarası nedir?	Hafize Tunahan, halen dul olup başka yerden maaş ve tahsisatı yoktur
Valide ve ceddeleri	Cedde ve validesi var mıdır? İsimleri nedir? Müteveffanın hini vefatında evli mi idiler? Ve bilâhare akitleri icra edilmiş midir? Edilmiş ise tarihi nedir? Diğer cihetten muhassas maaşları var mıdır? Nereden muhassas ve kaç kuruştur? Hangi tarihte tahsis edilmiştir? Resmen ve muvazzaf bir memuriyeti var mıdır?	Yoktur
	Mahalli ikametleri neresidir? Tahsis olunacak maaşı hangi tediye şubesinden almak arzusundadırlar?	Kısıklı Hacı Kâzım sokak no 17 maaşımı [illegible] Bahçekapı şubesinden almak arzusundayım

Müteveffanın müteallikatı hakkındaki malûmat icra kılınan tahkikat sualleri hizalarına yazıldığı veçhile olup hilâfı tahakkuk eylediği surette muhalifi kanun olarak tediye edilen maaşatı tazmin ile kanunen terettüp eden mes'uliyeti deruhte eyleriz.

Hüseyin (imza)

Üye (imza) Üye Üye

İşbu ilmühaberde yazılı suallere verilen cevapların hakikate tamamen muvafık bulunduğunu ve baladaki mühürlerin heyeti ihtiyariyenin mühürleri olduğunu ve hilâfı sabit olursa mes'uliyetine müşterek bulunduğumuzu mübeyyin şerh ve tahdim kılındı.

Kısıklı Muhtar

11.10.959 İrfan Güneşin

VII- SÜLEYMAN EFENDİ'NİN İLMÎ ŞAHSİYETİ, MESLEĞİ, TARİKAT SİLSİLESİ VE DAVASI

1- İstihbarat Kaynaklarının Ve Ansiklopedilerin verdikleri Bilgiler Yanlıştır

Tarih bize gösteriyor ki, başta peygamberler ve onların gerçek mirasçıları olan din adamları olmak üzere, insanlık âlemi, büyük insanların kıymetlerini zamanında tam takdir edememişlerdir. Sonradan ise, bu takdir edememenin cezasını, hem muâsırı olan insanlar ve hem de onların nesilleri çekmişlerdir. Hemen hemen bütün peygamberler, bu hükmümüze müşahhas birer misal olarak verilebileceği gibi, İmam-ı A'zam ve Ahmed bin Hanbel gibi islam âlimleri de, bu acı hükmü teyid eden canlı misallerdendir.

Tesbitlerimize göre, asrında tam anlaşılamayan şahsiyetlerin bu asrımızdaki misallerinden biri de Süleyman Efendi Hazretleri'dir. Maalesef, tıpkı Bediüzzaman'da olduğu gibi, devletimizin istihbârât kaynakları, resmî kurumların hazırladıkları raporlar ve tabii ki, bunlardan etkilenen medya ve ansiklopediler, bu büyük İslâm âlimi hakkında yalan yanlış şeylerle doludurlar. Bunlara bazı misaller vermek istiyoruz:

Misallerimizin birincisi, YÖK'ün 1985 yılında yayınlayıp bütün Üniversitelere gönderdiği **"Türkiye'de Anarşi Ve Terörün Sebepleri Ve Hedefleri"** adlı kitaptır. Bütün askerî birliklere de gönderilen bu rapordaki teşhislerin yarısı tutmamıştır ve dindar insanlarla ilgili kısmı tamamen yalan yanlış bilgilerle doludur.

Kitapta Süleymancılığın zararlı dinî bir cereyan olduğu belirtilmiştir. Zarar olarak da **"Kur'an Kursu adı altında asılsız**

bilgiler verilmesi" zikredilmiştir[1]. Aslında Süleymancılık tabirinin de yanlış olduğuna biraz sonra geleceğiz. Şimdi soruyoruz: Şimdiye kadar Süleyman Efendi'nin kurslarından yetişip de Devlete kurşun sıkan birine devlet rastlamış mıdır? Hayır. Tersini soralım: Şimdiye kadar bu kurslarda ve Güneydoğu'da yetişip de Devleti'ne düşman olan var mıdır? Bu da hayır.

Devamı da var: Nakşibendilik ile alakalı kitap'da Nakşibendiliğin kurucusunun bir asır önce yaşadığı ifade edilmektedir ki, Peru Devleti'nin istihbarat örgütü bile, böyle bir yanlış bilgiyi raporuna koymaz; çünkü Ansiklopediye bakar. Zira aradaki fark beş-altı asırdır. Gaye olarak da, "**dinin bütün emirlerine ve esaslarına kesinlikle uyulmasını ilke edinmiştir**" denmektedir. Acaba böyle dinin bütün emir ve yasaklarına uymayı şiar edinmek, fazilet midir cinâyet midir? İşte Devleti'n din ile olan kopukluğu bu cümlede ortaya çıkmaktadır[2]. Bu yanlışı görerek diğerlerini bununla mukayese edebilirsiniz.

Bu çarpıtma misallerinden biri de, **Meydan Larousse'da** verilen bilgilerdir. Burada hakikat ile yalan birbirine karıştırılmıştır. Devlete ve millete düşman gibi gösterilmeye çalışılmıştır[3]. *Meydan* Larousse'da şu ifadeler yer alıyor:

"Nakşibendî tarikatının bütün düşünce ve inançlarını olduğu gibi benimseyen Süleymancılık'ın esası ibadettir. Bu tarikata göre bütün gerçeklerin kaynağı Kur'ân'dır. İnsan her davranışında Kur'ân hükümlerine, Sünnî inançlarına bağlı kalmalıdır."

Süleyman Efendi'nin talebeleri bu cümleleri hakikatin ifadesi olarak değerlendiriyorlar.

---

1 YÖK, Türkiye'de Anarşi Ve Terörün Sebepleri Ve Hedefleri, Ankara 1985, sh. 116-117

2 YÖK, Türkiye'de Anarşi Ve Terörün Sebepleri Ve Hedefleri, Ankara 1985, sh. 117

3 Meydan Larousse, c. XI, sh. 643; Ayrıca bunun değerlendirilmesi için bkz. Hızır Yılmaz, sh. 14-16.

2- Süleymân Efendi'nin İlmî Şahsiyeti: Zâhirî Ve Bâtınî İlimlerdeki Yeri

Süleyman Efendi Hazretleri'nin zâhirî ilimler yani aklî ve şer'î ilimlerdeki yerini, araştırmamızın başından beri, belgelere dayanarak anlatmaya çalıştık. Gerçekten Süleyman Efendi Hazretleri, evvela Rüşdiye'yi bitirmiş, sonra Satırlı Medresesinde dinî ilimlerin temelini almış; sonra İstanbul'a gelerek Dâr'ül-Hilâfet'il-Aliyye Süleymaniye Medresesinin Tefsir ve Hadis Şubesinde doktorasını tamamlayarak dersiâm olmuş ve bunun için açılan ruûs imtihanını da kazanmıştır. Dolayısıyla tefsir ve hadis gibi İslâmî ilimlerin en temel meselelerinde tam bir Osmanlı Allâmesidir. Ayrıca bununla da kalmayıp Medreset'ül-Kuzât denilen ilk hukuk fakültesini de yüksek derece ile bitirmiş ve İslâm Hukuku alanında da zirveye ulaşmıştır. Yıllarca İbtidâ-i Hâric Medresesinde müderrislik yaptığını da unutmamak gerekir.

Ancak Süleyman Efendi Hazretleri'nin diğer zâhir ulemâsı gibi tek taraflı olmadığını ve onun manevî irşâd yönünün de bulunduğunu dâima hatırlarda tutmak gerekmektedir. Erzurum'un yetiştirdiği âlimlerden Mehmed Kırkıncı Hoca Efendi anlatıyor:

"1970'li yıllarda Dersiâm'lardan ve Mahmûd Efendi'nin hocası olan Of'lu Hacı Dursun Efendi, Erzurum'daki Kümbet Medresemizi ziyâret etmişti. Her yönüyle büyük bir âlim olan Dursun Efendi'ye herkesi sordum ve o da anlattı. Mesele Silistre'li Süleyman Efendi'ye gelince aynen şu cümleleri söyledi: **"Süleyman Efendi de dersiâmdır; ancak o Allah'ın hususî bir inâyet ve ihsânına mazhardır ve akranlarından farklı bir simadır. Başından beri onun böyle olduğunu hissediyor-**

duk."[1].

Süleyman Efendi Hazretleri'nin bâtınî ilimlerdeki yerini ise, hem damadı ve hem de talebesi olan Kemal Kacar Efendi'den dinlemek daha yerinde olacaktır:

"Süleyman Efendi'nin bâtın ilmine, yani tasavvuftaki mânevî cephesine gelince, şüphesiz bu husus ehline mâlûmdur. Zâhirî akıl ve zekâ ile idraki mümkün olamaz. Öyle ki, bir insan müslüman olabilir, tahsilli ve akıllı olabilir, hattâ iç hayatı münkir olmaz da yine tasavvuf ve irşada ehil bir zat ile karşılaştığı halde o zat ilâhî irâdeyle kendisini ona bildirmezse, dünyalar bir araya gelse onun feyzlerinden haberdar olamaz.

Bizim ise kendisinin mânevî cephesi üzerinde zerrece tereddüdümüz yoktur: Biz bu noktayı **"ilme'l-yakîn"** değil, **"hakke'l-yakîn=bi'l-fiil yaşamış olarak"** biliyoruz. Kendisinin tasarrufunu ve insan letâifi üzerindeki tesirini öz ruhumuzda ve vücûdumuzda hissetmiş; enfüsî ve kevnî kerâmetlerin üstünde irşad hârikalarını fiil halinde ve hakkiyle müşahede etmiş bulunuyoruz. Allahın bu husustaki inâyet ve lütfuna mazhar olduğumuza, kendilerinin kâmil ve mükemmil mürşid olduğuna, **Silsile-i Sâdât** (Büyükler Zinciri) kolunun 32'nci ferdi Salâhüddin İbn-i Mevlânâ Sürâcüddin'in cismanî nisbet, İmam-ı Rabbani hazretlerinin de ruhanî nisbetle vârisleri bulunduğuna imanımız tamdır.

Kendisinin bu cephesini anlamayanların, anlamakta acz gösterenlerin, hiç olmazsa aksini iddia etmemelerini ve kendisinde bir mürşid hali görmediklerini söylemekten çekinmelerini dünya ve âhıret yıkımına uğramamaları bakımından tavsiye ederiz."[2].

---

[1] Osmanlı Araştırmaları Vakfı'nın Beyazıd'daki mütevâzi merkezinde 17.3.1997 Salı Günü Hocam bu hatırayı bizzat anlatmış ve benim çalışmalarımı da takdirle karşılamıştır.

[2] Hızır Yılmaz, sh. 11-13; Genç Akademi, Özel Sayı, sh. 11-12.

Bütün bu ifâdelerden sonra, Süleyman Efendi Hazretleri'nin asrımızın mühim bir mürşid-i kâmili olduğunu kimse reddedemez ve zaten eserleri de bunu isbat etmektedir. Bu mesele ile alakalı Bediüzzaman'ın talebelerinden Mustafa Sungur Ağabey şöyle bir hatıra nakletmektedir:

"16 Eylül 1959 tarihiydi. Üstâd Bediüzzaman Hazretleri, aniden şiddetle rahatsız oldu. Bu rahatsızlığı üç gün devam etti. Gazete okumadığından ve radyo dinlemediğinden ahvâl-i âlemden haberi yoktu. Üç gün sonra İstanbul'dan Rüşdü Bey isimli talebesi geldi. Onu görünce hemen ahvâl-i âlemden ve İstanbul'da ne olup bittiğinden sordu. O da "Üstâdım, Süleyman Efendi vefât etti." deyince, üstâd birden kalkarak, "Kardeşim, Şeyh Süleyman mı? Şeyh Süleyman mı?" diyerek dikkatle sordu. "Evet üstâdım, Şeyh Süleyman" deyince, Bediüzzaman'ın cevabı şu oldu:

"Kardeşim, ne zaman vefât etti?". Bu soruya verdiği cevap bizi daha da hayrete düşürmüştü. Zira tam vefât ettiği saat Bediüzzaman hastalanmış ve bu manevî elemi hissetmişti. Bediüzzaman, devamla, "Kardeşim, Allah rahmet eylesin, Allah rahmet eylesin, mübârek ve veli bir zattı, mühim hizmetler ifa etti. Allah rahmet eylesin".

Daha sonra ise, şu soruyu sormuştur: "Kardeşim, yerine vekil tayin etmiş mi?". Hayır cevabını alınca, "Herhalde vekil tayin etmeyecek" cevabı ile sözünü tamamlamıştı.

3- Mesleği, Tarikat Silsilesi Ve Davası

Vefatından sonra da, Süleymancılık adı altında esrarengiz ve zararlı bir cereyan açmış olmakla suçlanan Süleyman Efendi hakkında, birçok yayın yapılmıştır. Ancak bunların büyük bir bölümü gerçeği yansıtmaktan uzak olmuşlardır. En ciddi Türkçe ansiklopedi sayılan Meydan Larousse bile, bu konuda yanlışlıklarla dolu bilgiler vermiştir.

Sağken mahkûm edilemeyen bir maneviyat büyüğü, âdeta öldükten sonra mahkûm edilmeye çalışılmıştır.

"Süleyman Efendi'nin yolunun ne olduğu?" sorusuna cevap olarak hep muğlak ve hep esrarengiz senaryolar yakıştırılmıştır. Oysa ki, Süleyman Efendi'nin yolu hakkında en yakınlarının verdiği bilgi şöyledir :

A) Süleyman Efendi, İslâm'ın nâçiz bir hizmetkârıdır. Hayatını Kur'ân öğretimine vakfetmiş, Kur'ân'ı bilen ve yaşayan öğrenciler yetiştirmeye gayret etmiştir. Talebeleri de, Üstazlarının himmet ve teveccühleriyle, hiçbir yanlışa ve sapmaya meydan vermeksizin, onun bizzat yaşayarak gösterdiği "Ehl-i Sünnet" çizgisinde hizmetlerini sürdürmenin gayreti içindedirler.

Bugün, ülkenin her ilinde, ilçesinde, köyünde ve hatta sadece Türkiye'de değil, dünyanın dört bir yanında, yetiştirip gönderdiği talebeleri sayesinde, Kur'an hizmeti, günbegün inkişaf etmektedir.

Onun talebelerine emanet ettiği dâvâyı, kendilerinin bir sözüyle teyid edelim:

"Bu vazifeleri siz devam ettireceksiniz. Buna mecbursunuz. Bunu yapmadığınız takdirde şu on parmağımı mahşerde yakanızda bulacaksınız. En nâ-müsâit zamanlarda dahi talebe okutmaya devam edeceksiniz. Dağ başında olsanız ve elinize bir kişi geçse, ona Kur'an'ı ve dini öğreteceksiniz...".

B) Süleyman Efendi ve talebeleri itikadda ve amelde Sünni'dirler. Amelde büyük ekseriyetle Hanefî mezhebine, itikatta İmam Mansur Matüridî Hazretleri'ne mensupturlar. Şu halde Süleyman Efendi ayrı bir mezheb teşkili için yola çıkmamıştır. Yolu da farklı bir mezheb olma iddiasında değildir.

C) Süleyman Efendi, kendisine bağlı olanların bütün hareketlerinden anlaşılacağı üzere *Nakşî* idi. Nakşîliğin en büyük mümessili olan İmam-ı Rabbani Hazretleri'ne bağlı ve onun yolunda irşada izinliydi. Şu halde *Süleymancılık* diye Süleyman Efendi'nin icad ettiği, kendine göre esaslarını vazettiği bir tarikat

da mevcut değildir.

Süleyman Efendi Hazretleri'nin Nakşibendiyye Tarikatındaki silsile-i sâdâtı yani bir diğer ifadeyle silsile-i zeheb (altın silsile) şöyledir:

1- Ebu Bekri's-Sıddiyk (r:a)

2- Selmân-ı Fârisî (r.a.)

3- Kâsım bin Muhammed (k.s.)

4- Câfer-i Sâdık (k.s.)

5- Bâyezid-i Bestâmî (k.s.)

6- Ebu'l-Hasan Harkânî (k.s.)

7- Ebu Ali Fârmedî (k.s.)

8- Yusuf Hemedânî (k.s.)

9- Abdü'l-Hâlık Gucdüvânî (k.s.)

10- Hâce Ârif Rivgirî (k.s.)

11- Mahmud İncir Fagnevî (k.s.)

12- Hâce Ali Râmitînî (k.s.)

13- Muhammed Bâbâ Semâsî (k.s.)

14- Seyyid Emir Kilâl (k.s.)

15- Muhammed Bahâüddin Nakşibend (k.s.)

16- Hâce Alâaddin-i Attar (k.s.)

17- Yakub Çarhî (k.s.)

18- Hâce Ubeydullah Ahrar (k.s.)

19- Hâce Muhammed Zâhid (k.s..)

20- Derviş Mehmed (k.s.)

21- Muhammed Hâceği Emkengî (k.s)

22- Hâce Muhammed Bâkîbillah (k.s.)

23- İmam-ı Rabbânî Ahmed-i Farukî-i Serhendî (k.s.)

24- Hâce Muhammed Mâsum (k.s.)

25- Şeyh Seyfüddin Ârif (k.s.)

26- Muhammed Nûrü'l-Bedvânî (k.s.)

27- Şemsüddin Habibullah İbn-i Mirzâ Can (k.s.)

28- Abdullah-ı Dehlevî (k.s.)

29- Hâfız Ebu Said Sahib (k.s.)

30- Habibullah Cân-ı Cânan (k.s.)

31- Muhammed Mazhar Îşân Cân-ı Cânan (k.s.)

32- Salâhüddîn İbn-i Mevlânâ Sürâcüddîn (k.s.). Bugün Özbekistan'ın Nemangan şehrine bağlı Tus Kasabasından olan Mevlânâ Sürâcüddin, bir kaç kere İstanbul'a gelerek II. Abdülhamid ile görüşmüştür.

33- Ebu'l-Faruk Süleyman Hilmi Silistrevî (k.s.)[1].

Süleyman Efendi Hazretleri'nin, günümüzde de tartışma konusu olan şerî'at-tarîkat-hakikat üçlüsü ile alakalı önemli i-zahlarını buraya almak istiyorum:

"Tarîkat ve hakîkat, şerî'atın sûreti ile hakikatı meyânında mütevassıttır. Sûret-i şerî'at, velâyet kemallerinin şecere-i tayyibesi, nübüvvetin kemâlâtı ise, o sûretin hakikatının seme-residir. Velâyetin bütün kemâlâtının en mühimleri, sûret-i şerî'atın neticeleridir. Nübüvvetin kemâlâtı da hakikat-ı şerî'atın semereleridir. Tarikat ve hakikat, şerî'atın mütemmimleridirler....

Yine ma'lumları olsun ki, şerî'at, üç cüz'den mürekkebdir: bunlar da ilim, amel ve ihlâsdan ibarettir. Bu üç cüz'ün her biri tahakkuk etmedikçe, şerî'atın kemali tahakkuk eylemez. Ne zaman ki, şerî'at tahakkuk eder, rızây-ı Bârî hâsıl olur. Rızây-ı Mevlâ ise, bütün dünyevî ve uhrevî sa'âdetlere kefildir.

Tarikat ve hakikat, üçüncü cüz' olan ihlâsın tekmîlinde şerî'atın hâdimleridir. Anın içün **"Tarîkat ve hakikat şerîâta hâdimlerdir"** denilmiştir. Bunları tahsilden maksud, tekmîl-i

---

1 Süleyman Hilmi Tunahan, **Mektuplar Ve Bazı Mesâil-i Mühimme**, sh. 12 vd.; Genç Akademi, Özel Sayı.

şerî'at olup şerî'atın dışında hiç bir emir yoktur."[1]

4- Maddî Ve Manevî Eserleri

Süleyman Efendi Hazretleri'nin eserlerini ikiye ayırmak gerekmektedir:

Birincisi, bizim anladığımız manada telif ettiği eserlerdir ki, bu noktada elimizde iki önemli eseri bulunmaktadır:

A) Hayattayken yazıp bastırdığı **"Yepyeni Usul Ve Tertiple Kur'an Harf ve Harekeleri"**dir. Okuma yazma bilen herkesin tek başına Kur'an okuyup öğrenmesini sağlayan bu pratik eserden bugüne kadar binlerce insan Kur'an öğrenmiştir.

B) Onun mektuplarının ve bazı yazılarının toplandığı **"Mektûblar Ve Ba'zı Mesâil-i Mühimme"** adlı Osmanlıca eseridir. Bu eserde ve daha doğrusu mektuplarında, tasavvuf, şerî'at ve hakikat ile alakalı çok önemli meseleleri aktarmaktadır[2].

C) Nur Sûresi'nin tefsiri ile alakalı bir eseri olduğunu da biliyoruz.

D) Onun Kelâm ve tasavvuf ilmindeki mana derinliğini ortaya koyan **"Risâle-i Kibrît-i Ahmer"** adlı bir küçük ama manen büyük bir eserinin olduğunu öğrendik.

E) Yine ma'rifet ilmine dair kaleme aldığı **"Risâle-i İksîr-i Ulûm ve Ma'rifet"** adlı bir Risâlesinin varlığından da sadece haberdârız.

Süleyman Efendi Hazretleri'ne niçin kitap yazmadığı sorul-

---

[1] Süleyman Hilmi Tunahan, **Mektûblar Ve Ba'zı Mesâil-i Mühimme,** sh. 173-176.

[2] Ali Erol, Hâtırâtım, İstanbul 1995; Özdamar, Mustafa, Üstaz Süleyman Hilmi Tunahan, İstanbul 1996. Bu her iki eserde de, özellikle Süleyman Efendi Hazretleri ile alakalı önemli hâtıralar bulunmaktadır.

duğunda şöyle cevap vermiştir:

"Selefin mum ışığında yazdığı bahâ biçilmez hazine misâli eserlerin toprağa gömülerek çürüdüğünü, bakkallara satılarak çöplüklerde çiğnendiğini, bir kısmının da kütüphâne raflarında tozlanmış ve çürümeye terk edilmiş olduğunu gördüm. Medreseleri kapanmış, yazısı değiştirilmiş, din ilimleri yok olmağa yüz tutmuş olan bir zamanda, kitap yazmaktansa, yazılan ilmî eserleri anlayarak anlatacak ve ilmi satırdan sadra intikai ettirip yaşatacak talebe yani canlı kitap yetiştirmeyi daha lüzumlu buldum." [1].

İkincisi; Kendi ifadesiyle **canlı kitaplar** yani yetiştirdiği talebelerdir. Gerçekten bu gün Süleyman Efendi Hazretleri'nden okuyup ta yetişen ilim ehlinin sayısı binlerce ve hatta on binlercedir. Bu, çok büyük bir eserdir.

Üçüncüsü ise, kendisinin ve talebelerinin sadece Türkiye'de değil, Avrupa'dan Amerika'ya, Kazakistan'dan Romanya'ya kadar dünyanın muhtelif yerlerinde tesis etmeye muvaffak oldukları, kur'an kurslarıdır. Bunların sayıları, benim bildiğime göre 2500'ü bulmuştur.

Son olarak kanaatlerimizi ifade etmek üzere, daha evvel bir dergi tarafından sorulan sorulara verdiğim üç cevabımızı burada tekrarlamak istiyorum:

Süleyman Hilmi Tunahan Hazretleri'nin yaşadığı dönemdeki işlevini anlatır mısınız?

-Süleyman Efendi Hazretleri asrımızın yetiştirdiği en büyük alimlerden birisi, bir allamedir. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde Allah'ın lutfuna mazhar olan bir şahsiyettir. Türkiye'de Kur'an ve Kur'an'ın dili olan Arapça'yı öğretmeyi kendisine hayatının ideali edinen bir tasavvuf ehlidir. Tarik-i Nakşî'nin şeyh ve imamlarındandır. Bilirsiniz ki, müştebih (birbirine benzeyen) ağaçları birbirinden ayıran, bunların meyveleridir. Kendini bilmeyen insanla-

---

1 El ile yazılmış bazı hatıralardan, Teksir Halinde.

rın aleyhinde propagandalarına rağmen Türkiye'de meyveleri binlerce Kur'an talebesi olan bu ağacın, Peygamberimizin dualarına mazhar olmuş bir ağaç olduğunda hiç şüphem yoktur.

-Efendi hazretlerinin vermiş olduğu mücadelenin günümüz Müslümanlarının gelmiş olduğu noktaya etkisi ne olmuştur?

-Eğer Süleyman Hilmi Tunahan Hazretleri Kur'an ve Arapça'yı ve dolayısıyla İslâmiyeti öğretmeyi hedef seçmemiş olsaydı, Türkiye'de resmi okulların bu gayrete tâlip olacaklarından ben şüpheliydim. Elbette ki, İmam Hatiplerin de, İslâm Enstitülerinin de, ilâhiyatların da büyük payı vardır. Ki, ben de bir İmam-Hatipliyim ve ilâhiyatçıyım. Ancak 1950 öncesi İslâmî manadaki eğitim hizmetlerinin yerine getirilmesinde Süleyman Hilmi Tunahan Hazretleri'nin önemli payı olduğunu belirtmek istiyorum. Özellikle 1950 öncesi tamamen bütün Kur'an medreseleri kapanmış, tekkeler ve zaviyelere kilit vurulmuştu. Kur'an ocakları teker teker kurutuldu ve Kur'an kendi kendini müdafaa etmeye başladı. Kur'an'ın hakikatlarının mantıkî delillerle izah vazifesini asrın büyük allamesi olan Bediüzzaman üstlendi; Kur'an'ı öğretmeyi ve Kur'an'ın lisanını unutturmamayı da Cenab-ı Hak, Süleyman Hilmi Tunahan Hazretleri'ne tevdi eylemiş oldu. Böylece vazifelerini tamamlamış oldular. Eğer bu iki zat olmasa, bugün ilahiyatlar da İmam-hatipler de belki olmazdı diyebilirim. Ayrılmaz bir bütün olduğu için Bediüzzaman Hazretlerini de zikr etmek zorundayım.

-Efendi hazretlerini takip eden cemaata bugün bir takım iftiralar var. Bu iftiralar nereden kaynaklanıyor size göre?

- Bu iftiralar açıkça din düşmanlarından, bu büyük zatı ve hizmetini bilmeyen kesimlerden ve de bu işlerden kendisine çıkar sağlamak isteyen câhil insanlardan kaynaklanmaktadır. Doğrudur, bu cemaatın içinde bazıları hatalar yapabilir. Bunlar melek değil, masum peygamberler de değil. Bir kaide vardır **"Tarikatte muhabbet insanı ifrâta götürebilir".** Ancak basit kusurlarından dolayı koskoca bir şahs-ı manevinin bütün hase-

nâtını bertaraf edip bunlar hakikat dışıdır şeklindeki iddiaların sahipleri ya ehl-i dalâlettir veya ne yaptıklarını bilmeyen aptal seviyesindeki safderûnlardır. Bu insanlar, müslümanların aleyhinde kullanıldıklarının farkında da değillerdir. Benim kanaatım budur.

Özellikle son zamanlarda Süleyman Hilmi Tunahan Hazretleri ve onun talebeleri hakkında iftira kitapçıklarının çıkarıldığı ve adresime kadar gönderildiği bir zamanda, önemle açıklıyorum ki, milletimizin ve yetkililerin meseleyi saptıran bu bîçare zavallılara aldanmaması gerekir[1].

Bu biçare zavallıların en acınacak hali de, din düşmanlığı adına değil de, İslâmiyet ve hatta tarikat adına Süleyman Efendi Hazretleri ve onun talebelerine hücum etmeleridir. Yaptıkları iftiralar, kendilerinin hakikatla hiç bir şekilde alakaları olmadığını ve ellerinin yetişemediği manevî meyvelere dil uzattıklarını açıkça göstermektedir. **"Ahmakın en güzel cevabı sükûttur"** kaidesince, böylelerine cevap vermek yerine, hakikatları belgeler ışığında açıklamak en büyük görevimizdir.

---

1 Gönül Dostu, Kur'an Hâdimi, Yiğit İnsan Süleyman Hilmi Tunahan. Özel Sayı, Cuma Dergisi, Sy. 164, Eylül 1993, sh. 2 vd.

Karaca ahmed Mezarlığında Bulunan Ve Her gün Yüzlerce İnsanın Ziyâret Ettiği Kabri

§. 2- RİSÂLE-İ NUR HAREKETİ, TARİKAT MI, CEMİYET Mİ, CEMÂ'AT Mİ?

I- KONUNUN TAKDİMİ

Yirminci asra damgasını vuran Bediüzzaman ve onun Kur'an'ın manevî bir tefsiri olan Risâle-i Nur Külliyâtı adlı eserleri, 70-80 sene önce verilen müjdeler doğrultusunda arzu edilen manevî meyvelerini vermeye başlayınca, dostların meraklarını ve düşmanların da tecessüslerini, **Risâle-i Nur Cemaati ve Bediüzzaman** üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Müsbet hareketiyle gönüllerde taht kuran, 50'den fazla dünya diline tercüme edilen, bütün dünyada yüz binlerce gencin imanını kurtarmaya vesile olan ve milyonlarca insanın hiç bir dernek, cemiyet, tarikat veya parti bağı olmadan aynı dava etrafında kenetlenmesine yol açan Risâle-i Nur Hareketi, ister istemez, "Hangi câzibeyle böyle insanları bir arada toplayabiliyor?" diye herkes tarafından merak edilmektedir. Sevenleri, bu bir tarikat mı, cemiyet mi veya siyasi bir hareket mi diye kendi kendilerine sorular sorarken, bu hareketin inkişâfından ve gönüllerde taht kurmasından rahatsız olanlar da ısrarla aynı soruları, kitle iletişim vasıtalarıyla kamuoyunda sorgulamaya başlamıştır

Devleti idare edenler, sınırları Çin'i ve Amerika'yı aşan bu müsbet hareketin mahiyetini merak ederken, fikir adamları da, Moğolistanlı, Çinli, Endonezyalı, Amerikalı bütün beyinleri kendine celbeden bu hareketin gayesi ve metodu nedir? diye önlerine gelene ve bilene meseleyi sormak durumunda kalmışlardır. Bu arada bir asra yakındır tavusa karga ve kargaya tavus demeye kalkışan ve İslâmın güneşinden rahatsız olan çevreler de, Risâle-i Nur Hareketini mahiyeti, maksadı ve hizmet tarzı dışında ithamlarla vasıflandırmaktadırlar. Dünyaya ışık saçan ve

6000 sayfayı bulan iman ve Kur'an hakikatlerini görmezden gelerek, meczûb birilerinin Risâle-i Nur'u tarikat diye değerlendirmesini ön plana çıkarmak istemektedirler.

Halbuki Risâle-i Nur Hareketi, doğudan batıya, güneyden kuzeye uzanan nurânî bir silsile ile bağlı bir dairedir. Bu daireye dâhil olanlar, bütün ehl-i imandır ki, şu anda adedleri 1.5 milyara yaklaşmaktadır. Bu cemaatin birliğini sağlayan esas, tevhid akidesidir. Yemini imandır. Müntesibleri, Kâlûbelâdan bu daireye dahil olan bütün müminlerdir. Müntesiblerinin kayıt defterleri, Levh-i Mahfûzdur. Bu cemâatin yayın organı, bütün İslâmî kitaplardır. Günlük gazeteleri, i'lây-ı kelimetüllahı hedef ve maksad edinen bütün dinî gazetelerdir. Şubeleri, cami ve mescidler, medreseler ve İslama hizmet eden bütün müesseselerdir. Merkezi Haremeyn-i Şerifeyndir. Reisi, Resûlüllah'dır. Mesleğinin esası, herkesin kendi nefsiyle mücâhede etmesi, Kur'an'ın ahlakıyla ahlaklanması, Sünnet-i Seniyyeyi ihyâ etmesi, başkalarına muhabbet eylemesi ve zarar vermeyecekse nasihat etmesidir. Bu cemaatin nizâmnâmesi, sünnet-i seniyye ve şer'î hükümlerdir. Hedefi ve maksadı i'lây-ı kelimetüllahdır[1].

Ayrıca 6000 sayfayı bulan Nur Külliyâtı, "yalnız bir cüz'î tahribâtı ve bir küçük hâneyi ta'mir etmiyor. Belki küllî bir tahribâtı ve İslâmiyeti içine alan ve dağlar büyüklüğünde taşları bulunan bir muhît kal'ayı ta'mir ediyor. Ve yalnız hususî bir kalbi ve hâs bir vicdânı ıslâha çalışmıyor, belki, bin seneden beri tedârik ve terâküm edilen müfsid âletler ile dehşetli rahnelenen kalb-i umûmîyi ve efkâr-ı âmmeyi ve umûmun ve bâhusus avâm-ı mü'minînin istinâdgâhları olan İslâmî esasların ve cereyanların ve şe'âirlerin kırılmasıyla bozulmağa yüz tutan vicdân-ı umûmîyi, Kur'an'ın i'câzıyla ve imanın ilaçlarıyla tedâvî etmeğe çalışıyor."[2].

70-80 senedir bütün Türkiye'nin ve son 30 yılda ise bütün

---

1 Tarihçe-i Hayat, İstanbul 1991, Sözler Yayınevi, 66-67.

2 Bediüzzaman, Şualar, 179

dünyanın gündemine oturan Risâle-i Nur Hareketi hakkında, son zamanlarda sorulan şu üç soruyu, bu kısa tebliğimizde cevaplandırmaya çalışacağız:

1) Risâle-i Nur Hareketi, bir tarikat mı? Tarikat değilse nedir? Tarikat'a karşı mı?

2) Risâle-i Nur Hareketi, bir cemiyet mi, siyâsî bir gayesi var mı?

3) Risâle-i Nur Hareketi, bir cemâat mi?

II- RİSÂLE-İ NUR HAREKETİ BİR TARİKAT MI?

1- Tarik, Tarikat Ve Risâle-i Nur Hareketi

Bu sorunun cevabını vermeden evvel tarik ve tarikat kelimelerini kısaca anlatmak icabetmektedir. Tarik, Arapça'da yol demektir. Tarikat da, Allah'a yaklaşmak ve O'nun rızâsını elde etmek için takip edilmesi gereken yol manasını ifade eder[1].

Tarik ve tarikat kelimelerinin manalarını iki ayrı grupta incelemek gerekir:

Birincisi: Genel anlamda Allah'a giden yol demektir ki, bütün dinler, Allah'a götüren bütün yollar ve elbette ki ikinci manada zikredilecek olan hususî manadaki tarikatlar da bunâ dâhildir. **"Allah'a giden yollar, mahlûkâtın nefesleri kadar çoktur."** manasına gelen ve bir kısım âlimler tarafından hadis olarak ifade edilen vecîze bunu anlatmaktadır. Bediüzzaman da bu manayı zikrederek konuyu şöyle özetlemektedir: "Cenâb-ı Hakk'a vâsıl olacak tarikler pek çoktur. Bütün hak tarikler, Kur'an'dan alınmıştır. Fakat tarikatların bazısı, bazısından daha kısa, daha selâmetli ve daha umumiyetli oluyor. O tarikler (yani genel anlamda Allah'a giden yollar) içinde, Kur'an'dan istifade

---

1 Eraydın, Selçuk, Tasavvuf Ve Tarikatlar, İstanbul 1981, sh. 172 vd.

ettiğim "**acz, fakr, şefkat ve tefekkür**" tarikidir. Şu tarik, hafî tarikler (Nakşibendiye tarikatı gibi) misillû "**letâif-i aşere**" gibi on hatve değil[1], tarik-i cehriyye gibi (Kadiri tarikatı gibi) "**nüfûs-ı seb'a**" yedi mertebeye atılan adımlar değil, belki dört hatveden ibarettir. Tarikattan ziyâde hakikattır, şerî'attır." [2].

Bediüzzaman genel anlamda Allah'a giden yol manasına gelen tarikleri, genel olarak dört gruba ayırmaktadır:

1) Tasfiye ve işrâk üzerine kurulmuş olan ehl-i tasavvufun

---

[1] **Letâif-i Aşere**: Nakşibendî tarikatındaki on latife manasınadır. Bu letâif-i aşere meselesini, İmam-ı Rabbânî Mektûbât adlı eserinde şöyle açıklamaktadır:

Bunlardan beşi hükemâ tarafından havâss-ı hamse-i bâtına tabir edilen kalb, ruh, sır, hafî ve ahfâ denilen yedi kademedir. Bunlar kalbe müteallıktırlar. İki veya bazı âlimlerin tesbitine göre beş kademe de kalbe değil, kalıba yani insan bedenine ve nefse müteallıktırlar. İmam-ı Rabbânî, tarik-i nakşibendiyyenin temelini insandaki bu yedi latife sayısına göre yedi kadem olarak açıklamaktadır. Bkz. İmam-ı Rabbânî, **Mektûbât**, c. I, sh. 70, 58. Mektub.

Bediüzzaman ise meseleyi şöyle açıklamaktadır:

"Letâif-i aşere, İmam-ı Rabbânî, kalb, ruh, sır, hafî, ahfâ, insanda anâsır-ı erbaanın her bir unsurdan o unsura münâsib bir latife-i insaniye tabir ederek, seyr ü sülûkda her mertebede bir latifenin terakkiyâtı ve ahvâlinden icmâlen bahsetmiş.

Ben kendimce görüyorum ki, insanın mahiyet-i câimasında ve istidâd-ı hayatiyesinde çok letâif var. Onlardan on tanesi iştihâr etmiş. Hatta hükemâ ve ulemâ-i zahirî dahi o letâif-i aşerenin pencereleri veyahut nümuneleri olan havâss-ı hamse-i zâhire ve havâss-ı hamse-i bâtına diye o letâif-i aşereyi başka bir sûrette hikmetlerine esas tutmuşlar. Hatta avam ve havâss beyninde te'ârüf etmiş olan insanın letâif-i aşeresi, ehl-i tarikin letâif-i aşeresi ile münâsebettardır. Mesela vicdan, a'sâb, his, akıl, hevâ, kuvve-i şeheviye, kuvve-i gadabiye gibi letâifi kalb, ruh ve sırra ilâve edilse, letâif-i aşereyi başka bir sûrette gösterir. Daha bu letâifden başka sâika, şâika ve hiss-i keblel-vukû' gibi çok letâif var.", Bkz. **Barla Lahikası**, sh. 203-204.

[2] Bediüzzaman, Sözler, İstanbul 1993, Sözler Yayınevi, sh. 462; 26. Söz'ün Zeyli.

yoludur. Tasfiye, zikir ve ibâdetlerle kalbi ve aklı mâsivâdan arındırarak Allah'a ve O'nun ma'rifetine ulaşmaya çalışmaktır. İşrâk ise, keşif ve ilhâm ile insanı Allah'a götüren yolları bulmaya gayrettir. Her ikisinde de ma'rifetullah yolunda kalb ayağıyla gidilmeye çalışılır. Bu seyr ü sülûkün anahtarı ve vesileleri, zikr-i ilâhî ve tefekkürdür. İmam Rabbânî'nin ifadesiyle, "**bütün tariklerin nokta-i müntehâsı, iman hakikatlerinin vuzûh ve inkişafıdır**"[1]. Yine İmâm-ı Rabbânî'nin tasnifine göre, tasavvuf tariki, velâyet-i suğrâdır[2]. İmam-ı Rabbânîler, Abdülkâdir-i Geylânîler ve Bâyezîd-i Bistâmîler, bu yolun manevî reisleri arasında yer alırlar.

2) İslâmın itikâd esaslarını muhâfaza ve müdâfa'a için Kelâm denilen bir ilim teşekkül ettiren kelamcıların yoludur ki, Allah'ı tanıma ve isbât hususunda bunların dayandıkları en mühim iki esas imkân ve hudûs denilen delillerdir. Bunlar, bu iki delili kullanırken, akla ve nazarî esaslara istinâd ederler. Fahreddin Râzîler, Teftezânîler ve İmam Gazalîler, bu yolun manevî reisleri arasındadırlar.

Bu her iki yol da, her ne kadar Kur'an'dan ilhâm alarak dal budak salmışlar ise de, beşer fikri bunları başka başka kalıplara soktukları için uzunlaşmış, müşkülleşmiş ve bazı vehimlerden ve vartalardan mahfûz kalamamıştır. Kelamcıların bazı ifrât ve tefritlerini Kelam kitaplarında okuduğumuz gibi, ehl-i tasavvufun bazı vartalarını da, Bediüzzaman'ın Telvîhât-ı tis'a adını verdiği Risâle'sinden öğreniyoruz.

3) Şüphelerle dolu olan ve sahiplerini de şüpheler içinde bırakan İslam filozoflarının yoludur ki, İbn-i Sinalar, Farabi'ler ve Kindîler gibi bir kısmı aklı esas alarak yürüyen ve kendilerine Meşşâiyyûn veya Aristocular tabir edilenler ile Sühreverdîler ve İbn-i Tufeyl'ler gibi ilhâm ve kalbe sezişi esas alan ve kendileri-

---

1 Bediüzzaman, Mektûbât, 5. Mektûb, sh. 22

2 İmam Rabbânî, Mektûbât, c. 2, sh. 363 vd.; Bediüzzaman, Mektûbât, 5. Mektûb, sh. 22

ne İşrâkıyyûn tabir edilenler, bu yolun yolcusudurlar. Felsefenin fâsid bir takım esasları ve müntesiplerini sürüklediği vahim neticelerinden dolayı, İslam filozoflarından olan İbn-i Sina ve Farabi gibi dahiler, âdî bir mü'min derecesini ancak kazanabilmişlerdir. Hatta İmam-ı Gazali gibi bir hüccet'ül-İslâm, onlara o dereceyi de vermemiştir[1].

4) Risâle-i Nur'un esas mesleğini teşkil eden Kur'an'ın yoludur[2]. Bu ifadeden, öteki yolların Kur'an dışı olduğu şeklinde bir mana çıkarılmamalıdır. Ne demek olduğunu isterseniz, Bediüz-zaman'dan dinleyelim:

"Risâle-i Nur, sâir ulemânın eserleri gibi, yalnız aklın ayağı ve nazarı ile ders vermez ve evliyâ misillû yalnız kalbin keşif ve zevkiyle hareket etmiyor. Belki akıl ve kalbin ittihâd ve imtizâcı ve ruh ve sâir letâifin te'âvünü ayağıyla hareket ederek evc-i a'lâya uçar. Ta'arruz eden felsefenin değil ayağı, belki gözü yetişemediği yerlere çıkar; hakâik-i imâniyeyi kör gözüne de gösterir."[3].

Risâle-i Nur'un telif edildiği Yeni Said devresini anlatırken de, İmam-i Rabbânî'nin "**Tevhîd-i Kıble et; yani yalnız bir üstâdın arkasından git**" şeklindeki manevî ikazından sonra kalbine şöyle geldiğini anlatmaktadır: "**Üstâd-ı Hakiki Kur'an'dır. Tevhîd-i kıble bu üstâdla olur" diye, yalnız o üstâd-ı kudsînin irşadıyla, hem kalbi, hem ruhu, gâyet garip bir tarzda sülûka başladılar. Nefs-i emmâresi de, şekler ve şüpheleriyle onu manevî ve ilmî mücâhedeye mecbur etti. Gözü kapalı olarak değil, belki İmam-ı Gazali, Mevlânâ Celâleddin ve İmâm-ı Rabbânî gibi kalb, ruh, akıl gözleri açık olarak gezmiş. Cenab-ı Hakk'a hadsiz şükür olsun ki, Kur'an'ın dersiyle ve irşâdıyla hakikata bir yol bulmuş, girmiş. Hatta**

---

1 Bediüzzaman, Sözler, 30. Söz, sh. 543

2 Bediüzzaman, Mesnevî-i Nuriye, 252-253; Muhâkemât, Âsâr-ı Bedî'iyye, 252

3 Bediüzzaman, Sikke-i Tasdîk-i Gaybî, 189

"Her şeyde bir delil var; gösteriyor ki, Allah bir" mealindeki hakikata mazhar olduğunu Risâle-i Nur ile göstermiş."[1].

İkincisi: Tarikatın hususî manasıdır ve bugün tarikat denilince akla gelen de bu manadır. Tarikat kelimesi, tasavvufun sistemleşmesinden sonra, giyim, zikir tarzı ve telakki ayrılıklarıyla özellikler gösteren teşkilâtlara alem olmuştur[2]. Hatta bazı hukukçular, şahıs toplulukları demek olan tarikatlerin, ayrı bir hak ehliyeti olup olmadığını dahi tartışmışlar ve tarikatlerin hükmî şahsiyeti olup olmayacağını buna göre sonuca bağlamak istemişlerdir[3]. Bu manada tarikatı Bediüzzaman şöyle tarif etmektedir:

"**Tasavvuf**, **tarikat**, **velâyet** ve **seyr ü sülûk** namları altında, şirin, nurânî ve ruhânî bir hakikat-ı kudsiyedir. ......Tarikatın gaye ve maksadı, ma'rifet, iman hakikatlarının inkişafı olarak, mi'râc-ı Ahmedî'nin gölgesinde ve sâyesi altında kalb ayağıyla bir seyr ü sülûk-i ruhânî neticesinde, zevkî, hâlî ve bir derece şuhûdî hakaik-ı imaniye ve Kur'aniyeye mazhariyet; **tarikat** ve **tasavvuf** namıyla ulvî bir sırrı-ı insânî ve kemâl-i beşerîdir."[4]

Risâle-i Nur Hareketi'nin ikinci manada tarikat olmadığı ve belki birinci manada ve Allah'a götüren yol anlamında **acz, fakr, şefkat ve tefekkür** esaslarını kabul ettiği için birinci ve genel manada bazı yerlerde tarik kelimesinin kullanıldığı gayet açıktır.

Önce şunu belirtmeliyiz ki, Risâle-i Nur Hareketi tarikat değil, hakikattır. Ancak ikinci manada kullanılan tarikatlara da karşı değildir. Merak edenler, Risâle-i Nur'un mühim parçalarından olan Mektûbât adlı eserin, 29. Mektubunda tarikatlerin yasaklandığı ve hücumlara maruz kaldığı dönemlerde,

---

1 Bediüzzaman, Mesnevî-i Nuriye, sh. 7-8

2 Eraydın, Tasavvuf Ve Tarikatlar, sh. 172.

3 Hatemi, Hüseyin, Medeni Hukuk Tüzelkişileri, İstanbul 1979, sh. 45-52.

4 Bediüzzaman, Mektûbât, sh. 426, 29. Mektub.

tarikat denilen ve Osmanlı Devlet-i İslâmiyesini koruyan üç ulvî Kal'adan biri olan tarikat'ı müdafaa eden kısımlarını mütalaa edebilirler[1].

Risâle-i Nur Hareketi'nin tarikatlar varken neden bu asırda zaruri hale geldiğini ise, yine kendisi açıklamaktadır:

"Madem hakikat böyledir. Ben tahmin ediyorum ki, Eğer Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî ve Şah-ı Nakşibend ve İmam-ı Rabbânî gibi zatlar, bu zamanda olsaydılar, bütün himmetlerini, hakâik-i imâniyyenin ve akâid-i İslâmiyyenin takviyesine sarf edeceklerdi. Çünki sa'âdet-i ebediyyenin medârı onlardır. Onlarda kusûr edilse, şakâvet-i ebediyyeye sebebiyyet verir. İmansız Cennete gidemez, fakat tasavvufsuz Cennete giden pek çoktur. Ekmeksiz insan yaşayamaz, fakat meyvesiz yaşayabilir. tasavvuf meyvedir, hakâik-i imaniyye gıdâdır. Eskiden kırk günden tut, tâ kırk seneye kadar bir seyr ü sülûk ile bazı hakâik-i imâniyyeye ancak çıkılabilirdi. Şimdi ise, Cenâb-ı Hakk'ın rahmetiyle, kırk dakikada o hakâika çıkılacak bir yol bulunsa, o yola karşı lâkayd kalmak, elbette kâr-ı akıl değil."[2]. İşte o yol, Risâle-i Nur'dur.

2- Risâle-i Nur Hareketi'nin Tarikat Olduğuna Dair İddialar

Risâle-i Nur Hareketi'nin tarikat olduğunu iddia eden iki ayrı grup vardır:

Birincisi; Risâle-i Nur Hareketi'ni tarikat grubuna sokarak hem Bediüzzaman'ı ve hem de onun talebelerini ilke ve inkılablara aykırı hareket ithamıyla cezalandırmak ve rahatsız etmek isteyen devletin istihbârât teşkilatları ve resmî ideolojinin mikrofonu olan bazı kalemlerdir. Bu iddiaya en iyi cevabı

---

1 Bediüzzaman, Mektûbât, İstanbul 1993, Sözler Yayınevi, 426-440

2 Bediüzzaman, Mektûbât, 5. Mektûb, sh. 23

Bediüzzaman'ın kendisi vermiştir. 1935'de ve hem de Mustafa Kemal'in Cumhurbaşkanlığı zamanında devam eden Eskişehir Mahkemesinde, Bediüzzaman'ın itham edildiği konuların başında tarikatçılık gelmekteydi. Bediüzzaman, şeriatçısın diyenlere, çekinmeden şeriatçı olduğunu ve başındaki saçları adedince başları olsa tamamını şerîata fedâ edeceğini söyleyen bir âlim, her halde bu itham karşısında da, eğer tarikatçı olsaydı, korkmadan ve çekinmeden bunu izhâr ederdi. Ancak yapılan bu ithâma şu cevabı vermiştir:

"Hey efendiler! Ben şeyh değilim... ben hocayım. Buna delil, dört senedir buradayım; bir tek adama tarikat verseydim, şüpheye hakkınız olurdu. Belki yanıma gelen herkese demişim: **iman lâzım, İslâmiyet lâzım; tarikat zamanı değil."[1].**

Afyon Mahkemesi münasebetiyle zikrettiği şu cümleler de bu manayı teyit etmektedir: "Nurların esası ve hedefi, iman-ı tahkiki ve hakikat-ı Kur'aniye'dir. Onun için üç mahkeme (Eskişehir, Denizli ve Afyon Mahkemeleri), tarikat noktasında beraat vermişler. Hem bu yirmi senede hiç bir adam dememiş ""**Said bana tarikat vermiş.**" Hem bin seneden beri, bu milletin ekser ecdadı bağlandığı bir meslek (yani tarikat), mesuliyet sebebi olamaz. Hem gizli münafıklar, hakikat-ı İslâmiyete tarikat namını takıp, bu milletin dinine taarruz ettiklerine karşı gâlibâne mukabele edenler, tarikatla itham edilmezler."[2]

İkincisi: Şeyh Müslüm adıyla bilinen ve Acz-mendî Tarikatı'nın reisi olarak kendisini takdim eden zatın iddialarıdır ki, son bir yıl içerisinde bu iddia değişik ithamlarla da beslenerek kamuoyuna takdim edilmeye çalışılmıştır. Devletin resmî televizyonlarının dahi gösterdiği alaka, 70-80 yıldır resmî ideolojinin yaptığını tekrar etmekten başka bir şey değildir. Önemle ifade edelim ki, Risâle-i Nur'un hiç bir yerinde tarikat olduğu ifade

---

1 Bediüzzaman, Mektûbât, sh. 59, 16. Mektub.

2 Bediüzzaman, Şualar, İstanbul 1992, Sözler Yayınevi, sh. 325, 14. Şua.

edilmemiş ve bilakis tarikat olmadığı çoğu yerlerde ısrarla vurgulanmıştır. Adı geçen grubun ve onun liderinin ileri sürdüğü iddia ise, Bediüzzaman'ın acz, fakr, şefkat ve tefekkür manasında Risâle-i Nur'un Allah'a giden nasıl bir yol olduğuna dair verdiği izahların çarpıtılmasıdır. Mesela şu ifadeler buna misâl teşkil eder:

"Tarîk-i Nakşî hakkında denilen;

Der Tarîk-i Nakşibendî lâzım âmed çâr terk

Terk-i Dünya, terk-i Ukbâ, terk-i hestî, terk-i terk

olan fıkra-ı ra'nâ[1] birden hatırıma geldi. O hatıra ile beraber, birden şu fıkra tulû' etti:

Der tarîk-i acz-mendî lâzım âmed çâr çîz

Fakr-ı mutlak, acz-i mutlak, şükr-i mutlak, şevk-i mutlak ey aziz"[2].

Yukarıda izah edildiği gibi, Nakşibendi tarikatı da genel anlamda Allah'a giden tariklerden yani yollardan biri olduğu gibi (ancak hususî manada tarikat yolu), Risâle-i Nur Hareketi de genel manada, temel esasları, **acz, fakr, şükür ve şevk** olan ve Allah'a giden bir tarik yani yoldur. Zaten zikredilen beyitte de, "Temeli acz olan Risâle-i Nur yolunda da dört şey gereklidir; mutlak fakr, mutlak acz, mutlak şükür ve mutlak şevk" manası ifade edilmektedir. Tarik kelimesinin asıl manası düşünülmeden ve aksine Bediüzzaman'ın çok sayıda beyanı var iken, bu cümleyi esas alarak, Risâle-i Nur Hareketi'ni tarikat diye vasıflandırmak ya safdillik veya hıyânettir. Ayrıca resmî makamların tarikatçılık ile ilgili ithamlarına, Bediüzzaman'ın verdiği hârika cevaplar da, bu gibi basit iddialara çok kuvvetli cevaplardır.

Bu cevaplardan Eskişehir Mahkemesi Müdafaalarında yer alan birini de burada zikrederek, tarikat konusuna son verelim:

---

1 Yani Nakşibendi tarikatında dört şeyi terk etmek gerektir: Dünyayı terk, ukbâyı terk, varlığı terk ve bu terk ettiğini terk.

2 Bediüzzaman, Mektûbât, 4. Mektub, sh. 18

"Evvela, elinizde bulunan bütün kitaplarım şâhiddirler ki, ben iman hakikatlarıyla meşgulüm. Hem müteaddit Risâlelelerimde yazmışım ki, tarikat zamanı değil, belki imanı kurtarmak zamanıdır. Tarikatsız cennete gidecek pek çok... Fakat imansız cennete girecek hiç yok. Onun için imana çalışmak lâzımdır.

Sâniyen, Şu on senedir Isparta Vilâyetinde bulunuyorum. Biri çıksın, bana tarikat vermiş desin. Evet bazı has kardeşlerime iman ilimleri ve ulvî hakikatler dersini hocalık itibariyle vermişim. Bu tarikat talimi değil, belki hakikat dersidir.

Sâlisen, Telvîhât-ı Tis'a adıyla bilinen 29. Mektub'da Tarikatı medih şeklindeki iddiaya gelince, bu, tarikatın ilmî hakikatını ilmen beyân etmektir. Buna yasak temas edemez. Hem bu milletin, bin seneden beri, ruhlarını feyizlendiren ve mezaristanda yarı ecdadları onunla bağlı olan bid'atsız, hâlis ve hakikat-ı takvâ olan bir nevi tarikatın ictimâî bir faydasını beyân etmekliğim nasıl aleyhimde istimal edilebilir?"[1].

Bütün bu ifadelerden, Risâle-i Nur Hareketinin tarikatın aleyhinde olduğu anlaşılmasın. Zira 1930'lu ve 1940'lı yıllarda tarikata yöneltilen ve günümüzdekinden daha şiddetli olan hücumlara, Bediüzzaman Telvîhât-ı Tis'a eseriyle cevap vermiş ve tarikatları müdafaa etmiştir. Hatta aleyhinde konuşan bazı ehl-i tarikat ile alakalı olarak da sorulan bir soru üzerine şu tarihî cevabı söylemiştir:

"Bazı sofilerin bize hafif tenkitlerinin hiç ehemmiyeti yoktur. Sakın müteessir olmasınlar. Hiçbir vecihle mukabele etmesinler. Şimdi ehl-i imanın, hususan ehl-i tarikatın ve bilhassa şahsıma ait tenkitlerini bir nevi nasihat ve bir

---

1 Bediüzzaman, Osmanlıca Lem'alar, 747.

nevi iltifat telakki ederim. Onlara hakkımı helâl ediyorum."[1].

III- RİSÂLE-İ NUR HAREKETİ BİR CEMİYET Mİ?

Risâle-i Nur Hareketi'ni baltalamak isteyenlerin bir ithamı da, Risâle-i Nur Hareketi'nin laikliğe aykırı olarak, devletin, sosyal veya iktisâdî veya hukukî temel nizamlarını, kısmen de olsa, dinî esas ve inançlara uydurmak amacıyla cemiyet tesisi olduğunu 70-80 yıldır ileri sürmeleri ve hatta resmî ideolojinin mikrofonları vasıtasıyla, masum halka bu yalanı kabul ettirmeye çalışmalarıdır. Bu cümle, bilindiği üzere mülga 163. maddenin ve şu andaki Anayasanın 24. maddesinin son fıkrasının özetidir. Bu iddiayı cevaplandırmadan önce, cemiyet kelimesini açıklamak icab etmektedir.

Cemiyet, özel hukuk hükmî şahıslarıdır. Hukukî kavram olarak, teşkilâtlandırılmış insan birliği diye tarif edilebilir[2]. Cemiyetlerin meşru olanları bulunduğu gibi, gayr-i meşru olanları da vardır. Risâle-i Nur Hareketi için ileri sürülen isnâd ve itham, gizli ve mülga 163. maddede zikredilen vasıflarda cemiyet kurmaktır. Bu iddianın 1935 yılında başlayan Eskişehir Hapishanesinde Savcı tarafından ileri sürüldüğü ve hayatı boyunca Bediüzzaman hakkında açılan davalarda bu ithamın tekrar tekrar gündeme getirildiği ve üzücü olan taraf ise, bütün beraat kararlarına rağmen, 1960'da Bediüzzaman'ın vefâtından sonra da aynı iddialar ile Risâle-i Nur Talebesi denilen ve bu kitapları okuyan insanların da itham edilmeye devam ettiğidir.

Önemli ifade edelim ki, Risâle-i Nur Hareketi, bu zamana kadar yapılan ithamlarda ileri sürüldüğü gibi, hukukî manada cemiyet değildir. Meşru manada cemiyet olmadığı gibi, mülga

---

1 Bediüzzaman, Risâle-i Nur Külliyâtı, c. II, sh. 1826 (İki Ciltlik Külliyât).

2 Köprülü, Bülent, Medeni Hukuk, İstanbul 1984, sh. 426

163. maddenin tarif ve tavsîf ettiği gizli cemiyet hiç değildir. Kendi tabiriyle "cemiyet ise, İslâm kardeşliği cihetinde bir uhrevî kardeşliktir. Yoksa siyasi cemiyet olmadığına, üç mahkeme hüküm vermişler. O cihette beraat ettirmişler."[1].

Risâle-i Nur Hareketi'ni gizli bir cemiyetmiş gibi suçlayan ve nereden para aldığını soracak kadar ileri giden ithamcılara karşı, 1935 yılında Eskişehir mahkemesinde Bediüzzaman'ın verdiği cevaplar, bugün için de geçerlidir:

"Evvela, böyle bir siyâsî cemiyetin bizim tarafımızdan vücuduna dair hangi vesika, hangi emareler var? Ve para ile teşkilât yaptığımıza hangi delil ve hangi hüccet bulmuşlar ki, bu kadar musırrâne soruyorlar?

Sâniyen, Meselemiz imandır. İman kardeşliğiyle bu memlekette yüzde doksan adamlarıyla uhuvvetimiz var. Halbuki cemiyet ise, çoğunluk içinde azınlığın ittifakıdır. Bir adama karşı doksan dokuz adam cemiyet olmaz. Meğer gayet insafsız bir dinsiz, herkesi hâşâ kendisi gibi tevehhüm edip bu mübârek dindar milleti tahkir etmek niyetiyle böyle dedikoduları yayar.

Sâlisen, Benim gibi ciddi bir muhabbetle Türk milletini seven; Kur'an'ın senâsına mazhariyetleri cihetiyle Türk milletini pek çok takdir eden; altı yüz seneden beri bütün dünyaya karşı koyan ve Kur'an'ın bayraktarı olan bu millete karşı gayet şiddetle taraftar olan; bin Türk'ün şahâdetiyle bin milliyetçi Türkçüler kadar Türk milletine bilfiil hizmet eden; kıymettar otuz kırk Türk gençlerini namazsız otuz bin hemşehrilerine tercih etmekle bu gurbeti tercih eden; hocalık haysiyetiyle izzet-i ilmiyesini muhâfaza eden ve iman hakikatlarını pek açık bir şekilde ders veren bir insanın, on sene zarfında yirmi otuz değil, belki yüz ve bin talebesi sırf iman ve hakikat ve âhiret noktasında onunla fedâkârâne bağlansa ve âhiret kardeşi olsa çok mudur ve zararı mı var? Hiç ehl-i vicdan ve insaf bunları tenkit eder mi ve bunla-

---

[1] Bediüzzaman, Şualar, 325

ra siyasi cemiyet nazarıyla bakabilir mi?"[1].

O halde Risâle-i Nur Hareketi, siyâsî bir cemiyet olmadığı gibi, gizli bir cemiyet de değildir. Eğer cemiyet kelimesinin topluluk demek olan lügat manası alınırsa, İslâm kardeşliği cihetinde uhrevî kardeşlik bağları ile bir araya gelen insanlar topluluğu manasında cemiyet denmesi mümkün olur. Bu manada Risâle-i Nur Talebelerine cemâat demenin bir zararı olmadığını ve ancak cemiyet manasının nasıl anlaşılması gerektiğini yine Bediüzzaman'dan dinlemek icabetmektedir:

"Evet, biz bir cemiyetiz ve öyle bir cemiyetimiz var ki, her asırda üç yüz elli milyon (şu anda 1.5 milyara yakın) dahil mensubları var. Ve her gün beş defa namazla, o mukaddes cemiyetin prensiplerine kemâl-i hürmetle alâkalarını ve hizmetlerini gösteriyorlar;

إنما المؤمنون إخوة

kudsî programıyla birbirinin yardımına, dualarıyla ve manevî kazançlarıyla koşuyorlar. İşte biz, bu mukaddes ve muazzam cemiyetin efrâdındanız ve hususî vazifemiz de, Kur'an'ın imânî hakikatlerini tahkîkî bir sûrette ehl-i imana bildirip, onları ve kendimizi idam-ı ebedîden ve daimî, berzâhî haps-i münferidden kurtarmaktır. Sair dünyevî ve siyâsî ve entrikalı cemiyet ve komitelerle ve bizim medâr-ı ittihâmımız olan cemiyetçilik gibi asılsız ve manasız gizli cemiyetle hiç bir münâsebetimiz yoktur ve tenezzül etmeyiz." [2].

Zaten açılan binlerce davalar neticesinde, bu tür iddiaların doğru olmadığı artık kaziye-i muhkeme haline gelmiştir[3]. Bütün bu hakikatlere rağmen, Bediüzzaman ve talebeleri, hep siyasi

---

1 Bediüzzaman, Osmanlıca Lem'alar, sh. 773 vd.

2 Bediüzzaman, Tarihçe-i Hayat, İstanbul 1991, Envâr Yayınevi, sh. 400-401.

3 Bkz. Bediüzzaman, Şualar, sh. 317 vd.

ve gizli bir cemiyet kurmakla itham edilmişlerdir.

IV- RİSÂLE-İ NUR HAREKETİ BİR CEMÂ'ATTİR

Risâle-i Nur Hareketi, tarikat değildir; cemiyet de değildir; bir parti de değildir; peki nedir? sorusuna, Bediüzzaman "**Biz, bir cemaatiz**" diyerek cevap vermiştir. Cemâat nedir?

"Toplamak, bir araya getirmek" manasındaki cem' masdarından türeyen Arapça bir isimdir ve buradaki manasıyla, müslümanların din kardeşliği esasına dayalı olarak gerçekleştirdikleri ve katılmak durumunda oldukları birlik ve beraberliğe denmektedir[1]. Aynı zamanda sahabeler, müçtehid imamlar veya her devirdeki müslümanların büyük çoğunluğu gibi manalara gelen ve çoğunlukla da İslâmî kaynaklarda ehl-i sünnet için kullanılan bir tabirdir.

Önemle ifade edelim ki, Risâle-i Nur Hareketi'nin kaynağını teşkil eden Risâle-i Nur adlı 130 parçadan oluşan Külliyât ortadadır. Bediüzzaman'ın 90 yıllık ömrü ortadadır. 70-80 senedir yüzlerce mahkemenin tahkikatı ve milyonlara varan Nur talebelerinin a hakikatlerden başka bir hedef ve bir dünyevî maksad olmadığını, bini aşkın mahkeme, verdikleri beraat kararlarıyla tasdik etmişlerdir. O halde Risâle-i Nur Hareketi, hiç bir vecihle siyâsî bir cemiyet değildir. Eğer üniversite talebelerine ve her nevi esnafa cemiyet namı verilse, o zaman Risâle-i Nur Hareketi'ne de cemiyet adı verilebilir. Ancak cemiyetten kasıt, imânî ve uhrevî bir topluluk ise, buna cemaat denir. Bediüzzaman'ın ifadesiyle;

"Evet, biz bir cemaatiz. Hedefimiz ve programımız; evvela kendimizi, sonra milletimizi, ebedî idamdan, daimî ve berzâhî münferit hapisden kurtarmak; vatandaşlarımızı anarşilikten ve serserilikten korumak ve iki hayatımızı im-

---

1 TDV İslâm Ansiklopedisi, c. VII, sh. 287-288

haya sebep olan zındıkaya karşı Risâle-i Nur'un çelik gibi hakikatleriyle kendimizi muhâfaza etmektir."[1].

Risâle-i Nur Cemâatinin mahiyetini ve bu cemaatin mensuplarını ise, şu tesbitler ortaya koymaktadır: "Ben, buradaki bütün Risâle-i Nur Şâkirdlerini ve benimle görüşenleri veya okuyan ve yazanları şahit gösteriyorum. Onlardan sorunuz. Ben hiç birisine dememişim ki, bir siyasi cem'iyet veya cemiyet-i Nakşiye teşkil edeceğiz. Onlara her zaman dediğim şudur: Biz, imanımızı kurtarmaya çalışacağız. Umum ehl-i iman dâhil oldukları ve 300 milyondan ziyâde fertleri bulunan (o zamanki İslâm âleminin nüfusu) bir mukaddes Cemâ'at-i İslâmiyeden başka aramızda bir bağ yoktur."[2].

Kendisini ziyârete gelenleri tasnif ederken, biraz önce **"Umum ehl-i iman dâhil oldukları ve 300 milyondan ziyâde fertleri bulunan (o zamanki İslâm âleminin nüfusudur, şimdi 1.5 milyara ulaşmak üzeredir) bir mukaddes Cemâ'at-i İslâmiye"** diye tarif edilen Risâle-i Nur Cemâati'nin fertlerini de tasnife üçlü tabi tutmaktadır:

Birincisi; Dostlardır. Risâle-i Nur'a ve Kur'an'ın nurları ile alakalı hizmetlere taraftar olan; haksızlığa, bid'atlere ve dalâlete kalben taraftar olmayan ve kendine istifadeye çalışan bütün ehl-i imandır.

İkincisi; Kardeşlerdir. Hakiki olarak Risâle-i Nur'daki Kur'an hakikatlerinin neşrine ciddi çalışmakla beraber, beş vakit namazını kılan ve yedi büyük günahı işlemeyen ehl-i imandır.

Üçüncüsü; Talebelerdir. Risâle-i Nur'u kendi malı ve te'lifi gibi hissedip sahip çıkanlar ve en mühim vazife-i hayatiyesini

---

1 Bediüzzaman, Şualar, sh. 317-318

2 Bediüzzaman, Osmanlıca Sirâc'ün-Nûr, II, sh. 354; Badıllı, Abdülkadir, Bediüzzaman Said-i Nursî, Mufassal Tarihçe-i Hayatı, II, sh. 1056.

onun neşir ve hizmeti bilenlerdir[1].

V- NETİCE

Risâle-i Nur Hareketi, tarikat değil, hakikat ve şerî'attır. Risâle-i Nur'un müellifi olan Bediüzzaman, İmam-ı Gazali, Mevlânâ Celâleddin ve İmâm-ı Rabbânî gibi kalb, ruh, akıl gözleri açık olarak gezmiş. Kur'an'ın dersiyle ve irşâdıyla hakikata bir yol bulmuş, girmiş. Hatta "Her şeyde bir delil var; gösteriyor ki, Allah bir" mealindeki hakikata mazhar olduğunu Risâle-i Nur ile göstermiştir. Bununla birlikte, Risâle-i Nur Hareketi, hiç bir zaman tarikata karşı olmamış ve hele düşman hiç olmamıştır. Ancak bu hareket ne Nakşiliğin bir kolu ve ne de başlı başına bir tarikattır.

Son zamanlarda çıkarılan ve kurucusu Bediüzzaman olduğu iddia edilen Acz-mendî Tarikatının Risâle-i Nur Hareketi ile hiç bir alakası yoktur.

Risâle-i Nur Hareketi, mülga 163. maddede ve Anayasamızın 24. maddesinin son fıkrasından tarif edilen ve yasaklanan gizli bir cemiyet de değildir. Hatta Medeni Hukukun hükmî şahıslar arasında saydığı bir cemiyet de denememiştir.

Risâle-i Nur hizmeti, bir cemaattir. Bu cemâat, doğudan batıya, güneyden kuzeye uzanan nurânî bir silsile ile bağlı bir dairedir. Bu daireye dâhil olanlar, bütün ehl-i imandır ki, şu anda adedleri 1.5 milyara yaklaşmaktadır. Bu cemaatin birliğini sağlayan esas, tevhid akidesidir. Yemini imandır. Müntesibleri, Kâlûbelâdan bu daireye dahil olan bütün müminlerdir. Müntesiblerinin kayıt defterleri, Levh-i Mahfûzdur. Bu cemâatin yayın organı, bütün İslâmî kitaplardır. Günlük gazeteleri, i'lây-ı kelimetüllahı hedef ve maksad edinen bütün dinî gazetelerdir. Şubeleri, cami ve mescidler, medreseler ve İslama hizmet eden

---

1 Bediüzzaman, Mektûbât, sh. 329-330

bütün müesseselerdir. Merkezi Haremeyn-i Şerifeyndir. Reisi, Resûlüllah'dır. Mesleğinin esası, herkesin kendi nefsiyle mücâhede etmesi, Kur'an'ın ahlakıyla ahlaklanması, Sünnet-i Seniyyeyi ihyâ etmesi, başkalarına muhabbet eylemesi ve zarar vermeyecekse nasihat etmesidir. Bu cemaatin nizâmnâmesi, sünnet-i seniyye ve şer'î hükümlerdir. Hedefi ve maksadı i'lây-ı kelimetüllahdır[1]. Yani Risâle-i Nur Hareketi, ehl-i sünnet cemaatidir ve asr-ı saadet müslümanlığını bu asırda yaşatmayı gaye edinen bir hizmettir.

Eğer Risâle-i Nur Cemâati bir cemiyettir diyorlarsa, Bediüzzaman'ın şu cevabını tekraren zikrederiz: "Evet, biz bir cemiyetiz ve öyle bir cemiyetimiz var ki, her asırda üç yüz elli milyon (şu anda 1.5 milyara yakın) dahil mensubları var. Ve her gün beş defa namazla, o mukaddes cemiyetin prensiplerine kemâl-i hürmetle alâkalarını ve hizmetlerini gösteriyorlar;

إنما المؤمنون إخوة

kudsî programıyla birbirinin yardımına, dualarıyla ve manevî kazançlarıyla koşuyorlar. İşte biz, bu mukaddes ve muazzam cemiyetin efrâdındanız ve hususî vazifemiz de, Kur'an'ın imânî hakikatlerini tahkîkî bir sûrette ehl-i imana bildirip, onları ve kendimizi idam-ı ebedîden ve daimî, berzâhî haps-i münferidden kurtarmaktır. Sair dünyevî ve siyâsî ve entrikalı cemiyet ve komitelerle ve bizim medâr-ı ittihâmımız olan cemiyetçilik gibi asılsız ve manasız gizli cemiyetle hiç bir münâsebetimiz yoktur ve tenezzül etmeyiz." [2].

---

1 Tarihçe-i Hayat, İstanbul 1991, Sözler Yayınevi, 66-67.

2 Bediüzzaman, Tarihçe-i Hayat, İstanbul 1991, Envâr Yayınevi, sh. 400-401.

§. 3- ARŞİV BELGELERİ IŞIĞINDA ENDÜLÜS'DEN SELANİK VE ÇEVRESİNE YAHUDİLERİN GÖÇÜ

I- YAHUDİLERE TARİH BOYU NASIL DAVRANDIK?

Daha önce de değişik makale ve yazılarımızda tekrar tekrar belirttiğimiz gibi, müslüman ecdadımız her meselede olduğu gibi, müslümanlara ait topraklarda yaşayan gayr-i müslimler ve Yahudiler hususunda da **"Şer'-i Şerif"** dedikleri hukukun çizdiği sınırlar çerçevesinde hareket etmişlerdir. Ecdadımızın "şer'-i şerif" dediği İslâm hukukuna göre, Müslümanlarla sulh yapan ve İslâm Devleti'nin hâkimiyetini kabul eden gayr-i müslimlere "**zimmî**" adı verilir. Renk, dil ve ırk farkı gözetilmeksizin hepsine aynı şekilde ve "şer'-i şerif" ne diyorsa öyle muamele yapılır. Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'u kılıç zoruyla fethettiği halde, sırf sulh yolunun burada yaşayan gayr-i müslimlere daha yararlı olmasından dolayı, araya giren papaz ve hahamların arzusuyla, İstanbul'u sanki sulh yoluyla fethetmiş gibi kolaylıklar göstermiştir. Osmanlı hukukunun mimarı olan Ebussuud Efendi İstanbul'daki kilise ve havraların devamını bu ince anlayış ve lütuflu muameleyle açıklamaktadır. Aynı şey Rumeli, Mısır, Filistin ve benzeri ülkeler için de söz konusudur.

Müslümanlara ait topraklarda yaşayan zimmîlerin onlardan farklı olduğu yönleri elbette vardır. Ancak bu farklılık, din ayrılığından doğan bir farklılıktır. Meselâ, müslümanlar bir ibadet çeşidi olan zekâtla mükellef oldukları halde, gayr-ı müslimler mükellef değillerdir. Onlar güç ve kazançlarına göre değişen, senede bir defa adam başına "**cizye**" denilen bir vergi verirler. Fakirler, işsiz, din adamları, yaşlılar ve hastalar bu vergiden

muaftırlar. Gayr-ı müslimler cihad yani askerlik yapmak mecburiyetinde değillerdir. Aile hukuku, miras hukuku ve dinlerinin gereği olan diğer hukukî mevzularda, kendi inandıkları hukukî hükümler uygulanır. Gayrimüslimler, Arabistan'a seyahat edebilirler. ancak zaruret olmadıkça Mescid-i Haram'a giremezler. Kılık kıyafet konusunda gayr-i müslimler, müslümanları taklid edemezler. Bütün bunların yanında, gayr-i müslimlerin de can, mal, namus ve şerefleri müslümanlarınki gibi dokunulmazdır. Muhtaç gayr-i müslimler, sosyal haklardan aynen yararlanırlar. Bazı istisnaların dışında, devlet hizmetini ifa ederler; mezarları ve ölüleri hürmet görür. Bütün hukukî davalarda, gayr-i müslim ile müslüman arasında fark yoktur. Bu dediklerimize, İstanbul'daki kiliseler, havralar, mezarlar, arşivlerdeki belgeler ve Yorgi'ye karşı Ahmed'i, Dimitri'ye karşı Osman'ı mahkum eden mahkeme kararları, en büyük delillerdir[1].

Tarih boyu Yahudilere nasıl davrandık? sorusunun cevâbını da yukarıdaki paragraflarda anlatılan hükümler teşkil etmektedir. Şimdi bu anlatılanları tarihde yaşanmış misalleri ile zenginleştirelim.

II- İSPANYA'DAN YAHUDİLER NASIL KOVULDU? OSMANLI ÜLKESİNE NASIL KABUL EDİLDİ? KONUYLA İLGİLİ ARŞİV BELGELERİ NELERDİR?

Bilindiği gibi, XV. asırda Avrupa'da kölelik, insanlar arasında ayırım ve nihâyet bunların neticesi olarak engizisyon mahkemelerinin zâlim kararları kırıla gidiyordu. Avrupalılar, kendi aralarında kanlı çatışmalara girdikleri gibi, Hristiyan olmayan milletlere karşı da tam bir savaş ilan etmişlerdi. Katoliklerin protes-tanlara ve protestanların katoliklere hayat hakkı tanıma-

---

[1] Konu ile ilgili tafsilatlı bilgi için bkz. Zeydan, Abdülkerim, Ahkâm'üz-Zimmiyyîn ve'l- Müstemenîn, s. 3 vd.; Molla Hüsrev, Dürer ve Gurer,1/?98 vd.

dığı Hristiyan Avrupa'da elbette ki yahudilere de hayat hakkı tanımayacaklar idi. Nitekim tanımadılar da.

İslam tarihçilerinin Endülüs ve Avrupalıların da İspanya dedikleri yarım adada da Endülüs Emevilerinin kurdukları İslâm Medeniyeti sayesinde tam bir hürriyet içinde ve emân altında yaşayan diğer din mensupları arasında Yahudiler de vardı. Yahudiler de zimmî sayılıyor ve İslâm Ülkesi olan Endülüs'de huzur içinde yaşıyorlardı. Ne zaman ki, Endülüs'de bulunan müslüman devlet yıkıldı ve yerine tamamen Roma zihniyetine hâkim Hris-tiyan kuvvetler hâkim oldu; o zaman Hristiyanlık dışındaki din mensubları büyük bir zulme maruz kalmaya başladılar. Yahudiler de bu zulümden paylarını aldılar ve hatta vatanları olan İspanya' dan sürülmeye başlandılar. Maalesef toplumlar içinde itibarları zayıf olan Yahudiler, kendilerine yeni bir yurt aramalarına rağmen bulamıyorlardı. Herkes bunlara sırtlarını dönüyordu. Yahudi olsalar da aslında o dönemde mazlum durumuna düşen Yahudilere bir müslüman devlet olan Osmanlı Devleti kucak açtı.

Osmanlı Devleti, Yahudilere neden ve hangi şer'î hükme dayanarak kucak açmıştır? Bu sorunun cevabını, İslâm hukukundaki zimmet andlaşması ile ilgili hükümlerde bulabiliriz. Zimmet akdi, İslâm halifesi veya nâibi, ehl-i kitâb kabul edilen yahudi veya hristiyanları, İslâm ülkesi vatandaşı olmalarını, belli şartlar ve mükellefiyetler karşılığında kabul edebilmesi demektir. Bunun ayrıntılarına girmiyoruz[1].

İşte bu şer'î hükme dayanan Osmanlı Padişahlarından II. Bâyezid, 1492 senesi ilk baharında İspanya' dan tardedilen Yahudileri, zimmet akdinin hükümlerine uymak şartıyla Osmanlı Ülkesinin belirli yerlerine ve özellikle de şu anda Yunanistan'da bulunan Selanik, Edirne, Ağriboz'a bağlı Livâdiye ve Tırhala çevresine yerleştirmişti.

---

[1] Zeydan, Abdülkerim, Ahkâm'üz-Zimmiyyîn Vel-Müste'menin, sh. 22 vd.

Elimizde bulunan üç arşiv belgesi, bu zimmet akdi sözleşmesini ve İspanya'dan tard olunan Yahudilerin bahsedilen yerlere yerleştirilmesi hadisesinin teyit ettiği gibi, bugünün insan hakları çığırtkanlarına da ibret dersi vermektedirler.

Birinci Belge: 925/1519 tarihinde ve Yavuz Sultân Selim'in emirleriyle tahrir olunan Edirne Tapu Tahrir Defteridir. Bu Defterin 40. sayfasında **"Cemâ`at-i İspanya"** başlığı altında İspanya'dan sürgün edildikten sonra Edirne'ye yerleştirilen Yahudi aile reislerinin adları yazılmaktadır. Bu belgede yer alan aile reisi yahudilerin sayısı, 40 küsurdur. Yani 40 küsur aile bu bölgeye yerleştirilmiştir. Belgenin orijinalini aynen veriyoruz.

İspanya'dan Tard Olunan Yahudilerin Edirne'de Yerleştirilen 40 Aileye Ait Tapu Kaydı, Edirne Tapu Tahrir Defteri, BOA. TTD. No: 77, sh. 40

Bu belgeden daha önemli olan bir başka belge daha var Bilindiği gibi, Cumhuriyet Döneminde ve özellikle resmî mahfillerde, Osmanlı Devletinin insan haklarına ri`âyet etmediği ve insanların canlarının Padişahın iki dudağı arasında olduğu anlatıla ve yazıla gelmiştir. Halbuki 18 Mayıs 1993 tarihinde Dışişleri Bakanlığımızın aldığı bir karar yetmiş seksen yıldır anlatılanları yalanlar mahiyettedir. Hepimiz biliyoruz ki, Türkiye Avrupa Konseyi Üyesidir. Avrupa Konseyi 1993'de yeni bir İnsan Hakları Binası inşa ettirmiştir. Her ülkeden insan hakları konusunda âbide vesika sayılacak dokümanlar istenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de, en çok tenkit ettiği Osmanlı Dönemine ait ve XV. yüzyılda İspanya'dan atılan Yahudilerin Osmanlı topraklarına zimmi olarak kabulüne dair belgeyi, işte bu insan hakları binasında teşhir edilmek üzere hazırlatıp göndermiştir. Bu belgeden kasıt, biraz önce fotokopisini verdiğimiz listedir. Çala kalem ecdadımıza dil uzatan bir kısım insanlara ithaf etmek üzere, bu Dışişlerimizin yazısını da belge olarak alıyoruz.

Dışişleri Bakanlığının 18 Mayıs 1993 Tarihli Yazısı

T.C.
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
(... İŞLERİ MÜSTEŞAR YARDIMCILIĞI)

ANKARA

18/MAY1993

SAYI : KİÇT/ 42.. - 3/23
KONU : Belge tercümesi.

Türkiye'nin üyesi olduğu Avrupa Konseyi'nin yeni yaptırılan İnsan Hakları Binasının özel bir bölümünün, üye ülkelerin hediye edecekleri İnsan Hakları ile ilgili belge ve sanat eserleriyle tefriş edilmesinin öngörüldüğü ilgi (a) yazımız ile makamlarına duyurulmuş ve ilgi (b) yazıları ile gönderilen 15'inci yüzyılda İspanya'dan atılan Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğuna kabulü ile ilgili örneği ekte sunulan ve Yavuz Sultan Selim dönemine ait 925H/1519 M tarihli Yahudilerin Edirne'de iskân ettirilmesiyle ilgili belgenin Avrupa Konseyi İnsan Hakları Binasının özel bölümünde teşhir edilmek üzere hediye edilmesi Bakanlığımızca uygun görülmüştür.

Sözkonusu belgenin günümüz Türkçe'sine dönüştürülecek metnine gereksinim duyulduğu cihetle, bu metnin en sıhhatli şekilde Genel Müdürlükleri uzmanlarınca yapılabileceği düşünülmektedir.

[illegible]ini saygılarım' saadetlerine arzederim.

[illegible]

İkinci Belge: Yavuz Döneminde ve 927/1520 tarihinde şu anda Yunanistan sınırları içerisinde bulunan Ağriboz Sancağına bağlı Livadiye Kazâsının Kanunnâmesi hazırlanmıştır. Bu Kanunnâmede yer alan şu hüküm, Yahudilerin zimmet akdiyle nasıl Osmanlı ülkesine alındıklarını açıkça ortaya koymaktadır:

"Madde 57- Ve Mağrib'den gelen yahudiler, harâc ve yirmi beşer akçe ispençe verürler."[1]

Mağrib'den kasıt Endülüs yani İspanya'dır. Bilindiği gibi, Yahudiler de diğer gayr-i müslimler gibi, gelirlerine göre oranı tesbit edilen harâc-ı mukâseme ve maktû` olarak verilen harâc-ı muvazzaf yani maddedeki tabiriyle ispençe vermekle mükellef tutulmuşlardır.

1 Akgündüz, Osmanlı Kanunnâmeleri, c. III, sh. 393.

İspanya'dan Gelen Yahudilerle İlgili Kanunnâme Metni

[illegible]

Üçüncü Belge: Kanuni Sultan Süleyman döneminde hazırlanan Selanik Gümrük Kanunnâmesinde de Yahudiler gayr-i müslim zimmiler gurubuna sokularak gümrük vergileri ile alakalı hükümler sevk edilmiştir[1]. Kanunnâmeden anlaşıldığına göre, İspanya'dan gelen Yahudilerin çoğunluğu, Selanik ve çevresine yerleştirilmişlerdir. Selanik' de fazlaca Yahudi ve dönmelerin bulunmasının sebebi de budur.

"Kanunî Devrinde Hazırlanan Selanik Gümrük Kanunnâmesi

KANUNNÂME-I BÂC-I SİYÂH

Müslüman metâ` getürse, yük başına iki akçe alınur. ve alub gitse dahi yükde iki akçe alınur. Ve kâfir ve *Yahudi* getürse, yüzde üç akçe alınur; satmazsa nesne alınmaz. Ve Nefs-i Selanik'den ki, harâc-güzâr ola ve cumhûr cemâ'atle içinde sâkin ola, yükde iki akçe alınur. Amma âhar kâdılıkdan olub cizyesini Nefs-i Selanik'de edâ ederse, yüz akçe alınur."

III- YAHUDİLERİN İSPANYA'DAN SELANİK VE ÇEVRESİNE GELİŞLERİNİN 400. YILINI KUTLAMALARI İLE İLGİLİ ARŞİV BELGELERİ

Bilindiği gibi, 1992 yılında Yahudilerin İspanya'dan Selanik ve çevresine gelmelerinin 500. yıl dönümü her tarafda kutlandı. Ancak Osmanlı Arşivindeki belgelerden, aynı hâdisenin 1892 senesine rastlayan 400. yıl kutlamalarının da Sultân Abdülhamid döneminde yapıldığını, elimizdeki arşiv belgeleri ortaya koymaktadır. Elimizdeki iki belgeyi de takdim etmek istiyoruz:

Birinci Belge: Avrupa'daki Yahudi Dernekleri Federasyo-

---

1 Akgündüz, Osmanlı Kanunnâmeleri, c. VI. Sh. 637 vd

nu, 1892 yılında Osmanlı Padişahı II. Abdülhamid'e bir teşekkür mektubu göndermişlerdir. Bu teşekkür mektubu, daha sonra tahttan indirmeye çalıştıkları Abdülhamid ve Osmanlı devleti açısından ibretle okunmaya değerdir. İsterseniz, evvela özetini ve sonra da aslını beraber görelim.

Cem`iyyet-i Umûmiyye-i Museviye tarafından Padişah Abdul-hamid'e bir teşekkür yazısı sunuluyor. Bu mektubda şunlar ifade ediliyor:

1492 senesi ilk baharında İspanya'dan kovulan ve Osmanlı Devletine sığınan Museviler, orada her çeşit zulüm ve baskıya maruz kaldıkları halde, sizin saltanatınızın merhametine sığınarak huzur ve emniyetle memleketinizde geçimlerini temin etmişler ve gün geçtikçe her açıdan ilerlemişlerdir.

Bütün asırlara örnek olmaya layık olan sizin saltanatınızın kanadı altında dahi her çeşit in`am ve sahabete mazhar olduklarından, sizin bu lütuflarınıza layık olmaya çalışmaktadırlar.

Cem`iyyet-i Umûmiyye-i Museviye'nin yardımlarıyla idare olunan Osmanlı memleketindeki Musevi mekteblerinde sizin ve devletinizin muhabbet ve sadakati öğretilmekle birlikte, emniyet içinde ziraat, ticaret ve sanayi de öğretilmektedir. Geçmişte ve şimdi bize ve haklarımıza gösterilen bu sahâbet ve iltifat, daima gönüllerimizde kalacaktır.

Babalarımız ve dedelerimizin her çeşit zulme maruz kaldığı bu günde, Museviler, Sinagoglarında toplanarak böyle bir Padişahın merhamet kanatları altında yaşadıklarından dolayı Cenab-ı hakk'a şükür etmekle beraber ömür ve saltanatınızın devamına da dua eylemektedirler. Ayrıca sadakatlerini yenilemektedirler.

Cem`iyyet-i Umûmiyye-i Museviye ile dünyanın her tarafında yaşayan Museviler, Osmanlı Devletine ilticalarının bu 400. yıl dönümünde teşekkür ve tazimlerini arz ederler.

Mektubun asıl metni ise şöyledir:

"Atebe-i felek-mertebe-i Padişâhîye "Cem`iyyet-i Umûmiye-

i Museviyye" tarafından takdim olunan mahzarın tercümesidir

1492 senesi ilk baharında İspanya'dan tard olunub Memâlik-i Şâhânelerine ilticâ eden Musevîler, dünyanın her tarafında envâ`-ı mezâlim ve ta`addiyâta dûçâr oldukları halde zîr-i cenâh-ı saltanat-ı seniyyede himâye ve sıyânet-i müstemirreye mazhar olmuş olduklarından kemâl-i huzur ve emniyetle esbâb-ı ma`îşetlerini tedârik ve semere-i sa`y ve amelleriyle terakkî ede-bilmişlerdir.

Gıbta-bahş-ı âsâr olan ahd-i saltanatlarında dahi Museviler kulları her an ve zaman eltâf ve inâyât-ı celîle ve sahâbet-i müessire-i Hazret-i Padişâhîlerine nâil olarak iş bu avâtıf-ı seniyyelerine kesb-i istihkaka çalışmaktadırlar.

"Cem`iyyet-i Umûmiyye-i Museviye'nin iânesiyle idare olunan Mekâtibi Museviyede kâffe-i etfâle memleketlerine muhabbet ve metbû`-ı mufahham ve mu`azzamlarına ubûdiyyet ve sadakat etmek vazife-i mukaddesesi telkin ve talim olunmakda olub etfâl-i merkûme zirâ`at ve ticaretde ve ulûm ve fünûn ve sanayide vatanlarına hidemât-ı nâfi`a ibrâz edebilmek üzere ikmâl-i naksıyla hasr-ı mâ hasal gayret ve ikdâm etmekde ve mekâtib-i mezkûre hakkında taraf-ı eşref-i şehriyârîlerinden aled-devâm âsâr-ı inâyet ve iltizâm ibrâz buyurulmaktadır.

Ezmine-i sâbıka ile ahvâl-i hâzırada mazhar oldukları bunca in'âm ve eltâf mezhebdaşlarımızın daima hatır-daşte-i fahr ve mübâhâtları ve bâdî-i şükr ve mahmedetleridir.

Âbâ ve ecdadlarının dûçâr oldukları mezâlim ve ta`addiyâtın hitâmını muhtır olan işbu yevm-i mes`ûdda Museviler kulları Sinagoglarında bil-ictimâ` Zat-ı şevket-simât-ı Hazret-i Şehriyârîleri gibi evsâf ve hasâil-i ber güzîdesi ile kesb-i iştihâr etmiş bir hükümdâr-ı âlîşanın zîr-i cenâh-ı müstelzim'ül-felâh-ı hümâyûnlarında yaşadıklarından dolayı Cenâb-ı Hakk'a arz-ı teşekkürât ile beraber tezâyüd-i eyyâm-ı ömür ve ikbâl ve tevâfür-i şükür ve iclâl-i Padişahilerine dua ile tezyîn-i lisân-ı musâdakat ediyorlar.

**"Cem`iyyet-i Umûmiyye-i Museviye"** ile dünyanın her tarafında mütemekkin Museviler tebe`a-i sâdıka-i Museviye kullarının Memâlik-i Şâhaneye ilticâlarının 400. Sene-i Devriyesi münâsebetiyle bunlar ile müştereken izhâr-ı meserret ve şâdümânî eyledikleri gibi bu vesile-i müteyemmine ile ta`zîmât ve teşek-kürât-ı fâika ve hissiyât-ı sadâkatkârânemizi atebe-i felek-merte-be-i Hazret-i Hilâfetpenâhiye arz ve iblâğa mücâseret eder ve temâdî-i eyyâm-ı ömür ve ikbâl-i hümâyûnuyla ahd-i saltanatlarının tevâfür-i ma`mûriyyeti temenniyât-ı samimanesini ref`-i icâbet-gâh-ı Cenâb-ı Rabb-i Müte`âl eyleriz.

Fransa Hahambaşısı Sadon Kan	Cem`iyyet-i Umûmiyye i Museviye Reisi Gold . Schmit	Cem`iyyet-i Umûmiyye i Museviye Reis-i Sânîsi Der Binurh
Diğer Reis-i Sâni Leon	A`zâ Lusin Heş	A`zâ Hartburg Derinburg
A`zâ Levis Landam	A`zâ Gaston Meir;	A`zâ Neter;
A`zâ Şibrimson Honkold	A`zâ S. Rudrig	A`zâ M. Arlangır
A`zâ Ronbahnd Meir"[1].		

1 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, YTMV, 61/51; Maalesef bazı isimleri doğru okuyamadığımızın farkındayız.

Cem`iyyet-i Umûmiyye-i Museviye'nin 1892 Tarihinde II. Abdülbamid'e Sundukları Teşekkür Mektubu

عتبۀ فلک‌رتبۀ حضرت پادشاهی‌یه ... جمعیت عمومیۀ موسویه طرفندن تقدیم اولنان عریضه ترجمه‌سی

[illegible]

[illegible]

[illegible]

İkinci Belge: 14 Nisan 1892'de İngiltere'de yaşayan Yahudilerin Osmanlı Padişahı II. Abdülhamid'e çektikleri telgraftır. Kısaca muhtevası şöyledir:

"Mâbeyn-i Hümâyûn Ser kitâbet-i celîlesine

İspanya'dan tard olundukdan sonra ecdadlarının Memâlik-i Şahâneye kabullerinin 400. sene-i devriyesi münasebetiyle Memâlik-i Mahrûsede sâkin Yahudilerin ibrâz ettikleri nümâyişât-ı sâdıkaneye İngiliz Musevi Cemiyeti dahi iştirâk etmek arzusuyla ahd-i hümâyûn-ı mülûkânede Musevi tebe`a hakkında izhâr buyurulan hissiyât-ı ahrârâneden dolayı hâk-i pây-ı şevket-ihtivây-ı Padişâhîye arzı teşekkürât ve takdîrâta cüret eylediği ma`rûzdur.

Londra 14 Nisan 1892 Mütercimi Sırrı Kulları"[1].

İşte bizim ecdadımız, İslâmiyetten aldıkla yüce ruhla, başta Yahudiler olmak üzere bütün gayr-ı müslimlere böyle davrandıkları halde, bizatihi Yahudiler, böyle iltifat ettikleri Sultân Abdül-hamid'e sonradan hıyânet etmişlerdir. Nitekim hal`ini kendisine haber verenlerden biri de, **Emanuel Karasu** denilen hahamdır. Hele yıllardır Yahudilerin Filistinli müslüman kardeşlerimize ettikleri, hiç bir zaman unutulmayacaktır. Bütün bu belgeleri, asrımızda insan hakları havariliği yapan, ancak söz konusu müslümanlar olunca yan çizen devletlere, müesseselere ve kalem erbabına ithaf etmek istiyorum. Belki ibret alınır diye ümit ediyorum.

---

1 BOA. YTMV, No: 61/51

Telgraf Ve Belgenin Aslı

Le 14/4 189 — N° d'arrivée — Reçu à ... h. ... m. du — Réexpédié à

TÉLÉGRAMME

Le 14/4 189 — Transmis par — h. m. du — Commencé à — Fini à 6 h 40

L'Etat n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie.

Signature de l'employé — Signature de l'employé

De — Pour

محل نومروسی N° du dépôt	عدد كلمات Nombre de mots	غروب Group	محل تاريخى Date du dépôt	ساعت Heures	دقيقه Minutes	روز وياشب Matin ou soir	طريق Voies	اشارات خصوصيه Indications spéciales
								*

[illegible] LONDON [illegible]

[illegible]MBERLAIN [illegible]

DESIRING TO JOIN IN LOYAL [illegible]

CELEBRATION [illegible] JEWS IN TURKEY [illegible]

ANNIVERSARY OF ANCESTORS [illegible]

EXPULSION FROM SPAIN RESPECTFULLY [illegible] HIS

IMPERIAL MAJESTY THE SULTAN [illegible] EXPRESSION OF

ITS HIGH APPRECIATION OF THE [illegible] ENTS [illegible]

THROUGHOUT HIS MAJESTYS [illegible]

JEWISH SUBJECTS

[illegible]

[illegible]

لوندره ۱۴ نیسان ۱۸۹۲

مترجم

[illegible]

§. 4- BELGELER IŞIGINDA ALEVÎ-SÜNNÎ İHTİLÂFININ TARİHÎ BOYUTLARI VE İTTİFAKIN LUZUMU

"Her şeyin ifrât ve tefrîti iyi değildir. İstikâmet ise, vasat yolda yürümektir ki, Hz. Peygamber'in izinden giden bütün ehl-i sünnet vel-cemâ`at olan müslümanlar, bu yolu tercih etmiştir. Fakat maalesef ehl-i sünnet vel-cemâ`at perdesi altında Vehhâbîlik ve Hâricîlik fikri kısmen girdiği gibi, siyâset meftûnları ve bir kısım ateistler, Hazret-i Ali'yi tenkid etmişler ve ediyorlar. Hâşâ, siyâseti bilmediğinden hilâfete tam liyâkat göstermemiş, idâre edememiş diyorlar. İşte bunların bu haksız ithâmlarından Alevîler, ehl-i sünnete karşı küsmek vaziyetini alıyorlar. Halbuki ehl-i sünnetin düsturları ve esas mezhebleri, bu fikirleri netice vermiyor; belki aksini netice veriyor. Hâricîler ve ateistler tarafından gelen böyle fikirler ile ehl-i sünnet mahkûm olamaz. Belki ehl-i sünnet, Alevîlerden ziyâde Hazret-i Ali'nin taraftarıdırlar. Bütün hutbelerinde ve du`âlarında, Hazret-i Ali'yi lâyık olduğu senâ ve medihle zikrediyorlar. Özellikle ehl-i sünnet mezhebinden olan evliyâ ve asfiyâ, Hz. Ali'yi mürşid ve Şâh-ı Velâyet biliyorlar. Alevîler, hem alevîlerin, hem de ehl-i sünnetin nefretini kazanan Hâricîleri ve ateistleri bırakıp ehl-i hakka karşı cephe almamalıdırlar. Hatta bir kısım alevîler, ehl-i sünnetin inadına sünneti terk ediyorlar.

Ey ehl-i hak olan ehl-i sünnet vel-cemâ`at! Ve ey âl-i beytin muhabbetini kendilerine meslek edinen alevîler! Çabuk bu manasız ve hakikatsiz, haksız ve zararlı olan tartışmaları aranızdan kaldırınız. Yoksa geçmişte komünizm ve dinsizlik cereyânı, birinizi diğeri aleyhinde kullandığı gibi, bugün de vatan ve millet düşmanları, vatanımızı ve milletimizi bölmek için, birimizi diğeri aleyhine kullanabilirler. Hepimiz de ehl-i tevhîd olduğumuzdan, kardeşliği ve birliği

emreden yüzlerce kudsî bağ aramızda varken, ayrılığı gerektiren cüz`î meseleleri bırakmak elzemdir."

I - ANADOLU İNSANLARININ ÜÇ ÖNEMLİ DÜŞMANI

Anadolu' da yaşayan insanların, alevî olsun Sünnî olsun, üç önemli düşmanı mevcuttur: ihtilâf, cehâlet ve fakirlik. Biz, millet olarak, ihtilafa karşı ittifâk silahını; cehâlete karşı ilmin ve fennin elmas kılıncını ve fakirliğe karşı da çalışmak ve san' at mermilerini kullanıp, bu üç düşmanımızı yenmedikçe, bugün içine düştüğümüz problemlerin çaresini bulmakta güçlük çekeriz.

İşte bu düşmanlarımızdan biri olan cehâlet, alevî-Sünnî diyalogunun temin edilememesinde en önemli faktör olarak karşımızda durmaktadır. Maalesef, bugün müslümanım ve ehl-i sünnetim diyen herkes, İslâmiyeti ve sünnetin doğru yolunu doğru olarak bilemiyorlar. Aynı şekilde bugün alevî olan herkes de, alevîliğin ne demek olduğunu tam olarak bilmiyor. Her iki tarafın da cehâletin istifâde eden belli çevreler ise, bunları birbirine düşürmek için, gayret gösteriyorlar. O halde diyalogun birinci şartı, ehl-i sünnetin kendi mezheplerini ve alevîlerin de alevîliği tam olarak öğrenmeleri; her ikisinin ehl-i tevhîd olduğu ortaya çıkınca da, aralarında cüz`î sayılabilecek bazı meseleleri gündeme getirmekten kaçınmalarıdır. Maalesef bu gün, İslâmiyeti bilmemekte Sünnî ile Alevî aynı noktaya gelmiş ve günah işlemekte de müşterek bir sürü noktalar bulmuşlardır. Bu durumun gerçek Alevîlik veya Sünnîlikle alakası yoktur.

Önemle ifâde edelim ki, bugün ve her zaman, Müslümancım ve ehl-i sünnetim diyen herkesin her sıfatı müslüman olmadığı gibi, alevîyim diye ortaya çıkan herkesin de her sözü, hareketi ve sıfatı alevî değildir. Bunu unutmamak gerekir. Bunu tesbit ettikten sonra şunu da vurgulamak gerekiyor ki, bir sünnînin veya alevî'nin hatâsı ve yanlış davranışı yüzünden,

aynı meslek ve meşrebden olan bir başkasını suçlamak, Kur'an'ın **"Hiçbir suçlunun cezası, bir başkasına yüklenmez"** prensibine aykırıdır. O halde bir zamanlar alevîlik adı altında komünistlik yapan insanların yaptıklarını ve söylediklerini bütün alevî kitlesine mal etmek yanlış olduğu gibi, tarihde Hâricîler ve bazı ateistlerin yaptıkları ve söylediklerini de ehl-i sünnete yüklemek de yanlıştır.

II- ALEVÎ-SÜNNÎ DİYALOĞUNUN EHL-İ TEVHÎD MANASINDA VE İSLÂMIN ŞEMSİYESİ ALTINDA BİR ZEMİNE OTURTULMASI ŞARTTIR

Hemen şunu belirtmek istiyorum ki, alevî-sünnî diyalogunun yapılabilmesi için, her ikisinin de ehl-i tevhîd manasında ve İslâmın gölgesi altında düşünülmesi gerekir. Aksi takdirde, bugün alevîliğe, özellikle belli çevreler tarafından öyle manalar verilmektedir ki, bu manaları, ne alevîliğin ileri gelenleri ve ne de din mensubu bir insanın kabul etmesi mümkün değildir. Mesela "Alevîlik bir inanç sisteminden ziyâde hayât tarzıdır. Alevîlik öte dünya üzerinde değil bu dünya üzerine; efsâne üzerine değil insan üzerine kuruludur. Osmanlı değil ve Arap hiç değildir. Çoğunlukla Türk, biraz Kürt'tür. Orta Anadolu insanının yaşam tarzıdır. İslâmdan etkilenmiştir; ama şamanist karakter taşır. kısmen Budizm ve Hristiyanlığın etkisi altında kalmıştır. Şi'î hareketiyle çok az ilgilidir ve soyut bir Ali sevgisi vardır."[1]. Dikkat edilirse, bu sözleri söyleyen insan, başta âhireti inkâr etmektedir; İslâmiyetle olan bağını, sadece. şamanizm kadar görmektedir. Hz. peygamber' e uymayı Arap olmak gibi takdim etmektedir.

Şimdi burada şunun tesbit edilmesi gerekir: Tarih boyu, başta Alevîlerin ve biz sünnîlerin hürmet gösterdiği on iki imam

---

[1] Ali Balkız, Daily News Gazetesi Eki; 15.7.1993 tarihli Zaman Gazetesi, sh. 5, Mustafa Özcan'ın yazısı.

olmak üzere, alevîsi ve sünnîsiyle bütün müslümanlar, Kur'an ve Sünnet'in temel esasları olan Allah'ı bir bilmekte; Hz. Muhammed'i O'nun hak peygamberi olarak kabul etmekte ve Kur'an'ın Allah'ın kelâmı olduğuna iman etmekte ittifâk halindedirler. Bu üçünden taviz verenin, adı ister sünnî olsun ister alevî olsun, müslüman olarak karşımıza diyalog için çıkması mümkün değildir. Ancak başka bir dinin mensubu olarak onunla mu`âmele edilir. Zann ediyorum ki, bu noktada, hakiki alevilerden hiçbirinin itirâzı yoktur. Ayrıca başta İmam Ca`fer-i Sâdık olarak bütün imamlar ve İslâm âlimleri, zarûriyât-ı diniye olarak adlandırdıkları namaz, oruç ve zekât gibi farzları; içki içmemek, fuhuş yapmamak ve kumar oynamamak gibi yasakları, dinin tabi`î parçaları görmede ittifâk halindedirler. Bizim tesbitlerimize göre, bunları yapamamak ayrıdır; reddetmek ayrıdır. Alevî veya sünnî bir insan, bu saydıklarımızı yerine getirmeyebilir; ancak dinde yoktur demeleri mümkün değildir. Böyle bir inkâr karşısında, alevî sünnî diyalogunun da manası yoktur.

O halde bizim diyalogumuz, Allah'a iman eden, Hz. Peygamber'i hak Peygamber kabul eyleyen ve Kur'an ile onun getirdiği emir ve yasakları yaşayamasa bile, reddetmeyen hakiki alevîlerle olacaktır. Aksi takdirde biraz sonra arz edeceğimiz gibi, İslâmın tasavvufî ve itikâdî bir kolunun Anadolu âdetleriyle yoğrulmuş şekli demek olan alevîlikle, bahsi edilen ve alevîliği yeni bir din gibi kabul eden anlayışı bağdaştırmak mümkün olmayacaktır.

Yine biraz sonra arz edeceğimiz gibi, Hazret-i Ali'den nakledilen Peygamber'e ait hadisleri ve bizzat kendi sözlerini dinlerseniz; Hacı Bektâş-ı Veli'nin **Makâlât'ını** incelerseniz; İmam Ca`fer Sâdık'ın hukukî görüşlerini derleyen Ebu Ca`fer'in (290/902) **Beşâir** adlı eserini okursanız; daha da önemlisi şu anda aramızda bulunan Muharrem Orhon'un dedelerinden olan bir zata Fâtih zamanında verilen fermânı mütala'a eylerseniz, bu dediklerimizi tasdik edersiniz. II. Abdülhamid' in Tunceli' den gelişinde Anadolu yakasında resmî devlet töreniyle karşıladığı

şu anda Karacaahmed'de yatan Zeyn'el-Âbidin'in dedesine verilen bu fermanda, tâ Hz. Ali'ye ulaşan neseb ve tarikat silsilesi sıralan-dıkdan sonra, bütün alevîlere şu tavsiyelerde bulunulmaktadır:

"Tarikat âdâblarından evvel takvâdan ayrılmayın. Beş vakit namazınızı vaktinde kılın. İçki içmeyin. Ramazan orucu yanında başka nâfile oruçlar da tutun. İmkânınız varsa hacca gidin. Zekât verin."[1]

İşte bu söylenenlerden de anlaşılacağı üzere, alevîlik, aslında şî`anın bir kolu iken, sonradan Anadolu' da gelişen bir tarikat dalı haline gelmiştir. O halde, cem evini alevîlere ait bir tekke gibi kabul edebilirsiniz. Ama caminin yerine cem evini korsanız, sizin alevilikle de İslâmiyetle de hiç bir alakanız yok demektir. Tunceli'deki dedelerin elinde bulunan şeyhlik ve dedelik berâtları da bunu isbât etmektedir. Numune olsun diye Muharrem Orhon'a ait bazı beratların kısaca özetlerini buraya almak istiyoruz.

---

[1] Muharrem Orhon'un elindeki Belge. Maalesef bütün ısrarlarımıza rağmen, belgelerin orijinallerinin fotokopisini, muhterem Muharrem Orhon Bey'den alamadık. Ancak orijinalini gördük ve vesikada görüleceği üzere Türkçe'ye tercümesini de biz yaptık.

Noter Tasdikli Berâtların Namazı, Orucu Ve Diğer İbâdetleri Tavsiye Eden Sayfası

[illegible] ZİNC... NOTERLİĞİ [illegible] 3552

17 MART [illegible]

[illegible]

[illegible] hidilleni celleli -kelâmü'l -ârifine hazineti bi hizmet'l ulûmi'l-mükemmeli ve kâne sâlihe kadiran sebeb-i tahrir-i sahife-i muhabbet gûyât ve bâis-i tasdir-i vesika-i sohbet âyât oldur ki "âyet-i vâfi hidâyet ve en leviatrhamü alet tarih'i le enkaymühüm mâem gadekan"Meali" Eğer doğru yolda giderlerse onlara Cennetin gıdalı ve güzel âb-ı hayatını içiririz."Medlûliyle ve hadis-ün-nebeviyyüşşerif akvalı ve't tarikat ef'a-lı muktezasıyla PİRAN-ı Tarikat ve Mürşidânı Sahi Hakikat olanların şer'ü fermanlarına münkâd ve sözlerine muti olandan ma'adâ her vechile muhalefet yoluna azebed idüp,akvâl ve ef'allerine tâbi olmak tarikat mucibince farz-ı aynı ve neyra farz bilmek için kaide hecenû ve kâvânin muktezine olduğun bi'l-fiil ESSEYYİD MUHAMMED Halife bin Seyyid Tahir nâm kimse İMAM HÜSEYİN VELİ Dergâhına gelüb ve ziyaret idüb ve kazan kaynadup fukarâ ve fukerâ-ı kabulleden hayır du'a ve senâsın alub yüzün ak olsun ve eli açık ve günâhı-nı afv bilesin ma'lûm olana şedi gerek önde olan mürîdan bâ-ihlâs ve muhibbân bâ-ihtisâs ve mü'minân-ı pâki denir ve muhlisân yakin ve sâyir erbâb-ı tarikat ve mürşid'in hazretlerinin huzu mufari's-sürûrları savb'larının AS[illegible] -ı Niyaz'dan sonra enhâl dervişâne ve ebnâi fakirâne budur ki,Ol canibde olan kıdvetü'l-meşâyihü'l-kiram zübdetü's-sülehâi'l-i'zâm halife Seyyid MU[illegible] MED DEDE ibni Seyyid Tahir hakk katında Pirân-ı Tarikat ve mürşid'an-ı râh ıhakikat ve O C A K S A H İ B L E R İ olmakla gerektir ki mürid-i muhabbet ve muhlas-ı mu'tekid olanlar ocaklarını ocak bilüb ve nefislerini nefs bilüb nefislerinden aslâ ve kat'â bir vechile nefsine muhalefet göstermeye siz pirân ve mürşid'an ve Ocak Sahibleri rızalarını ele getiresin ve her iş de kendilerine mürecaat olack îymân-ı kâmil nişanesi olmagla yediği he[illegible] l ve yuduğu pâk ve besmeledir.Seyyid MUHAMMED'e tâbi'olan Ali BENDE'si ve mu habbet-i Hanedan olanların gönlü ve gözü inkıyâd eyleyeler.Bunlara inkıyâd etmeyenlerin Ali Dergâhında yüzü karadır.Ve katarından mahrumdur.İnkıyâd edenlerin Ali Dergâhında yüzü ak ve işi sak olsun.

DEDE HAYDAR
Tekye-nişin-i İMAM-ı Hüseyin-i VELİ .
(Mühür.)

DEDE HALİL
Rehrem Hakikat Üzere
Tekye-nişin-i Şahin Baba Mukaddem
(Mühür.)

DEDE ABDULGAFUR
Tekye-nişin-i İMAM-ALİ.
(Mühür.)

B İ L İ R K İ Ş İ
Doçent Dr.Ahmed AKGÜNDÜZ.
Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Öğretim Üyesi

B İ L İ R K İ Ş İ
[illegible] AKTAŞ
Devlet Arşivleri Genel Müdür
[illegible] D Z K A N ' I.

İş bu çeviri tarafımızdan doğru olarak yapılmıştır.

Noter Tasdikli Berâtların Bir Diğer Sayfası

İSTANBUL [illegible] İKİZİNCİ NOTERLİĞİ

№ 18551

17 MART 1986

RAHMAN VE RAHİM OLAN ALLAH'IN ADIYLA

YÂ MUHAMMED YÂ ALİ

İyilerin kalb damarlarını güzel akîde ve hoş tavırların nurları ile aydınlatan, seçkin insanların gönüllerini ma'rifet ışıkları ve sır şu'leleri ile ışıklandıran maddî ve ma'nevî açıdan temiz insanların dil bahçelerini medih ve zikr rüzgarları ile berekete geçiren Allah'a hamd olsun salât ve selâm peygamberlerin ve asfiyânın en üstünü, doğru yola sülûk edenlerin yol göstericisi, gelmiş ve geçmişlerin efendisi ve peygamberlerin sonuncusu Muhammed Mustafa'ya ve amcasının oğlu, kardeşi, vasîsi, esedullah, maddî ve ma'nevî garip şeylerin menba'ı emirü'l-mü'minin, mahşerde abdest sebebiyle el, ayak ve alınları parıldayan ehl-i tevhîdin rehberi Ali bin Ebi Talib'e olsun.

Hidâyete erenler ve doğru yolu bulanların rehberi olan büyük şeyhlerin himmeti, sapıklık derelerinde kalanlara mutlaka yetişmeli ve onlara âb-ı hayat sunmalıdır. Şeyhler de kendi tarîkatlarını devam ett[illegible]ek için dindar halifeler ta'yin edeceklerdir.

İşbu hüccete vâkıf olanlar görürler ki, Rum vilâyetinde olan tâliblerimizden Mahmud Halife oğlu Seyyid Muhammed Tahir Halife, ihlas ve samimiyetle kapuma yüz sürüp Malatya vilâyetindeki Akçadağ kasabası nahiyesinde babasının hilâfetini kendisi istemektedir. Kendisine istediği hilâfet (halifelik) verilmiştir. Ancak bunun şartları vardır ki şunlardır:

Farz ve sünnet bütün ibâdetleri yapacak; abdest alıp gusül edecek, beş vakit namazı kılacak, zekat ödeyecek, Ramazan orucunu tutacak, hacca gidecek, umre ve Medine ziyaretini ifâ edecek, öşrünü verecek, fakire yemek yedirecek, borç para verecek, yakınlarını ziyâret edecek, ölçüyü tartıyı tam yapacak, gece namaza ve gündüz oruca devam edecek, bütün güzel ahlâkı yerine getirecek.

Ayrıca bütün haramlardan kaçınacak, Allah'a şirk, Hz. Peygamber'e [illegible] kötü ağız, haksız yere adam öldürmek, domuz eti yeme, yetim malına [illegible] ve iffete iftirâdan kaçınacak. İçki içmeyecek, hırsızlık etmeyecek, [illegible], livata, zina, faiz ve bütün yasak fiillerden uzak duracak, kanunca [illegible] emirlerine uyacak ve bu halifeliğin hakkını yerine getirecek. Allah [illegible] kalacak. 30[illegible] Şevvali (Kasım [illegible])

MÜHÜRLÜ İMZA
Doçent Dr. Ahmed AKGÜNDÜZ
Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi

MÜHÜRLÜ İMZA
Necati AKTAŞ
Başbakanlık Devlet Arşivleri

III- ŞÎ'Î VE ALEVÎ NE DEMEKTİR? ARALARINDAKİ MÜNÂSEBET NEDİR? ÂL-İ BEYT MUHABBETİNİDEN KUR'AN VE SÜNNET IŞIĞINDA NE ANLAMALIYIZ?

Bilindiği gibi, şî`anın kelime anlamı taraftar demektir. Hz. Ali ile Hz. Mu`âviye arasında meydana gelen ihtilâflarda, Hz. Ali' yi tutanlara şi`î yani Hz. Ali'nin taraftarı denmiştir. Aslında müslümanların ileri gelenlerinin tamamı o ihtilâfda Hz. Ali'yi haklı bulmuşlar ve ona taraftar olmuşlardır. Ancak nasıl bazı Hristiyanlar Hz. İsa'yı sevmekte ileri gittikleri gibi, ba`zı müslümanlar da Hz. Ali'yi sevmekte aşırıya gitmişlerdir. Ve başta Abdullah bin Sebe' gibi Yahudi asıllı münâfıklar olmak üzere, bir kısım müfsidler, bu hadiseleri vesile ederek müslümanları birbirine düşürmek istemişlerdir.

Kelime anlamıyla Alevî de Hz. Ali'yi seven ve ona mensub olan kişi demektir. Bu manada, müslüman olan herkes alevîdir. Zira Hz. Ali'yi sevmeyenin imanından şüphe edilir. Alevîlik aslında şî`îliğin Anadolu'ya has hale gelmiş ve daha ziyâde tasavvufî bir tarikat rengine bürünmüş şeklidir. Bunu biraz sonra açıklayacağız.

O halde Hz. Ali' yi seven ve ona muhabbet edenleri iki guruba ayırmak icabetmektedir:

Birincisi; şî`a-ı velâyet de diyebileceğimiz ve Hz. Ali'yi sırf Allah rızâsı için hasbî olarak sevenlerdir. Gerçek manada alevîler de, bu guruba dâhildirler. Biraz sonra zikredeğimiz gibi, bu manada alevîlerin reisi, Erdebil'de bir asra yakın irşâd vazifesini yapan ve Hz. Peygamber'in neslinden gelen Şeyh Safiyyüddin Erdebîlî'dir (1392). Bunların mesleği muhabbettir. Muhabbetin şe'ni de ifrâttır. İlk üç halifeyi zemmetmemek, daha evvel zikrettiğimiz İslâmın temel esaslarının dışına çıkmamak kaydıyla,

bunlar ma`zûr olabilirler[1]. Şî`a-i velâyet dediğimiz ve hakiki alevîlerin de içinde bulunduğu bu gurup, Hz. Ali'yi seven ve hürmet eden ehl-i sünnete karşı, Hz. Ali'nin de bizzat sevdiği ve hürmet ettiği Ebubekir ve Ömer' i nasıl seviyorsunuz? diye itiraz etmez ve edemez.

Bu gurubun ehl-i sünnete itiraz etmeye hakları yoktur. Zira ehl-i sünnet Hz. Ali' yi hâşâ zemmetmedikleri gibi, ciddi severler. Fakat Hz. Peygamber'in tehlikeli kabul ettiği, aşırı muhabbetten çekiniyorlar. Hz. İsa hakkında Hristiyanların muhabbeti zarar verdiği gibi, özellikle Suriye' deki Nusayrîlerin ve İran' daki bazı Gulât-ı Şî`a'nın yaptığı tarzda ölçüsüz Hz. Ali sevgisi de zarar vermektedir.

Önemle belirtelim ki, Hz. Ali'yi ve onun temsil ettiği ehl-i beyti sevmek her müslümanın görevidir. Zira Kur'an, Hz. Peygam-ber'in peygamberlik vazifesini icrâsı karşılığında, ümmetinden hiç bir ücret taleb etmediğini, sadece ve sadece kendi Âli-i Beytine muhabbeti istediğini açıkça ifâde eylemektedir[2]. Hz. Peygamber de, **"Her nebînin nesli kendindendir. Benim neslim Ali'nin neslidir."** ve **"Ben kimin dostu isem, Hz. Ali de onun dostudur."** buyurarak, bu manayı teyid eylemiştir. Hz. Aii, gerçekten Şâh-ı velâyettir.

Hz. Peygamber, bir diğer hadisinde, **"Size iki şey bırakıyorum. Onlara sımsıkı sarılırsanız, kurtuluşa erersiniz. Biri Kitâbullâh ve biri de Âl-i Beytim."** Çünkü sünnetin menbaı ve muhâfızı, gerçek manada âl-i beyttir. Bu sebepledir ki, Peygamberin sünnetine ve Kur'an'a uymayı terkeden hakîkî âl-i beytten olmadığı gibi, âl-i beyte gerçek manada dost da olamaz.

İkincisi: Şî`a-i hilâfet ve saltanattır. Ya`ni Hz. Ali'yi sırf siyâsi maksatlarla sevenlerdir. Bu manada muhabbetin içine si-

---

1 Bedîüzzaman, Said Nursi, Lem`alar. sh. 22 vd.

2 Kur'an, Şu`arâ Sûresi, Âyet, 23

yâset girdiği için, garazdan ve tecâvüzden kurtulamıyorlar. Bu siyâsi taraftarları şöyle sıralayabiliriz: Hakem olayına kadar Hâricîler; aslı Yahudi olan Abdullah bin Sebe' gibi münâfıklar; Emevîlerin zulümlerinden ve ırkçı hareketlerinden rahatsız olarak Hz. Hasan ve Hüseyin Efendilerimizin yanlarında yer alanlar; Hz. Ali sevgisini bazı Hristiyanların Hz. İsa'yı sevmesine çeviren İranlılar ve nihâyet Hz. Ömer eliyle saltanatları ellerinden alındığı için Ömer ismine alerji duyan bazı çevreler.

Bu gurubun da ehl-i sünnete itiraz etmeye hakları yoktur. Çünkü bunlar, Hz. Ali'yi fevkalade sevmek iddiasında oldukları halde aslında onun şanına nakîse isnâd ediyorlar ve hatta O' nun manevî şahsiyetine karşı su-i ahlâkda bulunuyorlar. Bir kısmı diyor ki; Hz. Ebubekir ile Hz. Ömer haksız oldukları halde Hz. Ali hâşâ dalkavukluk etmiş ve İran şi`îlerinin terminolojisine göre takıyyede bulunmuş; yani onlardan korkmuş, riyâkârlık etmiş.

Acaba Hz. Ali gibi bir İslâm kahramanı ve Esedullâh=Allah' ın arslanı ünvânını kazanan bir zatı, riyâkârlık ve korkaklıkla ithâm etmek onu sevmek midir? Eğer haksız olduklarına inansaydı, böyle bir kahraman 20 sene onların şeyhülislâmlıklarını yapar mıydı? Gerçekten Hz. Ali, ilk üç halifeyi hak görmeseydi, bir dakika tanımaz ve itaat etmezdi. Demek onları haklı gördüğü için, gayret ve cesaretini hakperestlik yoluna teslim etmiştir.

Anadolu'da alevî tabiriyle şî`anın yani Hz. Ali taraftarlığının bir tasavvuf tarikatı tarzında çıkmasının da önemli sebepleri vardır. Anadolu'yu ma`nen ihyâ eden manevîyât erenlerinin önemli üç merkezi mevcuttur: Horasan, Şirvan ve Erdebil.

Şi`î Safevî sülâlesinin saltanat merkezi olan Erdebil, Safevî saltanatı ortaya çıkmadan evvel dünyaya irşâd dersi veren mürşidlerin diyârıdır. XIV. asırda burada mürşidlik vazifesini yapan Safiyüddin Erdebîlî (1392), aynı zamanda Musa Kâzım yoluyla Hz. Peygamber' in neslinden gelen bir seyyiddir. Bunun yerine oğlu Şeyh Sadreddin Musa Erdebîlî geçmiştir. Onun yerine de Somuncu Baba'nın mürşidi olduğu söylenen Hâce

Alâaddin Ali Erdebîlî (1429) mürşid olmuştur. Bunu, Şeyh Şah diye de bilinen İbrahim Erdebîlî izlemiştir. Buraya kadar, Anadolu'dan Erdebil'e akın eden âlimler, şeyhler ve yüzlerce müritlere tarikat dersi veren Erdebîl âilesi, bunların torunu ve Şah İsmail'in babası olan Şeyh Haydar zamanında, manevî tarikat reisliğini, dünya saltanatına alet etmişlerdir. Böylece şi`î olan Safevî saltanatı ortaya çıkmıştır. Tamamen sünnî olan Osmanlı Devleti ile rakib olan Safevîler, siyâsi menfaat uğruna, bazı cüz`î meseleleri büyütmüşler. İşte Erdebil'deki tarikatın Anadolu'da kalan müritlerinin bir kısmı, muhâlifleri olan insanların Âl-i beyti sevmediklerini ve Hz. Ali'nin gerçek taraftarlarının kendiler olduklarını yaymaya başlamışlardır. Zamanla aradaki siyâsî ihtilaflar da bu çekişmeyi körükleyince, iki toplum arasında ifrât ve tefrîtler yani aşırılıklar başlamıştır. Bu arada kendileri de âl-i beyt olan Anadolu'daki bazı insanlarımız, ister istemez, seyyid olan Şah İsmail ve çevresinin tesiri altında kalmışlardır[1].

Bu te'sir, yukarıda anlattığımız, şî`a-i velâyet manasında kaldıkça zarar vermeyecektir. Maalesef bu aşırılıklar neticesinde, alevîler arasında alevîlikle ve İslâmiyetle alakası kalmayan insanlar türediği gibi, ehl-i sünnet arasında da haksız olarak onları tekfir eden bazı şahıslar türemiştir. Karşılıklı ifrât ve tefrîtler asırlara yayıldıkça, alevî kesimin, Erdebil Şeyhlerinin dünyaya yaydığı İslâmın esaslarıyla alâkaları azalmaya ve bir kısım örf ve âdetlerin etkisiyle de bazı İslâmi esaslardan bîhaber olmaya başladıkları görülmüştür. Muharrem Orhon gibi alevîlerin, işte bu manada evlâd-ı resûl ve seyyid olduklarını söylersem ve hatta elinde bulunan fermânın gereğini bilerek ve üzülerek yerine getiremediğini beyân edersem, her halde garip karşılamazsınız.

---

1 Akgündüz, Ahmed, Somuncu Baba, sh. 27 vd.; Kırkıncı, Mehmed, Alevîlik Nedir?, sh. 51vd

IV- NETİCE

Netice olarak şunu söyleyebiliriz: Aslında bir müslümanın veya bir tarikatın Hz. Ali muhabbetini meslek ve meşrebine esas kabul etmesinin dinen hiçbir mahzuru yoktur. Başka sahâbelere dil uzatmamak, Kur'an ve Sünnet'i kabul etmek, namaz ve oruç gibi farzları ve içki kumar gibi yasakların varlığını inkâr etmemek kaydı ile, A1-i beyt muhabbetini şiar edinmenin hiçbir mahzuru yoktur. Kur'an ve sünneti bilen ve yaşamaya çalışan hakiki bir alevî, ancak Allah'ı ilâh olarak kabul eder. Kendisini İslâmiyetin bir ferdi olarak bilir. Peygamberimizi en son peygamber ve Kur'an'ı da en son semâvî kitap olarak kabul eder. Bunlar gerçekleşince, ayrılığı sun`î olduğu ortaya çıkar. Bunun yegâne çaresi, Kur'an'ı ölçü almaktır. Bu sayılanlardan birini inkâr eden veya başta zikrettiğimiz manada alevîliği kendi çıkarları doğrultusunda yorumlayanların anladığı manada alevîlikle, ne alevîliğin ve ne de İslâmiyetin ilgisi yoktur.

Bu hususda son tavsiyem ve çağrım, Bediüzzaman'ın tavsiyesi olacaktır. Bu tavsiyeyi kısmen güncelleştirerek arz ediyorum:

"Her şeyin ifrât ve tefrîti iyi değildir. İstikâmet ise, vasat yolda yürümektir ki, Hz. Peygamber'in izinden giden bütün ehl-i sünnet vel-cemâ`at olan müslümanlar, bu yolu tercih etmiştir. Fakat maalesef ehl-i sünnet vel-cemâ`at perdesi altında Vehhâbîlik ve Hâricîlik fikri kısmen girdiği gibi, siyâsét meftûnları ve bir kısım ateistler, Hazret-i Ali'yi tenkid ediyorlar. Hâşâ, siyâseti bilmediğinden hilâfete tam liyâkat göstermemiş, idâre edememiş diyorlar. İşte bunların bu haksız ithâmlarından Alevîler, ehl-i sünnete karşı küsmek vaziyetini alıyorlar. Halbuki ehl-i sünnetin düsturları ve esas .mezhebleri, bu fikirleri netice vermiyor; belki aksini netice veriyor. Hâricîler ve ateistler tarafından gelen böyle fikirler ile ehl-i sünnet mahkûm olamaz. Belki ehl-i sünnet, Alevîlerden ziyâde Hazret-i Ali'nin taraftarıdırlar. Bütün

hutbelerinde ve du`âlarında, Hazret-i Ali'yi lâyık olduğu senâ ve medihle zikrediyorlar. Özellikle ehl-i sünnet mezhebinden olan evliyâ ve asfiyâ, Hz. Ali'yi mürşid ve Şâh-ı Velâyet biliyorlar. Alevîler, hem alevîlerin, hem de ehl-i sünnetin nefretini kazanan Hâricîleri ve ateistleri bırakıp ehl-i hakka karşı cephe almamalıdırlar. Hatta bir kısım alevîler, ehl-i sünnetin inadına sünneti terk ediyorlar.

Ey ehl-i hak olan ehl-i sünnet vel-cemâ`at! Ve ey âl-i beytin muhabbetini kendilerine meslek edinen alevîler! Çabuk bu manasız ve hakikatsız, haksız ve zararlı olan tartışmaları aranızdan kaldırınız. Yoksa geçmişte komünizm ve dinsizlik cereyânı, birinizi diğeri aleyhinde kullandığı gibi, bugün de vatan ve millet düşmanları, vatanımızı ve milletimizi bölmek için, birimizi diğeri aleyhine kullanabilirler. Hepimiz de ehl-i tevhîd olduğumuzdan, kardeşliği ve birliği emreden yüzlerce kudsî bağ aramızda varken ayrılığı gerektiren cüz`î meseleleri bırakmak elzemdir."

Bu mevzuda daha fazla bilgi edinmek isteyenler, Muhterem Hocam Mehmed Kırkıncı'nın **"Alevîlik Nedir?"** adlı eserini mutlaka okumalıdırlar.

§. 5- EBEDÎ RİSÂLETİN TEMEL MAKSATLARINDAN BİRİ: NESLİN KORUNMASI

I- KONUNUN TAKDİMİ VE KAPSAMI

Dünyadaki gelmiş geçmiş bütün hukuk sistemlerinin hükümleri incelendiğinde istikrâ ile sâbit olur ki, tamamının ortak ve temel bir maksadı vardır: O da Allah'ın yarattığı başta insan olmak üzere bütün yaratıkların yararına olan şeyleri gerçekleştirmek, onların menfaatlerini korumak ve gelecek zararları önlemektir. Zaten hak kelimesi, hukuken korunan menfaat diye tarif edilmektedir. İşte bu yararlar ve menfaatler nelerdir? Bunlar, insanların hevâ ve arzularına göre mi tesbit edilecektir? Yoksa insanı ve bütün yaratıkları yaratan Allah'ın bir nevi o yaratıkların katalogu olarak gönderdiği mukaddes kitaplar ve ilâhî hukuk sistemleriyle mi tesbit edilecektir? Her halde bir makinanın en iyi çalışma katalogunu onu yapan ustası tesbit edecektir. Ustanın dışında eller karışınca, makinanın motoru patlayacak ve makine parça kıracaktır. İşte başta insan olmak üzere bütün yaratıkların katalogu demek olan ilâhî hukuk sistemlerinin en sonuncusu ve en mükemmeli Kur'an'dır ki, Reslüllah'ın ebedî risâletinin birinci ve en önemli kaynağıdır.

Tek kaynağı Kur'an olan İslâm Hukukunun **makâsıd-ı şerî'at** tabir edilen temel maksatlarını, İslâm Hukukçuları üç ana bölüme ayırmışlardır: **Zarûriyyât**, **hâciyyât** ve **tahsîniyyât**.

Bizim konumuz, bu üç maksattan birincisi olan zarûriyyât ile alakalıdır. İslâm Hukukçularının tesbitlerine göre, fertlerin hayatı ve toplumun huzuru ve istikrarı kendilerine bağlı bulunan; korunmadığı takdirde ferdin hayatı ve toplumun âsâyişi tehlikeye giren ve mutlaka korunması gereken beş temel değere zarûriyyât tabir edilmektedir ki, kısaca şunlardır: **Din, Can, Akıl,**

Nesil ve Mal. Bazı ihtilaflar bulunmakla birlikte, zikr edilen bu sıra, aynı zamanda en değerliden daha az değerliye göre bir sıralamadır[1]. Ebedî risâletin insanlığa getirdiği en büyük hediye olan şerî'at-ı İslâmiyye, hak ve hukuk deyince, ilk evvela hukuk tarafından korunması icabeden beş korunmasını ana maksat yapmış bulunmaktadır. Bütün hukuk sistemleri, bu beş temel değeri korumaya yönelik hükümler sevk etmişlerse de, en son ilâhî hukuk nizâmı olan İsâmiyet, bunların korunması için ikili bir tedbire başvurmuştur:

Birincisi; bu temel değerlerin vücudu için aldığı tedbirlerdir.

İkincisi ise, vücudunun korunması için aldığı tedbirlerdir.

İşte bizim tebliğimizin konusu, bu değerler arasında din, can ve akıldan sonra dördüncü sırada yer alan **neslin korunması** meselesidir. Biz, evvela neslin çoğalması ve vücudu için İslâmiyet tarafından alınan tedbirleri inceleyip, sonra da korunması için alınan tedbirleri kısaca özetleyelim.

II- NESLİN ÇOĞALMASI VE VÜCUDU İÇİN ALINAN TEDBİRLER; KADIN-ERKEK MÜNÂSEBETLERİNE DENGELİ YAKLAŞIM VE MEŞRU' DAİREDE AİLE HAYATI

Meşru dairedeki aile hayatı neslin çoğalmasının birinci ve tek şartıdır. Meşru dairede aile hayatının temini ise, kadın ile erkek arasındaki dengenin iyi kurulmasına bağlıdır. Tarih boyunca insanlık, kadın-erkek ilişkilerinin düzenlenmesinde, aşırılıklardan kurtulamamıştır. Kadın, bir tarafdan, insanın varlığına sebep olan annedir; dünya hayatının iniş ve çıkışlarında erkeğe yol arkadaşlığı yapan eşdir. Diğer tarafdan uzun zamanlar bir

---

[1] Şâtıbî, Ebu İshak İbrahim bin Musa, El-Muvâfakât Fî Usûl'iş-Şerî'a, Kahire 1975, c. II, sh. 8-10.

hizmetçi ve köle seviyesine düşmüş, âdi bir eşya gibi alınıp satılmış bir metâ'dır; hak ve hürriyetlerden mahrûm bir yaratıktır. Öte yandan ise, aynı kadın liyâkatinin çok üstünde büyütülüp göklere çıkarılmıştır ve neredeyse mukaddes bir varlık gibi tapılmıştır.

İster bir köle gibi kabul edilsin, isterse tapılacak bir tanrıça seviyesine çıkarılsın, kadının aile hayatının temel taşı olduğu bütün insanlık tarafından en azından inkâr edilememiştir. İslâmın da kabul ettiği ve insan yaratılışının da ortaya koyduğu gerçek budur. Gerçekten, insanın bu dünyada en fazla muhtâc olduğu şey, kalbine karşılık bir kalbin bulunmasıdır. İnsanlar, böyle bir kalbi bulmalı ki, karşılıklı sevgilerini, şevklerini ve kederlerini mübâdele edebilsinler. Lezzet ve sevinçlerde ortak olabilsinler. Kederde ve tasada yardımlaşsınlar. İşte bu kalb, kadın kalbidir. Onun için Hz. Peygamber, "**Bana dünyanızdan üç şey sevdirildi; kadın, güzel koku ve namaz**" buyurmuştur. İslâmın aile hayatından anladığı şudur:

Her insanın küçük bir dünyası, belki küçük bir cenneti, kendi hânesidir. Bu mutluluk yuvasında Allah'a ve Ahirete iman gibi, beraberliği sonsuza götüren değerler bulunmazsa, o ailenin bütün fertleri, şefkat, sevgi ve ilgisi derecesinde endişe ve sıkıntılar çeker. O cenneti cehenneme döner. Veya geçici eğlenceler ve aile partileri ile güya bu sıkıntıları unutmaya çalışırlar. Halbuki Allah'a ve âhirete iman gibi değerler sayesinde, aile hayatı sadece dünyada sürdürülecek kısa bir beraberlik değil, belki Âhirette dahi devam edecek mutlu bir yuva halini alır. Karısını, ebedî hayat arkadaşı olarak sever. Gerçek sevgi ve şefkate muvaffak olur. Beraber ebedî hayata yürüdükleri hayat arkadaşına, bir velinimeti olarak bakar ve öyle hürmet eder. Yaşlandıkça ve dünyevî güzelliği azaldıkça hürmeti eksilmez, cennetteki ebedî güzelliğini ve mutlu beraberliklerini düşünerek daha da hürmet eder. Denebilir ki, kadınlar, İslâm dini ile layık oldukları mevki ve değeri kazanmışlardır. Tarih boyunca özledikleri huzur ve saadete ulaşmışlardır. İslâmiyet, kadın ve erkek

münasebetlerinde ifrat ve tefrit uygulamalarını kaldırmış, iki cins arasında tam bir denge ve âhenk kurmuştur.

İslâm'a göre Allah'ın yaratığı olmak bakımından kadınla erkek tamamen birbirine eşittir Hz. Peygamberin ifadesiyle **"Kadın-erkek bütün insanlar, tarak dişleri gibi birbirlerine eşittirler"**. Kadın ve erkek bir bütünün iki parçasıdır. Birbirlerini tamamlarlar. Şu âyet bunu çok güzel ifade etmektedir:

"Kadınlar sizin elbiseniz, örtünüz; siz de onların elbisesi, örtüsüsünüz"[1]. Bu ayeti iki şekilde anlamak mümkündür: İki açıdan sizler birbirinizin elbisesi mesabesindesiniz, bir taraftan elbise gibi yekdiğerine sarmalaşırsınız, diğer cihetten de elbisenin ayıpları örtmesi, soğuk ve sıcaktan koruması gibi her biriniz diğerinin ayıplarını örter, eksikleri tamamlar, biri birisiz olamaz.

O halde erkek mi üstün kadın mı üstün münakaşası bile yersizdir. Yine Kur'ân'ın açıklamasına göre, erkeğin kadında bulunmayan bir takım yaratılıştan meziyet ve üstünlükleri bulunduğu gibi, aynı zamanda kadının da erkekte bulunmayan yaratılıştan bazı meziyet ve üstünlükleri mevcuttur. Bu sebeple her ikisi de ayrı ayrı yönlerden birbirine muhtaçtırlar ve bu şekilde erkekle kadın yaratılış itibariyle birbirinden farklı ve karşılıklı üstünlüklere sahiptirler. Aynı noktalarda mukayeseye kalkışmak yanlış sonuçlara götürür.

Bu arada Peygamber'in asrında meydana gelen bir hâdiseyi anlatalım. Hz. Peygamber'in hanımlarından Ümmü Seleme, bir gün Peygamber'e gelerek, kadınların neden cihâda gitmediklerini ve neden kız çocukların mirastan yarım pay aldıklarını sorar ve izahını ister. Bu arzu üzerine kadın erkek arasındaki münâsebete ve dengeye dikkatleri çeken şu âyet gelir:

"(Özellikle erkeklerle kadınlar arasında yekdiğerinizin makamına göz dikerek kıskançlık ve kötü arzular besleme-

---

[1] Kur'an, Bakara Sûresi, 187.

yiniz, rekabet edip üstünlük taslamayınız). Allah'ın ba'zısına diğerinden fazla olarak bahşettiği üstünlükleri temenniye de kalkışmayınız. Erkekler çalışma ve emeklerinin karşılığını alacaklar, kadınlar da çalışma ve emeklerinin karşılığını göreceklerdir"[1].

İşte bu manada meşru dairedeki aile hayatı neslin vücudunun ve çoğalmasının birinci şartıdır. Zira ebedî risâletin getirdiği anlayışa göre, evlenmedeki asıl hikmet, sadece insanın şehvetini tatmin etmek değildir. Eğer böyle olsaydı, erkeğin birden fazla kadınla evlenmesine değil, kadının birden fazla erkek ile evlenmesine müsaade edilirdi. Halbuki evlenmede asıl hikmet ve gaye, tenâsül yani neslin çoğalmasıdır. Bütün hayvanlar ve hatta bitkiler de bunun şâhididirler. Zira hayvanlar ve bitkilerde dişi ile erkeğin bir araya gelmesi, ilmin şahâdetiyle neslin çoğalması içindir. Şehvetin tatmini ve bundan alınan lezzet ise, bu vazifeyi gördürmek için ilâhi rahmet tarafından verilen cüz'î bir ücret mahiyetindedir. O halde hem b¸t¸n canlılarda müşâhede edilen vâkıa ve hem de hikmet gösteriyor ki, evlenmeden temel gaye neslin çoğalmasıdır[2].

Bunu temin etmek için meşru nikâh akdi İslâmiyet tarafından hem bir vazife hem bir hak, ayrıca hem bir ibâdet ve hem de muâmelât olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple, ehl-i sünnetin ekseriyetine göre, Kur'an'ın "Evleniniz" emri, nefsin galeyânı ve zinâya düşmek korkusu halinde, ailenin geçimini sağlamaya muktedir olanlar için, farz-ı ayndır. Hanefi hukukçular, ferdî nokta-i nazardan nefsin galeyânı ve zinadan korkulması halinde vâcib ve itidal halinde ise sünnet-i müekkededir. Reslüllah'ın "Nikâh benim sünnetimdir; kim benim sünnetimden yüz çevirirse, benden değildir" hadisi, bu şekilde tefsir edilmiştir. Kadına zulm edilme korkusu bulunması halinde ise, nikâh mekrûhdur.

---

1 Kur'an, Nisâ Sûresi, 32

2 Nursî, Bediüzzaman, Sözler, İstanbul 1993 Sözler Yayınevi, sh. 398.

Yine Hanefî hukukçulara göre, ferde vâcib olan nikâh, ümmete farz-ı kifâyedir. Zira ümmetin tamamı nikâhı terk etmesi halinde, tamamının ibâdetle meşgul olduğu tasavvur olunsa dahi, neslin kesilmesinden dolayı caiz değildir ve bütün ümmet müslüman nesillere suikast suçunun cezasından kurtulamayacaklardır. Bu sebepledir ki, İslâmiyette evlenenlere her açıdan yardım etmek de bir vazifedir. Nikâh ve evlenme işleri zorlaştırılmamalı; belki kolaylaştırılmalıdır. Zira nikâhın zorlaştırılması demek, zinanın kolaylaştırılması demektir[1].

Neslin çoğalması, bütün milletlerce arzu edilen bir durumdur. Bunun tek istisnâsı, Türkiye başta olmak üzere, geri kalmışlığa mahkûm edilen bazı müslüman ülkelerdir. Avrupalı devletler neslin çoğalması için her çeşit tedbiri alırken, bizim ülkemizde, neslin azalması için bir gayret görülmektedir. Halbuki dünyada hiç bir hükümet ve millet yoktur ki, neslin çoğalmasına taraftar olmasın. Bu sebepledir ki, Hz. Peygamber de, "Evle-niniz, çoğalınız. Ben kıyâmette sizin çokluğunuzla iftihâr edeceğim." buyurmaktadır[2].

İslâmiyetin meşru dairedeki aile hayatını, neslin vücudu için zaruri bir şart olarak görmesi, bütün dünya milletleri ve hukukçuları tarafından kabul edilmektedir. Zira, biraz sonra göreceğimiz gibi, zina, ahlaksızlık ve tesettüre riâyet etmeme gibi, aile hayatına aykırı haller, neslin tüketmektedir. Bunun en büyük şâhidi, nüfusu günden güne azalan ülkelerdir ki, başta Yunanistan, Fransa ve İngiltere olmak üzere bu tür ülkelerde, nikâh azalmakta ve gayr-ı meşru hayat çoğalmaktadır. Devletin bütün teşviklerine rağmen bu ülkelerde meşru evlilik ve dolayısıyla

---

1 Kur'an, Nisâ, 4; Kâsânî, Ebubekr bin Mesud, Bedâyi'us-Sanâyi' Fî Tertîb'iş-Şerâyi', Beyrut 1974, c. II, sh. 228 vd.; Elmalı, Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1936, sh. 1287-1290

2 Kâsânî, Ebubekr bin Mesud, Bedâyi'us-Sanâyi' Fî Tertîb'iş-Şerâyi', c. II, sh. 228 ; Nursî, Bediüzzaman, Lem'alar, İstanbul 1995, Sözler Yayınevi, sh. 206.

neslin çoğalması temin edilememektedir. Bunlara en acı misâl, Times Dergisinin beyânına göre, Amerika'nın California Eyâletinde doğan 100 çocuktan % 50'sinden fazlasının gayr-i meşru çocuk olmasıdır. Bunun için, Başkan Clinton bazı kanunî tedbirler alınmasını açıkça itirâf etmiştir. Reader's Digest Dergisinin attığı şu manşet haber de, nikâhdan mahrum milletlerin ne hale geldiklerini göstermesi açısından ilgi çekicidir: "Avrupalıların yarısı namussuz." [1].

III - NESLİN KORUNMASI İÇİN ALINAN TEDBİRLER

Bir şeyin vücuda gelmesi kadar, vücudunun devam ve bekası da önemlidir. Nesil için de aynı kaide geçerlidir. Nikâh, neslin vücudu için şarttır. Ancak varlığının devamı ve korunması için de, İslâmiyet çok önemli tedbirler almış bulunmaktadır. Ebedî risâletin neslin korunması için aldığı tedbirleri ise, an başlıklar altında dört an başlık altında toplayabiliriz.

1- Zinanın Haram Kılınması

İslâm Hukukunun neslin devamına en önemli mani olan zinâya bakışı ile, başta Türk Ceza Hukuku Sistemi olmak üzere beşerî ceza hukuku sistemlerinin bakış tarzı tamamen birbirinden farklıdır. İslâmiyet, ister evli ister bekâr veya dul olsun, erkek kadın her çeşit yasak ilişkiyi zina kabul etmektedir. Beşerî sistemler ise, her yasak ilişkiyi zinâ kabul etmemektedir; çoğunluğu sadece evli olan karı-kocanın bir başka erkek veya kadınla olan yasak ilişkisini zina saymakta, bunun dışındaki yasak ilişkileri ise zina kabul etmemektedir. Dolayısıyla beşerî sistemler, zinayı, fertlerin birbiriyle olan münâsebetlerine temas

---

1 Hürriyet Gazetesi, 23 Haziran 1996 tarihli Sayısı, Dünya Haberleri Sayfası.

eden şahsı işlerden kabul etmekte ve toplumun maslahatlarını doğrudan zedelemediğini ileri sürmektedir. Bu sebepledir ki, karşılıklı rıza bulunduğu sürece ve zina edenler evli olmadıkça, herhangi bir cezalandırma yoluna gitmemektedir.

İslâm Hukuku ise, zinanın toplumun yapısını ve selâmetini doğrudan ilgilendirdiğinden, herhangi bir ayırım yapmadan cezalandırma yoluna gitmektedir. Zira zina, aile hayatına tecâvüzdür; aile ise toplumun temelidir. Zinanın serbest bırakılıp cezalandırılmaması, fuhşun yayılmasına vesile olur; bu da ailenin yıkımı ve dolayısıyla toplumun harap edilmesi demektir[1].

Özellikle son asırda meydana gelen ahlâkî çürümeler, İslâm Hukukunun haklılığını ortaya koymaktadır. Avrupa ve Amerika'da toplumun darmadağın olması, ailelerin yıkılmaya devam etmesi, meşru dairede aile hayatının ahlak dışı sayılacak kadar azalması, tamamen zinaya bu şekilde yaklaşılmasının, fertleri şehvetleriyle başbaşa bırakmanın ve zinanın topluma değil fertlere ait bir şahsî muamele imiş gibi görülmenin acı meyveleridir. Bir çok devlette nüfusun durması değil, belki azalmaya başlaması söz konusudur. Yunanistan ve Almanya bunların en kötü örnekleridir. Evlenme külfetine katlanmadan erkeğin istediği kadınla beraber olması, evlilik müessesesine darbe vurmuştur. Zinanın yaygınlaşması, gebeliği durdurmuş ve bununla da kalmayarak başta AIDS gibi asrın hastalıklarını beşerin başına musallat eylemiştir. Maalesef İslâm ülkeleri de İslâmın ruhundan uzaklaştıkça, hem nüfusun azalması ve hem de belâ hastalıkların yayılması gibi dertlere mübtelâ olmaktadırlar.

Gerçekten zinâ, gerek sıhhî, gerek tabi'î, gerek ahlâkî, gerek hukukî ve gerek sosyal, hangi cihetten düşünülürse düşünülsün, çok zararlı ve tahrib edici bir kötülüktür. Tıbbî tabir ile ifade edilecek olursa, zina sosyal bünyenin frengisidir. Bu manayı açıklayan Hz. Resûlüllah şöyle buyurmaktadır:

---

1 Abdülkadir Udeh, Et-Teşrî'ul-Cinâiyy'ül-İslâmî Mukaranen Bil-Kanun'il-Vad'î, Beyrut, c. II, 346 vd.

"Ey insan toplulukları! Zinadan sakınınız. Çünkü zinada, üçü dünyada ve üçü de Âhirette olmak üzere altı kötülük vardır. Dünyadakiler şunlardır: insanın kıymetini azaltır; fakirliği arttırır ve ömrü kısaltır. Âhirettekiler de şunlardır: Allah'ın gadabını celbeder; hesâbın kötülüğünü netice verir; Cehennem ateşinde ebediyyen kalmağa yol açar."[1].

İslâmiyet neslin en büyük düşmanı olan zinayı durdurmak için çok önemli tedbirler almış bulunmaktadır. Bunlardan önemli olanlarını zikretmekte yarar vardır:

Birincisi; Kur'an'ın Nur Sûresi 2. âyetinin emir buyurduğu ve muhsan olmayan yani evli ve müslüman olmayan kimselere tatbik olunacak olan celde yani İslâm Hukuku Kitaplarında anlatılan şartlar çerçevesinde deriye vurma cezasıdır. Buna Osmanlı Kanunnâmelerinde sopa veya değnek cezası yahut kırbaç cezası da denmektedir. Kur'an bu cezayı ifade ederken, **"Allah'ın takdir ettiği cezayı verirken acıyacağınız tutmasın; Allah'a ve âhiret gününe iman ediyorsanız böyle yaparsınız. Mü'minlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya şâhid olsun."**[2] buyurmaktadır. Bunun birinci sebebi, kırbaç cezasında suiistimale meydan vermemek için açıkta tatbikinin istenmesidir. İkinci sebebi de, iffet ve namusun kıymetini ilan etmek ve suçluyu teşhir eylemektir. İdrâki olanların vicdanında en cüz'î teşhirin bile psikolojik bir işkence meydana getireceğinde şüphe yoktur[3]. Bu cezanın insana rahatsızlık vermesinden ziyâde, terbiye ve ibret maksadı ön plandadır.

İkincisi; Muhsan yani evli ve müslüman olup da zina edenlere ise, meşhur sünnet ve Hz. Peygamber'in Mâiz ve Gâmidiyye olaylarındaki fiilî sünneti ile recm yani taşlayarak öldürme cezası vaz' olunmuştur. Bu cezayı gerektirecek zina

---

1 Elmalı, Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1936, sh. 3470-3471

2 Kur'an, Nur, 2

3 Elmalı, Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, sh. 3472 vd.

suçunun şartları o kadar ağırdır ki, (dört erkek şahidin fiilen zina halinde görmeleri şartı gibi), İslâm tarihinde bunun da zinadan korkutmak için olduğu hemen anlaşılmaktadır

Üçüncüsü; Zina eden erkek ve kadınla evlenmenin, bazı hukukçuların beyanına göre haram kılınması ve ekseri müfessirlerin ve hukukçuların beyânına göre ise, zina edenlerle evlenmenin şiddetle tavsiye olunmamasıdır. "Zina eden bir erkek, ancak zina eden bir kadın veya müşrike bir kadınla nikâhlanabilir. Zina eden bir kadını da ancak zina eden bir erkek veya müşrik nikâhlayabilir. Bu nikâh mü'minlere haram kılınmıştır."[1]. Bu âyetten anladığımıza göre, Kur'an;

1) Mü'min erkek ve kadınların müşriklerle evlenmelerini yasaklamıştır.

2) Kârhâneciler ve zinayı sermaye edinenler gibi, Kur'an'ın açıkça haram kıldığı zinayı helal kabul eden ve dolayısıyla küfre gidenlerle nikâh yapmak da müslüman erkek ve kadınlara haram kılınmıştır.

3) Zinayı helâl görmemekle beraber zina ettiği açıkça belli olan erkek ve kadınlarla, müslüman erkeklerin evlenmesi ise, tahrîmen mekrûhdur. Kısaca zinanın bir cezası da, namuslu ve dindar insanlarla evlenememektir[2].

Kur'an, bu üç önemli ceza ile zinayı ortadan kaldırıp nesli korumayı gaye edinirken, buna direnen ve hatta bütün İslâm tarihi boyunca bir elin parmakları kadar tatbik edilen recm cezasını vahşetler vasıflandıranlar olmuştur. Ancak günümüz-deki hukuk sistemleri, bu cezaların yerine hapis veya bazan para cezasını koymakla, zinanın önlenmesine değil yayılmasına vesile olduğunu kendisi de kabul etmektedir. Amerika'da yapılan bir araştırmaya ve Başkan Clinton'ın da beyânına göre, 1983 yılından 1996 yılına kadar hapishânelerden tahliye edilen

---

1 Kur'an, Nur, 3

2 Elmalı, Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, sh. 3474 vd.

tecâvüzcülerden % 27'si kısa bir süre içerisinde yeniden aynı suçu işlemiş ve tekrar hapse girmiştir. Aynı durum Türkiye için de s^z konusudur[1].

2 - İffete İftirânın (Kazf) Yasaklanması Ve Şiddetle Cezalandırılması

İslâm Hukukunun neslin korunmasına yönelik aldığı tedbirlerden biri de, iffete iftirayı yasaklamasıdır. Müslümanların zinadan kaçınmaları zaruri görüldüğü gibi, birbirlerini bu tür ithamlardan korumaları da zaruridir. Yoksa zinadan kaçınma bahanesiyle şuna buna zinâ isnâd ederek iffetli insanların namuslarına dokunmak da neslin korunmasına karşı işlenmiş bir cinâyettir ki, buna **remy** veya **kazf** tabir edilir. Bu tabir, namuslu insanlar delilsiz ve mesnedsiz iftirâda bulunmak, öldürmek için şiddetli ok atmak kadar hayata hücum olduğunu iş'âr için kullanılmıştır. İslâm Hukukuna göre, iffete iftirânın iki çeşidi vardır: **Birincisi,** had cezasını gerektiren kazf suçudur ki, muhsan yani namuslu, hür ve müslüman insanlara iftirâ etmek demektir. **İkincisi ise,** tazir cezasını gerektiren iftiralardır ki, birinci gruba girmeyenler bu gruba girer[2]. İslâm Hukukuna göre, bir insan bir diğer insanın iffetine iftirâ ettiğinde, mutlaka ileri sürdüğü iddiayı isbat etmesi gerekir; aksi takdirde cezalandırılır. Ancak bir insan bir insana söverse veya hakaret ederse, isbata gerek olmadan cezalandırılır. İffete iftira suçu konusunda, günümüz ceza hukuk sistemlerinin yaklaşımı bundan farklıdır.

Neslin korunması için alınmış tedbirlerden olan kazf suçunun cezalandırılmasında İslâm Hukukunun şu cezaları öngör-

---

1 Hürriyet Gazetesi, 23 Haziran 1996 tarihli Sayısı, Dünya Haberleri Say-fası.

2 Abdülkadir Udeh, Et-Teşrî'ul-Cinâiyy'ül-İslâmî Mukaranen Bil-Kanun'il-Vad'î, Beyrut, c. II, 455 vd.

düğünü biliyoruz:

1) Kur'an'ın emri gereği, hür, müslüman ve namuslu insanların iffetlerine iftira edip de bunu dört şahitle isbat edemeyenlere, seksen kırbaç cezası vurulacaktır.

2) Sadece bu ceza ile kalınmayacak ve bu suçu işleyenler fâsık yani Allah'ın emirlerini çiğneyen bir günahkâr olarak şâhitliği kabul edilmeyecektir. Hanefi hukukçulara göre, tevbe ile had sâkıt olmayacaktır.

3) Karı-kocadan biri eşinin iffetine iftira eder de dört şâhitle bu iddiasını isbat edemezse, liân yani karı koca arasında lanetleşme yapılacak ve neticede bu aile yuvasının mahkeme kararıyla sona erdirilmesine karar verilecektir[1].

3 - Kadınların Tessettür Yani Meşru Dâirede Örtünme İle Emr Edilmeleri

Kur'an, müslüman kadınların, yabancı erkeklerin yanında örtünmesini emretmektedir. Bu emir de neslin muhafazası için alınmış önemli bir tedbirdir. Bir ailenin mutluluğu, koca ve karı arasında bir karşılıklı güven ve samimî bir hürmet ve muhabbetle devam eder. Tesettürsüzlük ve açık saçıklık, o emniyeti bozar, o karşılıklı hürmet ve muhabbeti de kırar. Çünkü, açık saçıklık kılığına giren on kadından ancak bir tanesi bulunur ki, kocasından daha güzeli görmediğinden, kendini ecnebîye sevdirmeye çalışmaz. Dokuzu, kocasından daha iyisini görür. Ve yirmi adamdan ancak bir tanesi, karısından daha güzelini görmüyor. O vakit o samimî karşılıklı muhabbet ve hürmet gitmekle beraber, gayet çirkin ve gayet alçakça bir his uyandırmaya sebebiyet verebilir.

---

1 Kur'an, Nur, 4-6; Elmalı, Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, sh. 3478 vd

İşte bu durum yani tessettür denilen örtünme emrinin kaldırılması, evlenmeyi çoğaltmaz, belki azaltır. Çünkü, en serseri ve asrî bir genç dahi hayat arkadaşı olan hanımını namuslu ister. Kendisi gibi asrî, yani açık saçık olmasını istemediğinden bekâr kalır, belki de fuhşa sülûk eder.

Kadın öyle değil; o derece kocasını inhisar altına alamaz. Çünkü kadının -aile hayatında dâhilî müdür olmak haysiyetiyle kocasının bütün malına, evlâdına ve her şeyine muhafaza memuru olduğundan- en esaslı hasleti sadakattir, emniyettir. Açık saçıklık ise, bu sadakati kırar, kocası nazarında emniyeti kaybeder, ona vicdan azâbı çektirir.

İnsanların nefsî heves ve arzularını mütemadiyen heyecana getirecek açık saçıklık, elbette çok sû-i istimâllere, isrâflara, neslin zafiyetine ve kuvvetin düşmesine sebeptir. Bir ayda veya yirmi günde fıtrî ihtiyaca mukabil, her birkaç günde kendini bir israfa mecbur zanneder. O vakit, her ayda on beş gün kadar hayız gibi arızalar münasebetiyle kadından kaçınmaya etmeye mecbur olduğundan, nefsine mağlûp ise fuhşiyata da meyleder. Fuhuş da nesli kurutur ve hastalıklara yol açar[1].

4- Kürtajın Yasaklanması

Bugün dünyanın ve özellikle de geri kalmış ülkelerin bir büyük derdi de, Avrupa ve Amerika'nın baskılarıyla nüfus planlaması adı altında neslin önlenmesi için yerli yersiz tedbirler almalarıdır. Bunların başında kadınların sıhhatini de yakından ilgilendiren kürtaj ve gebeliğin hap veya benzeri yollarla önlenmesi meselesi gelmektedir. İslâmiyet neslin korunması için, zarurî olan haller dışında hem kürtajı ve hem de gebeliğin önlenmesini yasaklamıştır. Peygamberimiz, çeşitli yollarla gebeli-

---

[1] Kur'an, Nur, 30-31; Nursî, Bediüzzaman, Lem'alar, İstanbul 1995 Sözler Yayınevi, sh. 206-207.

ğin önlenmesini **"ve'd-i hafi=gizli cinâyet"** olarak vasıflandırmakta ve şer'an muteber olan şartlar tahakkuk etmeden yapılan gebelik önlemelerinin veya kürtajın, Cahiliye devrine mahsus kızların diri diri öldürülmeleri âdetine benzetmektedir. Anne rahmine düşmeden azl veya başka yollarla gebeliğin önlenmesi, mekruh addedilmekle birlikte caiz görülürken, anne rahmine düştükten sonra ceninin ıskâtı ise, haram olarak vasıflandırılmaktadır. 4 aylık olduktan sonra ise, artık kürtaj yapılması tam manasıyla bir katildir. Netice itibariyle kürtaj ve gebeliğin önlenmesini, zaruri şartlar (mesela annenin hayati tehlikesi gibi) dışında caiz görmeyen İslâmiyet, bu emirleriyle nesli korumak üzere önemli bir tedbiri daha almış bulunmaktadır.

İslâm Hukukunun hukuk düzeni tarafından korunmasını zarûrî gördüğü beş şeyden birinin nesil olduğunu ve bunun da alınan tedbirlerle nasıl korunduğunu, çok kısa bir şekilde özetlemeye çalıştık. Ayrıntılarını merak edenler, fıkıh, tefsir ve hadis kitaplarına mürâcaat edebilirler. Şunu da belirtelim ki, her ne kadar ibâdetlerin farz kılınması daha ziyâde dinin muhâfazasına; yeme, içme ve benzeri âdetlerin tanzimi canın ve aklın muhâfazasına; bir çok hukukî muâmelelerin vaz' olunması neslin ve malın muhâfazasına yönelik olsa da, İslâmın koyduğu yasaklar yani ceza hukuku esasları, beş temel değerin tamamının muhâfazasına yöneliktir. Ancak bazı cezaların konulması, bunlardan özellikle birine veya bir kaçına yönelik olabilir. Kısaca İslâmî cemiyet binasının bekçileri ve muhâfızları, şerî'atın koyduğu hadler ve cezalardır[1]. Zina, iffete iftirâ, açık saçıklığa getirilen sınırlamalar ve kürtaj yasağı gibi yasaklar da, neslin muhâfızları ve bekçileridirler.

---

[1] Şâtıbî, Ebu İshak İbrahim bin Musa, El-Muvâfakât Fî Usûl'iş-Şerî'a, Kahire 1975, c. II, sh. 8 vd.

§. 6 - ŞERÎ'AT NEDİR? NE DEĞİLDİR?

1- "Şerî'at düzeni" tabiri bilhassa son dönemlerde çok sık kullanılıyor. Siz, bu tabir etrafında yürütülen tartışmaları sağlıklı buluyor musunuz?

Hayır, sağlıklı bulmuyorum. Çünkü meselenin câhili olan insanlar, hem siyâset malzemesi olarak ve hem de İslâm düşmanlığının bir nişânesi olarak bu tabiri kasden kullanıyorlar. Şimdi şunu açıklığa kavuşturmakta fayda var; bir müslümanın teokrasiye taraftar olması mümkün değildir. Çünkü gerçek anlamıyla teokrasi islâmiyette yoktur. Teokrasi, Avrupa'da, dünyaya ait hükümleri bulunmayan İncil'i ve Hristiyanlığı papazların idareleriyle tamamlayan ruhânî devlet manasını ifade etmektedir. Bu manada ruhânî devlet anlayışı yani devleti din adamlarının idare etmesi anlayışı İslâmiyette yoktur. Ancak İslâmiyette din ile devlet birbirini tamamlayan iki cüzdür. İslâmiyet ibâdet hükümlerini tanzim ettiği kadar, hukukî hükümleri de tanzim etmiştir. Miras hükümlerini koyan, din adamları değil, Kur'an veya Sünnettir. Ceza hükümlerini koyan, Kur'an veya Sünnettir. Diğer hukukî hükümler de öyledir. Dolayısıyla, şerî'at düzeninden kasıt, İslâmiyetin hükümlerinin hâkim olduğu bir nizâmdır. Bu manasıyla şerî'at düzenine karşı olmak, bilmeden insanı küfre götürebilir. Bu sebeple meseleyi bilen bilmeyen herkesin huzurunda tartışmak tehlikelidir. Şerî'at düzeni, Kur'an ve sünnetten başka bir şey değildir. Bir müslüman, bunları inkâr edemeyeceğine göre, şerî'at düzenine karşıyım da diyemez. Ama şu vardır: Şu anda hâkim olan düzen, İslâmın hükümlerini tatbik etmeyi yasaklıyorsa ve müslüman bir insan da, müslüman olmasına rağmen bu düzeni fiilen değiştirmek durumunda değilse, o zaman mesele başkadır.

Kur'an-ı Kerim, **"Kitabın bir kısım hükümlerine iman edip bir kısmını inkâr mı ediyorlar?"** diye soru sormaktadır.

Bir önemli meseleye dikkat çekmek istiyorum; Biz müslümanız, ama şerî'at düzenine karşıyız diyenler bir kelime oyunu içindedirler. Müslüman halkın bu oyuna gelmemesi lâzımdır. Buradan şerî'at kelimesine gelmek istiyoruz.

2- Evet, şerî'at deyince ne anlamak lâzım?

İslâm hukukunu ifade eden kelimeler arasında **fıkıh**, **şerî'at** ve **şer'** kelimeleri bulunmaktadır. Şerî'at, teşrî'in köküdür ve sözlük anlamı itibarıyla, açık doğru ve düz yol veya su yolu ve cadde anlamında kullanılır. Hukukî manası ise, Allah'ın, peygamberleri vasıtasıyla kullarının mutluluğu için vaz'ettiği hükümler, şeklinde açıklanmaktadır. Ancak buradaki hükümler inançla ilgili olabilir (itikadî hükümler); insanlar ve insan ile Allah arasındaki münasebetlerle ilgili olabilir (amelî hükümler) ve de sadece ahlâkı ilgilendiren hükümler olabilir (ahlâkî hükümler). O halde şeriat deyince, ilahî bir dinin değişmez temel ilkeleriyle zamana göre değişebilen her çeşit hükümler mecmuası akla gelmelidir. **Şer'** kelimesi de şerîatın eş anlamlısıdır. Osmanlı hukukunda bu tabir çokça kullanılmaktadır. Kısaca şerîat, insanlardan sâdır olan iradî fiilleri, ilâhî hükümlerle nizam ve intizam altına alıp sınırlayan kaidelerin bütünüdür. **Bazen mecaz olarak, devletin işlerini düzenleyen nizamların, düsturların ve kanunların tamamına da bu ad verilmektedir**. İzah edilen manada şerî'at, din ve İslâmiyet kelimelerinin eş anlamlısıdır. Ancak önemle ifade edelim ki, **"şerî'at da, yüzde doksan dokuz ahlâk, ibâdet, âhiret ve fazilete dairdir. Yüzde bir nisbetinde siyasete müte'allıktır."**[1]

Sözlükte ilim, anlayış ve kavramak manalarını ifade eden

---

[1] Bediüzzaman, Risâle-i Nur Külliyâtı, c. II, sh. 1922

fıkıh kelimesi ise, terim olarak iki ayrı şekilde açıklanmıştır. İmam-ı A'zam'a göre, medenî münâsebetler açısından (amelen) insanın hak ve vazifelerini öğrenmesidir. Diğer hukukçular ise, fıkhı, istidlâl ve içtihad yoluyla ayrı ayrı kaynaklarından (delillerinden) çıkarılan hukukî hükümleri bilmektir şeklinde tarif etmektedirler. Sonuç olarak, bugünkü anlamda İslâm hukukunun karşılığı fıkıhdır, şeriat değildir. Fıkıh, sadece hukukî hükümleri içine almakta, ahlâkî ve itikadî hükümler kapsamı dışında kalmaktadır. İslâmın ahlâkî, itikâdî ve hukukî hükümlerinin tamamını ifade eden kelime şerî'attır.

Manası bu iken, bir kısım insanların hem müslümanım ve hem de şerî'at düşmanıyım demelerini anlamak mümkün değildir. Her halde bu hal, cehâlet için verilecek en gülünç misallerden biridir. Bir anektodu nakledeyim;

1980'li yıllarda önemli bir devlet yetkilisi, kendisini ziyârete gelen bir hoca efendiye garip laflar eder. Yanında gözetim altına alınan ve sorgulama yapılmak üzere makamına getirilen bir başka hoca efendi vardır. Ziyaretçi hocaya hitaben yetkilimiz şöyle der: “Hocam, şu kâfir hocayı görüyor musunuz?” Böyle bir ifade karşısında şaşıran ziyaretçi hoca efendi, şaşkınlığını atlatamadan peş peşe şu sorulara muhatab olur: Hocam, bizim dinimiz en son ve en mükemmel din değil mi? Âmennâ. Bizim kitabımız en son mukaddes Kitab değil mi? Âmennâ. Bizim Peygamberimiz, en son peygamber değil mi? Âmennâ. Peki hocam, şu kâfir hocanın bizim dinimizi, kitabımızı ve peygamberimizi bile bile bir de şerî'at taraftarı olmasına ne dersin? Bu kâfir değil mi?”

Bu yetkili, şerî'atın İslâmiyetten, Kur'an'dan ve Peygamber'den farklı bir şey olduğunu düşünüyor. Ve bunları bırakıp şerî'atı istemeyi küfür telakki ediyor. Bu kadar cehâlete pes doğrusu.....

3- Şer'î hukukun bütünüyle uygulanma şartları nelerdir? Tarihde bu uygulamanın tam manasıyla gerçekleştirildiği dönemler olmuş mudur?

Bir kâide vardır; **"Bir şey tamamen elde edilemezse tamamen de terk edilemez"**. İslâmiyetin tatbik şartları, Kur'an ve sünnette yazılıdır. Ayrıca İslâmiyet birinci planda şahsî hayatta tatbik edilir. Yani namaz kılan ve oruç tutan insan şerî'atı tatbik etmektedir. Hatta şerî'at düşmanıyım diyen bazı câhiller de, babasının cenaze namazını kılarken şerî'atı tatbik etmektedirler. Şerî'at 1400 senedir tatbikattan kalkmamıştır ki, yeniden tatbikine geçilsin. Sadece bazı hukukî hükümlerde şerî'atın hükümlerini terk s^z konusudur.

Tarihde şerî'atın tam olarak tatbik edildiği dönemlerin başında asr-ı sa'âdet gelmektedir. Emeviler, Abbasiler, Selçuklular ve Osmanlılar ve kısaca bütün müslüman devletler, yirminci asrı bir tarafa bırakırsanız, tamamen şerî'atı tatbik etmişlerdir. Ancak şerî'atın bazı içtihâdî hükümlerinde ihmâl ve müsamaha s^z konusudur.

Şerî'atın tatbikatının bütün yazılı örnekleri elimizde arşiv vesikaları bulunan tek devlet Osmanlı Devleti'dir. Osmanlı Devletinin Tanzimâttan sonra zımnen 1917 tarihli Men'-i Müskirât Kanunu ile yazılı olarak ve sarîhan şerî'ata muhâlefet ettiğini burada belirtmekte fayda vardır. Yoksa Osmanlı Kanunnâmelerinin hiç birinde açıkça şer'î bir hükme muhâlefet edilmemiştir. Zaten temel hukuk mevzûâtı da fıkıh kitaplarında ifadesini bulan şer'î hükümlerdir.

4- Şer'î hukuk ile laik hukukun birleştiği ve ayrıldığı noktalar üzerinde bir değerlendirme yapabilir misiniz?

Önce şu esasları bilmek lâzım:

1) İslâm hukukunun menşei, laik hukuk sistemlerinden farklıdır. Zira İslâm hukukunun menşei, temelde Allah'ın iradesidir. Hukukun kaynakları Allah'ın sözü olan Kur'an, Peygamber'in sünneti ve bu ikisinin kabul ettiği içtihadî kaynaklardır. Neticede hepsi de Allah'ın iradesine dayanmaktadır. Beşerî hukuk sistemlerinin menşei ise, insan iradesidir. Menşei Allah'ın iradesi olan İslâm hukukunda eşitlik söz konusudur, bütün insanlara gönderilmiştir ve ayrıca ilâhî olduğu için meşrûiyetini dinden gelen manevî duygularla vicdanlarda pekiştirir. Bu durum 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde özellikle belirtilmiştir.

2) Eski hukukumuzun günümüz hukuk sistemlerinden farklı bir özelliği de, müeyyidelerinin ikili oluşudur. Yani ceza, butlan ve tek taraflı bağımsızlık gibi maddî müeyyidelerin yanında, bir de akıllarda, kalplerde ve gönüllerde etkisini gösteren manevî müeyyidesi vardır. Osmanlı fetva mecmualarında karşılaşılan şu ifadeler bunu ifade eder. Mesela cuma ezanı okunduktan sonra yapılan alım-satım akdi "kazâen" yani hukuken geçerlidir, ancak "diyâneten" yani manevî sorumluluk açısından caiz değildir. Aynı şekilde bir başkasının malını telef eden şahıs, maddî müeyyide olan tazminata mahkûm edildiği gibi, "başkalarının malına taarruz" haramını da işlemiş bulunmakta ve uhrevî sorumlulukla da karşı karşıya gelmektedir.

3) Günümüz hukuk sistemleri, insan fertleri ve cemiyetleri arasındaki hukukî münasebetleri tanzim ederken, İslâm hukuku ayrıca Allah ile insanlar arasındaki kulluk münasebetlerini de düzenler. Bu sebeple, bütün fıkıh kitapları, namaz, oruç ve hac gibi ibadetlere ait hükümlerle başlarlar. Daha sonra ibadet manasına yakınlığı ölçüsü ile diğer hukukî münasebetlere ait kaideleri incelerler.

Ancak şunu da belirtelim ki, bütün hukuk sistemleri, hükümler ve müesseseler itibariyle önemli ölçüde benzerlik arz ederler. Laik hukuk sistemlerinde bulunan ve İslâm hukukunun hükümlerine aykırı olmayan hükümler, şerî'at açısından da ge-

çerlidir. Bu noktayı unutmamak gereklidir.

5- Şerî'at nasıl bir devlet modeli öngörür? Bu modeli, demokrasi, temel hak ve hürriyetler gibi "çağdaş" kriterlerle bağdaştırmak mümkün müdür?

İslâmın tavsiye ettiği bir devlet şekli yoktur. Devletin işlerinin yürütülebilmesi için öngördüğü bir **"şûrâ meclisi"** vardır. Devlete ait önemli işlerin bir danışma meclisinde karara bağlandıktan sonra yürütülmesini emreden Kur'an ayetleri ve hadisler, gayet kesin ve açıktır. Hz. Peygamber ve Râşid halifeler devrinde bu esas uygulanmıştır. İslâm hukukçuları, "şûrâ meclisinin" kurulmasının devlet başkanı için kesin bir görev mi yoksa tavsiye edilen bir esas mı olduğunda fikir ayrılığı içindedirler. Tarih içinde bazı sultan ve halifelerin bu esasa uymadığı göz önüne alınarak, kesin dinî bir görev olmadığı düşüncesi yerleşmiştir. Ancak Kur'an'ın bu müesseseye verdiği önem ortadadır.

"Şûrâ meclisi"nin üyeleri (ehl-i hall ve'l akd) nasıl teşkil edilecektir? Bu konu zamana ve zemine terk edilmiştir. İlk dönemlerde "ahlak, fazilet, ilim ve tecrübe" gibi vasıflarla temâyüz etmiş bulunan şahıslar, şûrâ meclisinin tabiî üyesi kabul edilmiştir. Sahabe ve tabiîler devrinde hep bu esasa uyulmuştur. Abbasiler'de, Selçuklular'da devletin üst yöneticilerinden teşekkül eden Divan'lar bu görevi ifa etmiş ve Osmanlı devletinin Tanzimat'a kadar ki döneminde ise, Divan-ı Hümâyun bir şûrâ meclisi olarak devletin önemli işlerini yürütmüştür. Şûrâ meclisi üyelerinin en azından şu vasıfları taşıması gerektiği belirtilmektedir: Tam ehliyetli olmak, hür olmak, ilim sahibi bulunmak, dindar, güvenilir ve dürüst olmak (âdil olmak) devletin vatandaşı bulunmak.

Sosyal münasebetlerin çoğalması, devlet işlerinin artması ve her sahada mütehassıs kimselere ihtiyaç duyulması sebebiyle "Şûrâ" görevinin, branşında uzman olanlardan seçilmiş

üyelerden meydana gelen milletin kalbi hükmündeki bir meclis tarafından ifa edilebileceği görüşü, Tanzimat sonrasında ağır basmış ve Osmanlı Meclis-i Mebusanının kurulması ve Meşrûtiyetin ilanında bu görüş şer'î bir dayanak teşkil etmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivinde konuyla ilgili çok kıymetli vesikalar bulunmaktadır.

Şûrâ meclisinin kararları nasıl bir hukukî mahiyet arz etmektedir? Bu konuda özetle şunlar söylenebilir: Kitap ve Sünnetin açıkça hüküm vaz'ettiği konularda, şûrâ, mevcut hükümleri icra için kararlar alabilir. Hakkında açık bir hüküm bulunmayan meselelerde ise, şûrâ meclisi, birinci derecede rol sahibidir; meseleler müzâkere edilir ve ortak içtihad karara bağlanır. Kararda ittifak şart değildir, çoğunluk yeterlidir. İlk devir uygulamaları ve konuyla ilgili dinî emirler, cemaate yani çoğunluğa uyulmasını emretmektedir. Kesin nass (dinî metin) bulunmayan meselelerde, içtihadî kaynakların ürünü olan örfi hukuk esas alınacaktır. Ancak burada bir problem daha vardır: Devlet başkanı (halife, sultan veya padişah) ile şûrâ üyeleri farklı görüşleri ileri sürerlerse, devlet başkanına ait görüşün ağırlık kazanıp kazanmayacağı meselesi tartışmalıdır. Türk hukuk tarihinde, Türklerin kendilerine mahsus devlet anlayışının da tesiriyle, devlet başkanının (sultanın) görüşüne ağırlık verileceği esasını benimsemiş ve uygulamışlardır. Divan-ı Hümâyun veya Meclis-i Mebusan'ın kararlarına rağmen Padişah'ın görüşünün tercih edildiği hadiseler arşivimizde numuneleri çok olan durumlardır. Hz. Peygamber, Uhud savaşından önceki şûrâda kendi fikrini değil şûrâ meclisinin fikrini tercih etmiştir.

Son olarak İslâm hukukunda ve eski Türk devletlerinde "şûrâ" meclisinin vasfı yani devletin şekli üzerinde de durmak istiyoruz. Yapılan araştırmalar, mevcut devlet şekillerinden hiçbirinin İslâmın öngördüğü devlete tam olarak uymadığını göstermektedir. Monarşik devlet şekillerinde hâkimiyet tek şahısda, cumhuriyet idarelerinde ((demokrasi ile de idare edilse bile) bir heyette kendini göstermektedir. İslâmda ise hâkimiyet sadece

Allah'a aittir. Ancak, Halife veya Sultan, Allah'tan aldığı hâkimiyetin temsilcisi değildir; belki islâm milletinin vekili durumundadır. Hâkimiyetin kaynağı ilahî irâde olduğundan, sultan şer'î hukuka aykırı hareket edemeyecektir. Ettiği takdirde kendisine temsil yetkisi veren müslümanlar onu görevden alabilecektir. Osmanlı Padişahlarının hal'ında mutlaka fetvaya başvurulmasının sebebi budur. Halife veya sultan, hâkimiyeti Allah'tan doğrudan değil halk vasıtasıyla almış saydıkları için, İslâmî devlete batıdaki anlamıyla teokratik bir devlet nazarıyla bakılamaz. İslâmda halkın iradesinin üstünde ilahî irade bulunduğundan, halkın kendi irâdesi ile kendisini yönettiği cumhurî devlet şekli ve demokrasi de buna tam uymamaktadır. İslâm hukukunda meşrû'iyet önemlidir. Eğer halkın iradesi meşrû' ise, o zaman İslâmî devlet s˜z konusudur. Yapılan izahlar karşısında, İslâm hukukunun belli bir devlet şeklini öngörmediğini, ancak koyduğu prensipler ve hâkimiyet anlayışının dindar bir cumhuriyet olduğunu söyleyebiliriz. Gerçekten Râşid halifeler, hem bir halife hem de dindar bir cumhuriyet reisi idiler.

İslâm hukukunun anladığı manada ideal devlet, sadece Râşid halifeler zamanında görülmüştür. Daha sonra zikredilen vasıfları taşıyan ideal bir devlet gelmemiştir. Ancak ideal olmasa da Abbasiler, Selçuklular ve Osmanlılar da birer İslâmî devlettirler. Hem Selçuklu hem de Osmanlı devlet idaresini (Meşrûti-yetin ilânına kadar) kayıtsız şartsız mutlak bir monarşi olarak vasıflandırmak mümkün değildir. Zira mutlak monarşide hâkimiyet hükümdardadır ve hükümdar ise hiçbir bağlayıcı kurala bağlı değildir. Halbuki başta Osmanlı Padişahları olmak üzere, bütün müslüman Türk sultanları, şer'-i şerif denilen hukuk ile kayıtlıdır ve asıl hâkimiyet sahibi olan Allah'a ve onun kanunlarına karşı manen de olsa sorumludur. Son dönemdeki Osmanlı idaresi dindar bir meşrûtî rejim olarak vasıflandırılmaktadır.

6- Şerî'at dendiğinde öncelikle İran, Suudi Arabistan veya Pakistan gibi örneklerin verilmesini nasıl yorumluyorsunuz? Bu örnekler gerçekten birer "model" olarak görülebilir mi?

Şerî'at denince bu üç ülkenin akla getirilmesini, belli çevrelerin oyunları ve İslama karşı oynanan oyunların devamı olarak görüyorum. Zira İran, 1400 senedir müslüman oldu olalı müslümanlardan başka kimseyle savaş yapmamıştır. Böyle bir devletin müslümanlara model olması mümkün müdür? İslâm hukukunun Dar'ül-İslâm anlayışına rağmen Amerikalılara değil de müslümanlara vize uygulayan Suudi Arabistan'ı şerî'at devleti olarak görmek ise tamamen yanlıştır. Pakistan'da da şerî'at tam olarak tatbik edilmemektedir. Kısaca her üç de bir İslâm Devleti için model olamaz. Model aranıyorsa, o da asr-ı sa'âdettir. Bir kısım eksiklikleriyle beraber Osmanlı Devletidir; Selçuklu Devletidir ve sair müslüman devletlerdir.

7- Fundemantalizm=Köktendincilik gibi batı kaynaklı suçlamalar hakkındaki değerlendirmeleriniz nasıldır?

Bediüzzaman'ın ifadesiyle "Avrupa oradan üflüyor, biz burada oynuyoruz.". Bu kelimeler, Amerika ve Avrupa'nın istihbarat örgütlerinin müslüman ülkelerdeki halkı bölmek için ürettikleri oyun kelimelerdir. Soruyorum; Hangi müslüman Allah'a kökten inanmaz? Hangi müslüman Peygambere ve O'nun tebliğ ettiği şer'î hükümlere kökten inanmaz? Kökten dinci olmayanın karşılığı lügat itibariyle kökten dinsiz değil midir? Her müslüman kökten ve tamamen dindardır. Dini esaslardan taviz verene dindar denilir mi?

Ancak bir kısım çevreler kendilerinden menkul bu kelimeye kendilerine has ve İslâma muhâlif bir kısım manalar veriyorla sa, bunun hesabını onlara sormak lâzımdır. Onların anladığı

manada fundemantalist, terör taraftarı, gerici, câhil ve saire gibi manalarla donatılmışsa, bunun müslümanlarla alakası yoktur. Aksi takdirde bütün müslümanlar, kökten dincidirler; sathî dinci olmaz. Bir insan islâmın esaslarına yani köklerine ya inanır ya inanmaz.

§. 7- ESKİ VE YENİ HUKUKUMUZDA VAKIF MALLARIN TASFİYESİ VE MANEVÎ SORUMLULUĞU

BİRİNCİ KISIM

ESKİ HUKUKUMUZDA KONUMUZ AÇISINDAN ÖNEM ARZEDEN VAKIF ÇEŞİTLERİ VE VAKIF MALLARIN TASFİYESİ

Eski ve yeni hukukumuzda vakıf mallarının tasfiyesini anlatmadan evvel, tasfiyeye tabi olma açısından bazı vakıf çeşitlerini kısaca izah etmemiz gerekmektedir. Vakıf malların tasfiyesi açısından en çok üzerinde durulan vakıf çeşitleri, sahih ve gayr-ı sahih vakıflar ile icareteynli vakıflar ve mukataalı vakıflardır. Hem yeni hukukumuzda ve hem de eski hukukumuzda tasfiyeye tutulan bu vakıf çeşitlerinin tarifi ve hangi hukuk kurallarına tabi olacakları, tamamen eski hukukumuzun kaidelerine göre tesbit olunacaktır. Bu sebeple tarifini ve yanlış anlaşılan yönlerini bu açıdan değerlendirmek gerekmektedir.

I- SAHİH VE GAYR-I SAHİH VAKIFLAR

Osmanlı Hukukunda vakıfların konularının mülk olup olmamasına göre sahih ve gayr-ı sahih diye iki kısma ayrıldığını biliyoruz. Bu iki kısımdan özellikle gayr-ı sahih vakıfları ayrıntılarıyla incelemek gerekmektedir.

Vakfın konusunu mülk malların teşkil edebileceğini biliyoruz. O halde vâkıfın mülkü olmayan şeylerin vakfı sahih olmayacaktır. Buna göre, zaten vakıf olan malların tekrar vakfedil-

mesi[1]; icâreteynle tasarruf edilen gayrimenkulların ve mukâta'a ile tasarruf olunan arazilerin vakfa konu teşkil etmesi mümkün değildir[2]. Bu şartı yakından ilgilendiren önemli bir konu arazi vakfıdır. Özellikle gayrimenkul malları vakıf mu'âmelesinin en önemli konusu olarak kabul eden Hanefîler açısından, gayrimenkul malların birinci sırasını teşkil eden arazinin vakfı meselesi, vakıf hukukunun en önemli kısımlarındandır. Arazinin mülkiyeti devlete veya ferde ait olabileceğinden, arazi vakfı açısından vakıfları ikiye ayırabiliriz:

Birincisi, Sahih vakıflardır. Konusunu mülk arazi ve diğer mülk olan menkul ve gayrimenkul mallar teşkil eden vakıflardır. Mülk arazinin (arazi-i memlûkenin) kısımları olan öşür arazisi (arazi-i öşriye), haraç arazisi (arazi-i haraciye), izn-i Sultanî ile mevat (ölü) araziden mülk olmak üzere ihya edilen arazi[3], sahih vakıfların konusunu teşkil edebilir [4]. Kamuya ait olan metrûk arazi ise hiçbir vakfın konusunu teşkil edemez[5].

İkincisi; Gayr-ı sahih vakıflardır. Bunlara **tahsîsât kabilinden vakıflar veya irsadî vakıflar** da denir. Konusunu, kuru mülkiyeti devlete ait olan mîrî arazi teşkil etmektedir. Osmanlı tatbikatında "*arazi-i mevkufe*", "*mevkuf kurâ ve mezâri*" tabirleri de bu çeşit vakıflar için kullanılır. Şimdi bu ikinci üzerinde daha ayrıntılı olarak duralım[6].

---

1 Elmalı, İA, 58; Ali Haydar, TS, md. 239

2 Ali Haydar, TS, md. 240; Ömer Hilmi, AE, m. 63

3 Mecelle, md. 1272

4 Elmalı, İA, 58-59; Mardin, AE, 19-20; El-Kübeysî , I/361 vd.; Ebu Zehra, 108 vd.; Ömer Hilmi, AE, m. 124 vd.

5 Akgündüz, Ahmed, İslâm Hukukunda Ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, İstanbul 1996, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, sh. 192-193

6 Akgündüz, İslâm Hukukunda Ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, sh. 523 vd.

1- Gayr-ı Sahih Vakıfların Tarifi

İrsad, kelime anlamı itibariyle gözetmek ve hazırlamak demektir. Hukuk terimi olarak ise, devlet hazinesine (beytülmala) ait bir mülkün, kuru mülkiyeti (rakabesi) yine devlet hazinesine (beytülmala) kalmak şartıyla, sadece medenî ve hukukî semerlerinin (menâfiinin), devlet başkanı (sultan) veya yetkili kıldığı bir şahıs tarafından, hukuken (şer'an) beytülmalden istihkakı bulunan bir cihete tahsisinden ibarettir. Sultanın veya izn-i Sultan ile tahsisi yapan yetkilinin yaptıkları bu tahsis, hak sahiplerinin gözetledikleri ihtiyaç yolunda durduğundan dolayı bu isim ile anılmıştır. Bu irsadî yapan yetkiliye "*mürsıd*", irsad konusu olan mülke "mürsad", tahsis yapılan cihete "*mürsadünaleyh*" denmektedir[1]. Osmanlı hukukunda tahsîsât kabilinden vakıf diye adlandırılan ve mirî araziden ifraz edilerek Sultanlar veya izn-i Sultanî ile başkalarının vakfettiği arazi diye tarif edilen vakıflar da irsadî vakıflar kabilindedir. Bu çeşit arazinin vakıf oluşu sadece mirî araziden belli bir parçanın öşür, bedel-i öşür ve diğer vergi gelirlerinin (menafinin) Sultan tarafından veya izn-i sultanî ile başkaları tarafından bir cihete tahsisinden ibarettir. Yani vakfedilen arazinin rakabesi değil, belki o araziden elde edilen menfaatlerdir. Böyle bir vakıf, gerçekten bizim anladığımız manada vakıf olmadığı için bunlara gayr-ı sahih vakıf da denmiştir. Ancak gayr-ı sahih vakıf tabiriyle vakfın hukukî varlığını kasdetmiyoruz. Yoksa hukukî açıdan geçersiz anlamında değildir.

Gayr-ı sahih vakıf ifadesiyle fâsid vakıf manası da kasd edilmemektedir. Belki gayr-i sahih vakıf tabiri, tahsis mahiyetindeki vakıfların bir isim ve sembolü olarak kullanılmaktadır. Sa-

---

1 Ali Haydar, TS, md. 92 ve haşiyesi; Emval-i Gayrimenkule.., Cer. Ad., 4082; Ömer Hilmi, AE, m. 3- Mardin, Hukuk-u Tasarrufye-i Arazi Hülasaları, İstanbul 1328, sh. 13-14, AE, 21, El-Mevsûatül-Fıkhiyye, Kuveyt Evkaf Bakanlığı, 3/107

hih vakıf denmemesinin sebebi, bu mu'âmelenin konusunu teşkil eden malın, tahsisi yapanın mülkü olmamasıdır[1]. Kısaca tarifini yaptığımız irsadî vakıfların mahiyet ve hakikatının iyice anlaşılması için, devletin arazi üzerindeki tasarruf ve mülkiyet hakkı; devlet hazinesinin gelir ve harcama fasılları ve iktâ' tasarrufu üzerinde durmamız ve bunların irsâdî vakıflarla olan ilgilerini açıklamamız gerekmektedir. Aksi takdirde bu konuların bazı araştırmacılar tarafından birbirine karıştırıldığı müşahede olunmaktadır[2].

2- İrsâdî Vakıfların Doğuşu, Mahiyeti ve Hükümleri

İrsâdî vakıfların mahiyetinin anlaşılması için önce tarihî gelişimi ve ihdâs şeklinin bilinmesi gerekir. Şimdi irsadî vakıfların nasıl doğduğunu görelim.

A- Beytülmaldan yapılan bu tahsisin vakıf adıyla yapılmasını ilk isteyen Eyyubî Devletinin kurucusu olan Selahaddin Eyyübî ve Musul Atabeyi Nurettin Mahmud Zengi'dir[3]. Bunlar

---

1 El-Mevsûatül-Fıkhiyye, 3/107-108; Ali Haydar TS, md. 354; Emval-i Gayrimenkule.., 4082; yazarı Belirsiz İrsadi Vakıflarla ilgili Bir Risale (Muhtemelen İmam Birgivi), Sül. Kütp, Laleli, No: 1444, Vrk: 241/B-243/A; Mardin, AE, 21; Hukuk-u Tas., 13-14, Arazi kanunu, md. 4

2 Bkz: Hatemi, Tüzelkişiler, I/672vd., Özellikle 67 nolu dipnot

3 Her ne kadar Ali Himmet Berki ve bazı araştırmacılar gayr-ı sahih vakfın ilk örneğini Velid b. Abdülmelik'in Emeviye Camii'ne yaptığı tahsisler olarak göstermekteler ise de, meselenin aslı böyle değildir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Velid b. Abdülmelik, Emeviye Camii'nin arsası için arsa sahiplerine bazı iktalar yapmıştır; camiye ait masrafları beytülmaldan karşılaşmıştır. Bazı arazileri de ikta yoluyla camiye tahsis eylemiştir. Her ne kadar mahiyet itibarıyla bu iktalar irsadi vakıf manasını taşıyor ise de, ismen ikta diye anılmaktadır. Konu ile ilgili olarak bkz: Aynî, Mahmud b. Ahmed (855H), İkdul-Cüman Fi Tarıhi Ehliz-Zaman, Sül. Kütp. Gülnüş Sultan, No: 62, Vrk: 408/A, 411/A-B; Krş: İbnül-Emin/Hüseyin, 6-7; Berki, İslâmda Vakıf, İFM, sh. 1-2

medreseler, hastahaneler hatta alim ve kadılara beytülmaldan verilen istihkaklarının devamlı ve ihmalsiz olarak verilmesini temin için vakıf yolunu aramışlardır. Vakıf adıyla böyle bir tahsisi ilk yapan insan olmaları hasebiyle, konuyu büyük bir Şafîi hukukçusu olan ibn-i Ebî Asrûn'a sormuşlardır. İbn-i Ebî Asrûn "müslümanlara vakıf" anlayışından hareket ederek ve de beytülmaldan istihkakı bulunanlara yapılacak tahsîsâtın yerine ulaşmadığını görerek, vakıf yapılmasına fetvâ vermiştir (565/1169-1193 arasında). İbn-i Ebî Asrûn'un verdiği bu fetvâyı aslında Hanefî olan Nureddin Zengi de benimsemiş ve aleyhteki bütün telkinlere rağmen; fakirlere, zayıflara, alimlere, kadılara ve benzeri hayır cihetlerine çok miktarda beytülmal arazisini vakfetmiştir (genellikle Şam'da). Selahaddin Eyyubi ise, Kudüs'de ve Mısır'da hukukçulara ait medreselere ve Saîd es-Sa'd'da ise sofilere ait Hankâhlara arazi vakfeylemiştir.

Artık kendilerinden sonra gelen nesilleri bu teamülü devam ettirmişlerdir. İbn-i Ebî Asrûn'un maksadı beytülmaldan yapılan tahsisin (ifraz=irsad) vakıf adıyla devamlı bir hale getirilmesidir; yoksa gerçek anlamda vakıf değildir[1].

Verilen bu fetvâya yine Şâfi'î hukukçusu olan Sübkî, "beytülmalın devlet reisinin mülkü olmadığı" gerekçesi ile karşı çıkmış ise de yine büyük bir Şâfi'î hukukçusu olan İzzüddin b. Abdüsselam bunun câiz olduğuna fetvâ vermiştir. Bu konuda iki risâle yazan İmam Suyûti ise meseleyi vuzuha kavuşturmuştur. Suyuti'ye göre, Sübkî'nin dediği, vakıf hukukunun genel bir prensibidir. Ancak fetvâ verilen bu vakıf, gerçek vakıf değildir. Belki beytülmala ait bazı malların, istihkakı bulunan kimselerin

---

1 Hamevi, El Ecvibe, Esat Ef. 1152, Vrk: 129/B-131/A; El-Gayti, Et-Te'yidât,Vrk: 192; Süyûtî, En-Naklül-Mestûr Fi Cevazi Kabzil-Ma'lumi Min Gayrı Huzur, Lala İsmail, No: 678, Vrk: 224/B-225/A; El-İnsaf Fi Temyizil-Evkaf, Vrk: 459/B-460 El-Mehdi, Muhammed EL-Abbasi, Es-Safvetül-Mehdiyye Fi İrsadil-Arazil-Mısrıyye, (El-Fetâvâ içinde), 2/645-648; BOA, Tapu Tahrir Defteri, No: 522, Kudüs Evkafı No: 30; burada Selahaddin-i Eyyubi'nin vakıflarını genişçe görmek mümkündür.

daha kolay yararlanabilmesi maksadıyla kendilerine tahsisidir (irsadı ve ifrazıdır). Bu çeşit vakıflar da Hicrî VI. asırdan sonra çoğalmıştır[1]. Ayrıca İbn-i Ebî Asrûn'a, mu'âsırı olan alimler de karşı çıkmamışlardır. İmam Nevevi de fetvâyı kabullenenlerdendir[2].

Hanefî hukukçularından İbnül-Hümam (861/1457) müslümanların ihtiyacı bulunduğu zaman bunun câiz olduğuna fetvâ vermiştir. Mâlikîlerden de bu konuda lehde fetvâlar mevcuttur. Bu konuda Hanefîler dışındaki hukukçular görüşlerini, daha önce açıkladığımız "*müslümanlara vakıf*" esasına dayandırmışlardır[3].

B-Türk Bahrî Memlük'leri (Kılavunlular) (1250-1382) zamanında gelen melik ve emirlerin çoğunluğu beytülmal arazisinden medreselere ve benzeri hayır cihetlerine vakıflar yapmışlar ve asrın alimleri (Zerkeşi ve Bulkînî gibi) de buna fetvâ vermişlerdir. Bunların irsadî vakıflar olduğunu ve ilim adamlarının yararlanabileceklerini açıklamışlardır. Ancak daha sonra iktidara gelen Çerkez Memlüklerinin (1382-1517) güçlü meliki Sultan Berkuk (1382 yılında), bu çeşit irsadî vakıfların beytülmaldan hile ile alındığını iddia ederek (beytülmalın yarısı vakıf imiş) bunları iptal etmek istemiştir. Konunun tartışılması için akademik bir hey'et kurmuştur.

Dört mezhepten hukukçunun bulunduğu meclisin başkanı Şücâüddin Bülkînî'dir. Ekmelüddin Bâbertî, Hanefî temsilcisidir. Müzakere neticesinde alınan karar şudur: Medreselere, alimlere ve ilim talebelerine yapılan vakıflar iptal edilemez. Zira bunların beytülmaldan istihkakları vardır. Ayrıca mahkeme kararı ile sıhhati kesinleşen vakıfların iptali câiz değildir. Özel şahıslara

---

1 Süyûtî, En-Naklül-Mestûr, Vrk: 225 vd.; El-İnsaf, Vrk: 460 vd.

2 El-Gayti, Et-Teyidât, Vrk: 192/B-193

3 El-Gaytî, Et-Teyidât, Vrk: 192/B-194/A; İbnül-Hümam, Mısır Sultanlarından Sultan Çakmak'ın sorusuna müsbet cevap vermiştir; El-Mehdi, 2/648

yapılanların iptali mümkün ise de buna sıhhatinin tescili manidir. Ekmelüddin Bâberti vakıfların iptalinin çirkin bir şey olduğunu açıklayınca hava gerginleşmiştir. İrsadî vakıf da olsa temelde bütün vakıfların iptalini reddetmiştir. Mesele böylece kapanmıştır[1]. Özel cihetlere bu çeşit vakıfların yapılamayacağı çoğunluk tarafından benimsenmiştir.

Daha sonra irsadî vakıflar yine devam etmiş ve asıl nizamını Osmanlı döneminde bulmuştur.

C- Osmanlı döneminde sahih vakıflar gibi gayr-ı sahih vakıflar da gelişmiştir. İrsadî vakıfların mahiyetini, şartlarını ve hükümlerini Osmanlı hukuku açısından ayrıca işleyeceğiz. Ancak hukukî hükümleri incelemeden önce meydana gelen tartışmalara ve tarihî gelişmelere göz atmak yerinde olacaktır.

Daha önce belirttiğimiz gibi devlet kurulduktan sonra birçok irsadî vakıfların yapıldığı kesindir. Ele geçirmediğimiz ve Dede Halife'ninkine benzediğini sandığımız Molla Hüsrev'in konu ile ilgili risâlesinin tesiriyle olacak ki, Fatih Sultan Mehmed, şer'î sınırların dışına çıkan irsadî vakıfları iptal etmek üzere ferman çıkarmıştır. Fermanda sahih vakıfları (bağ, bahçe, değirmen, dükkân, kervansaray gibiler) ve sahipleri üzerinde mukarrer olanları olduğu gibi korumakta, ancak kimin üzerine olduğu belli olmayan ve irsadı vakıf olan "*kura=köyler*" ve "*mezâri'=tarlalar*" vakıflarının iptalini istemektedir. "*Kura ve mezari'*" tabiri Osmanlı hukukunda gayr-i sahih vakıfların sembolüdür[2]. Fatih'in tıpkı Sultan Berkûk'un yaptığı gibi gayr-i sahih tahsis de denen irsadî vakıfları iptal etmek isteği fermandan anlaşılmaktadır[3]. Bunu

---

1 El-Gayti, Vrk: 194; El-Mehdi, 2/647-648; Süyûtî, En-Naklül-Mestûr, Vrk: 226/B-227; El-İnsaf, Vrk: 460/B-462; Ayrıca tarihi bilgiler için bkz: Süyûtî, EL-Envârüs-Seniyye Fi Tarihil-Hulefâ VEl-Mülûk Bi Mısr Es-Seniyye, Lala İsmail No: 678, Vrk: 476-481

2 Ebüssuud, Fetâvâ, Vrk: 108/B, 110, 130/B

3 İnalcık, Halil, Bursa Şer'iye Sicillerinde Fatih Sultan Mehmed'in Fermanları, Belleten 1947, XI/44, sh.702-703, 885/1480 tarihli Ferman

tamim etmek yanlıştır. Daha sonra II. Bayezid döneminde iptal edilen vakıflar da eski haline iade edilmiştir.

II. Bayezid, Yavuz ve Kanuni zamanında Şeyhülislamlık yapmış olan Zembilli Ali Cemali'ye göre, "vakıf mülke müterettiptir. Mülk olmayanı vakf eylemek olmaz. Cizye ve haraç beytülmaldandır. Harcama yeri kadı ve gazilerdir. Vakıf olmak câiz olmaz.". Sultan vakıfları ki, mirî arazi denir ganimîn arasında mahfuz dur. ol dahi beytülmaldır; vakıf olmaz, meğer şer'an satılıp, Şer î temlik olunup vakfedeler.

Ve evlada vakıflarda, örfî rüsûm dedikleri karışmıştır. Takva sahibi olanlar onu yemekten kaçınmak lazımdır. Vakıf mutlak olunca fakirlerin hakkı olur. Kayıtları olunca kayıtlarına itibar olunur. Evlada vakıf gibi. Talebe, müderris ve imama vakıf gibi. Bunlar hizmetleri üzere helal olur. Ve şimdi olan vakıflarda çoğunluğu şüphelidir. Ancak zamanın alimlerinin fetvâsı ile emirler karışmamakta ve meselenin aslı kurcalanmamaktadır"[1]. Kısaca irsadî vakıfların sahih vakıf olmadığını söylemiştir ve haklıdır.

Kanuni devri ise irsadî vakıfların tam zirveye ulaştığı ve hukukî düzenlemelerin eksiksiz yapıldığı dönemdir. Kanuni devrinde irsadî vakıflarla ilgili gelişmeleri iki açıdan incelemek gerekir.

Birincisi; Mısır'daki irsadî vakıflarla ilgili olarak gönderilen Ferman' dır. Mısır'daki irsadî vakıflar en az İstanbul'daki kadardır. Eyyubilerden bir vezirin araştırması alim ve fakirlere beytülmal hesabından vakıf geliri olarak verilen 88.000 dinara ulaşmıştır. Vezirin vakıfları iptal teklifini Eyyubi hükümdarı şiddetle reddetmiştir[2]. Aynı teklifi bazı vezirleri Kanuni Sultan Süleyman'a da yapmışlardır. Bu teklif üzerine Kanuni'nin gönderdiği Ferman ise çok manidardır: "*İslâm hukukundaki dört mezhepten birisi irsadî vakıfların câiz olduğunu söylerse, bu söze*

---

1 Sül. Kütp. İsmihan Sultan, No: 223, Vrk: 108/A; İbn-i Nüceym, 5/112-115

2 El-Mehdi 2/649; Hamevi, El-Ecvibe... Vrk: 129/A vd.

uyulmalıdır ve vakıflara dokunulmamalıdır. Bir tek mezhebe göre dahi sahih kabul edilen vakıf iptal edilemez" . Bunun üzerine irsadî vakıf[1]ların câiz olduğunu müdafaa eden ve bunu isbat eden iki önemli risâle yazılmış ve Kanuni'ye gönderilmiştir. *Birincisi* Şâfi'î hukukçusu Muhammed el-Gaytî'ye[2], *ikincisi* ise Hanefî hukukçusu İbn-i Nüceym'e aittir[3]. Bunların karşısında Kanuni'nin kararı şudur: *"Bunlar bizden öncekilerin yaptıkları hayrattır. Bunları asla iptal edemeyiz"* [4].

İkincisi; Anadolu ve Rumilindeki irsadî vakıflarla ilgili söz sahibi ise Osmanlı hukukunun mimarı Ebüssuud'dur. Bu konuda aynen şöyle diyor: *"Sultan Muhammed Han Hazretlerinin İstanbul'da olan Semâniye Medreseleri, Sultan Bayezid Han Hazretlerinin İstanbul'da olan medreseleri, Edirne ve Amasya'da olan medreselerine ait vakıfların çoğunluğu karyeler ve mezraalardır. Gelirleri cizyedir ve arazinin çifte akçesi adına alınan harac-ı muvazzafıdır. Ve öşür adına alınan harac-ı mükasemesidir. Bunların hepsi beytül-mal-i haraca müteallıktır. Bunlar hakkında vâkıfların şartlarına şer'an itibar yoktur. Vermesi, alması ve ziyade ve noksanı ve sair umuru cemîan Sultan-ı zaman Hazretlerinin emr-i şeriflerine bağlıdır. Alimler haracın harcama fasıllarındandır (mesârifindendir). Medreseler onlara ne miktar ile sadaka buyurulur ise helaldir. Ziyadenin sevabı CenaB-ı Sultanîye aittir. Ayasofya evkafı ebniye ve müsakkafattır. Onun hâsılına beytülmal-i haracın kat'a alakası yoktur. Cümle vakfın gallesidir. Onun hakkında Hazret-i vâkıfın*

---

1 Hamevi, El-Ecvibe..., Vrk: 131/A; El-Mehdi, 2/649; İbn-i Nüceym, 5/112-115

2 Et-Te'yidâtül-Aliyye Lil-Evkaf'il-Mısriyye, Reşid Efendi, 1152 Vrk: 191-197

3 Et-Tuhfetül-Mardiyye Fil-Evkafil-Mısriyye, Şehit Ali Paşa, 782, Vrk: 16 vd.; El-Bahr, 5/112-115

4 Hamevi, El-Ecvibe..., Vrk: 131/A-B; İbn-i Nüceym, 5/114-115

bütün şartları şer'an muteberdir. Kat'a tağyir kabil değildir"[1].

Artık irsadî vakıfların meşrûiyeti tartışılmamaktadır. İslâm aleminde de Osmanlı sultanlarının yaptığı irsadî vakıfların câiz ve meşrû olduğuna dair fetvâlar verilmiştir[2]. Şeh-zâde Mustafa adına konu ile ilgili olarak Dede Halifenin yazdığı risâleden ise daha önce bahsetmiştik[3]. Bir Osmanlı hukukçusu konuyu şöyle özetlemektedir: "Sultanların vakfettiği köy ve tarlalar gerçek anlamda vakıf değillerdir. Bazıları vakıf olduğuna inanmaktadır. Halbuki bunlar arazinin rakabesi devlete kalan, reaya tarafından işletilen ve sadece devlete ait gelirleri mescit medrese ve imaretlere tahsis edilen irsadî vakıflardır. Sultanların arazi reayanın elinde kalmak şartıyla bazılarına temlik ettikleri (gayr-ı sahih temlik) ve bunların da vakfettikleri vakıflar da böyledir. Tahsis edilen cihet beytülmalın masrafı ise tahsis sahihtir. Zira alimlere ve kadılara maaş tahsisi Hz. Ömer zamanından beri uygulanan meşru bir usuldür"[4].

3- İrsâdî Vakıfların Konusunun Tesbiti, Kurulması Ve Hükümleri

Gayr-i sahih vakıflarda vakfın konusu mirî arazinin rakabesi değil gelirleri (menâfi) dir. Arazinin gelirleri iki çeşittir. Birincisine rüsûm-u şer'iye denir; öşür adına alınan 1/10, 1/8 gibi harac-ı mükasemedir. Ziraata elverişli olmayan yerlerden bedel-i öşür

---

1 Ebüssuud, Fetâvâ İsmihan Sultan, No: 225 Vrk: 280; Ayni hükümlerin Vezir vakıfları hususunda tekrarı için bkz: No: 223, Vrk; 108/B; Ayrıca krş: Ebüssuud, Ayasofya Evkafı, Reşid Ef. 1036, Vrk, 46/B-49/A

2 Hamevi, Bugyetül-Amâl Fi Beyani Hükmi Mâ Ruttibe Ve Ursıde Min Beytimal, Esat Ef. 1152, Vrk. 135-136; El-Mehdi, 2/645-650; Haskefi, Dürrül- Münteka, I/672-673

3 Esat Ef. , 3560, Vrk: 1-20

4 Haskefi, Dürrül Münteka, I/672-673; Bu Konuda önemli tarihi bilgiler vermektedir.

denilen nakit bir ücret alınır. Buna mukâta'a veya icâre-i zemin de demek mümkündür. Çift resmi veya tasma akçesi de denen ve arazinin harac-ı muvazzafını karşılayan şey de bu guruba dahildir. İkincisi ise rüsûm-u örfiye adıyla anılır, bennâk, yaylak ve kışlak resimleri ve benzerleridir. Ayrıca arazi mahlul olunca tekrar tefviz edilirken alınan tapu resmi (muaccele), tapu hakkı sahiplerinden alınan bedel-i misil, ferağ harcı, intikal harcı, tefviz harcı ve taksim harcı gibi gelirler de araziye ait gelirler arasında yer alır[1].

Bu gelirlerin bir kısmı ise devlete ait vergilerdir.

Mirî arazi gayr-i sahih olarak vakfedilince rakabesi beytülmala ait olduğundan vakfa iki şey kalır. Birincisi devlete ait vergi gelirleri; diğeri ise tasarruf haklarıdır. Bu açıdan gayr-i sahih vakıfları dörde ayırmak gerekir.

A- Birincisinde hem rakabesi, hem de tasarruf hakları beytülmala ait olur. Sadece şer'î ve örfi rüsumât (a'şâr ve rüsümât) yani devlete ait vergi gelirleri vakfedilmiş olur, yani vakfa tahsis edilir. Ferağ resmi de vakfındır. Bu tıpkı mirî arazi gibidir.

B- İkincisi; a'şâr ve rüsûmâtı yani vergi gelirleri beytülmala aittir. Sadece tasarruf hakları bir vakfa tahsis edilmiştir. Bu arazi vakıftan yararlananlar tarafından işletilir veya işlettirilir. İşlettiği taktirde elde edilen gelirden şer'î vergi olan öşrünü öder, gerisi vakfa kalır. İşlettirdiği takdirde ise, bu çeşit araziye iki başlı denir. Araziyi işleten hem vakfa kira bedelini (mâlikâne hissesi) hem de devlete vergisini (divanî payı) ödeyecektir. Uygulamada bu çok görülmüştür.

C- Hem tasarruf hakları hem de a'şâr ve rüsümâtı vakfa tahsis edilmiş olan arazidir. Müstesna vakıflar bu kısmın örneğini teşkil ederler .

---

[1] Ebüssuud, Carullah, 968, Vrk: 6; Ali Haydar, Emval..., 4084-4085; Şerh-i Cedid, 40-42; Ömer Hilmi, AE, m. 137; Halis Eşref, 105-106; Barkan, 154 vd.

İkinci ve üçüncülerde Arazi Kanunu geçerli değildir. Birincide ise geçerlidir. Aralarındaki farklar gayet açıktır[1].

D- Bir de öşür ve haraç arazilerinden elde edilen gelirler de vakfa tahsis edilebilir. Arazi sahiplerinin mülkü olur; öşür ve haraç geliri vakıf olur [2].

İRSADÎ VAKIFLARDA VÂKIF: İrsadî vakıflarda vâkıf, herkes değildir. **1)** Bizzat devlet reisi (sultan) olur veya **2)** Sultanın izni ile arazinin mutasarrıfı olur. İkisi de câiz ve mümkündür. İzinsiz olarak mutasarrıfların yaptıkları vakıflar geçersizdir[3].

İRSADÎ VAKIFLARDA VAKIFDAN YARARLANANLAR: İrsadî vakıflarda vakıftan yararlananların (mevkufunaleyhlerin) yani tahsisin yapılacağı cihetin beytülmalda hakkı bulunan bir cihet olması gerekir. Yani beytülmalın harcama fasıllarından bir hayır ciheti olmalıdır. Bunu bütün müslümanların maslahatı bulunan cihetler veya beytülmalda istihkakı bulunan cihetler olarak ifade etmek mümkündür. Bu açıdan tahsisler yani irsadî vakıflar iki kısımdır.

Birincisi, sahih tahsislerdir. Beytülmaldan istihkakı bulunan bir harcama faslına tahsis edilmiş olur. Medreseler, ilim talebeleri ve camiler gibi. Bunlar dinî ve umuma ait hizmetler olduğundan bunların masraflarını âmmeye ait beytülmal arazisinden temin etmek câizdir. Bu çeşit vakıflardan maksat, kamu yararı bulunan bir cihete, devlete ait arazinin gelirlerini devamlı olarak tahsisdir.

İkincisi; beytülmaldan istihkakı bulunmayan bir cihete yapılan tahsisdir. Buna gayr-i sahih tahsis denir. Beytülmaldan istihkakı bulunmayan özel şahıslara yapılan tahsisler gibi.

Bu ikisi arasındaki en önemli hüküm farkı şudur: Birinci gurup tahsislerin iptali câiz değildir. İkincilerin ise hem şartlarının

---

1 Ali Haydar, Emval..., 4085-4086

2 Ali Haydar, Emval..., 4086; Ömer Hilmi, AE, m. 134

3 Ömer Hilmi, AE, m. 132-133; Ali Haydar, Emval..., 4084

değiştirilmesi, hem de iptali izn-i sultanî ile olursa câizdir[1].

VAKFIN KURULMASI: Osmanlı hukukçuları gayr-i sahih vakıfların da tıpkı sahih vakıflar gibi kurulabileceğini, İmam-ı A'zam veya İmameyn'in görüşünün tatbik edilebileceğini zikretmişler ve dedikleri gibi de uygulamışlardır. Bu çeşit vakıflarda arazi,müslümanların hukuku için hapsedildiğinden ve menfaatleri de müslümanların maslahatlarına olan bir hayır cihetine tasadduk edildiğinden âriyet hükmündedir (İmâm-ı A'zam'ın görüşü).

Veya bu arazi Allahın mülkü hükmünde olarak hapsedilmekte ve menfaatleri Allahın kullarına ait olacak şekilde mülkiyeti kamuya ait olmaktan sanki çıkarılmaktadır (İmameyn'in görüşü). Bu sebeple vakfiyelerden sahih ve gayr-i sahih ayırımını tesbit etmek biraz zordur. Sadece konusu açısından tespit olunabilir[2] .

II- İCARETEYNLİ VAKIFLAR

Özellikle Cumhuriyet döneminde taviz bedeli ile tasfiyeye tabi tutulan vakıfların önemli bir kısmını teşkil ettiğinden, icareteynli vakıfların da kısaca tarifini ve hukukî mahiyetini tetkik etmekte yarar vardır[3].

İcâreteyn, icâre-i muaccele=peşin kira bedeli ve icâre-i müeccele=veresiye kira bedeli demektir. İcâreteynli vakıflar ise, icâre-i muaccele denilen vakıf akarın gerçek kıymetine yakın veya eşit vakfa verilen peşin bir para ve her sene sonunda

---

1 Yazarı Belirsiz Risale, Laleli, 1444ş Vrk: 242-243; Önemli bilgiler var; Ömer Hilmi, AE, m. 138; Ali Haydar, Emval.., 4083; TS, md. 92-94; Mardin, AE, 19-20

2 Yazarı Belirsiz Risale, Vrk. 242/243/B-243/A

3 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Akgündüz, Vakıf Müessesesi, 447 vd.

icâre-i müeccele adıyla tayin olunan bir kira bedeli karşılığında tasarruf edilen, ferağ ve intikal câri olan musakkafât (=çatılı binalar) ve müstegıllât (=çatısız araziler) dir. Bilindiği gibi ferağ ve intikal cari olmayanlara icâre-i vahideli vakıflar denmektedir[1]. Daha sonra da belirteceğimiz gibi icâreteynli vakıflar mazbût vakıflardan olabileceği gibi, mülhak vakıflardan da olabilir. Alınan muaccele ile vakıf mal tamir edilir, arazi gibi binalar da vakfa ait olur. Tamamı kiracıya teslim edilir.

Kiracı sadece kiralanandan yararlanma hakkına sahiptir. Ancak bu yararlanma hakkında intikal ve ferağ söz konusudur[2].

İcâreteynin temeli Hicrî IV. ve Miladî X. asırda atılmış, Kanunî zamanında resmileşmiş, daha sonraları ise gelişmiş ve bozulmuştur. İcâreteyn usulünün yerleşmesi ve konu ile ilgili muntazam hukukî düzenlemelerin yapılması için, Osmanlı Devleti'nin ikinci Ebüssuud'u olan Şeyhülislam Zekeriya-zâde Yahya Efendi'yi (v. 1053/1643) beklemek gerekir. Bu zat zamanında hukukî düzenlemeler tam olarak yapılmış, icâreteyn mutasarrıflarının erkek ve kız evlatlarına eşit olarak intikal hakkı gibi haklar da bunun zamanında teyit edilmiştir[3].

Ancak intikal ve benzeri haklar daha önceden vardır. Abdülkadir Şeyhî (1006/1597 yılında şeyhülislam), intikal hükümlerini fetvâlarına esas aldıklarına göre mesele daha eskidir[4].

İcâreteyn mu'âmelesinin hukukî mahiyetini ve icâreteyn

---

1 9 Cemâziyelâhire 1287 tarihli Müsakkafât Ve Müstegıllât-ı Evkafın Muâmelâtı Hakkında Nizamname, md, 4; D. I. T. II/170; Ömer Hilmi, AE, m. 37-38

2 1287 tarihli Nizamname, md. 5; Ali Haydar, Tavzihul-Müşkilât Fi Ahkâmil-İntikâlât, sh. 104-105

3 Damad, I/757-758; Fetâvây-ı Yahya Efendi, Vrk: 232 vd.; Kavanin-i Atika, Sül. Kütp. Mihrimah Şah, No: 440, Vrk: 62; Kanuni Kanunnamesi, Karakoç, Külliyat, 1/6092, Vrk: 5/B

4 Fetâvây-ı Yahya Efendi, Vrk: 131

mutasarrıfının sahip olduğu hakkın hukukî statüsünü tesbit de, özellikle günümüz hukuku açısından çok önemlidir. Ayrı ayrı inceleyelim.

A- İcâreteyn mu'âmelesinin hukukî mahiyetini tesbit kolaydır. Zira bu usulün ortaya çıkış şekli bellidir. İcâreteyn mu'âmelesi bir akittir. Bu akit elbette ki kira akdidir. Ancak hangi çeşit kira akdidir? İcâreteyn akdini sahih bir akit olarak kabul edenler, bunun "*müşâhereten îcar*" kabilinden olduğunu yani ay veya yıl adedi belirtilmeyen ancak "*her aylığa veya her yıllığı şu kadar*" şeklinde yapılan bir kira akdi olduğunu açıklamışlardır. Böylece icâreteyn usulünün sahih bir kira akdi olmasını sağlamışlardır. Her periyodik süre sonunda kira akdi zımnî olarak ay veya yıl) sonunda akdi feshedebilme yetkisine sahip oluşudur. Zira bu, "müşahereten icar"ın tabiatı icabıdır[1].

İcâreteyn akdini bazı Osmanlı hukukçuları fâsid yani feshedilmesi gereken ancak feshedilmedikçe hukukî sonuç doğurabilen bir kira akdi olarak kabul etmişlerdir. Bunlara göre, sadece zaruret gereği ve mahkeme kararı ile tashih edilebilmektedir. Fâsid oluşunun sebebi üçtür: *Birincisi*, süre uzun hatta belirsizdir. *İkincisi*, icâre-i müeccele denen ve periyodik olarak ödenen kira bedelinin ecrimisilden az olmasıdır. Üçüncüsü ise, kiracının ölümü ile kira akdi sona ererek, kiracının mirasçıları hiçbir hakka sahip değilken, bunlara intikal edeceğinin kabulüdür. Bu üç durum temel hükümlere aykırıdır. Fâsid de olsa devlet meşru kabul ettiği için devam etmektedir. Tıpkı mirî arazinin icâre-i fâside ile tefviz edilmesi gibi[2].

---

1 BOA, Meclis-i Tanzimat, Defter: 5/62-63; Abdüssettar, Ömer Hilmi, Ahmed Halid, Ahmed Hilmi ve Ahmet Cevdet Paşa'dan oluşan bir komisyonun hazırladığı mazbata ve 20 Cemâziyelâhire 1296 tarihli İrade-i Seniyye, Ayrıca bkz: Karakoç, Külliyât, Dosya No: 23/4444; 10 Şaban tarihli Muharrerât-ı Sâmiye Ve Adliye, No: 275; Cer. Mah. No: 369/3842; Krş: Ömer Hilmi, AE, 88; Elmalı, AE, Taşbasma, 53; Mecelle, md. 487; Ali Haydar, Dürer, 1/818; Köprülü, B., 226

2 Damad, I/757-758; Elmalı, AE, Taşbasma, 52-53

Ayrıca icâreteyn mu'âmelesindeki birinci akitten sonra gelen akitlerin icâre-i muzâfe olduklarını, Mecelle'nin bu tarz icâre akitlerini sahih ve lazım kabul ettiğini daha önce belirtmiştik[1].

Bir zamanlar Osmanlı Devleti'nin eyaleti olan Lübnan Eşya Hukuku kodu (3339 sayılı ve 1930 tarihli) ise icareteyn mu'âmelesini nev'i şahsına münhasır (sui generis) bir akit olarak kabul etmekte ve "*öyle bir akittir ki, onunla bir şahıs bir vakıf malın kullanma ve yararlanma hakkını iki ayrı bedel ödeyerek elde eder; birincisi vakıf malın değerine yakın bir meblağdır. İkincisi ise, o vakıf malın vergilendirilmesi için esas kabul edilen kıymetinin % 0,3'ü kadar bir cüz'î meblağdır*" şeklinde tanımlamaktadır[2].

B- İcâreteyn mutasarrıfının sahip olduğu hakkın statüsüne gelince, bu bir tasarruf hakkıdır. Nasıl bir hak olduğunu tesbit için mülkiyet hakkı ile kıyaslamamız gerekmektedir. Mülkiyet hakkının özünde üç ayrı hak saklıdır; mülkiyet konusu aynı kullanma (istimal), ondan yararlanma (intifâ', temettü) ve o aynın rakabesinde tasarruf. İcâreteyn mutasarrıfının hakkı vakıf malı devamlı olarak kullanma ve yararlanmadır. Rakabe vakfa aittir. O halde icâreteynin doğurduğu tasarruf hakkı intifâ' hakkı değildir. Zira intifâ' hakkı şahsî bir aynî hakdır. Sahibinin ölümü ile sona erer. Halbuki icâreteyndeki tasarruf hakkı intikal edebilmektedir. Kira akdinin sağladığı hakka da benzemektedir. O halde icâre-teyn mutasarrıfının sahip olduğu tasarruf hakkı, müebbed kira akdi ile pekişmiş olan bir hakk-ı karardır. Yani bugünkü tabirle nevi şahsına münhasır bir sınırlı aynî haktır. İcâreteyn mutasarrıfı bu hakkını istediği şekilde kendisi kullanabildiği gibi başkasına da devredebilmektedir. Bu sebeple aynî

---

[1] Mecelle, md. 440,408; Ali Haydar, Dürer, 1/727-728, 680; TS, md. 930; Tavzihul-Müşkilât, Dersaadet 1329, sh.105-106

[2] Yeğen, 108; Kadri Paşa icareteyni "intifa hakkı" diye adlandırmakta ve icareteynle ilgili hükümleri bu başlık altında zikretmektedir; KA; md. 349-359

irtifak hakkı da demek mümkündür. Yoksa mülkiyet hakkıdır demek yanlıştır.

Nitekim Lübnan Gayrimenkul Mülkiyeti Kanunu (79 sayılı ve 1926 tarihli) da bizim tesbit ettiğimiz şekilde, icâreteyn hakkının mahiyetini tesbit etmiştir[1]. İcâreteynli vakıflarda rakabe vakfa aittir. İrsadî vakıflarla icâreteynli vakıfların bu konuda, bazı yazarlarca, birbirine karıştırıldığı görülmektedir.

III- MUKATAALI VAKIFLAR

Mukâta'alı vakıflar, İslâm hukukçularının huker, haker, hukr[2], istihkâr veya tahkîr dedikleri uzun süreli kira akdi mahiyetindeki nevi şahsına münhasır akdin yapıldığı vakıflara Osmanlı hukukunda ve uygulamasında verilen bir isimdir. Bu sebeple önce hukr üzerinde duralım.

Hukr, kelime anlamı itibarıyla bir şeyi sıkı tutmak ve hapsetmek demektir. Hukukî terim olarak ise, inşaat yapmak ve ağaç dikmek yahut bunlardan sadece birini yapabilmek için, rakabesi devlete veya vakfa ait bir araziye uzun süre mutasarrıf olmak gayesiyle yapılan bir icâre akdidir. Bu akde haker, huker, ihtikâr veya tahkir de denilir[3]. Vakıf arsa üzerine inşaat yapmak veya ağaç dikmek isteyen bir şahıs, vakıf arsayı ecrimisli karşı-

---

[1] Yeğen, 106-111; 1926 tarihli Lübnan GMMK, md. 180-192; 1284 tarihli Mazbata, D. I. T. I/232-233; Krş: Sungurbey, MHE. I/61; MHS, 4/18 vd.; Hatemi, Tüzelkişiler. I/708-709; Karinâbâdizade/Sungurbey, Eski Vakıfların Temel Kitabı, İstanbul 1978 sh. 554

[2] Hikir denildiği görülmemiştir; Krş: Gürzümar, Fikri, Örfübelde Tasarrufları. 57; Ancak Diyarbakır ve Urfa çevresinde mahallî şivede böyle olabilir.

[3] El-Müncid, 19. Baskı, 146; Mütercim Asım, 1 H-K-R maddesi; Kadri Paşa, KA. md. 331; MH. md. 683; 23 Recep 1332 tarihli Fetvahane-i Ali Kararı, Cer. İ1., 1/66-69; Mardin, AE, 50 vd.; Ali Haydar, TS md. 144; Yeğen, 101vd.; Gürzümar, 57

lığında kiralar ve bedel-i hukr veya icâre-i zemin denilen kira bedelini verdikçe, arsa üzerinde kendi mülkü olmak üzere inşaat yapabilir veya ağaç dikebilir. Daha önce de gördüğümüz gibi mirî veya vakıf arazi üzerinde, bu şekilde yetkililerden izin alarak ve de hukukî bir akde dayanarak yapılan inşaatların ve dikilen ağaçların hakk-ı kararları mevcuttur. Yapanın veya dikenin mülkü haline gelmektedir. Yani uzun süreli akitle araziyi mutasarrıf olan kiracının, arazi üzerinde bir sınırlı aynî hak kazândığını görüyoruz. Rakabesi beytülmala veya vakfa ait olduğu halde, tasarruf hakkı yani bir sınırlı aynî hak olan üst hakkı (=hakk-ı teallî)[1] başkasına ait olmaktadır. Bu çeşit araziye "arz-ı muhtekere belli ücret karşılığında tasarruf hakkı hapsedilen arazi" de denmektedir[2]. Hukr yapana da muhtekir denilir.

İşte uzun süreli kira akdinin (icâre-i tavîlenin) bir çeşidi olarak İslâm hukukunda kabul edilen hukr=tahkîr=ihtikar akdinin, Osmanlı uygulamasındaki adı mukâta'alı vakıflardır. Arsası vakıf ve üzerindeki bina ve ağaçlar mülk olan akarda, mutasarrıfı tarafından her sene vakfı tarafına verilmek üzere, arsa için tayin edilmiş olan senelik kira bedeline mukâta'a, icâre-i zemin veya icâre-i seneviye denir. Vakıf arsaları mukâta'aya bağlayan akde hukr, haker veya tahkir adı verilir. Mukâta'aya bağlanan vakıflar da mukâta'alı vakıflar diye anılır[3]. Mahiyet itibarıyla hukr, hakr veya tahkir denilen akitten asla farkı yoktur[4].

Bir vakfın mukâta'alı vakıf haline getirilmesi demek olan hukr, vakıf malların kiraya verilmesinde süre şartının iki istisna-

---

1 Kadri Paşa, KA. md. 331

2 Elmalı, İA, 77 vd.; Fetvahane-i Ali Kar., Cer. İl. 1/66-67; .Ali Haydar, TS, md. 95

3 Ömer Hilmi, AE m. 39; Ali Haydar, TS, md. 143; Tavzihul-Müşkilât, 106-107; Mardin, AE, 50-55; Mukataa-i Kadimeli...,DFHFM, 1336, 42-43; Gürzümar, 23 vd.;

4 Krş: Yeğen, 101vd. Fetâvây-ı Yahya Efendi, Vrk: 242/B-245/A; Karinabadizade/Sungurbey, 585-586; Sungurbey, MHE, I/52 vd.

sından biridir. Yani mukâta'alı vakıf da bir çeşit icâre-i tavîle=uzun süreli kira akdidir. Biraz sonra açıklayacağımız gibi bazı zaruretlerle cevaz verilmiştir. Hatta bir kısım hukukçuların ifadesine göre, bu usulün de ilham kaynağı, uzun süreli kira akdine vakıflarda da müsaade eden Hanbelî mezhebidir[1]. İcâreteyn usulü diğer mezheplerde kabul edilmediği halde, hukr usulü hemen hemen bütün mezheplerde kabul edilmiştir[2]. Hatta Lübnan Gayrımenkul Mülkiyeti Kanunu, mukâta'ayı icâre-i tavîle başlığı altında aynen şöyle tarif etmektedir: Mukâta'a öyle bir akittir ki, onunla kiracı verdiği kira bedeli karşılığında, bir vakıf akar üzerinde istediği şeyi dikmek veya istediği şeyi inşa etmek hakkını kazânır[3].

O halde mukâta'a bir uzun süreli kira akdidir. Bu sebeple temelini oluşturan kira akdinin fâsid olmaması gerekir[4]. Arazinin sadece rakabesi vakfa aittir. İcâreteynden farklı olarak burada uzun süreli bir kira akdinin kiracısı yaptığı inşaat ve diktiği ağaçların mâlikîdir. Vakıf arazi üzerinde üst hakkına benzer bir sınırlı aynî hakka sahiptir. Nitekim Lübnan GMK. da bunun bir aynî hak olduğunu ve kiracıya belirsiz süreli intifâ' hakkı sağladığını açıkça belirtmiştir[5]. Bu aynî hak uzun süreli olması sebebi ile bir tedavül kabiliyeti kazânmıştır.

ŞARTLARI: Mütevelli, her zaman vakfa ait ve icâre-i vahide ile işletilen bir akarı mukâta'aya bağlayamaz. Mukâta'aya bağlayabilmek için bazı şartlar gerekmektedir.

Zira mukâta'a bir icâre-i tavîle olduğundan, sadece zaruret

---

1 Fetvahane-i Ali Kararı, Cer. İl. 1/66; Ali Haydar, TS, md. 1031, 1043; Yeğen, 101

2 El-Halilî, Şeyh Muhammed, El-Fetval-Halilî, 1/242vd.; Ali Haydar, TS, md. 1043

3 Md. 193; Yeğen, 116 vd.; Krş: Karînabadizade/Sungurbey, 585

4 Yeğen, 101-102

5 Yeğen, 116.; Mardin, Mukataa-i Kadimeli..42-43; Sungurbey, MHE, I/60-63

hallerinde câiz görülmüştür[1]. Bir icâre-i vahideli akarın mukâta'alı akar haline gelmesi için gereken şartları ise şöylece özetleyebiliriz:

1. Vakıf mal ile yararlanma imkânının tamamen ortadan kalkmış olması gerekir. Yanan veya tamamen yıkılan ev gibi...

2. İntifâ' mümkün olmayacak kadar harap olan vakfın tamiri için gelir de bulunmamasıdır.

3. Peşin kira bedeli (ücret-i müaccele) ve icâre-i vâhide ile kiraya verilerek alınan kira bedeli ile de tamirinin mümkün olmamasıdır. Yani böyle bir kiraya talip de bulunmayacaktır.

4. Vakıf malın istibdalinin de mümkün olmamasıdır. Artık başka bir mal ile değiştirilmesi demek olan istibdale de kimse yaklaşmamaktadır[2].

5. Yukardaki şartlarla beraber mukâta'alı vakıf haline gelmesi için bazı şekil şartları da yerine getirilecektir. Bunlardan birincisi, mahkemeden karar alınmasıdır (izn-i kadîdir). Yalnız bu konuda vakıflarla mirî arazi arasında hüküm farklılığı mevcuttur. Mirî arazide memurun izni yeterlidir. Vakıflarda ise hakimin kararı gereklidir[3]. Şeklî şartlardan ikincisi ise tartışmalıdır. O da izn-i Sultanî'nin aranıp aranmayacağı meselesidir.

MUKÂTA'ALI VAKIF MUTASARRIFININ BORÇLARI: Mukâta'alı vakıf mutasarrıfının borçları demek, mukâta'alı vakıfların bu mu'âmeleden istifâdeleri demektir. Mutasarrıfın borçları konusunda iki ayrı devreyi birbirinden ayırmak gerekir.

1. Birinci Devre: Osmanlıya kadar olan devredir. Bu dev-

---

1 Mecelle, md. 21, 32; Ömer Hilmi, AE, m. 274; Ali Haydar, TS, md. 982, 987, 1031-1034, Mardin, Mukataa-i Kadimeli...,41-42

2 Ali Haydar, TS, md. 1036-1040; Ömer Hilmi, AE, m. 274; Kadri Paşa, KA, md. 332; Mardin, AE, 53-54ş Mukataa-i Kadimeli..,41-42; Yeğen, 118-119

3 Mardin, AE, 53-54; Ali Haydar, TS, md. 1041; Ömer Hilmi, AE, m. 274; Krş: Arazi Kanunu, md. 81vd.; Kadri Paşa, KA, md. 333

rede mutasarrıfın tek borcu icâre-i zemin veya mukâta'a denen kira bedelidir.

Bu kira bedelini ödediği müddetçe arazide tasarruf hakkı devam edecektir. İcâre-i zemin denilen bu kira bedelinin ecrimisilden aşağı olmaması gerekir. Ecrimisl yani râyiç kira bedeli ayni miktarda kalmaz, zaman ve yerine göre değişebilir. İktisadî durumlar da kira bedelini yükseltebilir. İcâre-i zeminin ecrimisil seviyesinde tutulması gerekir. Ancak icâre-i zeminin artışı iki şekilde mümkündür. Birincisi; mukâta'alı vakıf mutasarrıfının yaptığı bina ve tamirlerden dolayı artar. Bu sebeple meydana gelen artış icâre-i zemini etkilemez. İkincisi ise arazinin bulunduğu bölgenin güzelleşmesi ve değer kazanması sebebiyle meydana gelen artıştır. Bu artış icâre-i zemini etkiler ve mutasarrıf buna katlanmak mecburiyetindedir[1]. Ecrimisil konusunda mukâta'a mutasarrıfının yeminli beyanı geçerlidir. Aksini isbat etmek mütevellinin görevidir[2].

Mukâta'a mutasarrıfı ecrimisili yükseltmeyi kabul etmezse, daha fazla kira bedeli verene kiraya verilir. Ve mevcut bina ve ağaçlar söktürülür. İcâre-i zeminin kasden bazı kimselerce artırılmasına ise itibar edilmez[3].

2. İkinci Devre: Daha ziyade Osmanlı döneminde uygulanan usuldür. Osmanlı döneminde mukâta'a muamelelerinin çoğunluğunda iki ayrı kira bedeli alınmaktadır. ***Birincisi*** muaccele adıyla alınan peşin kira bedelidir. Bu, icâreteyndeki icâre-i

---

1 Kadri Paşa KA, md. 336-337. 339; MH, md. 686; Fetâvây-ı Hayriye, 2/137vd.; İbn-i Abidin, Tenkih 2/118; Yeğen, 102-103; Fetvahane-i Ali kar. Cer. İl. 1/66-67; Ali Haydar, TS, md. 1046-1047; Fetâvây-ı Yahya Efendi, Vrk: 242/Bvd.; Ömer Hilmi AE, m. 283; 1292 tarihli Tevsî-i İntikal Nizamnamesi, md. 8; "..mukataa-i kadimenin hadd-i layıkına iblağı.."; 1284 tarihli Tev. İn. Kanunu, md. 5

2 Kadri Paşa, KA, md. 340; İbn-i Abidin, Tenkih, 2/129; Ali Haydar, TS, md. 1052

3 Ali Haydar, TS, md. 1048-1051

muacceleye benzemektedir. Alınan muaccele vakfın tamirine sarf edilmemektedir. Vakfın diğer gelirleri gibi vakıftan yararlananlara (mürtezikaya) verilmektedir. Bunun Osmanlıların ilk döneminden beri alındığını (genellikle) görüyoruz[1]. Bunun miktarı arazinin kıymetine yakın bir meblağdır. İkincisi ise icâreteyndeki icâre-i müeccelenin karşılığı olan mukâta'a veya icâre-i zemin denilen kira bedelidir[2].

IV- ESKİ HUKUKUMUZDA VAKIF MALLARIN TASFİYESİ

Eski hukukumuzda vakıf malların tasfiyesi temelde kabul edilmemiştir. Bağlayıcı bir vakıf mu'âmelesi ile vakfedilen mal, bir çeşit manevi dokunulmazlık kazânır. Artık vakıf mal üzerinde, mülkiyet konusu bir malmış gibi tasarruf olunamaz. Vakfın mahiyetine aykırı tasarruflar bâtıl addedilir.

Vakfetme mu'âmelesi kesinleşen vakıf mallar, satılamaz; satıldığında alım-satım akdinin iptali ve malın istirdadı gerekir. Bağışlanamaz, rehin olarak verilemez, iâre akdine konu olamaz, miras yolu ile intikal etmez[3].

Burada "*te'bîd*" şartını da hatırlatmamız gerekir ve bu şart ile vakıf malların ebedî olarak dokunulmaz bir hale getirildiğini söyleyebiliriz. Ancak her zaman bu söylediklerimiz geçerli olmuş mudur? Bir mal vakfedildikten sonra, tekrar mülk haline dönemez mi?

Bu genel kâide her zaman hükmünü icra edememiştir. "*Zaruretler yasak olan şeyleri mübah kılar*" kâidesince bu kâi-

---

1 İMŞSA, İstanbul Kadılığı Sicil No: 9/33/B; "...mahdud olan senede kırk akçe mukataa ve icare-i muacele ile mutasarrıf olduğum 360 zira arsa-i mevkufeyi..."; Mardin, AE, 53; Mukataa-i Kadimeli..,42

2 İMŞSA, İstanbul Kadılığı, Sicil No: 9/33/B;Evkaf ı Hümayun, Sicil: 2/126

3 Ömer Hilmi, AE, m. 119; Ali Haydar, TS, md. 586-598.

denin bazı istisnalarını kabul etmek gerekir.

Bu istisnaların bazıları hemen vakıf mu'âmelesinden sonra ortaya çıkanlardır, bazıları ise zamanın ve dünyanın en önemli özelliği olan değişmenin ortaya çıkardıklarıdır. Daha sonra bir kısmı üzerinde ayrıca duracağımızdan, burada özet vermek istiyoruz:

a) Bir şahsın satın alarak vakfettiği bir malda başka bir şahsın şüf'a hakkı bulunduğu ortaya çıkarsa, vakıf cami dahi olsa feshedilir ve söz konusu mal şüf'a hakkı sahibine teslim edilir[1]. Ayni şekilde, istihkak iddiasında bulunan ve iddiasını isbat eden şahıs da, kendi mülkü olduğunu isbat ettiği bir malı vakfedilmiş olsa bile, istirdad edebilir[2].

b) Bağlayıcı bir vakıf ile vakfiyyeti kesinleşen bir mal, şer'î gerekçelere dayanarak yapılan "*istibdal*" mu'âmelesi ile vakıflıktan çıkabilir. Bu konuyu vakıf eserlerinde genişçe bulmak mümkündür.

c) Tamamen yıkılması, tamirine imkân kalmaması ve benzeri şer'i gerekçelerle satılan vakıf mallar da vakıf dokunulmazlığını kaybederler[3]. Vakıf bahçedeki kurumuş ağaçların durumu gibi. Tarihî bir kıymeti haiz olmayan eskimiş bulunan matbu vakıf kitapların satılıp yenilerinin alınması da ayni hükme tabidir[4].

d) Bağlayıcı olmayan (gayr-ı lâzım) vakıflar, hâkim tarafından feshedildiği taktirde, vakfiyyetleri bâtıl olur ve mülkiyet konusu olabilirler. Ancak hâkimin bu konuda çok dikkatli davranması ve vakfiyyetin iptalini isteyenlerin ihtiyaç ve zaruret hallerini gözönüne alması gerekir. Ayrıca hâkim tarafından vakfıyeti feshedilmeyen bir mal, başkasına satılıp da, hâkim de

---

1 Ali Haydar, TS, md. 599; Ömer Hilmi, AE, m. 119

2 Ömer Hilmi, AE, m. 120; Mardin, AE, 138-139.

3 Ömer Hilmi, AE, m. 119; Ali Haydar, TS, md. 603-605.

4 Mardin, AE, 139-140

bu satım akdinin sıhhatiyle hükmederse vakıf (bağlayıcı olmayan vakıf) yine bâtıl olur[1].

e) Kanaatimizce en önemlisi de, vâkıfın amacı olan intifâ‘ hali tamamen ortadan kalkan vakıf mallar, vâkıfın veya mirasçılarının mülkiyetine döner. Bu hükmün verilmesi titizlik ve ciddiyet isteyen bir iştir. Bu hüküm her an suiistimal edilebilir. Vakıf bir dükkan yansa ve tekrar inşa etmek hiçbir şekilde mümkün olmasa, arsası vakfedene veya mirasçılarına iade edilir. Aynı şekilde, geliriyle yaralanmak üzere vakfedilen bir mal harap olduğunda, tekrar inşası, istibdali mümkün olmadığı takdirde, enkazı veya mirasçılarının mülkiyetine geçer. Bunun da dikkatle ve mahkeme kararıyla olması gerekir[2].

f) Vakıf mu‘âmelesinin dokunulmazlığı kuralının asıl istisnalarını teşkil eden;icâreteyn, hukr (mukâta‘alı vakıf) ve gedik gibi bazı aynî haklardır.

g) Ayrıca vakfın amacı açısından değişikliğe uğrayan evkaf-ı münderise, müstağnâ anh vakıflar ve benzeri konuları da göz önünde bulundurmakta yarar vardır. Ancak ayrıntılarına girmeye imkânımız yoktur.

---

1 Menteşizade, I/39vd.; Ömer Hilmi, AE, m. 121.

2 Ali Haydar, TS, md. 587, 611, 612; Mardin, AE, 140vd.

İKİNCİ KISIM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE VAKIF MALLARIN TASFİYESİ VE MANEVÎ SORUMLULUĞU

Vakıf malların asıl tasfiyesi ve dolayısıyla manevî sorumluluğun başladığı dönem, Cumhuriyet dönemidir. Bu dönemdeki tasfiyeleri uzun uzadıya anlatacak değiliz. Ancak şu anda Yargıtay, bir kısım ilim adamlarımız ve belli çevreler tarafından bilerek veya bilmeyerek girişilen vakıf katliamına dikkat çekip, Adalet Bakanlığının, Vakıflardan sorumlu Devlet Bakanlığının ve de Devlet Denetleme Kurulunun vazifelerini yapmaları gerektiği, aksi takdirde vakıf malların tasfiyesinden milletçe sorumlu olacağımız üzerinde duracağız.

I - İCARETEYNLİ VE MUKATAALI VAKIFLARIN TAVİZ BEDELİ ALINARAK TASFİYE EDİLMESİ

1 - 2762 sayılı ve 1935 tarihli Vakıflar Kanunu Kanunu İle Yapılan Tasfiyeler

İnsan gibi insan eseri olan şeylerin de tabiî bir ömrü vardır. Milâdî X. yüzyılda temeli atılan, Kanuni Sultan Süleyman devrinde resmî bir hukuk mü'essesesi haline gelen icâreteynli vakıfların ömrü de Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile sona ermiştir. Medeni Kanunun Tatbiki Hakkındaki 864 sayılı Kanun, eski vakıf hükümlerinin sona erdiğini belirtmekle beraber, eski hukuk zamanında kurulan vakıflar konusunda ayrı bir Tatbikat Kanunu çıkarılacağını haber vermiştir[1].

---

[1] Md. 8/I. Fıkra

Şunu tekrar önemle belirtelim ki, icâreteyn mutasarrıfı sadece tasarruf hakkına sahiptir. Bu tasarruf hakkı uzun süreli bir kira akdi ile her ne kadar sınırlı aynî bir hakka dönüşmüş ve tedâvül kabiliyetini kazânmış ise de, kuru mülkiyet yani rakabe yine vakfa aittir. Bu özelliğinden dolayı, icâreteyn mutasarrıfının zilyetliği, zamanaşımı ile mülkiyet iddiasına elverişli bir zilyetlik değildir. Zira her sene yeni sisteme göre bir çeşit gayrımenkul mükellefiyeti olan icâre-i müecceleyi ödemektedir.

İcâreteyn mu'âmelesi, kiracısına sınırlı aynî bir hak kazândıran uzun süreli bir kira akdidir. Ancak normal kira akdine benzememektedir. Nevi şahsına münhasır bir kira akdidir[1].

Cumhuriyet döneminde vakıflar hakkında Tatbikat Kanunu hazırlamak üzere İsviçre'li hukukçu Hans Leemann davet edilmiştir. Her ne kadar sahasında uzman olsa da eski vakıflar hakkında acemi olan Leemann, 31/8/1929 tarihli ilk Kanun Projesinde "icâreteynli gayrimenkullerde evkafın rakabe sahibi olduğunu, icâreteyn mutasarrıflarının ise intifâ' hakkına sahip bulunduğunu ve MK.nun hükümleri ile tam tevfikin mümkün olmadığını "isabetle belirtmiştir[2]. Hatta bu büyük hukukçu tam bir objektiflikle, şimdiye kadar cemiyete yapmış olduğu ve bundan böyle yapacağı hizmetleri izah ederek mevcut eski vakıfları olduğu gibi muhafaza etmeyi tavsiye etmiştir[3]. Neticede hükümetin, VGM'nün teklifi üzerine, icâreteynli vakıfların mülkiyet hakkının intifâ' hakkı sahiplerine nakledilmesine müsaade etmesi ve bu naklin belli bir bedel karşılığında yapılması teklif edilmiştir[4].

Daha sonraki komisyonlar hep vakıflar aleyhinde ve muta-

---

1 Krş: Köprülü, B., 243

2 Krş: Yeğen, 109-113

3 Berki, A. H., İslâmda Vakıf Ve Gayrısahih Nevileri, I, AÜİFM, 18

4 Kanun Projesi, md. 29;4 Teşrinievvel 1926 Tarihinden Evvel Vücut Bulmuş Vakıfların Ne Suretle İdare Edileceği Hakkında Muhtelif Lâyihalar, Ankara 1933, sh. 19

sarrıflar lehinde hareket etmiş ve nihayet 2762 sayılı ve 5/6/1935 tarihli Vakıflar Kanunu ile icâreteynli vakıfların da gülünç bir şekilde tasfiyesi yoluna gidilmiştir.

Vakıflar Kanunu icâreteynli vakıfları tasfiyeye tabi tutmaktadır. Artık icâreteynli vakıflar yapılamayacaktır (md. 26). Öncekiler de icâre-i müeccelelerinin yirmi misli bir taviz bedeli karşılığında mutasarrıflarının mülkiyetine geçirileceklerdir. İcâreteynli mutasarrıflar taviz bedeli ödemekle yükümlüdür[1]. Bu taviz bedeli nedir? Ve kime ödenecektir?

Taviz bedeli icareteynli vakıflarda icâre-i müeccelenin 20 katıdır (VK. md. 27).Toptan veya taksitle ödenebilecektir. Taksitleri biri peşin olmak üzere beş tane olabilir. Son dördünde % 5 faiz işler. Taksitler zamanında ödenmeyince peşin hale gelir. İlk taksit verilince mülkiyeti mutasarrıfa tescil edilecektir (VK. md. 28). Taviz bedeli ödenmeden 10 yıl geçerse yine mülkiyet mutasarrıflara geçecek; ancak taviz bedeli ivaza dönüşecektir. Devlet alacakları gibi tahsil edilebilecektir (VK. md. 29)[2].

Taviz bedelinin hukukî mahiyeti konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Çoğunluk taviz bedelinin bir gayrımenkul mükellefiyeti olduğu kanaatindedir. Ancak, şahsi bir borç münasebeti doğurmasından dolayı, gayrımenkul mükellefiyetinden ayrıldığı ve nevi şahsına münhasır bir mahiyet arz ettiği de bazı yazarlarca ileri sürülmüştür. Kanaatimize göre taviz bedeli, icâreteynli vakıflar ve diğer vakıfların tasfiyesi için bulunmuş âcil ve adaletsiz bir çözüm yoludur. Zira mutasarrıf malik değildir; vakfın hakkı da sadece bu taviz bedeli değildir. Ancak hükümet gerekçesinde de gayrımenkul mükellef etine benzetilmiştir[3]. Taviz bedeli kime ödenecektir? Bu sorunun ilk etapta cevabı

---

1 Md. 27; Ayrıca bkz: 23/6/1941 tarih ve 4070 sayılı Devlete Ve Mülhak Bütçeli Dairelere Ait Mukataa Ve İcareteynli Gayrımenkullerin Vakıfla ilişiğinin Kesilmesi Hakkında Kanun, md. 1

2 Konu ile ilgili olarak bkz: Köprülü, B., 246-249

3 Köprülü, B., 249-251; Hatemi, Tüzelkişiler, I/744-746

vakfa ödenecektir şeklindedir. Ancak bu konuda icâreteynli vakıfların mahiyetine aykırı görüşler serde dilmiştir. İcâreteynli vakıflar da iki kısımdır.

Birincisi mazbût icâreteynli vakıflardır ki, bunların rakabesi karşılığı ödenecek olan taviz bedelinde hak sahibi hazinedir.

İkincisi ise mülhak icâreteynli vakıflardır ki, bunlar aslında birinci gruptakilerden farklı olarak tamamen sahih vakıflardır ve taviz bedelleri de vakfa ödenecektir. İcâreteynli vakıflar sadece gayr-ı sahih vakıflarda geçerli olan bir usul değildir. Bu ayırımın taviz bedelinin kime ödeneceğinde gözönünde bulundurulması gerekir[1].

Her ne kadar icâreteyn usulü son zamanlarda suiistimal edilmiş olsa bile bedava sayılabilecek bir bedel karşılığında yüzlerce belki binlerce vakıf hatta sahih vakıf mallarını, bazı açıkgöz insanların avucuna bir rüşvet olarak sunmak, tarihin kaydettiği en büyük yanlış ve haksız tasarruflardan biridir. İstanbul'da tavize tabi vakıf gayrımenkullerin sayısı 230.000 kadardır. 35.000 TL'lık (o zamanki değer) yerler 200 TL karşılığında, 25.000 TL'lık yerler ise 125 TL karşılığında tavize tabi tutulmuştur'[2].

Kanun, bu taviz bedelinin tahsili için idareye 10 yıllık bir süre tanımaktadır. Bu sürenin 13.6. 1945 tarihinde sona ermesi sebebiyle, 4755 sayılı kanunla bir 10 yıllık süre daha verilmiştir. Bu sürelerin sona ermesi halinde ise, taviz bedeli ister tahsil edilsin ister edilmesin, mülkiyet hakkı mutasarrıfa geçecek ve taviz bedeli kamu alacağı mahiyetini kazanarak ivaza dönüşe-

---

[1] 1287 tarihli Nizamname, md. 4-5 ve devamlı maddeler; Krş: Sungur-bey, MHS, 4/18; Danıştay Tanzimat Dairesi, 31. 12.1397 gün ve 52/76 sayılı Kararı (Resmi Gazete, Sy. 3858) ve Danıştay GK 27. 1. 1938 gün ve 19/18 sayılı Kararı

[2] Berki, A.H., İslâmda Vakıf, I, AÜİFM, 20-21; Konu ile ilgili kararlar için bkz: Karînâbâdizade/Sungurbey, 552-579; Sungurbey, MHS, 3/16-22; MHE, I/52-65

cektir. Bu ikinci süre de 13.12.1955 tarihinde sona ermiştir. Vakıflar Genel müdürlüğü yine taviz bedellerini tahsil edememiştir. Vakıflar Kanununun 29 ve 30. maddeleri gereğince, tahsil edilmedikçe tapu daireleri tescili yapamayacağından, taviz bedellerinin tahsiline devam olunmuştur. 1970'li yıllarda taviz bedellerinin hesaplanmasında, o günkü vergi değerlerinin esas alınması, mutasarrıflarla VGM arasında anlaşmazlıklara yol açmış ve mesele yargıya intikal etmiştir. Yargı mutasarrıfların lehine meseleyi çözmüş ise de, VGM, bütçe kanunlarına taviz bedeli ve tevliyet hakları konusunda hüküm konulmasını başarmış ve ancak bu hükümler Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir[1].

2762 sayılı Vakıflar Kanununun 27. ve 29. maddelerini değiştiren 2888 sayılı kanununun 22.9.1983 tarihinde yürürlüğe girmesi ile, taviz bedelinin hesaplanmasındaki kargaşa sona erdirilmiştir. Buna göre ödenmeyen taviz bedelleri, 1319 sayılı Emlâk Vergisi Kanununa göre verilen en son vergi beyanının % 20'si olarak belirlenmiştir. Aynı Kanununun 2. maddesi ile 22.9.1983 tarihinden itibaren VGM'lüğüne 10 yıllık bir süre daha verilmiştir. Sakat başlayan taviz bedeli meselesi, bu tarzdaki sakat uygulamalarla hâlâ daha devam etmektedir. Kısaca taviz bedeli ile tasfiyenin yersiz ve haksız bir tasfiye olduğu, uygulamadaki rezâletlerle de ortaya çıkmıştır.

Mukâta'alı vakıf mutasarrıfının vakıf arazisi üzerinde üst hakkı mahiyetinde bir sınırlı aynî hakka sahip olduğunu söylemiştik. Vakıflar Kanunu (md. 26-32), vakıf gayrımenkuller üzerindeki bu sürekli üst hakkını; üst hakkı sahibi tarafından ödenecek bir bedel karşılığında tasfiye etme yolunu benimseyip, vakfın mülkiyet hakkını taviz bedeli karşılığında tasfiye etmeyi tercih etmiştir. İcâreteyn konusunda ayrıntıya girdiğimizden,

---

1 Öztürk, Nazif, Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi, Ankara 1995, sh. 256-263; Burada çok ciddi tahliller ve bilgiler bulunmaktadır.

burada tekrar etmiyoruz[1]. Aynı tartışma ve hukuka aykırı durumlar, bu çeşit vakıflar için de söz konusudur.

2- Taviz Bedeli İle Tasfiye Edilecek İcareteynli Ve Mukataalı Vakıf Malların Kapsamı Konusundaki Saptırmalar

2762 sayılı ve 1935 tarihli Vakıflar Kanunu, 26. maddesiyle bu tarihten itibaren icareteynli ve mukataalı vakıf yapılamayacağını hükme bağladığı gibi, mevcut icareteynli ve mukataalı vakıfların taviz bedeli ile tasfiye edileceğini kararlaştırmıştır. Ancak taviz bedeli alınarak mutasarrıfın mülkiyetine geçirilecek olan bu vakıflar hangileridir? İşte bu sorunun cevabını doğru olarak vermek gerekmektedir.

Kanunun bu hükmü geneldir. Tefsir kaideleri gereği, bu tahsis eden özel bir kanun hükmü de yoktur. O halde bu vakıf mallarının kapsamı içine sahih-gayr-ı sahih bütün vakıf çeşitleri dâhildir ve uygulama da bunu gerektirmektedir. Ancak ister eski vakıf hukukunu tanzim eden Ömer Hilmi ve Ali Haydar gibi hukukçuların kanun tarzındaki eserleri ve gerekse, 1274 tarihli Arazi Kanununun 4. maddesi ve bunun şerhleri, gayr-i sahih vakıf tabir edilen tahsisat kabilinden vakıfların üç ana bölüme ayrıldığını açıkça belirtmişlerdir. Biz bu ayırıma göre, meseleyi ayrıntılarıyla incelemek istiyoruz.

1) Bunlardan aslı mîrî arazi olup da sadece arazinin a'şâr ve rüsûmâtı vakfedilenler, rakabesi ve tasarruf hakkı beytülmala kalanlarda Arazi Kanunu hükümleri geçerlidir. Dolayısıyla bazı hukukçulara göre, 17 Şubat 1341 tarih ve 552 sayılı A'şârın İlgası Hakkındaki kanunla öşür ve bedel-i öşür ilgâ olunduğuna göre, arazinin de vakıfla ilişkisi kesilmiştir. Bazı Yargıtay karar-

---

1 Köprülü, B., İÜHFM, 1951, Sy. 1-4, sh. 716; Hatemi, Tüzelkişiler, 1/747

larında dile getirilen bu görüş de, aslında sakattır; zira a'şâr kalkmış ise bunun yerine vergiler ikame olunmuştur. Ancak bu tür tahsisât kabilinden vakıflar hakkında Arazi Kanunu hükümlerinin tatbik olunmasının açıkça ifade edilmesi, bu çeşit vakıf arazilerin de mîrî araziler gibi mutasarrıfının mülkiyetine taviz bedeline tâbi olmadan intikali görüşünü doğurmuş olabilir.

2) A'şâr ve rüsûmâtı yani vergi gelirleri hazineye ait olan ve tasarruf hakları vakf edilen tahsisât kabilinden vakıflardır.

3) Hem tasarruf hakları ve hem de a'şâr ve rüsûmâtı vakfa ait bulunan tahsisât kabilinden vakıf mallardır. Bu her ikisinde de Arazi Kanununun tatbik edilemeyeceği ve vakıf hükümlerinin geçerli olduğu, Arazi Kanununda açıkça ifade olunmuştur. Bütün bunları daha evvel açıkladığımızdan ayrıntıya girmiyoruz.

Bizim kanaatimize göre, her üçünde de 2762 sayılı Vakıfları Kanununun taviz bedeline ilişkin hükümleri geçerlidir. Tek şüpheli olan birinci kısımdır. Ancak konu Kanunun yürürlüğe girmesinden sonraki tatbikatta tartışılmış ve Şûrây-ı Devlet Tanzimât Dairesi konuyu 1937/76 nolu Kararıyla, o günkü vakıf aleyhtarı hava sebebiyle, şu şekilde karara bağlamıştır (Özetle):

"Tasarruf hakları veya tasarruf hakları ile birlikte a'şâr ve rüsûmâtı vakfedilmiş olup da icareteyne veya mukataaya bağlanmış vakıf malların, 2762 sayılı Vakıflar Kanununun 27. maddesindeki taviz bedeline tâbi olması gerekir. Ancak tapu sicillerinden açıkça yalnız a'şâr ve rüsûmâtı vakfedilmiş olduğu anlaşılan vakıf mallar tavize tâbi tutulmaz. İlk iki gruba giren tahsisât kabilinden vakıf mallar tavize tabi kılınır. Vakıf malların hangi guruba girdiği açıkça anlaşılmadığı takdirde, bu tür vakıf malların temellük ve tasarrufuna ait ilk mahiyetlerini araştırmak ve bunun için de vakfiyyelerine ve kuyûd-ı kadîmeye bakmak gerekir."[1].

---

[1] Danıştay, Tanzimat Dairesi Kararı, No: 1937/76, İdari Kararlar Dergisi, No: 3, sh. 11; Sungurbey, İsmet, Eski Vakıfların Temel Kitabı, sh. 287

Tapu-Kadastro Umum Müdürlüğünün, tahsisât kabilinden vakıfların bu üç çeşidini birbirine karıştıran 935-131/153 sayılı ve 12.5.1939 tarihli Tamimine rağmen, uygulama zikrettiğimi Tanzimat Dairesinin Kararı doğrultusunda yürümüş ve zaten Tahsisât Kabilinden vakıfların kahir ekseriyetinin ikinci veya üçüncü gruptan olması hasebiyle, Vakıflar Kanunun 27 ve devamı maddelerinde bahsedilen tavize tabi vakıf mallar arasına, gayr-ı sahih vakıflar tabir edilen tahsîsât kabilinden vakıfların önemli bir kıs ve özellikle sultân vakıfları tavize tabi tutularak tasfiyesi yoluna gidilmiştir. Merak edilen tavize tabi tutulan vakıf malların ve özellikle İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivindeki uygulama dosyalarına ve o dönemlere ait mahkeme kararlarına bakabilirler.

Şunu da önemle belirtelim ki, a'şâr ve rüsûmâtı vakfedilen vakıf malların taviz bedeline bu kararla tâbi tutulmamasının başlıca sebebi iki şeydir: **Birincisi**, o günkü vakıf aleyhtarı siyâsî ve sosyal havadır ki, sahih vakıf malları bile hiç parasına satarak tasfiye yoluna gidilmiştir. **İkincisi ise, 17 Şubat 1341 tarih ve 552 sayılı A'şârın İlgasıyla Yerine İkame Edilecek Mahsûlât-ı Arziyye Vergisi Hakkında Kanun**'dur[1]. Birincinin hukukda gerekçe teşkil edemeyeceği herkesin malumudur. Zira Mecelle'nin yerinde ifadesiyle "**Alâ hilâfil-kıyâs sabit olan şey sâire makîsünaleyh olamaz." (Madde 15).** İkinci gerekçeye gelince, bu da yerinde değildir. Zira zikredilen Kanun, a'şâr ve rüsûmâtı vakfedilen araziyi vakıf statüsünden çıkarmamıştır. Lağvedilen tahsisi yapılan verginin çeşididir. A'şârı lağvetmiş ve ancak bunun yerine arazi vergisi koymuştur. Dolayısıyla bu vergiler, a'şârın yerine ikame edilmiştir. Zaten Kanunun isminden de anlaşılan budur.

Önemle ifade edelim ki, Osmanlı Devleti uygulamasında mukataalı vakıfların zaten önemli bir kısmı tahsisât kabilinden

---

[1] Sicill-i Kavânîn, c. I, sh. 627 vd.; Resmî Cerîde, No: 84, 23 Şubat 1341 tarihli Sayısı.

vakıflardır; icareteynli vakıflar için de aynı şey söylenebilir. Zaten bu özelliklerinden dolayı her ikisi de taviz bedeli ile tasfiyeye tabi tutulmuştur. Bu çeşit vakıfların çoğunluğunu sahih vakıflar tabir edilen rakabesi de vakfa ait olan vakıflar teşkil etseydi, kanun koyucu, bunları açıkça mutasarrıfına vermeye cesaret edemezdi. Gerçi bu vakıflar da satılarak tasfiye edilmiştir. Ancak satılma ile taviz bedeli arasında çok ciddi farklar bulunmaktadır.

Tekrar ifade etmek yarar vardır ki, Tapu-Kadastro Umum Müdürlüğünün menfi ve hukuka dayanmayan 1939 tarihli tamimine rağmen, tevzi işlemleri Danıştayın Tanzimat Dairesinin Kararı doğrultusunda yürümüştür.

3- 2888 Sayılı Kanundan Sonra Ortaya Çıkan Vakıf Aleyhtarı Kazâî Ve İlmî İçtihatlar

2888 sayılı ve 1983 tarihli Vakıf Kanununu tadil edici ve taviz bedeli konusundaki anlaşmazlıkları tashih edici 27. ve 29. maddede yapılan değişiklikler devreye girince ve bu konuda yaşanan kargaşaya son verilince, vakıfları tasfiyede ısrarlı olan çevreler, hem Yargıtay kanalıyla ve hem de Yargıtay'a kaynaklık eden bir kısım ilim adamlarının yanlış raporlarıyla, yeniden vakıf mallar aleyhine harekete geçmişlerdir. Bunların etkisiyle Sultân Vakıfları bile tehlikeye maruz kalmış bulunmaktadır. Bu vakıf katliamının en önemli sebepleri, Tapu-Kadastro Genel Müdürlüğünün 10.6.1985 tarihli, 1939 tarihli hukuka aykırı ve bilimsel değeri olmayan Tamiminin tekrarı mahiyetinde bulunan Talimâtı, Yargıtay 1. Hukuk Dairesinin 26.3.1986 tarihli ve 384/3473 sayılı Kararı ve Prof. Dr. İsmet Sungurbey, Prof. Dr. Neclâ Giritlioğlu ve Prof. Dr. Hüseyin Hatemî'nin tezatlarla dolu bilirkişi raporlarıdır. Bu saydığımız ilmî ve kazâî içtihatların hepsinin de maalesef işlediği bâriz hatalar ve bu sakat uygulamanın temel eksikliklerinden bazıları şunlardır:

1) Hem Yargıtay Kararının, hem Tapu-Kadastro Genelgesinin ve hem de bilirkişi raporlarının karıştırdığı en önemli husus Vakıflar Kanununun 27-29. maddeleri uyarınca taviz bedeli ödenmesi gereken vakıfların münhasıran sahih vakıflar olduğu yolundaki iddialardır. Bu iddianın ne hukuk mevzuatında ve ne de Tanzimat Dairesinin Kararında görüldüğü üzere, eski içtihatlarda bir mesnedi yoktur. Bu saydığımız kaynaklar ve kararlar, Arazi Kanununa tabi olan birinci grup yani sadece a'şâr ve rüsûmâtı vakfedilen gayr-i sahih vakıflar ile tasarruf hakları ve a'şâr ve rüsûmatı vakfedilen yahut sadece tasarruf hakları vakf edilen ikinci ve üçüncü grup tahsisât kabilinden vakıfları biri birine karıştırmışlardır. Halbuki taviz bedeline tabi olmayacağı belirtilen, sadece birinci gruptur ve bu görüş de bir kanun hükmü değil, 1937 tarihli bir Tanzimat Dairesi Kararıdır ve bu da tartışılabilir. Nitekim sadece a'şâr ve rüsûmâtı vakf edilen ve Arazi Kanununa tabi olan bu grupta da, en azından vakıf tarafına mutlaka mahlûlât bedeli ödenmelidir. Bu ilim adamlarının ve bunların görüşlerine dayanarak karar veren Yargıtay'ın, bu görüşlerini hangi hukukî gerekçeye dayandırdıklarını anlamak mümkün değildir. Hatta sayın Giritlioğlu, 1274 tarihli 121. maddesinde ve Ömer Hilmi'nin meşhur eserindeki "Vakfedilen malın, vâkıfın mülkü olması" şartını ileri sürerek meseleyi gerekçelendirmeye çalışması, sahih gayr-ı sahih vakıf ayırımını da birbirinden tefrik edemediğini ortaya koymaktadır. Hem Yargıtay ve hem de bilirkişi raporlarının, taviz bedelinin sadece mülk olan vakıflara ödendiğine dair olan hükmünün, hiç bir hukukî gerekçesi yoktur ve temelsiz bir görüştür.

2) Hüseyin Hatemi Hocamızın tahsisât kabilinden vakıfların vakıf olup olmadığını tartışmaya açması ve buradan hareketle, tavize tabi tutulmamasını savunması da, tebliğimizin başında naklettiğimiz ve bu çeşit vakıfların meşrû'îyyet sebebini teşkil eden İslâm Hukuku kâidelerini göz ardı etmek manasına gelmektedir. Zira yukarıda da belirttiğimiz gibi, tahsîsiat kabilinden vakıflar da sahih ve gayr-ı sahih tahsis olmak üzere ikiye ayrıl-

maktadır. Bunlardan sahih tahsislerin bütün İslâm Hukukçuları tarafından iptal edilmemesi gerektiğini vurguladıkları yukarıda açıklanmıştır. Sultân Berkuk'un ve Kanuni Sultân Süleyman'ın kararları bunu göstermektedir. Hatta Sultân Fâtih'in gayr-ı sahih tahsislerin iptali yönündeki fermanı bile tenkit edilmiştir.

Önemle ifade edelim ki, İsmet Sungurbey Hocamız, Ebül-ulâ Mardin'in ve Ali Himmet Berki'nin, tahsisât kabilinden vakıfların iptal edilip edilememesi tartışmasını, taviz bedeli ödenmeyeceğine dair olan görüşüne gerekçe olarak zikretmesi çok enteresandır ve aslâ yerinde değildir. Zira her iki hukukçu da, bu tür vakıfların ve özellikle gayr-ı sahih tahsislerin iptal edilebileceğini savunmaktadırlar ve eski hukukçuların görüşlerini nakletmektedirler. Yoksa bunlara taviz bedeli ödenmez dememektedirler. 2762 sayılı Kanun, tahsisat kabilinden vakıfların iptali hadisesidir ve sahih-gayr-ı sahih tahsis ayırımı da yapılmamıştır[1]. Yani tahsisat kabilinden vakıfların iptal edilip edilmeyeceğini tartışmak ayrıdır; bunların taviz bedeline tabi tutulup tutulmayacaklarını tartışmak başkadır.

3) Bir diğer önemli hata ise, hem Yargıtay Kararında ve hem bilirkişi raporlarında, bütün tahsisât kabilinden vakıfların sadece birinci gruptan gibi gösterilmesi ve sanki hepsinde de yalnız a'şâr ve rüsûmâtı vakfedilmiş gibi görüşler serdedilmiş bulunmasıdır. Hatta İsmet Sungurbey Hocamız, 20 Mart 1981 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde çıkan VGM'nün bir beyânâtını, Sultân Beyâzıd Vakfının birinci gruptan olduğuna delil olarak göstermekte ve raporda dercetmektedir ki, bu, gerçekten ilim namına üzücü bir durumdur ve Hocamızdan böyle bir gerekçelendirmeyi duymak bizi üzmüştür. Zira 1937 tarihli Tanzimât Dairesinin de isabetle belirttiği üzere, "**Vakıf malların hangi gruba girdiği açıkça anlaşılmadığı takdirde, bu tür vakıf malların temellük ve tasarrufuna ait ilk mahiyetlerini**

---

1 Sungurbey, Eski Vakıfların Temel Kitabı, sh. 50-52; Mardin, Ebül-Ulâ, Toprak Hukuku Dersleri, İstanbul 1947, sh. 22

araştırmak ve bunun için de vakfiyyelerine ve kuyûd-ı kadîmeye bakmak gerekir."[1]. Eğer VGM, bu konuda yanlış beyânât vermiş olsa bile, bun beyânâtlara değil ve hatta bu mealdeki resmî yazılara da değil, elde bulunan vakfiyye ve kuyûd-ı kadîmeye mürâcaat edilmesi gerekir. Zira ilim adamlarının bu üç grubu birbirine karıştırdığı bir devirde, VGM mensuplarının karıştırması çok normaldir. Elimizde bulunan ve Heybeli Ada'daki Şehzâde Mehmed Han Vakfı ile alakalı 1330 tarihli Şer'iye Mahkemesi Kararı, bu tür iddiaları red edecek mahiyettedir. Bu Mahkeme Kararında görüldüğü üzere, Osmanlı Devleti, bu adadaki vakıf arazi üzerine Harbiye Mektebi yapmak üzere mukataa ile icar eylediği ibret-âmîz bir hadisedir. Halbuki, eğer sadece a'şâr ve rüsûmât vakfedilmiş olsaydı, böyle bir icara gerek görülmezdi.

Üzülerek ifade edelim ki, bu ve benzeri çok ciddi ilmî hatalarla dolu olan bilirkişi raporlarına dayanan Yargıtay, 2888 sayılı Kanununun hükümlerini yok edecek yanlış kararlar almış ve vakıfların yağma edilmesine âdetâ göz yummuştur.

---

1 Danıştay, Tanzimat Dairesi Kararı, No: 1937/76, İdari Kararlar Dergisi, No: 3, sh. 11; Sungurbey, İsmet, Eski Vakıfların Temel Kitabı, sh. 287

Heğbeli Adadaki Şehzâde Mehmed Vakfı İle Alakalı 1330 Tarihli Şer'iye Mahkemesi İ'lâmı

4 - 4103 Sayılı ve 4.4. 1995 Tarihli Kanun ve Gelinen Son Durum

Kanun koyucu Yargıtayın yanlış kararları ve bilirkişilerin olayları birbirine karıştıran raporlarıyla ciddi bir vakıf mallar katliamının yaşandığını görünce, 5.6.1935 tarihli ve 2762 sayılı Vakıflar Kanununun 27. ve 28. maddesini değiştirmiş ve vakıf malların korunması için yanlışlarla dolu olan ilmî ve kazâî içtihatları tashih yoluna gitmiştir. 27. maddeyi değiştiren 1. maddesine göre, "Vakfın türüne göre ayırım yapılmaksızın (sahih, gayr-ı sahih, tahsîsât kabilinden vb.) mevcut mukataalı toprakların veya icareteynli gayrimenkullerin mülkiyetleri bu gayr-i menkul hakkında illerde Defterdarlık, ilçelerde Mal Müdürlüğü kıymet takdir komisyonunca takdir edilecek râyiç bedelinin 9 50 oranında hesap edilecek taviz karşılığında mutasarrıfına geçirilir. Taviz bedeli ödenmeden ortaklığın giderilmesi veya cebrî icra yoluyla satışı yapılacak gayr-i menkullerin taviz bedellerinin hesaplanmasında satış bedeli esas alınır."[1]. Kanun 2. maddesinde de taviz bedeli ödenmeden tapuya tescilinin yapılamayacağını da açıkça hükme bağlamaktadır.

Bu kanunla, Kanun Koyucu, taviz bedelini yeniden ciddi düzenlemelere kavuşturmuş ve daha önceki kazâî içtihatlar ve ilmî doktrinlerde görülen vakıf aleyhindeki ihtilâfları, kanunla ber taraf etme gayesini gütmüştür. Buna göre, 2762 sayılı kanunla, vakıfların ruhuna ters olarak ortaya atılan taviz bedeline ödemeyen, bütün uzatma kanunlarına rağmen hâlâ daha ödememekte ısrar eden vakıf malların mutasarrıfları, ancak kanunda düzenlenen taviz bedelini ödemeleri şartıyla gayr-i menkul, kendi adlarına tapuya tescil ettirebileceklerdir. Kanunun bu hükmüne karşılık, artık bu zamana kadar ki Yargıtay Kararlarının hiç bir değeri kalmamıştır. Zira bu tür konularda yargı yetkisine sahip olan mahkemelerin ilk müracaat edecekleri kanunun

---

1 18 Nisan 1995 tarihli ve 22262 sayılı Resmî Gazete.

lafzı ve manasıdır. Aslî kaynak olan kanun metni varken ve manası da sarihken, artık yardımcı kaynaklardan olan ilmî ve kazâî içtihatlara göre hükmetmek, hukuku çiğnemek demektir (TMK., Md. 1).

İşte Yargıtay Hukuk 1. Hukuk Dairesi, 1995/16638 Esas ve 1996/922 Kararıyla bu kanunu çiğnediği gibi, hukukun kaynakları arasındaki hiyerarşik sıraya da uymadan keyfî bir uygulama ile, vakıf malların katliamına yeni bir imzâ atmış bulunmaktadır. Yargıtayın bu Kararı üzerine bidâyet mahkemeleri de, hiç bir kanunî dayanağı olmadan, tapu kaydında yazılı bulunan vakıf şerhinin sicilden silinmesinin mümkün olduğunu, bunun için vakfa, 4103 sayılı kanun gereği taviz bedeli ödenmesine gerek bulunmadığını ve benzeri yanlışlıkları ihtiva eden kararlar vermeye başlamışlardır. Şimdi bu hukuku çiğneyerek verilen mahkeme kararlarına temel teşkil eden Yargıtay Kararını kısaca irdelemek istiyoruz:

A) Yargıtay, evvela 1937 tarihli Şûrây-ı Devlet Tanzimât Dairesinin yaptığı hatayla yani sadece a'şâr ve rüsûmâtı vakfedilen tahsisât kabilinden vakıfların taviz bedeline tâbi tutulamıyacağını ifade etmekle eski hatayı tekrar ederek işe başlamıştır. Dolayısıyla bu tür taşınmazların taviz bedeline tâbi tutulmayacağını ifade ederek kararını gerekçelendirmeye devam etmektedir. Halbuki daha evvel de açıklandığı üzere, a'şâr ve rüsûmâtı vakfedilen vakıf malların taviz bedeline bu kararla tâbi tutulmamasının başlıca sebebi iki şeydir: **Birincisi**, o günkü vakıf aleyhtarı siyâsî ve sosyal havadır ki, sahih vakıf malları bile hiç parasına satarak tasfiye yoluna gidilmiştir. **İkincisi ise, 17 Şubat 1341 tarih ve 552 sayılı A'şârın İlgasıyla Yerine İkame Edilecek Mahsûlât-ı Arziyye Vergisi Hakkında Kanun**'dur[1]. Birincinin hukukda gerekçe teşkil edemeyeceği herkesin malumudur. Zira Mecelle'nin yerinde ifadesiyle "**Alâ**

---

[1] Sicill-i Kavânîn, c. I, sh. 627 vd.; Resmî Cerîde, No: 84, 23 Şubat 1341 tarihli Sayısı.

hilâfil-kıyâs sabit olan şey sâire makîsünaleyh olamaz." (Madde 15). İkinci gerekçeye gelince, bu da yerinde değildir. Zira zikredilen Kanun, a'şâr ve rüsûmâtı vakfedilen araziyi vakıf statüsünden çıkarmamıştır. Lağvedilen tahsisi yapılan verginin çeşididir. A'şârı lağvetmiş ve ancak bunun yerine arazi vergisi koymuştur. Dolayısıyla bu vergiler, a'şârın yerine ikame edilmiştir. Zaten Kanunun isminden de anlaşılan budur. Yargıtayın, mezkûr kanunun taşınmaz ile vakfın ilişkisini kestiğine dair iddiası tamamen yersizdir; zira kanunda böyle bir ifade yoktur; belki a'âr yerine arazi vergisi ikame edildiği açıkça ifade olunmuştur.

B) Yargıtay'ın ikinci önemli fâhiş hatası, "tahsisât kabilinden vakıfların çoğunun yalnızca a'şâr gibi vergi ve resimlerin bir hayır cihetine tahsisi sonucu oluşturduğu" sonucuna varmasıdır ki, bu da tamamen yanlıştır. Zira böyle olup olmadığı, 1937 tarihli Tanzimat Dairesinin yerinde ifadesiyle "**Vakıf malların hangi gruba girdiği açıkça anlaşılmadığı takdirde, bu tür vakıf malların temellük ve tasarrufuna ait ilk mahiyetlerini araştırmak ve bunun için de vakfiyyelerine ve kuyûd-ı kadîmeye bakmak gerekir.**"[1] Yargıtay bu sonuca nereden varmaktadır?

C) Tahsisât kabilinden vakıfların zikredilen birinci grubunun tavize tabi tutulamayacağını sakat gerekçelerle tamamlayan Yargıtay, bu sefer diğer iki grubun da tavize tabi tutulamayacağını isbât etmek için, Arazi Kanunu 4. madde ve Ömer Hilmi Efendi'nin Ahkâm'ül-Evkafındaki 137. maddeye dayanarak, gayr-i sahih vakıfların 1274 tarihli Arazi Kanunu hükümlerine tabi bulunduğunu ve 1341 tarihi A'şârın İlgası Hakkındaki Kanunla da Mirî Arazi hükümlerinin ilga edildiğini ve dolayısıyla bunlarda da taviz bedelinin uygulanamayacağını hemen hükme bağlamaktadır. Halbuki kaynaklardaki bilgiler Yargıtay kararında

---

[1] Şûrây-ı Devlet, Tanzimat Dairesi Kararı, No: 1937/76, İdari Kararlar Dergisi No: 3, sh. 11; Sungurbey, İsmet, Eski Vakıfların Temel Kitabı, sh. 287

çarpıtılarak ve birbirine karıştırılarak nakledilmiştir. Halbuki daha evvel de ifade edildiği üzere, gayr-i sahih vakıfları üçe ayırmak gerekir.

a- Birincisinde hem rakabesi, hem de tasarruf hakları beytülmala ait olur. Sadece şer'î ve örfi rüsumât (a'şâr ve rüsümât) yani devlete ait vergi gelirleri vakfedilmiş olur, yani vakfa tahsis edilir. Ferağ resmi de vakfındır. Bu tıpkı mirî arazi gibidir.

b- İkincisi; a'şâr ve rüsûmâtı yani vergi gelirleri beytülmala aittir. Sadece tasarruf hakları bir vakfa tahsis edilmiştir. Bu arazi vakıftan yararlananlar tarafından işletilir veya işlettirilir. İşlettiği taktirde elde edilen gelirden şer'î vergi olan öşrünü öder, gerisi vakfa kalır. İşlettirdiği takdirde ise, bu çeşit araziye iki başlı denir. Araziyi işleten hem vakfa kira bedelini (mâlikâne hissesi) hem de devlete vergisini (divanî payı) ödeyecektir. Uygulamada bu çok görülmüştür.

b- Hem tasarruf hakları hem de a'şâr ve rüsümâtı vakfa tahsis edilmiş olan arazidir. Müstesna vakıflar bu kısmın örneğini teşkil ederler .

İkinci ve üçüncülerde Arazi Kanunu geçerli değildir. Birincide ise geçerlidir. Aralarındaki farklar gayet açıktır[1].

Kanunun hükmünü bile yanlış nakleden böyle bir Yargıtay Kararının aslâ hukuk kuralları ile ilgisi olmayacağını anlamak ve bu tür bir yaklaşımı, 1935'li yılların ruhuyla vakıfları tasfiye etmek planına hamletmek herhalde haksızlık olmaz kanaatindeyiz.

D) Yargıtayın a'şâr ve rüsûmâtı vakfedilenlerin zaten tavize tabi tutulmayacağını belirterek ve diğerlerinin ise, eski kanunun hukukî sonuçlarını doğurduğu yorumunu yaparak, 4103 sayılı ve 1995 tarihli Kanunun açık hükümlerini hiçe sayması ise, tam bir hukuk skandalıdır. Zira taviz bedeli için 2762 sayılı ve 1935

---

1 Ali Haydar, Emval..., 4085-4086; Arazi Kanunnâmesi, Md. 4.

tarihli kanunla tanınan 10 yıllık süreler dolunca çıkarılan yeni uzatma kanunları, nasıl bu neticelendirilemeyen konuyu düzenlemişse, 4103 sayılı ve 1995 tarihli Kanun da aynı manadaki kanunların devamıdır ve meseleyi de kökünden çözmektedir. Zira bu kanun, 1935 tarihli Kanunun hiçbir kayıt bulunmadan zikrettiği hüküm üzerine ortaya çıkan 1937 tarihli Tanzimât Dairesinin taviz bedelinin yalnız a'şâr ve rüsûmâtı vakfedilmiş mallardan alınamayacağı yorumunu, bunu takip eden diğer kazâî ve ilmî tefsirleri ve nihayet A'şârın İlgası Hakkındaki kanunun etkilerine dair yorumları, bu iki madde ile tamamen çözüme kavuşturmuş ve artık sahih ve gayr-i sahih ayırımı yapılmadan, ayrıca gayr-ı sahih denilen vakıf mallarda yalnız a'şârı ve rüsûmâtı vakfedilen ve edilmeyen yorumuna gidilmeden meseleyi bütünüyle açıkça düzenlemiş bulunmaktadır. Bu Kanun hükmü karşısında, tamamen indî ve hukukla ilgisi bulunmayan yorumlarla alınan Yargıtay 1. Hukuk Dairesi Kararı, yanlıştır ve tam bir vakıf katliamının teşvikçisidir. Buna dayanan bidâyet mahkemelerinin kararları da bir an evvel tashih edilmelidir. Aksi takdirde İstanbul 7. Asliye Hukuk Hâkimliğinin Esas No: 1996/381 ve Karar No: 1996/475 kararı gibi, hukukî dayanaktan mahrum kararlarla vakıf mallar yağma edilecektir.

Bu konuda hem Vakıflardan sorumlu Devlet Bakanımıza, hem Adalet Bakanına ve hem de Millet Meclisine görev düşmektedir. Yaptıkları kanunlara sahip çıkmakla mükelleftirler.

II - DİĞER VAKIF MALLARIN SATIŞ VE DEVİR YOLUYLA TASFİYELERİ

Maalesef Cumhuriyet döneminde vakıf malların tasfiyesi, bununla kalmamıştır. Çok sayıdan sahih ve gayr-ı sahih vakıflar, mülkiyet hakkının mukaddes özelliği çiğnenerek, ya satılarak veya belli devlet dairelerine devredilerek tasfiye olunmuştur. Bu konuda başta değerli meslekdaşım Dr. Nazif Öztürk'ün **Türk**

Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi adlı eseri olmak üzere, çok sayıda ilmî araştırma yapıldığından ve bu konu kısmen de olsa, mazide kaldığından üzerinde fazla durmayacağız[1]. Çok kısa bir özetten sonra, ibretli bir vesikayı arz ederek tebliğimizi tamamlamak istiyoruz:

Bu ikinci tasfiye planı çerçevesinde tekke, zâviye ve türbeler ilga edilerek bunlara ait vakıflar tasfiye edilmiştir; Belediyeler yol ve binâ bahanesiyle bir çok vakıf mallarını istimlâk yoluyla tasfiye etmiştir; Askerî kıtalar vakıf yerleri işgal etmiştir; Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu ile çok sayıda vakıf esereler Maarife devredilmiştir;Mezarlıklar belediyelere devredilmiştir; çiftçiyi topraklandırma adı altında çoğu vakıf araziler devre dışı bırakılmıştır; vakıf sular belediyelere ve köy heyetlerine devredilmiştir; cami ve mescidler başta olmak üzere çok sayıda vakıf mallar yok pahasına satılmıştır.

Camilerin satışıyla alakalı 25.12.1932 tarihli ve 13671 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnâmesinin bazı hükümlerini nakletmek, zannediyorum ki, size de bazı fikirler verecektir:

"Madde 4- Cami ve mescitler, 3. maddedeki esaslar dairesinde tesbit edildikten sonra herhangi bir caminin tasnif dahilinde kalabilmesi için;

1. Beş vakte küşâd bulunması; **2.** Cemaati olması; **3.** Civarındaki camilerle arasında 500 metreden dûn olmaması; **4.** Mamur olması; **5.** Memleket haritasına nazaran müstakbel vaziyetinin emin olması lâzımdır."[2] Aksi takdirde yıkılacaktır ve satılacaktır. Bu millet, vakıfları yağma etme ve vakıf katliamı yapma mesuliyetinden kurtarılmalıdır. Son sözümüz budur

---

1 Öztürk, sh. 379-512

2 Vakıflar Umum Müdürlüğü Mecmuası C IV Ankara 1942. sh 21 vd

III- KONU İLE İLGİLİ BAZI BİLİM ADAMLARININ ALEYHDE RAPORLARI

1) Prof . Dr. İsmet Sungurbey'in Bilimsel Görüşü

"Şişli 2. Bl. Tapu Sicil Müdürlüğünce Vakıflar Genel Müdürlüğüne yazılmış olan 19. 12. 1988 tarihli aşağıdaki yazıya ilişkin bilimsel görüşümüz saygı ile sunulur.

"Şişli Mecidiye köy Mahallesi Büyükdere caddesinde kâin 303 pafta, 1997 ada, 2 parsel sayılı 12871 m^2 miktarındaki TARLANIN TAMAMI SULTAN BEYAZIT VAKFINDAN MUKATALI OLARAK Milli Reasürans Türk Anonim Şirketi namına kayıtlı iken, bu kerre 1977 ada, 16 parselin 184 m^2 lik kısmı ile 1948 ada, 2 parselin 78 m^2.lik kısmı Karayolları Genel Müdürlüğü 17. Bölge Müdürlüğünce istimlak edileceğinden vakfiyenin terkin edilip edilemeyeceğinin bildirilmesi rica olunur."

- I -

Sultan Beyazıt Vakfından mukaatalı tarla "tahsis ve irsad kabilinden vakıflar" denilince gayr-ı sahih vakıfların yalnızca âşâr ve rüsumunun hayır cihetine tahsis olunduğu vakıflardan olup, gerek TAPU VE KADASTRO GENEL MÜDÜRLÜĞÜNÜN 10.6.1985 tarihli ve 384/3473 sayılı kararında, bu türlü arazide Vakıflar Kanununun 27 ve 30. Maddeleri uyarınca taviz bedeli ödenmesine hiçbir biçimde gerek olmadığı tam bir açıklıkla ve kesinlikle vurgulanmıştır

İlkin şunu belirtelim ki Vakıflar Genel Müdürlüğünün 20 Mart 1981 tarihli "**Cumhuriyet**" gazetesinde yayınlanan açıklamasında, Sultan Beyazıt Vakfından bedel-i öşür mukataalı gayrımenkullerin "tahsis ve irad kabilinden vakıflar" denilen gayrı sahih vakıflardan olduğu, yani vakfedilen şeyin kendisinden değil, sadece öşrü olduğu âşârın kalkması ile sırf mülk haline dönüştüğü açıkça belirtilmiş bulunmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün bu çok önemli açıklamasında, bu konuda aynen şöyle denilmektedir.

"...Her iki gayrımenkul, yukarıda anılan vakıf çeşitlerinden gayrı sahih vakıf kapsamına girmekte olup, Sultan Beyazıt Vakfından bedel-i öşür

(okunamamıştır)..... öşrüdür. Olayımızda bu öşür, Sultan Bayezit Han Vakfına tevcih edilmiştir...

Bedel-i öşür mukataalı gayrımenkulün, âşârın kalkması ile sırf mülk haline dönüşmesi nedeniyle..."

Şimdi de, yukarıdaki başlıkta sözü edilen Tapu Kadastro Müdürlüğünün talimat yazısı ile yüksek Yargıtay 1. Hukuk Dairesinin kararını aşağıya aynen dercediyoruz:

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünün 10.6.1985 tarihli talimat yazısı aynen şöyledir:

"İstanbul Tapu ve Kadastro Bölge Müdürlüğüne,

Adalar ilçesindeki vakıf arazilerinin taviz bedellerine ilişkin 17 Haziran 1943 gün ve 1959/3-19 sayılı hakim kararı uyarınca Büyükada, Heybeliada ve Burgaz Adalarındaki vakıfların tahsisat kabilinden oluşu ve sahih vakıflardan olmayışı nedeniyle tavize tabi olmadıklarının hükme bağlanmasına karşın, İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğünün 21 Mart 1983 gün ve 1316 sayılı yazılım ile Adalar ilçesindeki vakıf arazilerinin tavize olduğu ve yapılacak olan her türlü işlemde ilgililerin idarelerine gönderilmesi istendiği belirtilerek, olunacak işlemin bildirilmesini isteyen ilgi (1) yazı konusu incelendi.

Bilindiği üzere, 2762 sayılı Vakıflar Kanununun 27. Ve 30 uncu maddeleri gereğince, üzerinde vakıf şerhi bulunan taşınmaz malların, taviz bedelleri tamamen tahsil edilmeden devir ve temlik edilmeleri mümkün değildir.

Taviz bedellerine ilişkin 18 Temmuz 1940 gün,986 ve 22 Mart 1958 gün,1297 sayılı genelgelerimizde; sahih olan ve mülkiyete(rakabesi) vakfa aid bulunan makataalı veya icareteynli taşınmaz malların taviz bedeline tabi oldukları, bu tür taşınmaz mallarla ilgili olarak yapılacak her çeşit tasarruf işlemlerinde, taviz bedelinin ödenip ödenmediğini ya da tahakkuk eden taviz bedeli karşılığında Vakıflar Genel Müdürlüğü lehine kanuni ipotek tesis edilip edilmeyeceğini araştırılması ve taviz bedelinin ödenmesinden ya da kanuni ipotek tesis edilmesinden sonra vakfiyetinin terkin edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Taviz bedeline tabi olan vakıflar, mülk olan vakıflardır. ARAZİ OLUP DA GELİRİ VE RÜSUMU VAKFEDİLMİŞ OLAN TAŞINMAZ MALLARIN TAVİZ BEDELİ İLE İLİŞKİSİ BULUNMAMAKTADIR. Söz konusu hakem kararı ile Büyük Ada, Heybeli Ada ve Burgaz Adalarındaki vakıfların tahsisat kabilinden

oluşu ve sahih vakıflardan olmayışı (geliri ve rüsumu vakfedilmiş olduğu) nedeniyle tavize tabi olmadıkları hükme bağlanmakla beraber,anılan genelgelerde ve ilgi (2) yazımızda belirttiğimiz üzere, 2762 sayılı Vakıflar Kanununun 27 ve 30 uncu maddelerinin kapsamına girecek işlemlerden önce, keyfiyetin vakıflar idaresine bildirilerek taviz bedelinin ödendiği veya taviz bedeline tabi olmadıklarının belgelendirilmesi gerekir..."

Yüksek Yargıtay 1. Hukuk Dairesinin 26.3.1986 tarihli ve 384/3472 sayılı kararıda aynen şöyledir:

"...Davacı Vakıflar İdaresi, Şehzade sultan Mehmet Han Vakfı'ndan bulunan taşınmaz malların kadastroca davalı Hazine adına tespit ve tescil edildiğini ileri sürerek mahlûlen vakfa dönmesi gereken çekişmeli yerleri aid hazine tapusunun iptali ile davalının el atmasının önlenmesini istemiştir. Nizalı taşınmazlar İstanbul Büyükada'da bulunmaktadır. Anılan adadaki taşınmaz malların tefviz olunmaması 15 Nisan 1329 tarihli İrade-i Seniyye gereğidir. Yine işbu İrade-i Seniyyeye esas olan şûrayı Devlet Maliye ve Nafua Dairesi mazbatasında "Adalar arazisinin Şehzade Sultan Mehmet Han Hazretlerinin tahsisat kabilinden olan Arazi-i mevkufesinden bulunmasına göre" denmektedir. Nitekim 17.6.1943 tarih ve 5/19 sayılı hakem sıfatıyla Yargıtay Birinci Hukuk Dairesi Başkanı Cevat Gücün tarafından verilen kararlarda da, İstanbul Büyükada, Heybeliada ve Burgaz adasındaki vakıfların tahsisat kabilinden oldukları, sahih vakıflardan bulunmaması nedeniyle tavize tabi olmadıkları hükme bağlanmıştır. Bu husus, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğünün 25.11.1975 gün, 7449 sayılı Adalar Kaymakamlığına gönderilen yazısında da açıkça belirtilmiş bulunmaktadır. Kaldı ki, nizalı taşınmazlardaki vakıf kaydı da 6.9 1940 gün, 481 No. lu evrakı müsbite numarası ile terkin edilerek vakıfla ilişiği kesilmiş durumdadır . Yine belirtilmek gerekir ki , BU TÜR SAHİH OLMAYAN TAHSİSAT KABİLİNDEN VAKIF MALLARIN RAKABESİ DEVLET'E AİTTİR, TAVİZ BEDELİ ÖDENMESİ SÖZ KONUSU OLMADIĞI İÇİN de mülkiyet mutasarrıfına geçmez ve bu yerler üzerinde vakıflar idaresinin aynî bir hakkı da mevcut değildir . Mahkemece de hakem kararı, bilirkişi raporu ve diğer belgeler değerlendirilmek suretiyle dava reddedilmiştir.

Usûl ve yasaya uygun bulunan yerel mahkeme kararının onanması gerekirken, olayda uygulama yeri bulunmayan 2762 sayılı Vakıflar Kanununu değiştiren 2888 sayılı yasa hükümlerinden söz edilmek suretiyle bozulmasının maddî

yanılgıdan kaynaklandığı bu kez yapılan inceleme sırasında anlaşılmakla,karar düzeltme isteği yerindedir. Kabulü ile Dairemize ait 4.11.1985 gün, 12319/12102 sayılı bozma kararının kaldırılarak davanın reddine ilişkin yerel mahkeme kararını açıklanan nedenlerden ötürü (ONANMASINA)... oybirliğiyle karar verildi." (Yargıtay Kararları Dergisi, Kasım 1986, sahife 1610/1611.)

- II -

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü ile Yüksek Yargıtay 1. Hukuk Dairesinin "tahsis ve irsad kabilinden vakıflar" denilen OSMANLI SULTANLARININ arazi-i emiriyyenin (tarla gibi tarımsal toprakların) aşâr ve rüsumunu bir hayır cihetine tahsis eyledikleri gayr-ı sahih vakıflarda 2762sayılı Vakıflar Kanununun 27 ve 30. Maddeleri uyarınca hiçbir şekilde taviz bedeli alınamayacağı yolundaki görüş ve uygulamalarının doğruluğunu gösteren hukuksal kaynaklar ve açıklamalar incelememizin en başına aynen dercolunan Şişli 2. Bl. Tapu Sicil Müdürlüğünün 19.12.1988 tarihli yazısında, tapu kaydında gayrı menkulün nev'inin Tarla olduğu açıkça belirtilmiştir. 1274 hicrî tarihli Arazi Kanunnamesinin 3. Maddesinde, tarla ve benzeri tarımsal toprakların "arazi-i Emiriyye" nev'inden olduğu aynen şöyle vurgulanmıştır:

"Madde 3 - Arazi-i miriyye (emiriyye), rakabesi cânib-i beytülmâle aid olarak ihale ve tefvizi taraf-ı devlet-i aliyyeden icra oluna gelen TARLA ve çayır ve yaylak ve kışlak ve korular ve amâli yerlerdir..."

Arazi-i emiriyyenin rakabesi, yani kuru mülkiyeti Devlette tutularak, "tefviz akdi" ile fertlere (çiftçilere) yalnızca "tasarruf hakkı" denilen bir yararlanma hakkı tanınıyordu.

Arazi Kanunnamesinin 121'inci maddesinde ve "Ahkâmül-Evkaf"ın 63'üncü mes'elesinde belirtildiği üzere, vakfedilecek şey, vâkıfın mülkü olmak şart olduğundan, arazi-i emiriyye "sahih" olarak vakfedilemiyor, bu nevi arazide ancak "TAHSİS VE İRŞAD KABİLİNDEN VAKIF" denilen " GAYR-İ SAHİH VAKIF" söz konusu olabiliyordu. Bu türlü araziye de "arazi-i emiriyye-i mevkufe", ya da hicrî 1274 tarihli Arazi Kanunnamesinin deyimiyle kısaca "arazi-i mevkufe" deniyordu.

İncelememizin en başına dercolunan Şişli 2. Bl. Tapu Sicil Müdürlüğünün yazısında bu TARLANIN, "SULTAN BEYAZIT VAKFINDAN MUKAATALI" oldu-

ğu da belirtilmiştir. 1274 hicri tarihli Arazi Kanunnamesinin 2 nci fıkrasında da belirtildiği üzere, OSMANLI SULTANLARI ya da onların izniyle başkaları, arazi-i emiriyyede üç türlü "tahsis ve irsad" yapabilirlerdi, böylece arazi-i emiriyye-i mevkufe'nin üç nev'i söz konusu olabilirdi:

1) OSMALI SULTANLARI, arazi-i emiriyyenin âşâr (toprağın ürününün onda biri) gibi vergi ve resimlerini bir hayır cihetine tahsis edebilirlerdi. Üzerinde bina bulunduğundan ya da koru, orman, yaylak, kışlak, mer'a, harmanyeri niteliğinde olduğundan ürün söz konusu olmayan yerlerden alınan "bedel-i öşür", "bedel-i öşür mukataası", "mukataa", "icare-i zemin" denilen vergi ve resimler de tahsis konusu olabilirdi. Arazi-i emiriyye-i mevkufede en çok görülen bu birinci durumdur, başka bir deyişle, Osmanlı ülkesindeki arazi-i emiriyye-i mevkufenin (tahsis ve irsad kabilinden gayri sahih vakıfların) çoğu bu türdendir. Nitekim incelediğimiz olayda da durum böyledir. SULTAN BAYEZİD, bu arazinin yalnızca âşâr ya da onun yerini tutan "bedel-i öşür mukataası"nı bir hayır cihetine tahsis etmiş olup arazinin "tasarruf hakkı", tapu kayıtlarında yazılı olan fertlerde bulunmakta ve araziye fertler tasarruf edegelmektedir.

2) OSMANLI SULTANLARI, arazi-i emiriyyenin yalnızca tasarruf hakkını bir hayır cihetine (gayr-ı sahih vakfa) tahsis etmiş olabilirler. Bu ikinci durumda, tasarruf hakkı gayr-ı sahih vakıfta kalır, fertlere devredilemez; gayr-ı sahih vakıf âşârı Devlete ödemekle yükümlüdür.

3) OSMANLI SULTANLARI, arazi-i emiriyyenin hem tasarruf hakkını hem de âşâr gibi vergi ve resimlerini bir hayır cihetine (gayr-ı sahih vakfa) tahsis etmiş olabilirler. Bu üçüncü durumda gayr-ı sahih vakıf arazinin tasarruf hakkına sahib olduğu gibi, Devlete de âşâr ya da başkaca vergi ve resim ödemez.

1274 hicrî tarihli Arazi Kanunnamesinin bu konuyu düzenleyen 4 üncü maddesini aşağıya aynen dercediyoruz:

"Madde 4 - Arazi-i mevkufe iki kısımdır:

Kısm-ı evvel sahihan arazi-i memlükeden iken mevkufenin rakabesi ve bilcümle hukuk-ı tasarrufiyyesi cânib-i vakfa aid olarak bunlarda muamelât-ı kanuniyye cerayan etmeyüp ancak şart-ı vâkıf ne ise ol vechile amel olunmak lazım geldiği cihetle arazi-i mevkufenin bu kısımdan işbu kanunnamede bahsolunacaktır.

Kısm-ı sani arazi-i emiriyyeden bilifraz selâtin-i izam hazeraatının (yüce

sultanlar hazretlerinin) veyahut bizzat izn-i sultanî ile âharlarının vakfeylemiş olduğu arazidir ki bu misillû arazinin vakfiyeti YALNIZ arazi-i emiriyyeden bir kıt'a-i müfrezenin AŞAR VE RÜSUMATI MİSİLLÜ MENAFİ-İ MİRİYYESİ BİR CİHETE TAHSİS DEMEK OLDUĞUNDAN BU MAKULE ARAZİ-İ MEVKUFE EVKAF-I SAHİHADAN DEĞİLDİR. MEMALİK-İ MAHRU-SADA KÂİN (OSMANLI ÜLKESİNDE BULUNA) ARAZİ-İ MEVKUFENİN arazi-i miriyye-i sırfa gibi rakabesi beytülmale aid olmasıy'a bunlar hakkında bundan sonra zikr ve tafsil olunacak muamelât-ı kanuniyye tamamiyle cari olur. Fakat resm-i ferağ ve intikal ve bedel-i mahlulat arazi-i emiriyye-i sırfada cânib-i miriye aid olduğu gibi, bu makule arazi-i mevkufede dahi vakfı tarafına aid olur. Zirde bahs ve beyan olunacak arazi-i miriyye ahkâmı bu makule arazi-i mevkufede dahi cari olacağından işbu kanunnamede her ne zaman arazi-i mevkufe tâbiri irad olunurda işte böyle TAHSİSAT KABİLİNDEN OLAN ARAZİ-İ MEVKUFE murad olunur. Fakat bu makule arazi-i mevkufenin bir nev'i daha vardır ki rakabesi beytülmâle aid olduğu gibi âşâr rüsûmâtı cânib-i miriye aid olduğu halde yalnız hukuk-ı tasarrufiyyesi veyahud rakabesi beytülmale aid olarak âşâ ve rüsumatiyle beraber hukuk-ı tasarrufiyyesı bir cihete tahsis tahsis kılınmıştır. Bu nevi arazi-i mevkufede ferağ ve intikal misillü ahkâm ve muamelat-ı kanuniye cari olmayub ancak taraf-ı vakıfdan gerek bizzat gerek alâ tarıyk-ül îcâr ziraat ve tasarruf ettirilerek menâfâ-i hâsılası vakfın meşrûtünlehine sarf olunur."

Bunun gibi, "AHKÂMÜL-EVKAF"ın 137'inci mes'elesinde de gene bu konu Düzenlenmiş olduğundan bu mes'eleyi de aşağıya aynen dercediyoruz.

"137. Mes'ele:

Arazi-i emiriyyeden iken ber vech-i muharrer TAHSİSAT KABİLİNDEN OLMAK VAKF-I GAYR-I SAHİH İLE VAKF EDİLMİŞ OLAN YERLER üç kısımdır:

Kısm-ı evvel rakabesi gibi hukuk-ı tasarrufiyyesi dahi kemâkân cânib-i beytülmâle aid olduğu halde YALNIZ AŞAR VE RÜSÜMAT TARAF-I SALTANAT-I SENİYYEDEN BİR CİHETE VAKF VE TAHSİS BUYURULMUŞ OLAN ARAZİDİR.

Kısm-ı sanî aşar ve rüsumatı kelevvel beytülmale aid olup yalnız hukuk-ı tasarrufiyyesi taraf-ı saltanat-ı seniyyeden bir cihete vakf ve tahsis buyurulmuş olan arazidir.

Kısm—ı salis hem hukuk-ı tasarrufiyyesi ve hem aşar ve rüsumatı tarafı saltanat-ı seniyyeden bir cihetevakf ve tahsis byurulmuş olan arazidir.

KISM-I EVVELDEN OLAN ARAZİDE AŞAR VE HARC-I FERAĞ VE İNTİKAL VE BEDEL-İ MAHLULAT GİBİ RÜSUMATI TARAF-I VAKFA AİD OLUR.

Bu kısımdan olan arazinin hukuk-ı tasarrufiyyesi beytülmale aid olduğundan sair arazi-i emiriyye-i sırfa gibi taraf-ı beytülmalden bâ tapu zürra'a ihale ve tefviz olunur.

Kısm-ı sani ve salisdan olanarazi taraf-ı vakıfdan ziraat ve hiraset veyahud âhara icar veyahud akd-i müzaraa suretiyle tasarruf olunur.

Fakat kısm-ı sanide âşarı beytülmale eda olunup kısm-ı salisde eda olunmaz. Bu üç kısımdan ancak kısm-ı evvelde Arazi Kanunnamesi ahkâmı cari olur.

Diğer iki kısımda hukuk-ı tasarrufiyye taraf-ı vakfa aid olduğundan anlarda kanunname-i mezkûr ahkâmı cari olmaz. "(Bkz. KARİNABADİZADE ÖMER HİLMİ/İSMET SUNGURBEY, **Eski Vakıfların Temel Kitabı**, İstanbul 1978, sahife 49/50)

19 uncu yüzyılda Avrupa ülkelerindeki çiftçilerin bu türlü gayrımenkul mükellefiyetlerinden karşılıksız olarak (taviz bedeli almadan) kurtarmak yolundaki tarihsel gelişime uygun olarak, Türkiyede de Cumhuriyetin ilânından sonra çıkarılan 17 Şubat 1341 tarihli ve 552 sayılı "AŞARIN İLGASI İLE YERİNE İKAME EDİLECEK MAHSULAT-I ARAZİYYE VERGİSİ HAKKINDA KANUN" LA Devlet, tarlaların ürününden aynen alınan "öşür"(âşâr, üzerinde beni bulunduğundan ya da koru, orman, yaylak, kışlak, mer'a, harmanyeri niteliğinde olduğundan ürün söz konusu olmayan yerlerden alınan "bedel-i öşür", "bedel-i öşür mukâtaası", "mukataa", "icare-i zemin" denilen hakkında hiçbir karşılık (ivaz. Taviz bedeli) almadan vazgeçmiş, böylece araz-i emiriyye mevkufenin birinci nev'i olan âşârın tahsis edildiği vakıflarda sözü geçen hakkın tahsisi de konusuz kalmıştır.

Yukarıya aynen dercolunan kaynaklardaki bilgilerden tam bir açıklıkla anlaşılacağı üzere, 2762 sayılı Vakıflar Kanununun münhasıran KÖY, KASABA VE ŞEHİR İÇİNDEKİ MÜLK TOPRAKLARDA (ARAZİ-İ MEMLUKEDE) KURULMUŞ SAHİH VAKIFLARDAN OLAN İCAREYNLİ VE MUKATAALI

VAKIFLARA ilişkin bulunan taviz bedeli hükmünün, inceleme konumuz olan OSMANLI SULTANLARINCA yapılmış olup "tahsis ve irsad kabilinden vakıflar" denilen gayr-ı sahih vakıfların birinci nev'inden olan arazi-i emiriyyenin yalnızca âşâr (ya da bedel-i öşür, bedel-i öşür mukataası, mukataa, icare-i zemin) gibi vergi ve resimlerinin bir hayır cihetine tahsis olunduğu vakıflarla hiçbir ilgisi yoktur.

Bundan dolayı, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü ile yyüksek Yargıtay 1. Hukuk Dairesinin "tahsis ve irsad kabilinden vakıflar" denilen bu türlü gayr-ı sahih vakıflarda 2762 sayılı Vakıflar Kanununun 27 ve 30 uncu maddelerindeki taviz bedeli hükmünün uygulanmasına imkân bulunmadığı, başka bir deyişle bu türlü gayrı sahih vakıflarda hiçbir şekilde taviz bedeli alınamayacağı yolundaki görüş ve uygulamaları, hukuk prensiplerine tamamen uygun bulunmaktadır

SONUÇ

Yukarıda açıklandığı üzere hukuk prensiplerine tamamen uygun bulunan Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünün İstanbul Tapu ve Kadastro Bölge Müdürlüğüne gönderdiği 10.6.1985 tarihli talimatı ve yüksek Yargıtay 1. Hukuk Dairesinin 26.3.1986 tarih ve 384/3473 sayılı kararı uyarınca, Millî Reasürans Türk Anonim Şirketi'nin yukarıda sözü edilen gayrı menkulleri için hiçbir şekilde taviz bedeli ödemekle yükümlü bulunmadığı,

Şişli 2. Bl. Tapu Sicil Müdürlüğünün de Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünün bu talimatıyla bağlı olup gene bu talimat doğrultusunda işlem yapmasının zorunlu olduğu sonucuna varılmıştır

Saygıyla sunulur 3 Mart 1989

Prof. Dr. İsmet SUNGURBEY".

2) Hüseyin Hatemî'nin Bilimsel Görüşü

Kartal 5. Asliye Hukuk Mahkemesi

Sayın Hakimliğine

ÖZÜ : 1991/285 sayılı A. N. Tuna/VGM davasına ilişkin bilirkişi mütalaasıdır.

OLAY: 1) Kartal, Sultanbeyli Köyü, Samandıra Nahiyesi, Demirli ve Şalgamlı Sultanbeyli Çiftliği parselleri üzerinde davacının 48/3720 hissesi olduğu, bu vakıfların, "hilâfetin kaldırılması ile kaldırılmış vakıflardan olduğu", bu sebeple vakıf kaydının iptali (terkini) ileri sürülmüştür ve istenmiştir.

2) VGM, işbu parsellerin tavize tabiyerlerden olduğunu ileri sürerek davanın reddini istemiştir.

3) Başbakanlık Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nden gelen yazıda (Sayı: 65-19 1.1990) "işbu gayrimenkullerin (parsellerin) Emetullah Gülsüm Valide Sultan Vakfından oldukları" gibi, hukuî durumu açıkça belirtmeyen renksiz bir ifadeye yer verilmiş, diğer tarafdan da - yine renksiz bir ifade ile işbi gayrimenkullerin Eyüp oğlu Mustafa Sezgin adına kayıtlı olduğu bildirilmiştir.

4) 23.5 1991 tarih ve 054 T. 34164/720 sayılı yazıda da, arazinin tamamı üzerinde "Emetullah Gülsüm Vakfı mevcut olaraktan" ibaresi gibi yine renksiz bir ifade ile birlikte, "işbu yukarıda belirtilen 43 adet gayrimenkulün de 48/3720 şer hisseleri Musa oğlu İbrahim Tuna adına kayıtlı olup" denmiştir.

5) Eski Hukukumuzda, mîrî arazinin vakfedilmesine kural olarak imkân yoktur. Ancak, bizzat Devlet reisi veya onun izni ile sadr-ı azak yahut başka bir yüksek devlet görevlisi, veyahut hadisemizde olduğu gibi hanedana mensup birisi, vakfaden bizzat Devlet reisi değil ise O'nun da izni alınarak (izni sultânî ile), mîrî araziden bir yerin gelirini-bugünkü Hukuk anlayışımızla "fonlar"a benzer şekilde- bir amaca tahsis edebilir. Bu amaç, beyt-ül-mal'den sarfiyat yapılması caiz olan bir kamu amacı ise bu gibi vakıflara da riayet edilir. Bunlara tahsis ve irsad kabilinden vakıf irsadî vakıf, tahsisat kabilinden vakıf veya-bâtıl anlamında değil, geniş anlamda vakıf anlamında- "gayrisahîh vakıf" denir. Kamu amacına

tahsis yok ise, bu gibi gayrisâhih vakıfların "iptal" edilmeleri ve işbu taşınmazların gelirlerinin tahsis cihetlerinin riayet edilmeyip beyt-ül-mal'e iade edilmeleri gerekir.

6) Tanzimat Dönemi'nde Arazî Kanunnamesi yürürlüğe girdikten sonra , özellikle fetihler sırasında "gazî" ve "azîz"lere tahsis edilen mîrî arazilere dokunulmamış, bunlar "müstesnâ evkaf" dan sayılmış padişahların ve hanedan a'asının yaptığı "tahsisler"e (fonlara) konu olan mîrî arazi ise Arazi Kanunnamesi'nin 4. maddesinde de belirtildiği üzere, Hukuk alanında "mîrî arazî" hükmünde tutulmuş üzerindeki tasarruf hakaları fertlere tefviz edilmiş, bu "fonlar"ın ilgası dolayısı ile Maliye Hazinesi'nden Evkaf Hazinesi'ne her yıl "bedel" ödenmesi kararlaştırılmıştır. Ancak Maliye Hazinesi ile Evkaf Hazinesi arasındaki bu alacak, bireylerin tasarruf hakkını etkilememiştir.

7) Medeni Kanun yürürlüğe girdikten sonra mîrî arazî üzerindeki tasarruf hakları mülkiyete dönüşmüştür. Buna karşılık, sahih vakıf menşeli taşınmazların, doğrudan doğruya hayrî amaca tahsis edilenlerinin üzerinde değil de gelir getirmeleri için tahsis edilenlerinin bazıları üzerinde de bireylerin aynî hakları doğmuş bulunuyordu. Bu aynî hakların bir kısmı , "icareteyn" usûlü ile devredilmiştir sahîh vakıf konusu taşınmazlar üzerinde doğan "tasarruf" hakları idi. İcareteyn usûlü ile devredilme, sahîh vakıf konusu olan arsalar, konut ve işyeri taşınmazları için söz konusu oluyordu. Yoksa hadisemizde olduğu gibi mîrî arazî "icareteyn" usûlü ile devredilmezdi. Sahîh vakıf menşeli taşınmazlar üzerinde "mukata'a" sözleşmesi ile bir nev'i süresi belirsiz üst hakkı da doğabiliyordu. Medeni Kanun yürürlüğe girince, tatbikat K. 8 gereğince, bu icaretyn ve mukata'adan doğar aynî hakların âkibeti için Vakıflar Kanunu"nun yürürlüğe girmesi beklendi. 1935 yılı sonunda yürürlüğe giren Vakıflar Kanunu (m. 27-29) , bu hakların sahiplerinin, taviz bedeli ödeyerek malik olmaları kuralını getirdi. Daha sonra özel bir Kanunla (10) yıl daha uzatılan ve (20) yıla bâliğ olan süre sonucunda, taviz bedeli henüz.ödenmemiş bile olsa, mükiyet aynî hak sahibine geçiyor, ancak, taviz bedeli borcu için kanunî ipotek kabul ediliyordu.

8) Mîrî arazîde "icareteyn" usûlü veya sahîh vakıflarda olduğu gibi mukataa-üst hakkı doğuran sözleşme mümkün değildi. Gayrisahih vakıflar da Medeni Kanun yürürlüğe girmeden önce mîrî arazî hükmüne tabi kılındığından, artık bu gibi arazî taviz bedeline de tabi olmayıp üzerindeki tasarruf hakkı mülkiyete dönüşmüştür. Mîrî arazîde "mukata'a" terimine rastlansa bile, bunun anlamı

şudur: Mukataa götürü bir bedel üzerinde "kesişme" demektir. Mîrî arazî üzerinde, öşüre tabi olmayan bir yapı dikilmiş veya ağaç yahut kütük dikilmiş ise, öşür (ondabir) vergisi götürü bir şekilde tesbit edilir ve alınırdı(Bedel-i öşr mukataası)

9) Dava konusu olan taşınmazların ilişkin olduğu vakfetme işlemi de, işbi taşınmazlar açısından, sahîh (dar anlamda) vakfetme işlemi değil, "tahsis" işlemidir. Eğer buruda "müstesna vakıflar"da olduğu gibi önce özel mülkiyete geçirme, daha sonra sahîh vakıf olarak vakfetme söz konusu olsa idi, işbu arazinin üzerinde fertlerin önce "tasarruf" ve Medenî kanun'un yürürlüğe girişinden sonra da mülkiyet hakkı doğması mümkün olmayacak idi . Oysa, anlaşıldığına göre, daha Medenî Kanun'un yürürlüğe girmesinden önce, işbu arazi fertlerin tasarrufuna tefvîz edilmiştir. Böyle yapılmış değil idiyse, "vakıf çiftlik" olarak kalmış olması, daha sonra VGM'nün iddia ettiği gibi "mazbut vakıflar"dan idiyse, fertlerin tasarrufuna geçebilmesi için, Vakıflar Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra yetkili organ kararı ile fertlere satılmış olması gerekirdi. Eğer böyle ise, demek ki özel mülkiyete bu yoldan aktarılmış arazi için de taviz bedeli istenmesine mahal yoktur. Medenî Kanun yürürlüğe girdikten sonra VGM araziyi satmış ve satış bedelini almış ise, şimdi tekrar bir de taviz bedeli alamaz. Taviz bedeli, icareteynli ve mukataalı sahîh vaakıf taşınmazlar içindir. Eğer Medenî Kanun'un yürürlüğe girişinden önce, işbu arazî Maliye Hazinesi tarafından fertlere tevfîz edildi ise, demek ki bu arazî mîrî arazî hükmünde tutulmuştur. Şu halde yine taviz bedeline tabi değildir.

10) Vakfiyede "hibe ve temlik", "mülkname-i hümayun" gibi tabirler kullanılmış olması, işbu taşınmazların sahîh vakıf konusu olduklarına kesin delil değildir. 1923 yılında, Mülga Defter-i Hakanî Emaneti (Tapu ve Kadastro İdaresi) Senedat-ı Umumiyye Müdürü H. Salahattin Bey, Muamelât-ı Tasarrufiyye Rehberi adlı eserinde özetle şöyle diyordu: "Bir vakfın sahîh vakıf olup olmadığı vakfiyesinin sarahatinden anlaşılmak gerekir.ise de, bütün vakfiyelerin okunmasından hayrete, garipsenmeye değer bir hal görülür: vakf eden zevatın vakf edecekleri mahallerin tasarruf vesikalarının tetkik edilmemesi yüzünden arazî-i emîriyyeden olan yerlerin vakf edildiğine dair vakfiyeler görülmüştür. Sahîh vakıflardan olduğu iddia edilen bir çok vakfın, sonradan, inceleme sonucunda, tahsisat kabilinden vakıflardan olduğu anlaşılmıştır." (s. 10). Burada da çook büyük bir ihtimal ile "temlik" terimi şu anlamda kullanılmıştır: Emetullah Gülnûş Valide Sultan, (Gülsüm değil !) yaptırdığı camiler için padişahdan "fon" istemiş

ve sultan'ın bu gibi tahsısler için yetkisi bulunduğundan, Sultan da Gülnûş Sultan'a, mîrî arazîden ve belki kendi havâssından (kendisine tahsis edilmiş mîrî araziden) bir kısmını "tahsisat kabilinden vakf etmek" için izin vermiştir "Mülkname-i hümayûn" un anlamı budur. Eski Hukukumuzda "mülk"ün anlamı, bugünkü hukukumuzdaki "mülmiyet hakkı"nın tam kkarşılığı değildir. Bugün kullandığımız"alacağın temliki" teriminden de anlaşıldığı üzere, "temlik" demek, tasarruf alanına, malvarlığı alanına geçirmek demektir. Şu halde "mülknâme", "mîrî arazînin gelirinin tahsisi yetkisinin verilmesi" anlamına da gelebilir ve anlaşıldığına göre burada da bu anlamda kullanılmıştır. Aksi takdirde "sahîh vakıflar" temeline dayanan tarım arazisinin, " vakıf çiftlik" veya "müstesnâ vakıf" olarak kalmış olması, fertlerin tasarrufuna geçmesi gerekirdi.

Sonuç: 1) Hadisede, ister gayrisahîh vakıf kökenli taşınmazlar söz konusu olsun, ister sahîh vakıflar olup da Cumhuriyet Dönemi'nden sonra mazbut vakıflar tüzelkişiliğinin malvarlığından çıkarılarak satış yolu ile özel mülkiyet alanına geçirilen taşınmazlar söz konusu olsun, taviz bedeli odeme borcu söz konusu değildir. Taviz bedeli; icareteynli (sahîh) vakıflarda veya mukataalı (sahih) vakıflarda söz konusu olur. Menşede sahîh olan vakıf taşınmaz, Cumhuriyet döneminde, Vakıflar Kanunu hükümlerine göre satılarak özel mülküyete geçirilmiştir ise, satış bedeli alınmış olan bir taşınmaz için bir de taviz bedeli talep edilmesine de imkân yoktur.

2) İşbu taşınmazların menşe'i sahîh vakıflar olup da Cumhuriyet Döneminde satış yolu ile özel mülkiyete aktarılmış ise, ileride karışıklıklara meyden vermemesi için, vakıf kaydının terkin edilmesi gerekir

3) İşbu taşınmazların menşe'i, kanaatimce daha büyük ihtimal ile varit olduğu gibi gayrisahîh vakıf ise, yine Vakıflar K. 27-29'un uygulama alanına giren taşınmazlar söz konusu olmadığı ve dolayısı ile ibu taşınmazların artık VGM'ün temsil ettiği "mazbut vakıflar tüzelkişiliği"nin mülküyetine dönmesi aslâ mümkün olmadığı için, sadece ödenmiş taviz bedelinin geri alınması davası değil, aynı zamanda vakfiyetin terkine davası da açılabilir

4) Muhterem Mahkeme, işbu taşınmazların nezaman ve nasıl özel mülkiyete intikal ettiklerini Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nden sorabilir. Maamafih, varılan sonuç kanaatimce değişmeyecektir: Gayrisahîh vakıf ihtimali tebeyyün etse de, Cumhuriyet'den sonra satış yolu ile özel mükiyete geçmiş olsa da, işbu taşınmazlar taviz bedeline tabi değildirler ve sayın Prof. Dr.

Sungurbey aksı kanaatte olmasına rağmen, kanaatimce artık vakfiyetin terkin edilmesi için de hiç bir hukukî sebep yoktur. İleride mirascı bırakmaksızın ölüm halinde işbu taşınmazlar mazbut vakıflar tüzelkişiliğine deği, son mirasçı olan Devlet'e intikal edecektir.

Taviz bedelinin geri istenmesi ve terkin talebinin kanaatimce haklı olduğu görüşünde bulunduğumu saygı ile arzederim.

27 Ocak 1992 **Prof. Dr. Hüseyin HATEMİ**

3) Prof. Dr. Neclâ GİRİTLİOĞLU'nun Bilimsel Görüşü

Beyoğlu 2. Asliye Hukuk Mahkemesi

Sayın Hakimliğine,

Dosya No: 1990/212

Bilir kişi Raporudur

Davacılar : Hafize Günaydın, Hatice Günaydın, Gülsüm Kahraman, Osman Günaydın, Gülseren Baytaş

Vekili : Av. Başar Yaltı

Davalı : Vakıflar Genel Müdürlüğüne izafeten İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü

Konu : Davalı İdare tarafından davacıdan haksız olarak tahsil edildiği iddia olunan taviz bedelinin ödenmiş olan ilk taksidinin iadesi ve taksitlerin de ödenmemesi gerektiği yolunda hüküm verilmesi talebinden ibarettir.

OLAY

Davacılar, İstanbul Beşiktaş, Ortaköy, Zincirlikuyu adresinde ve tapuda 41 Pafta, 52 Ada 4 Parsel'de kayıtlı bulunan taşınmazın iştirak halinde malikidirler. Sözkonusu arsa üzerinde inşaat yapmak istediklerinde kendilerine temlikî tasarruf yapabilmek için taviz bedeli ödemeleri gerektiği bildirilmiş ve bu bedel emlak verig dairesine beyan edilen 594.400.000 TL. değer üzerinden ödettirilmeyip Vakıflar İdaresince yaptırılan bir değer tesbitine göre, yani 5.201.000.000 TL. üzerinden hesap edilmiş, ilk taksit olan 208.040.000 lira da davacı tarafından Vakıflar İdaresine ödenmiştir.

Bilahare davacılar 27 Mart 1990 tarihinde Sultan Beyazıd Vakfının sahih vakıf olmadığını öğrendiklerini, dolayısıyla ödedikleri taviz bedelinin hataen ödenmiş bulunduğunu bu nedenle BK.62/2 hükmü uyarınca geri verilmessi gerektiğini ileri sürerek dava açmışlardır.

Davalı İdare ise 22.6.1990 tarihli cevap dilekçesinde özetle Sultan Beyazıt Vakfının sahih vakıflardan olduğunu, dosyayaya ibraz edilmiş yargıtay kararlarından anlaşıldığı gibi Sultan Beyazıd Vakfına aid taşınmazların mülkiyetlerinin mahlûlen ya da metrûken Günaydınakıflar İdaresine intikal ettiğini, bu durumun ise ancak sahih vakıflarda sözkonusu olabileceğini, Tapu Sicil Muhafızlığı yazısından da anlaşılacağı üzere söz konusu taşınmazın "Sultan Beyazıd Vakfından icareli" buluduğu, icareli taşınmazlların ancak sahih vakıflarda sözkonusu olabileceğini, bu olayda vakıf kaydı henüz terkin edilmediğinden, davacıların alacakları ilâmla vakıf kaydının terkinini de amaçladıklarını ancak mahlûlat bedeiinin vakfa aid olması nedeniyle vakıf kaydının terkin edilemeyeceğini öne sürmüştür.

GÖRÜSÜMÜZ

-I-

1) Vakıflar Kanununun 27/29.md.leri uyarınca taviz bedeli ödenmesi gereken vakıflar münhasıran sahih vakıflardan olan mukataalı ve icareteynli vakıflardır. Yalnızca aşar ve rüsûmu bir hayır cihetine tahsis edilmiş "tahsis ve irsad kabilinden" "Bedel-i öşr mukataalı" gayr-ı sahih vakıfların taviz bedeliyle hiçbir ilişkisi bulunmamaktadır.

Dava konusu olayda davalı Vakıflar İdaresi ihtilaf konusu taşınmazın tapu kaydındaki "Sultan Beyazıd Vakfından icareli" ibaresine dayanarak bunun sahih bir vakıf olduğunu iddia etmektedir. Oysaki:

İcareteyn (ve mukataa) muamelelerinin şartları konusunda toprak hukukumuzun ve eski arazi ve evkaf hukukumuzun büyük otoritesi Ord. Prof. Ebûl'ula Mardin merhum'un "Toprak Hukuku Dersleri " adlı eserinin (İstanbul 1947) 59/62. Sahifelerinde aynen şu bilgi verilmektedir.

"... Hicrî 1000 tarihinden sonra memleketimizde taammüm eden bu icar tarzı (icareteynli ve mukataa yoluyla icar), hakikaten birçok zaruretlerin muhassalasıdır. Büyük kasabalarımızda sık sık vuka gelen yangınlar" mütevellilerin tamir ve inşa sadedinde alageldikleri tedbirleri akim bırakmış, tekrar tamire gallenin, yani vakıf gelirinin müsaadesizliği ve ücrete mahsuben binayı inşa edecek talibin bulunmaması, gayr-ı menkullerin çoğunu vakıf mahaller teşkil eden kasabalarımızı harebeye çevirmiştir. Hayrî müesseselerin de idaresi varidatsızlık yüzünden müşkilata uğradığ'ı cihetle, hacet hususi olsun, umumi olsun

zaruret menzilesine tenzil olunacağı ve zaruretlerinse memnun olan şeyleri mubah kılacağı nazara alınıp kıyasıya muhalif olan uzun müddetle ve icarın müddetin malum olmamasından dolayı fâsiden akdi i1e ve vefat halinde icarenin münfesih olmaması suretiyle müsaade edilmemek lazım gelen şu sekil icara meşruiyet verilmiştir..

Esasen icareteyn (Notumuz: ve mukataa) yolu ıcar pek ağır şekillere tabı tutulmuş ve sıhhati yalnız hâkimin reyini almak suretiyle değil, ayrıca emr-i Ulülemrin mevcudiyeti aranmıştır. Tabir-i diğerle icrateyn (Notumuz: ve mukataa) suretiyle icar, nefazı İZN-İ SULTANİYE tevakkuf eden tasarruflar arasına alınmıştır. Hadisede müsevviğin tahakkuk edebilmesi için, vakfın harap yani yıkılmış veya yanmış bulunması, gelirinin tamir ve inşaya müsaadesizligi. ıcar, müzaraa, müsakat akidleriyle bir faide tementinin imkânsızlığı ve ücretine mahsuben binayı yapacak bir talibin çıkmaması halinde, mütevelli bu müsevviğleri ileri sürerek icareteyn yolu ile icara izin verilmesini şer'iyye mahkemesinden isterdi. Bu talep üzerine, hâkim icab eden tatkikatı icra ettikten ve vakfın hesaplarını da tetkik eyledikten sonra, akarı keşifif ve muayene eder sikadan sayılan adamlar mahkemeye gelerek mahitlerin şehadetinende carı usule uyğun olarak müsevviğleri haber verirler. HAKİM BUNUN ÜZERİNE İCRATEYN VE MUKATAA ŞEKİLLERİNDEN HANGİSİNİ VAKIF İÇİN DAHA NAFİ GÖRÜRSE ONA GÖRE VAKIF MAHALLİ MÜZAYEDEYE KOYAR ve rağbetler kesildikten sonra taayyün eden müzayede bedelinin akarın mislî kıymetine müsavi veya zâid olduğu yine şahidlerce yapılacak ihbar üzerine mahkemece tahakkuk ederse KARARLAŞAN MUKATAA veya icereteyn volu ile icar ıçin izn-i SULTÂNİ istidasını havi ilâm-ı şer'î tanzim ve Evkaf Nezaretine irsal ve ordan da Bab-ı Ali'ye keyfiyet arzedilerek İRADE İSTİHSAL ve netice CİHAT KALEMİNE KAYDOLUNARAK İLMÜHABERİ İTA VE BÜTÜN BU MERASİMDEN SONRA İCARETYN (NOTUMUZ YA DA MUKATAA) SURETİYLE TASARRUFU NATİK SENED TANZİM OLUNARAK MUTASARRIFA VERİLİRDİ.. "

(Bkz. MARDİN, adı geçen eser, s.59/61)

(Bu konuda ayrıca şu eserlere de bakılabilir. Alı Hımmet BERKI, Vakıflaı Istanbul 1940, Cilt I, s.144/145. KARİNABADIZADE ÖMER HİLMİ/İSMET SUNGURBEY Eski Vakıfların Temel Kitabı İstanbul 1978 s 73/76'daki dipnotu)

Bu bılgilerden anlaşıldığı üzre icrateyn yolu ile icar için

a) Bu taşınmaz üzerinde eskiden icare-i vahide ile kiraya verilen bir bina olması.

b) Vakfın harap yani yanmış veya yıkılmış olması,

c) Binayı tamire vakıf gelirinin müsait olmaması

d) Padişah'tan izin alınması,

e) Şer'iyye Mahkemesinden izin alınması,

f) Bu hususun cihat kalemine kaydedilmiş olması,

g) Mutasarrıfına bu hususu tevsik eden bir sened verilmesi gerekmektedir

MK.muzun 6.md.sine göre Vakıflar İdaresinin iddiasını ispatlaması ve iddiasını ispatlayabilmek için de yukarıdaki hususları doğrulayan kanıtlar getirmesi gerekirdi. Oysa davalı İdare bu yolda hiçbir kanıt getirememiştir. Zaten 20.yüzyıl başlarından önce ihtilaf konusu taşınmazın bulunduğu boğaz sırtlarının hiçbir şekilde meskûn olmadığı herkesçe bilinen bir gerçektir. Bu nedenle orada daha önce bir bina olup da. yanıp-yıkılması ve bunun üzerine icareteyn yolu ile icar yoluna gidilmiş olması iddiası asla sözkonusu olamaz.

2) 1274 hicrî tarihli Arazi Kanunnamesinin 121.md.sinde ve "Ahkâmül-Evkaf"ın 63. mes'elesinde belirtildiği üzere vakledilecek şeyin vâkıfın mülkü olması şarttır. Arazi Kanunnamesinin 2.nci maddesinin başlangıcında incelediğimiz konuya ilişkin olarak şu hükme yer verilmiştir: "Arazi-i memlûke (mülk topraklar) dört nevidir. Nev-i evvel, kura ve kasabât derûnunda bulunan arsalar ve kenarlarında bulunub da tetümme-i sükna i'tibâr olunun nihâyet nısıf dönüm miktârı yerlerdir. ."

Sayın üstâd Ord. Prof. Ebül'ulâ MARDİN merhûm, yukarıda anılan "Toprak Hukuku Dersleri" adlı eserinde, s.6'da bu konuda şu bilgileri vermektedir.

"A-Kura ve kasabât-ı kadîme arâzîsi

Bunlar da ikiye ayrılmaktadır:

1) Kadîm köyler ve şehirler içinde mikdarı ne olursa olsun arsalar

2) Köylerle şehirlerin kenarlarında bulunup kuyu kazmak, araba çekmek odun koymak gibi intifalara yarayan ve anınla sükna tamam olan ve mikdar bakımından da yarım dönümü. yani 800 arşını aşmayan yerler Burada mak

sat, (...) kadîm köyler ve şehirlerdeki meskenler, arsalar ve Tetimme-i Süknâ (süknâyı, oturmayı tamamlayan) tâbir edilen yerlerdir...

Mülkiyet için dikkat olunacak cihet de, işaret olunduğu veçhile köy ve şehrin kadîm bulunmasıdır. Yeniden tesis olunanlardaki arsa ve tetimmelere mülk denemez. Yani.,mücerred bir köyün teşkili içindeki arsa-ve kenarındaki tetimmenin ve hattâ ebniye yerinin mülkiyetini istilzam etmez. Tetimmeden öte yerler, öşriye ve haraciye iseler memlûkenin o kısımlarına dahil olurlar, aksi halde mîfriye sayılırlar. Yani eve bitişik tarlanın tetimme-i süknâ itibar olunan yarım dönümden fazlası kaideten arz-ı mîrî olarak kalır. Nitekim bu yarım dönüm üzerine ev inşa olununca yeniden ilhak edilmeyip, gayeyi sağlamak için edinilen toprak sahaları haiz bulundukları mîrî nev'iyetini muhafaza ederler."

Bu nedenle vakf edilecek şey vakıfın mülkü olmak şart olduğundan, arazi-i emiriyye "sahih" olarak vakfedilemiyor, bu nevi arazîde ancak "tahsis ve irsad kabilinden vakıf" denilen "gayr-ı sahih" vakıf sözkonusu olabiliyordu. Bu türlü araziye de "arazi-i emiriyye-i mevkûfe" ya da hicrî 1274 tarihli Arazi Kanunnamesinin deyimiyle kısaca "arazi-i mevkûfe" deniyordu.

Osmanlı Sultanları arazi-i emiriyye'nin aşar gibi vergi ve resimlerini bir hayır cihetine tahsis edebiliyorlardı ve arazi-i emiriyye de en çok raslanılan durum buydu. Dava konusu olayda da durum aynen böyledir. Sultan Beyazıt bu bağ ya da bahçenin yalnızca aşar gibi vergi ve resimlerini bir hayır cihetine tahsis edilmiş olup, arazinin "tasarruf hakkı" tapu kayıtlarında yazılı olan fertlerde bulunmakta ve fertler araziye tasarruf edegelmektedirler.

Bu nedenle dava konusu taşınmazı arazi-i emiriyyeden olup, Sultan Beyazıt tarafından rakabesi Devlette alıkonulup tasarruf hakkı da ferdlere tefviz olunarak yalnızca âşar gibi vergi ve resimleri bir hayır cihetine tahsis edilmiş bulunan "Arazi-i Emiriyye-i Mevkûfe'nin memleketimizde en çok rastlanılan 1. nev'indendir. Aşarın kaldırılmış olması nedeniyle sadece âşar ve rüsûmatı vakıf ve tahsis edilmiş taşınmazlar için taviz bedelinin alınamıyacağı açıktır.

3) Davalı İdarenin savunmasını teyid ettiğini iddia ederek dosyaya ibraz etmiş bulunduğu Yargıtay kararlarında yukarıdaki gerçeklere aykırı hiçbir husus bulunmamakta ve tahsisat kabilinden vakıfların tavize tabi olmadığı görüşü yüksek yargıtayca kararlı bir biçimde kabul edilegelmektedir.

Davalı Vakıflar İdaresi ayrıca vakfiyetin taviz bedelinin ödenmiş olması nedeniyle terkin edilmiş olduğunun, taviz bedelinin iade edilmesi halinde bu durumun açık bir haksızlık teşkil edeceğini belirtmiştir.

Dava konusu olayda arazi-i emiriyye'nin yalnızca "menafi-i hazinesinin bir cihete tahsis olunduğu tahsis ve irsad kabilinden gayrı sahih bir vakıf sözkonusudur. Bu türlü vakıflarda, arazinin adına kayıtlı olduğu tasarruf hakkı sahibinin "eshab-ı-intikal" yani intikal hakkı sahipleri denilen mirasçılardan hiçkimse bırakmadan ölmesi durumunda, arazi mahlul olarak vakfa değil Devlet'e rücu etmektedir.

Ancak bu türlü vakıflarda "bedel-i mahlulat'" denilen mahlul bedeli de menafii hazinenin, böylece tahsis ve iradın kapsamına girmektedir. Buna göre tapuda kayıtlı tasarruf hakkı sahibinin mirasçı bırakmadan ölmesi ve taşınmazın mahlulen Devlete intikal etmesi üzerine Devlet tarafından açık artırmaya çıkarılarak elde edilen satış bedelinin vakfa ödenmesi gerekmektedir. (Bu konuda bakınız: 1274 tarihli Arazi Kanunnamesinin 4.maddesinin 2.fıkrasının 3.cümlesi, ayrıca KARİNABADİZADE ÖMER HİLMİ EFENDİ'nin "Ahkamül-Evkaf" adlı eserinin 137. Meselesinin 5.fıkrası, KUYUCAKLI ATIF BEY'in "Arazi Kanunname-i Humayun"u Şerhi, (İstanbul 1319, md.4 şerhi) ve AHISKALI HAYDAR EFENDİ'nin "Şerhu Cedid'li Kanun'il Arazi" adlı eseri (İstanbul 1331, md.4, s.39). Bundan dolayı Vakıflar İdaresinin böyle bir taşınmazın tapu kütüğünde tahsis,ve irsad kabilinden bir vakıf nev'inden olduğu yolundaki kaydın devamında çıkarı bulunduğu açık bir gerçektir.

Sonuç: Yukarıda arz edilen nedenlerden dolayı davacının ödemiş bulunduğu -taviz bedelinin ilk taksidini faiziyle birlikte geri isteyebileceği, diğer taksitleri ödemesine aynı nedenlerden dolayı gerek bulunmadığı ancak davalı İdarenin vakıf kaydının- yeniden ihdası için dava açma hakkının saklı olduğu kanaatine varılmıştır.

Takdir Yüksek Mahkemeye ait olmak üzere saygıyla arzolunur.

Bilirkişi

Prof. Dr. Neclâ GİRİTLİOĞLU

4) Yargıtay I. Hukuk Dairesi 1996 Tarihli Kararı

T.C

YARGITAY

I. HUKUK DAİRESİ

Esas: 1995/16638

Karar: 1966/922

YARGITAY İLAMI

Mahkemesi	: Istanbul 9.As.H.H
Tarihi	: 9.11.1995
Nosu	: 355/593
Davacı	: Harun Batı
Davalı	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
Üçüncü şahıs	:
Davanın konusu	: Vakıf Kaydının Terkin
Temyiz eden	: Davalı vekili

Davacı tarafından, davalı aleyhine açılan davada, mahkemece verilen karar süresinde temyiz edilmekle, dosya incelende, gereği görüşülüp düşünüldü

KARAR

Tapu kaydında yazılı bulunan vakıf şerhının sıcılleri silinmesi (terkini) isteğine yönelik olarak açılan bu davada uyuşmazlık; şerhin ilişkin olduğu, haktan ve özellikle taviz badelinden kaynaklanmaktadır. Kuşkusuz. böyle bir uyuşmazlığın sağlıklı biçimde çözülebilmesi, mukataa ve icareteynli vakıf malların mutasarrıfları adına nasıl tasfiye edileceğinin, taviz hukuksal niteliğinin ne olduğunun ayrıca bundan kimin yada kimlerin sorumlu tutulması gerektiğinin bilinmesine ve

değinilen yönlerin açıkça ortaya konulmasına bağlıdır.

Medeni Yasanın kabulünden sonra yasada yer alan vakıf(tesis) ile eskı vakıflar arasında bir ikilem meydana gelmiş; anılan durumun ve ayrıca amaca aykırı uygulamaların giderilmesi için eski vakıfların günün koşullarına uydurulması zorunluluğu doğmuştur. Bu nedenle, 2767 sayılı Vakıflar Yasası Yürürlüğe konulmuş; eski mülhak ve mazbut vakıflar yeni bir statüye alınarak, icareteynli ve mukataalı vakıfların tasfiyesi yoluna gidilmiştir.

Şöyle ki; 2762 sayılı Vakıflar Yasasının yürürlüğe girdiği günden itibaren,vakfa ait taşınmaz malların içareteyne veya mukataaya bağlanması yasaklanmış ve eskiden konulmuş olanlarında tasfiyesi için hükümler getirilmiştir. Bu hükümlerin somut olay yönünden önem arz edenleri yasanın 27, 29 ve 30 maddelerinde ifade edilenleridir. Gerçekten, anılan yasa maddelerinde özetle (...mukataalı toprakların ve icareteynli taşınmazların mülkiyetlerinin, 20 misli bir taviz karşılığında mutasarrıflarına geçirileceği, 10 yıl içinde taviz verilmek yoluyla icareteyn veya mukataa kayıtları telkin edilmemiş olanlarının mülkiyetinin ise, 10 yıl sonundaki bu on yıllık süre 1945 tarihli 4755 sayılı yasa ile 10 yıl daha uzatılmıştır" kendiliğinden mutasarrıfına geçeceği, vakfın hakkının ivaza dönüşerek, taşınmazın tamamının ivaz karşılığında birinci derecede ve birinci sırada ıpotekli sayılacağı, ayrıca tavizler tamamen ödenmedikçe o mallar üzerindeki temliki tasarrufların tapu dairelerince tescil olunamayacağı ...) öngörülmüştür.

Öte yandan, vakıf malın mülke dönüşümü ve mutasarrıfına intikali için alınan taviz bedeli icare ve mukataa karşılığı olup; bedel ödenmedikçe o mal üzerinde temliki tasarruf tapu idaresince tescil olunamayacağından. bunu (taviz bedelini), "gayrimenkul mükellefiyeti" olarak anlamak ve nitelendirmek gerekir.I2 Haziran 1940 günlü tefsir kararındaki nitelendirme bu şekildedir. Esasen öğretide ve yargısal uygulamada da değinilen nitelendirmeye yer verilmiştir. Nitekim. Uyuşmazlık Mahkemesinin 13.7.198I tarih 5/15 ve 28.12.1981 tarih 13/22 sayılı kararlarında, taviz bedeli için "gayrimenkul mükellefiyetidir" denilmiş; Hukuk Genel Kurulunun 19.9.I990 tarih 1990/1-334-4I7 kararında aynı husus vurgulanmış. Dairenin, I3.Nisan 1939 Gün ve 2192-796 sayılı kararında ise, (...2762 numaralı Vakıflar Kanunun hükümlerine göre, taviz bedeli bir gayrimenkul mükellefiyeti mahiyetini almış olup, kanunu Medeninin 764 maddesi mucibince bu mükellefiyet satışlarda yeni malike intikal edeceğine ve meskür Vakıflar Kanununda taviz bedelinin evvel emirde satıcıdan alınacağının yazılı bulunması bu

hükmü tağyir etmeyip tahsil hususunda taraflar pazarlık edebileceklerine, hadisede taviz bedelinin bayie ait olacağı hakkında bir şart dermayan olunmadığına..." şeklindeki gerekçelere ve görüşlere değinilmek suretiyle "gayrimenkul mükellefiye-ti" niteliğini alan taviz bedelliden, aksine bir sözleşme düzenlenmemişse alıcının (yeni malikin) sorumlu tutulacağı vurgulanmıştır. Böylece, önceki kayıt ve belgelerde aslının vakıf taşınmaz olduğunun anlaşılması üzerine; vakıf şerhinin intikal (gitti) kayıtlarına sonradan işaret edilmiş bulunmasının yeni malıki, Medeni Kanunun 764.maddesinden doğan mükellefiyetten kurtaramayacağı sonucuda ortaya çıkmaktadır.

Ancak, Vakıf şerhini taşıyan tapu kayıtlarının kapsamındaki tüm taşınmazlar için taviz edeline tabidir denebilecek midir? elbette, buna mutlak biçimde olumlu yanıt verebilme olanağı yoktur. Zira, rakabe (çıplak) mülkiyeti vakfa ait ve Vakıflar Yasasının 27.maddesi gereği tavize tabi sahih Vakıflar yanında Devlete ait (miri)arazi üzerinde padişah yada onun izin verdiği kişi tarafından kurulmuş. Gayrisahih vakıflarda bulunmaktadır.

Sahih olmayan (tahsisat kabilinden) vakıflar;

1-Yalnızca aşar ve rüsümatı (resimleri ve vergileri)

2-Yalnız hukuku tasarrufiyesi (tasarruf hakkı)

3-Hem hukuku tasarrufiyesi (tasarruf hakkı) hem de aşar ve rusumatı (vergi ve resimleri)vakıf ve tahsis edilmiş olarak üç türde oluşturulmuşlardır. (1274 tarihli Arazi Kanunnamesi md. 4/2) Arazi-i emiriyye-i mevkufenin (tahsis ve irsat kabilinden gayr-i sahih vakıfların) çoğunun yalnızca aşar gibi vergi ve resimlerin bir hayır cihetine tahsisi sonucu oluşturulduğu da bilinmektedir.

İşte; gerek sahih (mülk araziden oluşan vakıflar), gerekse sahih olmayan vakıf malların önceleri vakfı tarafından tamiri veya yeniden olanağı yaratılabilmiş; ne var ki, yangınlar ve depremler gibi afetler dolayısıyla buna vakfın gücü yetmez hale gelince sosyal ve ekonomik zorunlulukların ürünü olarak mukataa ve icareteyn usulu doğmuştur.

Mukataada; vakıf taşınmaz, kendi olanakları ile vakıf tarafından inşa ve onarılmasının mümkün olmaması sebebi ile bina yapmak; ağaç, bağ kütüğü veya bağ çubuğu dikmek ve bunların durması karşılığında vakfa her sene maktu birzemin kirası ödenmek suretiyle kiralanmış; bu süretle yapılan bina ve dikilen ağaçlar yapanın veya dikenin, malı sayılmış ve ölümü ile de bunların varislerine

geçeceği, mukataanın yani kira karşılığının verildiği sürece mukavelenin fesh edilemiyeceği ve arazi üzerine yapılan muhtesadın kaldırılamayacağı kabul edilmiştir.

İcareteynde ise, vakıf binaların yanması ve vakıf tarafından tekrar inşa için ekonomik gücün yaratılamaması veya kısa süre ile kiralanmasının da mümkün olmaması (kısa süreli kiralamaya talip çıkmaması)nedeniyle bir tür süresiz kiraya benzeyen usule gidilmiş; kiracısından kıymetine eşit "muaccele"denilen peşin bir bedel alınıp yanan bina, vakıf tarafından yeniden inşaa ve tamir ettirilerek, her sene "muaccele" denilen küçük bir bedel karşılığında süresiz olarak onlara (kiracılara) bırakılmıştır. Kira parasını ödeyerek hak kazanan kimseye de mutasarrıf denilmiştir. Tasarruf hakkının ölümle mirasçılara intikal edeceği de öngörülmüştür.

Her ne kadar, Vakıflar Yasasının 27.maddesindeki taviz bedeli hükmün sahih olmayan vakıflar yönünden konuya tam bir açıklık getirmemiş ise de 17 Şubat I34I tarih 552 sayılı Aşarın İlgası Ve Yerine İkame Edilecek Mahsulatı Arazi Vergisi hakkındaki Kanunla Devleti gerek öşür ve gerekse bedel-i-öşür mukataasından vazgeçmiş, taşınmazın vakıfla ilgisi kesilmiştir. Bu itibarla " aşar ve rusumatı vakıf ve tahsis edilmiş taşınmazlar için taviz bedelinin alınamayacağı açıktır. Ayrıca arazi kanunnamesinin 4, Karina Badizade Ömer Hilmi Efendinin Ahkam'ül-Evkaf isimli meşhur eserinin 137. maddesinde açıkça belirtildiği üzere bu tür vakıf arazi, arazi-i emiriyye (miri arazi) hükümlerine tabi olup Medeni Kanun yürürlüğe girmesiyle Devletin kuru mülkiyet (rakabe) üzerendeki hakkı son bulup, taşınmaz mutasarrıfın özel mülkü haline geldiğinden olaya Vakıflar Kanunu hükümlerinin uygulanmasından ve taviz bedeli ödenmesinden söz edilemez. Esasen bu yönde gerek uygulama gerekse doktrinde tam bir görüş birliği mevcuttur. Söz konusu madde 4.4.1995 tarih 4103 sayılı yasa ile (sahih, gayrisahih, tahsisat kabilinden v.b.) mevcut mukataalı toprakların veya icareteynli gayri menkullerin mülkiyetleri bu gayri menkul hakkında illerde defterdarlık, ilçelerde mal müdürlüğü kıymet takdir komisyonunca takdir edilecek rayiç bedelinin, yüzde elli oranında hesap edilecek taviz karşılığında mutasarrıfına geçirilir. Taviz bedeli ödenmeden ortaklığın giderilmesi veya cebri icra yoluyla satışı yapılacak gayri menkullerin taviz bedelinin hesaplanmasında satış bedeli esas alınır) şeklinde değiştirilmişse de aşar ve rusumatı vakıf ve tahsis edilmiş taşımazların yukarıda belirtilen nedenlerle bu madde kapsamına girme-

diği kuşkusuzdur. Hemen belirmek gerekirki her hangi bir yasa veya düzenleyici kural yürürlüğe girdiği andan itibaren devam eden uyuşmazlıklara uygulanır ve hukuki sonuçlar doğurur. Tamamlanmış hukuki sorunları ise yeni yasa ve düzenleyici kuralın etkilenmeyeceği, başka bir anlatımla yasaların geriye yürüyemiyecekleri kazanılmış hakların saklı tutulması kuralının doğal bir sonucu olup, somut olayda daha önce tamamlanmış bir hukuki durumdan ve kazanılmış bir haktan söz ekme olanağı yoktur. Ne varki , Büyük ada, Heybeli ada ve burgaz adalarındaki Şehzade Sultan Mehmet Vakfı gayrisahih vakıf niteliğinde oluğu aşar ve rusumatın vakfedildiği Abdurrahman Cevat Gücün tarafından verilen 17. 6.1943 Tarihli hakem kararında Şurayı Deviet Tanzimat Dairesinin 3+.12.1937 Tarih 52/76 sayılı kararında, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğünün çeşitle yazılarında, ayrıca vakıfname ve Tapu kayıtları üzerinde yapılan inceleme sonucu alınan ve birbirini doğrulayan bir çok bilirkişi raporunda belirtildiği gibi o tarihten beri Yargıtay İçtihatlarıda bu yönde gelişmiş ve kararlılık kazanmıştır. Ayrıca bilimsel görüşlerde alını doğrultudadır.

Hai böyle olunca, hukuki dayanaktan yoksun hale gelen vakıf şerhinin taviz bedeli ödemeksizin silinmesine ilişkin yerel mahkemece verilen kabul kararı bu gerekçe ile yerinde görüldüğünden tüm temyiz itirazlarının reddi ile sonucu itibarı ile doğru hükmün ONANMASINA, aşağıda yazılı 124.000 lira bakiye onama harcının temyiz edenden alınmasına, 1.2.1996 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.

Başkan	Üye	Üye	Üye	Üye
E. Özkaya	**T. Türkçapar**	**O. Uzgören**	**E. K. Kurşun**	**A. U. Turan"**

Bu Yargıtay Kararına dayanılarak verilen mesnedsiz bir mahkeme kararı ise, şöyledir:

" T.C. ISTANBUL 7.ASLIYE HUKUK HAKİMLIGI

Esas No : 1996/381

KARAR No : 1996/475

HÂKİM : TEZCAN KARAKIŞLA 16925

KÂTİP : EMİNE ÇOBANOĞLU 7891

DAVACI : Eliya Mizrahi Gayrettepe, Özbal sk. Yılka apt. 11-b kat:3

VEKİLİ : Av.Sami Cevher-Karaköy, Rıhtım Cad.veli Alemdar Han no: 718/1

DAVALI : Vakıflar Genel Müdürlüğüne izafeten İstanbul vakıflar Bölge Müdürlüğü-Rıhtım Cad. Karaköy

VEKİLİ : Av. Yasemin Eğinlioğlu-aynı adres

DAVA : Vakıf şerhinin terkini.

DAVA TARİHİ:27.6.1996

KARAR TARİHİ :09.9.1996

Davacının Mahkememize hitaben verdiği dava dilekçesi ile yukarıda tarafları ve mevzuu gösterilen dava açılmış olmakla, yapılan yargılama sonunda:

Davacı vekili, 27.6.1996 tarihli dilekçesi ile Büyükada Meşrutiyet mahallesinde, tapuda 30 pafta, 136 ada, 3 parselde kayıtlı taşınmazda 12/100 arsa paylı bodrum kat 1 no'lu bağımsız bölümün kaydındaki "zemini Şehzade Sultan Mehmet Vakfına Mukaatalı" şerhinin hukuki dayanaktan yoksun oluşu sebebi ile terkinine karar verilmesini istemiştir.

Davalı vekili davanın reddini savunmuştur.

İbraz edilen dosyalar dosyaya alınmış, yazışmalar yapılmış, tarafların kendi tezlerini doğruladığı gerekçesi ile ibraz ettikleri mahkeme kararları ve yargıtay ilamları incelenmiş, ve sonuçta talebin haklı olduğu bu şerhin kayıtta bulunmasının yasal bir dayanağı olmadığının takdir ve neticesine varılmış olmakla;

GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ:

1- Büyükada, Meşrutiyet Mahallesi, 30 pafta,136 ada, 3 parselde 12/100 arsa paylı bodrum kat 1 no'lu bağımsız bölüm kaydındaki"Zemini şehzade Sultan Mehmet Vakfına Mukaatalı" şerhinin terkinine,

2- Peşin alınan harcın mahsubu ile yeniden harç alınmasına yer olmadığına,

3- Davanın mahiyeti gereği yapılan masrafların davacı üzerinde bırakılmasına dair karar taraf vekillerinin yüzlerine karşı kanun yolu açık almak üzere alenen ve usulen anlatıldı. 9.9.1996

Katip **Hakim: 16945"**

§. 8- BARIŞ VE KARDEŞLİĞİN ÖNEMLİ BİR FAKTÖRÜ: MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI

Bugün Türkiye'de barış ve kardeşlik kavramlarının gündeme getirildiği her yerde, Doğu ve Güneydoğu meseleleri akla gelmektedir. Doğu ve Güneydoğu meseleleri zikr edilince de milliyetçilik, azınlık, ümmet ve benzeri kavramlar tartışılmaya başlanmaktadır.

Millet, **kavim**, **din** ve **ümmet** kelimelerinin İslâm'a göre manası nedir? İslâm'a göre milliyet fikri hangi manayı ifade eder ve milliyet fikrinin çeşitleri nelerdir? Türk Milliyetçiliğine nasıl bakılmalıdır? Şarkta yaşayan veya kürd olan herkes Kürtçü müdür? Bu soruların cevabı, tebliğimizin temelini teşkil edecektir. Bütün bunların ülkemizdeki barış ve kardeşliğe katkıları nelerdir?

I - MİLLET, KAVİM, DİN VE ÜMMET KELİMELERİ HANGİ MANALARI İFADE ETMEKTEDİR?

Bilindiği gibi, **millet**, sözlük anlamı itibariyle söyleyip yazdırmak veya ezbere yazdırmak demek olan imlâl yani imlâ masdarıyla yakından alakalı bir isimdir. Lügat âlimleri bu kelimeyi, "**tarîkat-ı meslûke**" yani "tutulup gidilen yol" diye de açıklamışlardır ki, eğri veya doğru olabilir. Bu manadan hareketle, din ve şerî'at manalarına da kullanılmıştır. "**Millet-i İbrahim**" tabiri ve de Kur'an'da kullanılan millet kelimeleri çoğunlukla bu manadadır. O halde, din, millet ve şerî'at gibi kelimeler, haddizatında aynı manalarda kullanılmaktadır. Ancak bu tabirler, bakış tarzları ve muhtevâları itibariyle birbirinden ayrılmaktadır. Gerçekten gidilen ve tutulan yola, i'tikad açısından bakarsanız, **din** manasını; hukuk sistemi itibariyle yani amelî açıdan bakar-

sanız **şerî'at** manasını ve ictimâ'î açıdan bakarsanız yani cemiyeti teşkil eden fertlerin içtima' ettikleri yol olarak değerlendirirseniz **millet** manasını görürsünüz. Biraz sonra göreceğimiz gibi, aslında itikad edilen ne ise, esas itibariyle yaşanan ve amel edilen de odur. Yaşanan ne ise fertlerin üzerinde içtimâ' ettiği şey de odur.

O halde **millet**, bir hey'et-i içtimaiyyenin etrâfında toplandığı ve üzerinde yürüdüğü, diğer bir ifadeyle sosyal ruhunun tâbi olduğu ve sosyal bedeninin bağlı bulunduğu hâkim unsurlar ve gidilen yoldur. Hak da olabilir; bâtıl da olabilir. Bu sebeple Bediüzzaman, **millet-i İslâmiye** ve **millet-i küfriye** tabirlerini kullanmaktadır. Bu sebeple asıl mana itibariyle cemiyeti teşkil eden fertlerin hey'etine bu manayla millet denilmez; belki cemaat, kavim, ehl-i millet veya ümmet denilir. İslâmiyyet, Yahudiyyet ve Nasrâniyyet birer millettirler; ancak Yahudiler, Müslümanlar ve Hristiyanlar, ehl-i millettirler. Ancak mecâzî manada "millet, şöyle yaptı, millet böyle yaptı" denilmektedir ki, millet, bu tür ifadelerde ehl-i millet manasında kullanılmaktadır[1]. Kur'an'da bu kelimenin geçtiği âyetler de bu bahsettiğimiz gerçeği ifade etmektedir. "**Yahudiler ve Hristiyanlar, onların milletine tâbi olmadıkça senden aslâ memnun kalmazlar. De ki, gerçek hidâyet ve tutulacak yol, Allah'ın hidâyetidir.**" mealindeki âyette, Hristiyan ve Yahudilerin hevâ ve arzularıyla ortaya çıkan millet-i küfriye kasd edildiği gibi[2], "**Onlar Yahudi ve Hristiyan olun ki, hidâyete eresiniz derler. De ki, biz hanif olan millet-i İbrâhim'e tâbi oluruz ve siz de ona tâbi olunuz**"[3] mealindeki âyet de millet-i İslâmiyeyi anlatmaktadır.

---

1 Elmalı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Ankara 1935, I, 483-485; Millet-i İslâmiyye tabiri için bkz. Bediüzzaman, Said Nursî, Emirdağ Lâhikası, İstanbul 1993, II, sh. 466; Millet-i Küfriyye tabiri için bkz. Bediüzzaman, Sözler, İstanbul 1993, sh. 55

2 Kur'an, Bakara, Ayet, 120

3 Kur'an, Bakara, Ayet, 135

İslâm'a göre, bir cemiyeti teşkil eden fertlerin ruhunun ve cisminin bağlandığı ve bütün hareketlerini kendisine bağladıkları yol yani millet, sadece ırkçılık demek olan unsuriyet fikrine dayanamaz. Bediüzzaman'ın tesbitlerine göre, biraz sonra izah edeceğimiz menfî milliyetçilerin ve unsuriyetperverlerin reislerinden olan ve dine karşı lakayt kalan Ziya Gökalp bile, mecbur olmuş ve şöyle demiştir: "**Dil, din bir ise millet birdir.**" Kendisi ise bu meseleyi şöyle bağlıyor: "**Madem öyledir. Hakikî unsuriyete değil, belki dil, din, vatan münasebâtına bakılacak. Eğer üçü bir ise, zaten kuvvetli bir millet; eğer biri noksan olursa, tekrar milliyet dairesine dahildir.**"[1].

Burada **ümmet** kelimesine de dikkat çekmekte yarar vardır **ümmet**, imam kökündün gelen bir isimdir. İnsan gruplarının tabi' olduğu cemaat demektir. Yani bir rehberin öncülüğünde kuvvetli bir birlik bağı ile bir araya gelerek muntazam bir şekilde icrây-ı faaliyet eden ve bu yol ile muhtelif insan grupları ve sınıfları üzerinde hâkim bulunan hey'et-i ictimaiyedir. Fertlere nazaran imam ne ise, insan gruplarına ve cemaatlere nazaran da ümmet odur. Biraz önce anlattığımız manada **millet-i hâkime sâhiblerinden teşekkül eden hey'et-i ictimaiyyeye biz ümmet** diyoruz. Bu sebeple İslâmiyet milleti mensublarından teşekkül eden cemiyete **ümmet-i İslâmiyye** diyoruz. İslâm âlimleri de millet-i küfriyenin mukabili olan cemaate ümmet-i İslâmiyye demektedir[2].

II - MİLLİYET FİKRİ VE ÇEŞİTLERİ

Kur'an'da milliyet fikrinin temelini teşkil eden Hucurât Sûresinin "**Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık;**

---

1 Bediüzzaman, Mektûbât, İstanbul 1993, sh. 312

2 Kur'an, Bakara, 141; Bediüzzaman, Said Nursi, Sözler, İstanbul 1993, sh. 55; Bkz. Elmalı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, I, 508-509

sonra da, birbirinizi tanıyasınız diye milletlere ve kabilelere ayırdık."[1] mealindeki âyetinin manası şöyledir: "Sizi taife taife, millet millet, kabile kabile yaratmışım, tâ birbirinizi tanımalısınız ve birbirinizdeki sosyal hayat ait münasebetlerinizi bilesiniz, birbirinize karşılıklı yardım edesiniz. Yoksa, sizi kabile kabile yaptım ki, yekdiğerinize karşı inkârla yabanî bakasınız, husumet ve düşmanlık edesiniz değildir." Âyeti izah için verilen şu misâl, milliyet fikri ile alakalı da önemli ip uçlarını ortaya koymaktadır:

"Şu âyet-i kerimenin işaret ettiği teârüf ve teâvün düsturunun beyanı için deriz ki:

Nasıl ki bir ordu fırkalara, fırkalar alaylara, alaylar taburlara, bölüklere, tâ takımlara kadar tefrik edilir. Tâ ki, her neferin muhtelif ve münasebâtı ve o münasebâta göre vazifeleri tanınsın, bilinsin, tâ, o ordunun efradları, düstur-u teâvün altında hakikî bir vazife-i umumiye görsün ve hayat-ı içtimaiyeleri a'dânın hücumundan masun kalsın. Yoksa, tefrik ve inkısam, bir bölük bir bölüğe karşı rekabet etsin, bir tabur bir tabura karşı muhasamet etsin, bir fırka bir fırkanın aksine hareket etsin değildir.

Aynen öyle de, heyet-i içtimaiye-i İslâmiye büyük bir ordudur; kabâil ve tavâife inkısam edilmiş. Fakat bin bir bir birler adedince cihet-i vahdetleri var: Hâlıkları bir, Rezzakları bir, Peygamberleri bir, kıbleleri bir, kitapları bir, vatanları bir-bir, bir, bir, binler kadar bir, bir...

İşte bu kadar bir birler uhuvveti, muhabbeti ve vahdeti iktiza ediyorlar. Demek, kabâil ve tavâife inkısam, şu âyetin ilân ettiği gibi, teârüf içindir, teâvün içindir; tenâkür için değil, tehâsum için değildir."[2].

Kur'an'daki milliyet fikri ile alakalı görüşünü bu şekilde açıklayan Bediüzzaman, milliyet fikrinin şu asırda çok ileri gittiği-

---

1 Hucurat Sûresi, 49:1313. âyeti

2 Bediüzzaman, Mektûbât, sh. 250-251

ni, özellikle dessas Avrupa zalimlerinin, menfî milliyetçiliği İslâmlar içinde menfi bir surette uyandırdıklarını ve böylece müslümanları parçalayıp onları yutmak istediklerini ifâde etmektedir. Yine Bediüzzaman'a göre, fikr-i milliyette bir nefsanî zevk var, gafletkârâne bir lezzet var, uğursuz bir kuvvet var. Onun için, şu zamanda sosyal hayat ile meşgul olanlara "Milliyet fikrini bırakınız" denilmez.

İslâm'a göre milliyet fikri iki kısımdır:

1 - Menfi Milliyet Ve Kapsamı

Birinci kısmı menfi milliyetdir ki, menfîdir, uğursuzdur, zararlıdır. Başkasını yutmakla beslenir, diğerlerine düşmanlıkla devam eder, uyanık davranır. Şu ise, düşmanlığa, kargaşaya ve keşmekeşe sebeptir. Menfî milliyet diye ifade edebileceğimiz bu fikre, ırkçılık, Kur'an'ın tabiriyle **hamiyyet-i câhiliye**, **unsuriyet** ve **kavmiyet** de denmektedir. Bu menfî milliyetde, vatanperverlik de ve her türlü hareket de unsuriyet üzerine binâ edilmektedir[1]. Bediüzzaman Hazretleri, bu fikri takib edenlere menfî milliyetçiler ve unsuriyetperverler adını vermektedir[2]. Bu manada Arapçılığı da, Türkçülüğü de, Kürtçülüğü de ve bütün ırkçılık fikirlerini de Kur'an'a muhâlif bulan İslâm âlimleri ve bu arada özellikle Bediüzzaman, menfî milliyetin insanlığa olan zararlarını açıklamak üzere bazı delliler getirmektedirler:

A) Şer'î Delil: Resûlüllah hadis-i şerifte ferman etmiştir: "**İslâmiyet asabiyyet-i câhiliyeyi kesip atmıştır. Müslüman olduktan sonra Habeşli bir köle Kureyş'li bir efendi arasın-**

---

1 Bediüzzaman, Mektûbât, sh. 308 vd.

2 Bediüzzaman, Mektûbât, sh. 312

da hiç bir fark yoktur"[1]. Kuran'-ı Kerim'de ise, şöyle buyurulmaktadır: **"Kâfirler, kalblerine cahiliyet taassubundan ibaret olan o gayreti yerleştirdikle-rinde, Allah, Resulünün ve mü'minlerin üzerine sükûnet ve emniyetini indirdi ve onlara takvâda ve sözlerine bağlılıkta sebat verdi. Zaten onlar buna lâyık ve ehil kimselerdi. Allah ise her şeyi hakkıyla bilir."**[2].

İşte şu hadis-i şerif, şu âyet-i kerime, kat'î bir surette menfi bir milliyeti ve fikr-i unsuriyeti kabul etmiyorlar. Çünkü müsbet ve mukaddes İslâmiyet milliyeti ona ihtiyaç bırakmıyor.

Evet, acaba hangi unsur var ki, bir buçuk milyar vardır? Ve o İslâmiyet yerine o unsuriyet fikri, fikir sahibine o kadar kardeşleri, hem ebedî kardeşleri kazandırsın?

B) Tarihî Delil: Menfî milliyetin zararlarını anlatmak üzere tarihden de misâller vermek mümkündür. Meselâ, Emevîler, bir parça fikr-i milliyeti siyasetlerine karıştırdıkları için, hem âlem-i İslâmı küstürdüler, hem kendileri de çok felâketler çektiler. Hazret-i Hasan ve Hüseyin'in Emevîlere karşı mücadeleleri de, din ile milliyet muharebesi idi. Yani, Emevîler, devlet-i İslâmiyeyi Arap milliyeti üzerine dayandırıp, İslâmiyet kardeşliği bağını milliyet bağından geri bıraktıklarından, iki cihetle zarar verdiler.

Birisi: Diğer milletleri rencide ederek İslâmiyetten uzaklaştırdılar.

Diğeri: Unsuriyet ve milliyet esasları, adaleti ve hakkı takip etmediğinden, zulmeder, adalet üzerine gitmez. Çünkü, menfî milliyetçi bir hâkim, millettaşını tercih eder, adalet edemez; rabıta-i diniye yerine rabıta-i milliye ikame edilmez. Edilse adalet edilmez, hakkaniyet gider. İşte, Hazret-i Hüseyin, rabıta-i

---

1 Buharî, Ahkâm: 4, İmâra: 36, 37; Ebû Dâvud, Sünnet: 5; Tirmizî, Cihâd: 28, İlim: 16, Nesâî, Bey'a: 26; İbni Mâce, Cihad: 39; Müsned, 4: 69, 70, 199, 204, 205, 5:381, 6:402, 403.

2 Fetih Sûresi, 48:26.

diniyeyi esas tutup, muhik olarak onlara karşı mücadele etmiş, tâ makam-ı şehadeti ihraz etmiş[1].

Gerçekten kuru bir ırkçılık fikri, Avrupa tarafından İslâm â-lemini ve özellikle Osmanlı Devleti'ni parçalamak için içimize bir Frenk illeti olarak atılmıştır. Bu hastalık ve parçalayıcı fikir, gayet zevkli ve cezbedici olduğundan, bütün tehlikeleri ve zararları ile beraber, her millet az çok bu fikre kapılmışlardır. Emeviler devrinde İslâm âlemine büyük zarar veren; II. Meşrutiyet'in başında kulüpler şeklinde Osmanlıyı bölen ve I. Dünya Harbinde Osmanlıya karşı düşmandan daha tehlikeli bir silah olarak kullanılan ırkçılık fikri, şimdi de, Doğu'da İslâm kardeşliğine karşı kullanılmak istenmektedir.

Şimdi farklı ırklara mensup olan vatandaşlarımız, birbirine en çok muhtaç oldukları ve her ikisini de esir etmek için uğraşan nice dış düşmanlar varken, sırf ırkçılık fikriyle birbirine yabani bakmak ve birbirini düşman telakki etmek, öyle bir felâkettir ki, tarif edilmez. Âdetâ bir sineğin ısırmaması için, müthiş yılanlara arka çevirip, sineğin ısırmasına karşı mukabele etmek gibi bir divaneliktir. Aynı şekilde büyük ejderhalar hükmünde olan Avrupa'nın doymak bilmez hırslarını tatmin için pençelerini açtıkları bir anda, ırkçılık fikriyle dindaşına düşmanlık ve kin beslemek çok tehlikelidir. Her ikisinin o düşman pençelerine düşmelerine sebeptir[2].

Cumhuriyetin ilk yıllarında devletin temel politikası olan Türkçülük menfî milliyet esasına dayanmaktadır. "**Gariptir, hem çok gariptir: Yedi yüz sene müddetinde İslâmiyetin ve Kur'ân'ın elinde şeref-şiar, bârika-âsâ bir elmas kılınç olan Türk milletini ve Türkçülüğü, muvakkaten İslâmiyetin bir kısım şeâirine karşı istimal etmeye çalışır! Fakat muvaffak olamaz, geri çekilir. Kahraman ordu, dizginini onun elinden**

---

1 Mektûbât, sh. 51, 15. Mektûb.

2 Bediüzzaman, Said Nursi, Mektûbât, 26. Mektub, sh. 309.

kurtarıyor diye rivayetlerden anlaşılıyor."[1].

Şu dünya yüzü, özellikle de şu memleketimiz, eski zamanlardan beri çok değişikliklere maruz kaldığından ve asırlarca İslâm merkezi olması hasebiyle değişik İslâm milletlerinden çok miktarda göç olduğundan, ancak levh-i mahfuz açılırsa, hakiki ırklar birbirinden ayrılabilir. Öyle ise hamiyet duygusunu ırkçılık fikrine binâ etmek doğru olmaz. O halde gerçek ırkçılığa değil, belki dil, din ve vatan münasebetlerine bakılacaktır. Eğer üçü bir ise, zaten kuvvetli bir millet; eğer biri noksan olursa, tekrar milliyet dairesine dâhil kabul edilmelidir[2].

Burada büyük mütefekkir Cemil Meriç'in şu sözlerini de kaydetmek ve üzerinde düşünmek icabeder: "**Bu ülkenin ırklarını, tek ırk, tek kalıp, tek insan haline getiren İslâmiyet olmuş. Biyolojik bir vahdet değil bu. Ne kanla ilgisi var, ne kafatasıyla. Vahdetlerin en büyüğü, en mukaddesi; ister siyah derili, isterse sarı.... İnananlar kardeştir. Aynı şeyleri sevmek, aynı şeyler için yaşamak ve ölmek. Türk'ü, Arab'ı, Kürd'ü, Arnavud'u düğüne koşar gibi gazâya koşturan bir inanç; gazâya yani irşada. Bin yıl beraber ağlayıp, beraber gülmek."**[3].

2 - Müsbet Milliyet Ve Müsbet Milliyetçilik

İslâm âlimlerine göre milliyet fikrinin ikinci kısmı müsbet milliyetdir. Müsbet milliyeti ifade etmek üzere, müsbet ve mukaddes İslâmiyet milliyeti, millet-i İslâmiye ve benzeri tabirleri kullanılmakta ve şöyle tarif edilmektedir: İslâmiyet Milliyeti ifadesi şu şekilde formüle edilebilir: **Milliyetimiz bir vücuddur;**

---

1 Bediüzzaman, Şualar, Beşinci Şua'nın Sonu.

2 Bediüzzaman, Mektûbât, 326 vd.

3 Akgündüz, Ahmed, Güneydoğu Meselesi Ve Çözüm Yolları, sh. 44 vd.

aklı İslâmiyet, ruhu Kur'an ve imandır. Osmanlı ruhu asırlarca bu manayı yaşatmıştır. Sosyal hayatın dahilî ihtiyacından ileri gelen müsbet milliyet, yani mukaddes İslâmiyet milliyeti ve bu manada bir insanın milletini sevmesi, memleket dâhilinde karşılıklı yardımlaşmaya ve dayanışmaya sebeptir; menfaatli bir kuvvet temin eder; İslâm kardeşliğini daha ziyâde te'yid edecek bir vâsıta olur[1]. İslâmiyetin ırkçılığı reddetmesi demek, kişinin mensup olduğu müslüman milletini sevmemesi manasında değildir. Hz. Peygamber'in "**Kişi milletini sever**" manasındaki hadisi de böyle yorumlanmalıdır[2]. Bu arada temelini yukarda verdiğimiz tarif teşkil etmek üzere, bir insanın İslâma bayraktarlık yapan ecdadı ile İslâmiyet hesabına iftihâr etmesi ırkçılık değildir. Zaten sadece ırk manasında söylediği takdirde, yukarıdaki tariflere göre bu müsbet değil, menfî milliyetçilik olur.

Müsbet milliyetçilğin sınırları şu şekilde tesbit olunabilir:

"Şu müsbet fikr-i milliyet, İslâmiyete hâdim olmalı, kale olmalı, zırhı olmalı; yerine geçmemeli. Çünkü İslâmiyetin verdiği kardeşlik içinde bin uhuvvet var; âlem-i bekada ve âlem-i berzahta o uhuvvet bâki kalıyor. Onun için, uhuvvet-i milliye ne kadar da kavî olsa, onun bir perdesi hükmüne geçebilir. Yoksa onu onun yerine ikame etmek, aynı kalenin taşlarını kalenin içindeki elmas hazinesinin yerine koyup, o elmasları dışarı atmak nev'inden ahmakane bir cinayettir."[3].

III - TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ VE BAZI TEREDDÜTLERİN GİDERİLMESİ

Cumhuriyetin ilk yıllarında, "**Din yok, milliyet var**" şeklin-

---

1 Bediüzzaman, Mektûbât, sh. 309-310

2 Hâkim, Müstedrek, c. III, sh. 131; Canan, İbrahim, Kur'an Ve Hadise Göre Âhirzaman Fitnesi Ve Anarşi, İstanbul 1982, sh. 223

3 Bediüzzaman, Mektûbât, sh. 309-310

deki anlayışla, menfî manada Türk Milliyetçiliğinin devlette hâkim kılınmağa çalışıldığını ve hatta bu manada menfî milliyetçilik âlet edilerek Türkçülüğün İslâmiyetin bir kısım şe'âirine karşı kullanıldığını hepimiz biliyoruz[1]. Bediüzzaman'ı bütün mahkemelerde ve fikir platformlarında kürtçülükle itham eden menfî milliyetçi Türkçülere cevap verirken bu manayı bütün yönleriyle vuzûha kavuşturmuştur:

"Ben felillâhil-hamd Müslümanım. Her zamanda kudsî milletimin üç yüz elli milyon (şimdi 1.5 milyar) efradı vardır. Böyle ebedî bir uhuvveti tesis eden ve dualarıyla bana yardım eden ve içinde Kürtlerin ekseriyet-i mutlakası bulunan üç yüz elli milyon kardeşi, unsuriyet ve menfi milliyet fikrine feda etmek ve o mübarek hadsiz kardeşlere bedel, Kürt namını taşıyan ve Kürt unsurundan addedilen mahdut birkaç dinsiz veya mezhepsiz bir mesleğe girenleri kazanmaktan yüz bin defa istiâze ediyorum (Allah'a sığınıyorum). Ey mülhid! Senin gibi ahmaklar lâzım ki, Macar kâfirleri veyahut dinsiz olmuş ve frenkleşmiş birkaç Türkleri muvakkaten, dünyaca dahi faydasız uhuvvetini kazanmak için, üç yüz elli milyon hakikî, muranî menfaattar bir cemaatin bâki uhuvvetlerini terk etsin.

Türkçülük perdesi altına giren ve hakikaten Türk düşmanı olan hamiyetfuruş mülhidlere derim ki:

Din-i İslâmiyet milliyetiyle ebedî ve hakikî bir uhuvvet ile, Türk denilen bu vatan ehl-i imanıyla şiddetli ve pek hakikî alâkadarım. Ve bin seneye yakın, Kur'ân'ın bayrağını cihanın cihât-ı sittesinin (altı yönünde) etrafında galibâne gezdiren bu vatan evlâtlarına, İslâmiyet hesabına müftehirâne ve taraftarâne munasebettarım.

Sen ise, ey hamiyetfuruş sahtekâr! Türkün mefâhir-i hakikiye-i milliyesini (Türk'ün hakiki ve milli iftihâr vesilelerini) unutturacak bir surette mecazî ve unsurî ve muvakkat ve garazkârâne

---

[1] Bediüzzaman, Mektûbât, 312

bir uhuvvetin var. Senden soruyorum: Türk milleti, yalnız yirmi ile kırk yaşı ortasındaki gafil ve heveskâr gençlerden ibaret midir? Hem onların menfaati ve onların hakkında hamiyet-i milliyenin iktiza ettiği hizmet, yalnız onların gafletini ziyadeleştiren ve ahlâksızlıklara alıştıran ve menhiyâta teşcî eden frenkmeşrebâne terbiyede midir? Ve ihtiyarlıkta onları ağlattıracak olan muvakkat bir güldürmekte midir? Eğer hamiyet-i milliye bunlardan ibaretse ve terakki ve saadet-i hayatiye bu ise, evet, sen böyle Türkçü isen ve böyle milliyetperver isen, ben o Türkçülükten kaçıyorum; sen de benden kaçabilirsin."[1].

Müsbet milliyetçilik açısından, bin sene İslâma bayraktarlık eden Türk Milletine "**Şu millet-i İslâmiye'nin kahraman bir ordusu**"[2] demekten çekinmeye de gerek yoktur. Nitekim Bediüzzaman, "Bütün senin mazideki mefâhirin İslâmiyet defterine geçmiş. Bu mefâhir, zemin yüzünde hiçbir kuvvetle silinmediği halde, sen şeytanların vesveseleriyle, desiseleriyle o mefâhiri kalbinden silme." ifadesiyle Türk Milletinin tarihde İslâmiyete hizmet açısından mefâhir-i milliyesini nakletmeği, ırkçılık kabul etmemiştir. İşte bu mananın delilleri:

"İşte, ey ehl-i Kur'ân olan şu vatanın evlâtları! Altı yüz sene değil, belki Abbasîler zamanından beri, bin senedir Kur'ân-ı Hakîmin bayraktarı olarak bütün cihana karşı meydan okuyup Kur'ân'ı ilân etmişsiniz. Milliyetinizi Kur'ân'a ve İslâmiyete kale yaptınız. Bütün dünyayı susturdunuz, müthiş tehâcümâtı def ettiniz. Tâ "**Allah öyle bir topluluk getirecektir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı sever. Onlar mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı izzet sahibidirler ve Allah yolunda cihad ederler, Allah yolunda cihâd etmekten dolayı kendilerini ayıplayan ve azarlayanlardan da aslâ korkmazlar**." mea-

---

1 Bediüzzaman, Mektûbât, 404-405

2 Bediüzzaman'ın Celal Bayar Ve Adnan Menderes'e Mektûbu, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, No: 030-63-43-339-6; Akgündüz, Güneydoğu Meselesi, sh. 89-96.

lindeki[1] Kur'an âyetine güzel bir mâsadak oldunuz. Şimdi Avrupa'nın ve frenk-meşrep münafıkların desiselerine uyup şu âyetin evvelindeki hitaba mâsadak olmaktan çekinmelisiniz ve korkmalısınız.

CÂ-YI DİKKAT BİR HAL: Türk milleti anâsır-ı İslâmiye içinde en kesretli olduğu halde, dünyanın her tarafında olan Türkler ise Müslümandır. Sair unsurlar gibi müslim ve gayr-ı müslim olarak iki kısma inkısam etmemiştir. Nerede Türk taifesi varsa Müslümandır. Müslümanlıktan çıkan veya Müslüman olmayan Türkler, Türklükten dahi çıkmışlardır (Macarlar gibi). Halbuki, küçük unsurlarda dahi hem müslim ve hem de gayr-ı müslim var.

Ey Türk kardeş! Bilhassa sen dikkat et. Senin milliyetin İslâmiyetle imtizaç etmiş; ondan kabil-i tefrik değil. Tefrik etsen, mahvsın. Bütün senin mazideki mefâhirin İslâmiyet defterine geçmiş. Bu mefâhir, zemin yüzünde hiçbir kuvvetle silinmediği halde, sen şeytanların vesveseleriyle, desiseleriyle o mefâhiri kalbinden silme."[2].

IV - NETİCE

Müslüman Bir İnsan Müslüman Bir Toplumda Azınlık Olamaz; Bizim İnancımıza Göre Azınlık Olmanın Kriteri Dindir. Biz, yani doğusuyla batısıyla Anadolu'nun bütün bölgelerinde asırlardır beraber yaşayan insanlar, % 99 nisbetinde müslümanlarız. Devletimiz laik olsa da, fert olarak bizler müslümanız. Devletimizin bir zamanlar beynini teşkil eden beyinler, altmış yetmiş senedir aksini iddia etseler de, bizim hissiyatımızı, bizim duygularımızı, bizim arzularımızı, bizim fikirlerimizi, hülasa kalbimizi, aklımızı ve nefsimizi te'siri altında tutan

---

1 Mâide Sûresi, 5:54.

2 Bediüzzaman, Mektûbât, sh. 309-310

bir unsur vardır ki, o da dindir; müsbet ve mukaddes İslâmiyet milliyetidir. İşte biz, her şeyimize hâkim olan dinimize göre, kimin bize kardeş, kimin bize yabancı, kimin bu ülkede asıl vatandaş ve kimin azınlık olduğuna karar veririz.

Batılıların ve İslâm düşmanlarının Doğu ve Güneydoğu'daki olayları tahrik için kullandıkları en önemli silah olan azınlık fikrine, en öldürücü darbe, ancak ve ancak din ve İslâmiyetle verilebilir. Zira İslâma göre, dünyada gerçek anlamda iki ayrı vatan vardır;

Birincisi, dar'ül-İslâm yani müslümanların yaşadığı ve hâkim olduğu ülkelerdir ki, bu topraklarda birden fazla hâkim müslüman devletin bulunması asla zarar vermez.

İkincisi, gayr-i müslimlerin hâkim olduğu dar'ül-küfr. Bin senedir dar'ül-İslâm olan ve kıyamete kadar da inşaallah öyle kalacak olan Anadolu insanının inancına yani İslâma göre, kardeşi ve hatta babası da olsa, Türk de olsa, Acem de olsa, eğer gayr-i müslim ise, o bu ülkede azınlıktır. Eski tabirle zimmîdir ve İslâm ülkesinin asla asıl vatandaşı ve hâkimi olamaz. Ancak müslüman olan herkes, ister Türk, ister Acem ve ister Arap olsun, bu ülkenin asıl vatandaşıdır. Kavmiyet farklılığı, asla azınlık manasını gündeme getirmez. İşte bu ruhu ve fikri, devlet siyâsetinde ve ahalisinin vicdan-ı âmmesinde hâkim kılan Osmanlı Devletinde müslüman olan herkes, kendisini bu devletin aslî vatandaşı kabul etmekte ve bunun için Türk, Kürt, Arap veya Acem olmak bir mana ifade etmemektedir. Yaşanan bir hâdiseyi yaşayanın dilinden aktaralım:

"Geçenlerde Bosna-Hersek'den gelen bir ilim adamı ile İstanbul'u dolaşırken, milliyetler mevzuuna sıra gelmiş ve Türklükten-Boşnaklıktan mesele açılmıştı. Bin sene âlem-i İslâm'ın bayraktarlığını ifa eden Türk Milletine olan takdirlerini ifade etmekle beraber, müşterek olduğumuz çok önemli bir değerden bahsettiler. Ben neyi kasd ettiklerini anladıysam da, kendilerinden duymak istedim ve cevap manidardı: "Siz İslâm'ın bahadır kahramanı Türklersiniz. Biz de Boşnak veya

Arnavuduz. Ancak hepimiz de müslüman ve Osmanlıyız. Osmanlıya ait şerefler, sadece size değil bütün âlem-i İslâma aittir". Dikkat ederseniz, şu anda Boşnakların tek umudu ağabey gibi gördükleri Türk Milletidir."

Bu fikrin, Türklüğü unutturduğu ve Osmanlı Devleti'nin çökmesine sebep olduğu şeklindeki itiraz, kesinlikle yerinde değildir. Bu ruhdur ki, milyonlarca kilometrekarelik Osmanlı Ülkesinde yaşayan insanları, huzur içinde asırlarca beraber ve gönül huzuru içinde yaşatmıştır. Bu ruhun eksikliğidir ki, Doğu ve Güney doğudaki bir avuç insan, altmış yıldır şer kuvvetlere alet olmaktan kurtarılamamıştır. Ayrıca mevcut olan birlik ve beraberliğin temelinde de, yine eskiden kalma iman ve İslâm bağı bulunmaktadır. Bu ruhun tesiriyle Osmanlıya bağlanan müslümanlar ve bu arada şarkın imanlı ahalisi, asırlarca İslâma bayraktarlık yapan Türk milletine, İslâm'ın kahramanı ve müslümanların ağabeyisi olarak bakmışlardır. Gerçek Türklük ve Türkçülüğün, İslâm'ın içinde eriyen Türklük olduğunu ifade eden büyük alim Bediüzzaman, bu manada diğer milletlerin Türklere bakış tarzını da şöyle dile getiriyor: *"İslâmiyet milliyetinden çıkmak isteyen adamları Türk bilmiyoruz, Türk perdesi altına girmiş Frenk telakki ediyoruz. Çünkü, yüzbin defa Türkçüyüz deyip dava etseler, ehl-i hakikatı kandıramazlar. Zira fiilleri ve hareketleri, onların davalarını tekzip ediyor ve yalanlıyor[1]."*

Açın tarih kitaplarını ve okuyun Osmanlı ve Selçuklu tarihlerini. Hiç bir tarih kitabında veya hiç bir kanun mecmuasında, müslüman Türklerin mesela Osmanlıların, Kürtleri müslüman Türklerden ayrı tuttuklarını okuyamaz ve göremezsiniz. Açın Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun tapusu demek olan Tapu-Tahrir Defterleri'ni ve mesela okuyun yahut gücünüz varsa tetkik edin, şu anda Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan ve Yavuz Sultân Selim zamanında hazırlanan 64 nolu Diyârbekir

---

1 Mektûbat, sh. 437.

Eyâleti Tapu-Tahrir Defteri"ni. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Toprakları'nın karış karış kayıtlarını okuyun. Mahalle ayırımlarına dikkat edin. Bütün müslümanları kardeş kabul eden İslâm'ın düsturları gereği, mahallelerin müslim ve gayr-i müslim diye ayrıldıklarını; gümrük ve bâc vergilerinin bu esasa göre tesbit edildiğini göreceksiniz. İsterseniz, hem Türk, hem Kürt ve hem de Ermeni Hristiyanların yaşadığı Çüngüş Sancağı'nın kaydını sizlere verelim. Mahallelerin dahi Kürt-Türk şeklinde değil, Ermeni ve müslüman tarzında ayrıldığını, görmeyen gözlere de gösterelim[1]. Bütün gayr-i müslimlere "Kefere taifesi" ve bütün müslümanlara da "müslim" dendiğini görelim. Kanunnâmesinden metinleri okuyalım. İsterseniz, şu anda Ankara'daki Milli Kütüphâneye taşınmış olan Diyârbekir Şer'iye Sicillerine de bakalım. Davacı ve davalılara, İslâm Hukuku (yani şer'-i şerif) uygulanırken, Kürt-Türk esasına göre mi yoksa müslüman ve gayr-i müslim esasına göre mi mu'âmele edildiğine bir göz gezdirelim?

Bütün bu tafsilâta girişimizin sebebi, şu anda Doğu ve Güneydoğu'daki Kürt kardeşlerimizin, başta Ermeniler olmak üzere gayr-ı müslimlerin te'siriyle şu anda bu manaları unutarak, tamamen düşmanların telkinlerine uyma tehlikesiyle karşı karşıya bırakılmalarıdır. Burada yaşanan bir hadiseyi yaşayanın dilinden aynen aktaralım:

"Geçenlerde, Diyarbakır'lı bir âlim zât ile yaptığım mübâhesede, bana "Türklerin, asırlarca Kürtlere azınlık muâmelesi yaptığını, azınlık haklarını bile çiğnediklerini ve sâire ve saire anlattı". Söyledikleri ile Londra'da tartıştığım bazı Hristiyan-ların yani İngiliz ve Fransızların dedikleri birbirini tutuyordu. Bu hayretle olacak ki, ben mezkûr Hocaefendi'ye şu cevabı verdim: "Hocam, ben Kürtlerin Kürt olduklarını ve müslüman olarak asırlarca bu topraklarda müslüman Türklerle beraber yaşayıp gayr-ı müslim-lere karşı cihâd yaptıklarını biliyordum. Ancak

---

1 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu-Tahrir Defteri, No: 64, sh.

senin iddiana göre, Kürtlerin Hristiyan veya Yahudi olduklarını bilmiyordum." Bu cevabım karşısında şaşıran Hoca Efendi, "Sen nasıl Kürtlere Hristiyan ve Yahudi dersin?" diyerek bana şiddetle hücûm etti. Bunun üzerine, "Kürtlere Hristiyan veya Yahudi'yi benim demediğimi, kendisinin söylediğini; Zira Anadolu'daki insanların müslüman olduğunu, müslümanların arasında kendilerini azınlık hissedenlerin sadece ve sadece Hristiyan yahut Yahudi olabileceğini; İslâm Hukukunda müslümanın müslü-manlar arasında azınlık sayılmadığını; azınlık denince gayr-i müslimlerin hatırlandığını" anlattım. Muhâtabım, ağlayarak, kendilerinin aldatıldığını, bu şer'î hükümleri fıkıh kitaplarından her zaman okudukları halde, Avrupalıların telkîni ile kendilerine azınlık gözüyle baktıklarını anlatmaya başladı."[1].

---

1 Bu olayı, Güneydoğu Raporunu hazırlayan Ahmed Akgündüz, Diyarbakır'da bizatihî yaşamıştır.

§. 9- PROF. DR. ABDÜLHALUK ÇAY'IN BİR İDDİASINA CEVAP

Türkeli Gazetesinin 28 Haziran 1996 tarihli Sayısındaki Makalenizi okudum. Bir kısım meselelerde farklı düşündüğümüzü biliyorum. Ancak bu yazınızda ifade edilen şahsımla alakalı tesbitlerin doğru olmadığını gördüğümden veya böyle anladığımdan, bazı hususları aynı köşede neşretmeniz ümidiyle zât-ı âlinize gönderiyorum.

1) Maalesef Türkiye'de İslâmcılık ve Şerî'atçılık adına Kürtçülük ve hatta Arapçılık yapanlar bulunabilir. Bunların en önemli hedefleri arasında da benim telif ettiğim **"Güneydoğu Meselesi Ve Çözüm Yolları"** adlı çalışmamız bulunmaktadır. Bu çalışmamız yüzünden bahsedilen çevreler tarafından **Türkçü ve hatta ırkçı** ilan edildiğimi de az çok biliyorum. Çalışmamdan dolayı beni Türkçülükle ithâm eden, şerî'at ve İslâm perdesi altında Kürtçülük veya Arapçılık yapanlarla aynı kefeye konulduğumdan dolayı üzüldüm. Ancak ben, İslâm namına, ne Arapçılık, ne Kürtçülük ve ne de Türkçülük yapılmaması gerektiği kanaatindeyim. **İslâmcı olmak veya İslâm faktörünü ön plana çıkarma isnâdları ise, benim için bir iftihâr vesilesidir. Müslüman, islâmcı demektir. Müslümanın kökteni-köksüzü olmaz.**

2) Eğer saf seçmede beni de kasd ediyorsanız, Kitabımın başında yazdığım vecizede safım bellidir: Milliyetimiz bir vücuttur; ruhu İslâmiyet, aklı Kur'an ve imandır. Biz buna İslâmiyet Milliyeti diyoruz. Müsbet manadaki Türk Milliyetçiliği de bunun içinde dâhildir.

3) Ben Diyarbakır'ın Çüngüş Kazasına bağlı Malkaya Köyünde doğmuşum. Bilinen 700 yıllık tarihine göre, köyümüz, müslüman bir Türk Köyü'dür ve hâlâ da bu vasfını devam ettir-

mektedir. Ancak cemiyeti teşkil eden fertler arasındaki bağı, din kardeşliği, vatan birliği ve müsbet milliyetçilik olarak biliyorum. Üzülerek ifade ediyorum ki, Kürtçülükten en çok zarar gören bir bölgenin insanı olarak, İslâmiyet kardeşliğini müdafaa ettiğimden ve altını çizerek söylüyorum, sadece Bediüzzaman'ın eserlerini şevkle okuduğumdan dolayı, bir kısım nâdânlar tarafından maalesef **kürtçülükle de ithâm edildim.** Ancak gaybı sadece Allah bilir ve bir de beni yakından tanıyanlar durumumu çok iyi takdir ederler.

4) Osmanlı Kanunnâmeleri projesiyle müslüman ecdadımın barbar olmadığını isbât ettiği için İran'dan esen menfî rüzgarlara hedef olmuş bir ilim adamını, İran İslâm Cumhuriyeti tarafdarı bazı insanlar ile aynı kefeye koymanıza da çok üzüldüm. Zira, yayınladığım eserlerle şunu ortaya koymaya çalıştık ki, Türk Milleti, bu millet-i İslâmiyenin kahraman bir ordusudur ve bin yıldır Allah'ın izniyle İslâm âleminin bayraktarı olmuştur ve kıyamete kadar olmaya da devam edecektir.

5) İktibas ettiğiniz cümlem aynen doğrudur ve ifade etmeye de devam ediyorum. Ancak makalenizde beraber işlediğiniz kimseler ve konularla benim alakamı bir türlü anlayamadım. Bu konuda, Kitabımın tekrar mütalaasını sizden istirhâm ediyorum. Evet tek çare, İslâmiyet kardeşliğidir.

Hürmetlerimle. **02.07.1996**

§. 10- RÂSİH YILMAZ BEY İLE GÜNEYDOĞU İLE ALAKALI KISA BİR SOHBET

1- Şimdiye kadar Güneydoğu Meselesi hep sol kesime malzeme olmuştur. Bu konuda sağ, muhâfazakâr kesim ve devlet üzerine düşeni yapmamıştır. Devlet **"Din yok; milliyet var"** sloganıyla ve muhâfazakâr kesim ise, Doğu'yu hem dinîî terbiye, hem manevî esasları onlara ulaştırma ve hem de Komünizmin eline düşen gençleri, kurtarmak için bir gayret gösterememişlerdir.

'Bölgenin uzun yıllar ihmalinden kaynaklanan ve "tarihî birikimler" diye tabir ettiğimiz sıkıntıları mevcuttur. Bu birikimleri kısa vadede izâle etmek çok zordur. Bu birikimleri, iç ve dış odaklar, mahâretle kullanmaktadırlar. Şarkın sürekli sömürüldüğü, halkın tahkir edildiği ve dışlandığı görüşleri yoğun bir biçimde propaganda edilmektedir. Kurtuluş için de tek çare olarak, halkın kendi kimliğine dönmekten başka bir alternatifi olmadığı vurgulanmaktadır. Bu telkin, sadece söz ile değil, anarşinin tazyik gücü ile sindirme ve susturma politikaları ile büyütülmekte, canlı tutulmakta ve bu telkin ve tazyikin şarktaki alanı hergün biraz daha büyütülmek istenmektedir.

Bu Marksist ve ırkçı görüşe karşı, daha güçlü, daha etkileyici, daha kalıcı ve bölgenin mizacına uyum sağlayabilen bir güç ile, bir görüş ve bir hayat biçimi ile ortaya çıkmak ve bu gücü âcilen sergilemek mecburiyeti vardır. Resmî ideolojinin gücü, bu görevi yapabilecek dirâyette değildir. Bu fitneye karşı en etkili bir güç, ancak ve ancak İslâmiyettir. Şu hususu kat'iyyetle belirtelim ki, İslâmiyetten başka hiçbir reçete bu bölgelerde kabul görmez; müessir de olamaz.

Burada bir misal vermek istiyorum; Son zamanlarda dinine ve diyânetine saygılı insanlar, Şark'ın muhtelif bölgelerinde,

dine, tarihe ve Kur'an'a saygılı eğitim veren okullar açınca, okullardın açıldığı bölgelerde ciddi bir düzelme başlamıştır. Millet ve devlet olarak ihmalimizin kurbanı olduğumuz kanaatindeyim.

2- Kanaatimize göre, çözümün odak noktası, devlet-millet birliğinin temininde dir. Bunun için de Devlet dinle barışmalıdır. Şarktaki insanlarla Anadolunun diğer yerlerindeki insanların arasındaki asıl bağın din bağı olduğunun idrâkinde olmalıdır. Şu anda bir kısım Devlet adamları aksini iddia etse de ve 12 Eylül sonrası okullara mecburi din dersleri konulmuş olsa da, Devletimizin Güneydoğu'da din ile tam olarak barıştığı söylenemez. Devleti'n organları, 70 senedir Türkiye Cumhuriyetine tek bir kurşun dahi sıkmamış olan dindarları ve dinî cemâatleri, illegal örgütlermiş gibi gördükçe ve gösterdikçe, bu meselenin çözümü zorlaşır. İslâmiyet milliyeti[1], ırkçılığın tam manasıyla panzehiridir. Meselenin özetini Bediüzzaman'ın 1955'de Adnan Menderes ve Celal Bayar'a takdim ettiği Doğu Raporu'ndan dinleyelim:

"Ezher Üniversitesi Afrika'da bütün İslâm âlemini kucaklayan bir üniversite olduğu gibi, Asya'da dahi böyle bir üniversite Medreset'üz-Zehrâ adıyla lâzımdır. Ta ki, Asya milletleri, Arabistan, Hindistan, İran, Kafkas, Türkistan ve Kürdistan'daki milletleri ırkçılık ifsad etmesin. Gerçek, müsbet, kudsî ve umumi olan ve herkesi kucaklayan İslâmiyet milliyeti ile "Gerçekten bütün müminler kardeştir" şeklinde ifade edilen Kur'an'ın Kanun-ı Esâsîsinin sırrı inkişaf etsin. Böylece müsbet ilimler ile din ilimleri birbiriyle barışsın. Avrupa medeniyeti, İslâm'ın hakikatleriyle tam musalaha etsin. Anadolu'daki mektebliler ve medreseliler birbirine yardımcı olarak ittifak etsin. Şark vilâyetlerinin merkezinde ve hem Hindistan, hem Arabistan, hem İran, hem Kafkas ve hem de Türkistan'ın ortasında Medreset'üz-Zehra adıyla bir üniversite kurulsun.

Bu talebimi Sultân Reşad'a açtım. Yalnız binası için 20.000

---

1 İslâmiyet Milliyeti tabirini şöyle ifade etmek mümkündür: Milliyetimiz bir vücuddur; ruhu İslâmiyet, aklı Kur'an ve imandır.

altın verdi. Sonra ilk meclise açtım. Mustafa Kemal de dahil olmak üzere 200 mebustan 163 tanesi 5 milyon tahsisatın verilmesini kabul ettiler. Ancak batılılaşmak sevdasında bulunan ve tarihinden ve dininden kopmak isteyen bazı mebuslar itiraz ettiler ve dediler: "Biz dini ilimlerden ve ananelerden ziyâde batılılaşmaya muhtacız". Bu sorularına cevaben dedim:

Siz, faraza hiç ihtiyaç olmasa da, çoğu peygamberlerin şarkta gelmesi ve filozofların ekseriyetinin de Batıda çıkmasının delâletiyle, Asyayı hakiki terakki ettirecek fen ve felsefeden ziyâde din duygusudur. **Bu fıtrî kanunu nazara almadan batılılaşmak adıyla İslâmiyetten uzak kalırsanız dahi, dört beş büyük milletlerin merkezinde olan şark vilâyetlerinde, millet ve vatan selâmeti için İslâmiyetin hakikatlerine kat'iyyen tarafdar olmak, size lazım ve elzemdir.**

Bakınız bir misal vereyim. Ben Van'da iken hamiyetli Kürt bir talebeme dedim ki: Türkler İslâmiyete çok hizmet etmişler, sen onlara ne nazarla bakıyorsun? Dedi:

- Ben müslüman bir Türkü fasık bir kardaşıma tercih ediyorum. Belki, babamdan ziyade ona alâkadarım. Çünkü tam imana hizmet ediyorlar. Bir zaman geçti, (Allah rahmet etsin) o talebem ben esarette iken İstanbul'da mektebe girmiş. Esaretten geldikten sonra gördüm. Bazı ırkçı muallimlerden aldığı aksül-amel ile o da Kürtçülük damarı ile başka bir mesleğe girmiş. Bana dedi: ben şimdi gayet fasık, hattâ dinsiz de olsa bir Kürd'ü, salih bir Türke tercih ediyorum. Sonra ben onu birkaç sohbette kurtardım. Tam kanaatı geldi ki: Türkler bu millet-i İslâmiyenin kahraman bir ordusudur.

Ey suâl soran meb'uslar: Şarkta[1] beş milyona yakın Kürt var. Yüz milyona yakın İranlı ve Hindliler var. Yetmiş milyon Arap var. Kırk milyon Kafkas var. Acaba birbirine komşu, kardaş ve birbirine muhtaç olan bu kardaşlara bu talebenin Van'daki medreseden aldığı ders-i dîni mi daha lâzım? Veyahut o mil-

---

2 Şark'tan Kasıt, genel olarak Asya ve doğu bölgeleridir.

letleri kaçıracak ve ırkdaşlarından başka düşünmeyen ve uhuvvet-i islâmiy-yeyi tanımayan, sırf ulûm-i felsefeyi okumak ve islâmî ilimleri nazara almamak olan o merhum talebenin ikinci hali mi daha iyidir? Sizden soruyorum."[1]

Bu manayı gerçekleştirmek için, ehliyetli hocalar bulmak şartıyla, Doğu'daki Üniversitelerde dinî eğitim yaygınlaştırılmalıdır; İlâhiyat Fakülteleri açılmalı ve varsa aktif hale getirilmelidir. Yöredeki medrese hocalarından da istifâde edilerek eğitime devam edemeyen normal liseler İmam-Hatip liselerine tahvil olunmalı ve Kur'an Kursları açılmalıdır. Bu müesseselerin yöredeki dindar halkın desteğiyle eğitime devam etmesi sağlanmalıdır. Bu manadaki yatırım, trilyonların verildiği koruculara yapılacak yatırımdan daha faydalı olacağından şüphe edilmemelidir. Güneydo-ğu'daki Dinî Cemaatlerden Ve Teşekküllerden Destek Alınmalı; Mahallin Maddî-Manevî Reislerinin İtibarından Yararlanılmalıdır. Devlet Memurları Milletin Dini Ve Örfü İle Uyum İçinde Olmalı; Şefkat Ve Merhamet İle Davranmalıdır. Dinimizin önemli bir düsturu vardır ki, Hz. Peygamber şu hadis-i şerifinde açıkça belirtmiştir: "Bir milletin efendisi, o millete hizmet edendir". Bu kanuna göre, memurluk aslında millete hizmetkârlıktır. Yoksa hâkimiyet ve benlik için tahakküm âleti değildir. Bu zamanda ve özellikle de aksi memurların sürgün yeri olarak görülen Güneydoğu'da İslâmi terbiyenin noksan olmasından ve ibâdet eksikliğinden dolayı, memurlar, hâkimiyet ve tahakküm tavrını sergilemektedirler. Vatandaşa merhamet ve şefkatle yaklaşmamaktadırlar. Böylece hem kul hakları ihlâl edilmektedir ve hem de Devleti'n memuruna itimat sarsılmaktadır[2].

Güneydoğu'da görevlendirilecek âmir ve memurların mutlaka dindar veya dine saygılı insanlardan seçilmesi zaruridir. PKK sempatizanı bulunan âmir ve onların memurlarıya, Devleti'n Güneydoğu'da huzuru sağlaması mümkün değildir.

---

1 Bediüzzaman, Emirdağ Lahikası, II, 224-225

2 Bediüzzaman, Emirdağ Lahikası, II, 173

Aynı şey Üniversiteler için de geçerlidir. Eğer, Üniversite'de dindar olmak ve başını örtmek suç kabul edilirken, PKK sempatizanı olmak, denge politikası sebebiyle, imtiyaz sayılıyorsa, bu devlet anarşiyi önleyemeyecek demektir. Eğer hâlâ bir zaman olduğu gibi, Diyarbakır'da bulunan Hava Lojmanları Komutanı, Lojmanlara başı örtülü hanım mi-safirleri bile almama cüreti gösteriyorsa, bu kafayla anarşiyi durdurmak çok zordur.

Şarkı ayakta tutan din unsuru olduğundan, şarklılar kendileri dindar olmasa da başlarındakini dindar görmek isterler. Bakınız bu gerçeği Birinci Meclis'deki konuşmasında Bediüzzaman da dile getirmiş ve ta o zamandan bugünün dertlerine parmak basmıştır:

"Bu müslüman milletin cemaatleri, kendisi namazsız da kalsa fâsık da olsa, başlarındakini dindar görmek ister. Hatta, umum Şarkta, bütün memurlara dair en evvel sordukları sual bu imiş: "Acaba namaz kılıyor mu?" derler. Namaz kılarsa mutlak emniyet ederler; kılmazsa, ne kadar muktedir olsa nazarlarında müttehemdir. Bir zaman, Beytüşşebab aşiretlerinde isyan vardı. Ben gittim, sordum: "sebep nedir?". Dediler ki, "Kaymakamımız namaz kılmıyordu, rakı içiyordu. Öyle dinsizlere nasıl itaat edeceğiz?". Halbuki bu sözü söyleyenler de namazsız, hem de eşkıya idiler."

3) İkinci sorunun cevabında söylediklerimiz Devlet için de geçerlidir. Ancak son zamanlarda sivil kuruluşlara başvurmaları konusunda bazı tereddütlerim vardır. Bu sivil kuruluşların Kürtçü ve PKK sempatizanı kuruluşlar olmaması lazımdır. Hele hele bu milletin ekseriyetinin inançlarına aykırı sözleri ve fiilleri bulunan insanların devreye sokulması, devlet ve milletimizi çıkmazlara sürükleyebilir. Devlet, Güneydoğuyu gözden çıkarmak istemiyorsa, oranın manevî tapusu demek olan bu şahsiyetlere ve bunların yenilmez manevî ordularına dayansın. Rusya Lideri Boris Yeltsin bile Kilise'den destek isterken, böylesine hayâtî bir konuda, müslüman Türk devlet yetkililerinin aksi davranmaları asla makul karşılanamaz. Bölgede dinî hizmet veren

dinî cemaatlere yardım edilsin; ırkçılığı önleyen dinî eserler dağıtılsın. Dinî bir şuurla kardeşlik yeniden tesis edilsin. Bir kısım devlet teşekküllerinin yanlarına memurların eğleneceği barlar ve gazinolar inşa edileceğine, Kur'an Kursu inşa eden Diyânete veya Kur'an Kursu Dernekleri'ne az da olsa yardım edilsin. Maalesef Doğu ve Güneydoğu'da içki içmek deyince, resmî müesseselerin sosyal tesisleri ve orduevleri akla gelmektedir. Bu manzara mutlaka değişmelidir. Ancak manzara değişmeli derken, meselenin ihâlesi Kürtçü bazı şahsiyetlere veya kuruluşlara da yapılmamalıdır. Yeni hükümetin attığı adımların pek doğru olmadığı kanaatin-deyim. Zira seçilen şahsiyetler ve kuruluşlar, daha evvel Kürtçülükle müttehem insanlar veya kuruluşlardır. Buna önemle dikkat çekmek istiyorum.

4) Kanaatime göre tarihî kökü şu hakikatda aranmalıdır; Düşmanlar, 1300 senedir müslüman yurdu ve 1000 senedir de hem müslüman ve hem de Türk yurdu olan bu bölgedeki insanları, Türkiye Cumhuriyeti'nin içinde bir azınlık olarak takdim etmekte ve dünyada azınlıklara tanınan haklardan bunların da yararlanmasını değişik mahfillerde savunmaktadır. Halbuki bu vatandaşlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşı olarak her hakdan istifade edebilmekte ve Batılı düşmanlarımız bunu bildikleri halde, sözkonusu tahriklerine devam etmektedirler. Önemle ifade edelim ki, bu tahriklere karşı, sözkonusu bölgelerin dağına taşına "**Ne mutlu Türküm**" yazısını yazmakla yahut bölgedeki vatandaşlara "**Siz de aslında Türksünüz; ancak bu dili unutmuşsunuz**" demekle çare bulunamaz.

Çareyi başka şeylerde aramak icabeder ve bu hususda tarihden ders alınması gerekir. Zira Osmanlı Devleti, 350 seneye yakın (1514-1878) hâkimiyeti altında kalan ve son zamanlardaki bazı cüz'î isyanlar dışında fevkalade sükûnetle kendisine itaat eden; seferde ve hazarda i'lây-ı kelimetullah için cihad eden Osmanlı ordusunun gönüllü bölükleri olan bu bölge insanlarına, ne yapmıştır da bu durumunu asırlarca muhafaza edebilmiştir? Neden Osmanlı Devleti'ne savaşsız yani istimâlet

ile tabi' olmuşlar? Neden hem Türk hem müslüman olan Karaman Eyaleti'nde elli çeşit isyan çıktığı halde, 350 seneye yakın hiç isyan etmeden bu bölge insanları Osmanlıya itaat etmişlerdir? Kanaatimize göre, Doğu ve Güneydoğu meselelerinin çözümünde, bu ve benzeri suallerin cevapları yatmaktadır.

Müslüman Bir İnsan Müslüman Bir Toplumda Azınlık Olamaz; Bizim İnancımıza Göre Azınlık Olmanın Kriteri Dindir. Biz, yani Doğusuyla Batısıyla Anadolu'nun bütün bölgelerinde asırlardır beraber yaşayan insanlar, % 99 nisbetinde müslümanlarız. Devletimiz laik olsa da, fert olarak bizler müslümanız. Devletimizin bir zamanlar beynini teşkil eden beyinler, altmış yetmiş senedir aksini iddia etseler de, bizim hissiyatımızı, bizim duygularımızı, bizim arzularımızı, bizim fikirlerimizi, hülasa kalbimizi, aklımızı ve nefsimizi te'siri altında tutan bir unsur vardır ki, o da dindir. İşte biz, her şeyimize hâkim olan dinimize göre, kimin bize kardeş, kimin bize yabancı, kimin bu ülkede asıl vatandaş ve kimin azınlık olduğuna karar veririz.

5) Toplanan her meclisde, herkese sorulan soruların başında şu sual geliyor; Güneydoğu ve Doğu hâdiselerinin sonu ne olur? Bu soruyu soranların, maalesef ümitsizlik ve hayal kırıklığı içinde olduklarını görüyoruz. Özellikle bazı siyasi partilerin, PKK militanlarının reylerini alarak iktidâr olması, bünyesinde taşıdığı ve ölen anarşistlerin cenazesinde ağlayacak durumda olan ve bu yüzden her gün Devleti'n polisini ve jandarmasını suçlayan demeçler veren insanlara kabinesinde yer vermesi, bu ümitsizliği daha da arttırmaktadır. Hükümet yetkilileri, daha evvelki terörün bu hale gelmesinde, kendi bünyesinde anarşistlere verilen tavizin rolü olduğunu kabul etmelidir.

Şimdi kanaatimizi açıklayalım;

Evvela, olan hâdiselerden dolayı üzgünüz, mahzûnuz. Asırlarca İslâm'ın bayraktarlığını yapmış bir milletin Devleti'nin, bu tür komplolara ma'ruz kalması, her müslüman gibi elbette bizi de üzmektedir.

İkincisi, aslâ me'yûs yani ümitsiz değiliz. Zira "Rahmet-i İlâhiyyeden ümit kesilmez. Çünki, Cenâb-ı Hak, bin seneden beri Kur'an'ın hizmetinde istihdâm ettiği ve O'na bayraktar ta'yin ettiği bu vatan evlâtlarının ordusunu ve mu'azzam cemâ'atini, muvakkat ârızalarla İnşâallah perişan etmez. Yine o nuru ışıklandırır ve vazifesini devam ettirir. Kılıcını ayağına vurdurmaz, düşmanına vurdurur. Kur'an'a hizmetkâr eder. Ağlayan âlem-i İslâmı güldürür."[1]

Bütün bunlarla birlikte, Doğu ve güneydoğu hâdiselerinin iki önemli neticeyi doğuracağı kanaatindeyiz. Bu neticelerden birisi, birinci derecede Kürt halkını ilgilendirmektedir. İkincisi de, Ordumuzu ve devletimizi ilgilendirmektedir.

Birinci netice, yani hâdiselerin Kürtler açısından muhtemel olan neticeleri, maalesef gerçekleşmeye başlamıştır. Yani maalesef, I. Dünya Harbi sırasında müslüman Arap kardeşlerimizin düştüğü kuyuya, müslüman Kürt kardeşlerimiz de, hem de aynı düşmanların, yani başta Ermeniler olmak üzere Avrupalı ve Amerikalı Hristiyanların kazdığı kuyuya düşmek üzeredirler. O zaman Osmanlı Devleti'ne hiyânet edenlerin, iki yakası, 80 senedir hâlâ bir araya gelmemiştir. Devletimizin resmî politikası ne olursa olsun, Anadolu insanı, müslüman Kürtleri, daima kardeşi olarak görmüş; onların kızlarıyla evlenmiş; oğullarına kızlarını vermiş; beraber ticâret yapmış; yapılan propagandaların aksine, müslüman Kürtler, Devleti'n en yüksek kademelerinde görev almışlardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan zulümler, sadece Kürtlere değil, bütün müslümanlara karşı işlenmiştir. Açın tarih kitaplarını ve okuyun Osmanlı ve Selçuklu tarihlerini. Hiç bir tarih kitabında veya hiç bir kanun mecmuasında, müslüman Türklerin mesela Osmanlıların, Kürtleri müslüman Türklerden ayrı tuttuklarını okuyamaz ve göremezsiniz. Açın Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun tapusu demek olan Tapu-Tahrir Defterleri'ni ve mesela okuyun yahut gücünüz varsa tetkik edin, şu anda

---

1 Bediüzzaman, Mektûbât, (26. Mektûb, Üçüncü Mebhas), sh. 327.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nda bulunan ve Yavuz Sultân Selim zamanında hazırlanan 64 nolu Diyârbekir Eyâleti Tapu-Tahrir Defteri"ni. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Toprakları'nın karış karış kayıtlarını okuyun. Mahalle ayırımlarına dikkat edin. Bütün müslümanları kardeş kabul eden İslâm'ın düsturları gereği, mahallelerin müslim ve gayr-i müslim diye ayrıldıklarını; gümrük ve bâc vergilerinin bu esasa göre tesbit edildiğini göreceksiniz. İsterseniz, hem Türk, hem Kürt ve hem de Ermeni Hristiyanların yaşadığı Çüngüş Sancağı'nın kaydını sizlere verelim. Mahallelerin dahi Kürt-Türk şeklinde değil, Ermeni ve müslüman tarzında ayrıldığını, görmeyen gözlere de gösterelim[1]. Bütün gayr-i müslimlere "Kefere taifesi" ve bütün müslümanlara da "müslim" dendiğini görelim. Kanunnâmesinden metinleri okuyalım. İsterseniz, şu anda Ankara'daki Milli Kütüphâneye taşınmış olan Diyârbekir Şer'iye Sicillerine de bakalım. Davacı ve davalılara, İslâm Hukuku (yani şer'-i şerif) uygulanırken, Kürt-Türk esasına göre mi yoksa müslüman ve gayr-i müslim esasına göre mi mu'âmele edildiğine bir göz gezdirelim?

İşte dinimiz İslâma aykırı olan bu bakış açısının neticesi olarak, şu anda müslüman Kürt kardeşlerimiz, bu hâdiselerden en çok muzdarip olanlardır. Eğer İslâm'ın gözüyle meseleleri değerlendirmezler ve Avrupalılara kanmaya devam ederlerse, korkarım ki, daha şiddetli bir tokat yiyeceklerdir. Bu tokatın hafif atlatılması için bütün müslüman Anadolu halkının dua etmeleri gerekir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti Açısından Doğuracağı Netice ise, şunu belirtelim ki, kimsenin, bin sene İslâm'ın bayraktarlığını yapan bu orduyu, muvakkat ârızalarla çürütmeye ve milletin gönlündeki itimadı yıkmaya hakkı yoktur. Yüce Allah, bu milletin ordusunun kılıcını, kendi ayağına vurdurmayacaktır. Ancak Doğu hâdiselerinin Ordumuz ve Devletimiz açısından da bazı neticeleri kaçınılmaz olacaktır. Bu neticeler, hoş olmayan bazı

---

1 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu-Tahrir Defteri, No: 64, sh.

halleri doğursa da, devlet ve ordusu sarsılmayacak; belki bu muvakkat haller, devleti ve onun muazzam ordusunu, daha da güçlendirecektir.

Ordumuz ve Devletimiz açısından, hâdiselerin doğuracağı netice, Devleti'n ve ordunun kangren olmuş bazı yaralarının temizlenmesidir. Hem Doğu hâdiseleri ve hem de diğer gelişmeler göstermektedir ki, Anadolu insanlarını bir arada yaşatacak ruh ve bir nevi manevî tutkal, bazı iddiaların ve Cumhuriyetin ilk yıllarındaki tatbikatın aksine, kuru bir Türkçülük değildir. Doğu'daki din kardeşlerimiz bilmeli ve herkes de dikkat etmelidir ki, bu ruh ve manevî tutkal, Kürtçülük de değildir. Bir şahsın sevgi veya nefreti de değildir. Devlet, bir şahsa muhabbet ile devlete muhabbet kavramlarını birbirinden mutlaka ayırmalıdır. Bir şahsı sevmek veya sevmemek, devleti ve onun şanlı ordusunu sevmek veya sevmemek demek değildir.

KAVRAM FİHRİSTİ

A

B

C

Ç

D

K

N

O

Ö

P

R

S

Ş

T

U

Ü

V

Y

Z

Prof. Dr. Ahmed AKGÜNDÜZ

İSLÂM HUKUKUNDA
VE OSMANLI TATBİKATINDA

VAKIF MÜESSESESİ

OSAV

GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ İKİNCİ BASKI

Vakıf medeniyetinin temel esaslarını teşkil eden vakıf hükümlerini, vakfın tarifini, vakıf çeşitlerini; camilerin, köprülerin, medreselerin ve Ayasofya gibi müesseselerin hukukî durumlarını; vakıf hukukunun aslî ve istisnâî hükümlerini öğrenmek; her hangi bir arazi, ev veya hanın vakıf malı olup olmadığını merak ediyor ve manevî mesuliyetten kurtulmak istiyorsanız; İstanbul'un üçte ikisinin nasıl vakıf olduğunu merak ediyorsanız; ecdadımızdan kalan vakıfların nasıl çar çur edildiğini ve milyarlık vakıf malların bir kaç yüz liraya nasıl satıldığını belgeleriyle görmek; kısaca vakıf medeniyeti ile ilgili 1926 yılından evvel olup bitenleri okumak diliyorsanız, Evinizdeki Kütüphânenizi bu Kitap'tan mahrum bırakmayınız.

Ayrıca bu Kitap ile alakalı bir Gazete yazarının iftiralarına verilen cevapları da, gözden geçirilmiş olan ikinci baskıda bulabileceksiniz.

(Orta Boy, 608 Sayfa, 1. Hamur Kâğıt, Bez Cilt, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı)

Prof. Dr. Halil CİN   Prof. Dr. Ahmed AKGÜNDÜZ

TÜRK HUKUK TARİHİ

1. CİLT

KAMU HUKUKU

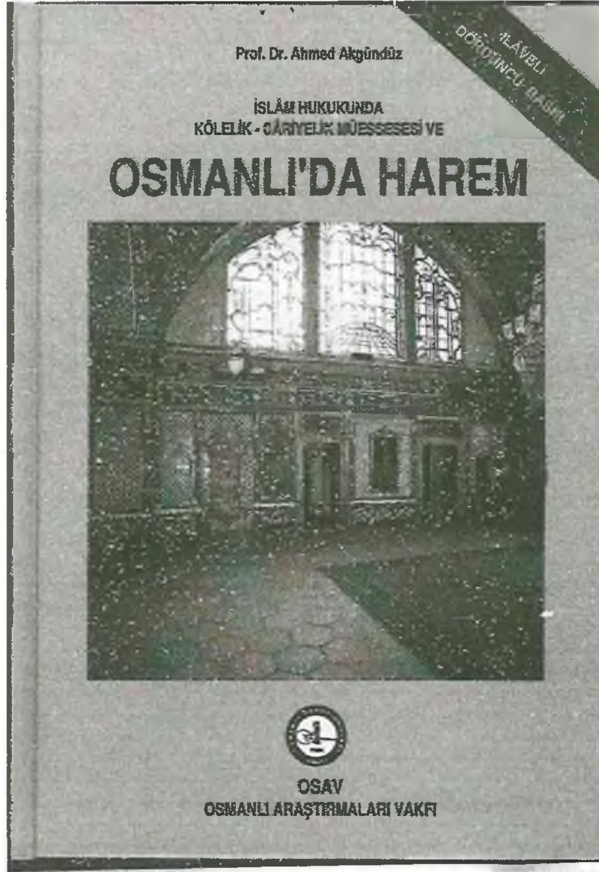
OSMANLI ARAŞTIRMALARI VAKFI

İslâm Hukukunun Karahanlılar, Selçuklular ve Osmanlılar başta olmak üzere müslüman Türk Devletlerinde nasıl tatbik edildiğini merak ediyorsanız, iki cilt ve 800 sayfadan oluşan bu eseri mutlaka Kütüphânenizde bulundurmalısınız.

Kitabın **1. Cildinde**, İslâm Kamu Hukukunun, yani Anayasa Hukuku, İdare Hukuku, Ceza Hukuku, Devletler Umûmî Hukuku, Mâlî Hukuk ve Yargılama Hukukununun bütün hükümleri-ni, tarih boyu yapılan başta Mecelle olmak üzere, hukukî düzenlemelerle birlikte okuyacaksınız.

Kitabın **2. Cildinde** ise, İslâm Özel Hukukunun yani Şahsın Hukuku, Aile Hukuku, Miras Hukuku, Borçlar Hukuku, Eşya Hukuku, Ticaret Hukuku ve Devletler Hususi Hukukunun hükümlerini öğreneceksiniz. Mecelle, Hukuk-ı Aile Kararnamesi gibi İslâmî kanunların hükümlerini de bu Kitap'ta işlenmiş bulacaksınız.

(2 Cilt, Orta Boy, Her Cildi 400 Sayfa, 1. Hamur, Bez Cilt, Üçüncü Baskı)

"İslâmda kölelik ve câriyelik meselesinin ve özellikle de harem konusunun, bilen bilmeyen herkes tarafından çeşitli mahfillerde dile getirildiğini ve kasıtlı olarak İslâmiyet ve Osmanlı Devleti aleyhinde bir iftirâ kampanyası şeklinde kullanıldığını esefle müşâhede ediyoruz. Özellikle Cumhuriyet kurulduktan sonra kaleme alınan eserlerin çoğu, tamamen Osmanlı Devleti'ni kötülemeye yönelik olmasından dolayı, kötülemek için kullanılan malzemelerin arasında harem ve cariyelik konusu başı çekmiştir.

İşte kölelik-cariyelik ve Osmanlı'da Harem konusunda gerçekleri öğrenmek istiyorsanız bu Kitabı mutlaka okumalısınız. Ve eğer ecdadınızı ve tarihinizi seviyorsanız, mutlaka bir iki dostunuza bu Kitabı okutmalısınız."

(Orta Boy, 528 Sayfa, Kuşe Kâğıt, Renkli Baskı, Şömize Cilt ve Bol Resimli, İlâveli Dördüncü Baskı)